

ANDREW CRUMEY

Andrew Crumney

Domnul Mee
Domnul
Mee

ROMANUL
SECOLULUI
XXI

ANDREW CRUMEY

Domnul Mee

Traducere
de
PETRU IAMANDI

UNIVERS

Redactor Irinel Antoniu
Tehnoredactor Constantin Niță

ANDREW CRUMEY
MR. MEE

© Andrew Crumey 2000

© Editura UNIVERS, 2012, pentru prezenta traducere

www.edituraunivers.ro

ISBN 978-99931-13-27-0

Lui Lionel Gossman

Îi mulțumesc lui Alain Gnaedig pentru ajutorul acordat în mai multe privințe; mulțumesc instituției Northern Arts pentru premiul acordat și Princeton Eighteenth Century Society pentru invitația de a face o primă lectură din *Domnul Mee* în cadrul conferinței organizate la Princeton University, pe 8 mai 1999. Dar în primul rând le mulțumesc lui Mary, Peter și Katia pentru tot.

Capitolul 1

După unii, membrii sectei xanthice credeau că focul e o formă de viață, întrucât are capacitatea de a se reproduce. Pentru ei soarele era centrul vital al universului, iar galbenul era considerat culoarea primordială din care derivau toate celelalte culori printr-un proces de „încălzire” sau de „răcire”. Poate te întrebi de unde știu toate astea și de ce ți le împărtășesc și ție. Sigur, când i-am spus doamnei B. aceleași lucruri cu câțva timp în urmă, în timp ce dădea cu aspiratorul prin casă, asta a fost reacția ei imediată; și știi că, pentru mine, opiniile doamnei B. despre o chestiune sau alta sunt un fel de barometru al atitudinii publicului în general.

Cum îți spuneam, în timp ce o avertizam să nu se apropie cu aspiratorul de o pagină de manuscris care părea încă umedă, i-am descoperit pe xanthici (și, de aici, Enciclopedia lui Rosier) datorită unei pene de cauciuc și unei averse de ploaie, la interval de o jumătate de oră, la sud de un orașel al cărui nume probabil că ți-e cunoscut (doamna B. îl știa), deși are însemnătate doar pentru localnici sau pentru șoferii de camion care trec pe acolo spre și dinspre uriașa fabrică de cartofi pai din apropiere. Într-o altă scrisoare ți-am menționat deja motivele călătoriei mele; acum am să-ți scriu despre urmările straniei ale scurtei mele opriri.

– Da' n-aveați o roată de rezervă-n port-bagaj? m-a întrebat ea.

– Vă rog să umblați cu grijă pe acolo, doamnă B. E o ediție princeps.

– Nu înțeleg de ce trebuie să vă-nconjurați de-atâtea cărți.

După cum bine știi, asta e una din observațiile ei preferate, de aceea sper să nu o iei în seamă, cum n-am luat-o nici eu.

– Mda, unii au mereu câte o roată de rezervă cu cauciucul umflat în port-bagaj, în timp ce alții își lasă roata dezumflată acolo, exact cum era când au schimbat-o ultima oară, fiindcă sunt prea ocupați, sunt cu gândul la alte lucruri, și dumneavoastră știți prea bine grupul din care faceți parte, domnule Mee.

În vreme ce doamna B. îmi ținea predica asta, am observat că mai avea puțin și răsturna un teanc de cărți foarte importante, pe care le așezasem pe marginea biroului, drept care m-am gândit că cel mai bine ar fi să dau din cap aprobator, ca să-și vad de treabă și să nu-mi pună în pericol biblioteca. Sunt sigur că îți aduci aminte la fel de bine ca și mine de cele câteva volume de Hogg deteriorate de nefericita generozitate a doamnei B. în ceea ce privește utilizarea lacului de mobilă.

Nu, nici măcar nu am să inventez o scuză rezonabilă pentru că nu am avut o roată de rezervă în port-bagaj și nici mijloacele de a repara ce era de reparat. Nu am făcut decât să mă întorc în oraș, cale de două mile (un drum lung pentru un îns de 86 de ani, cred că ești de acord), unde am găsit un service și am aflat că șeful mă va ajuta cam după un ceas, adică după ce stătea la masă.

– La ce altceva să te aștepți? a întrebat doamna B.

Eu însă, mai optimist, m-am hotărât ca, între timp, să mă bucur de împrejurimi. Atunci a început să plouă.

– Cam știu unde ați intrat ca să vă uscați, a spus doamna B. fluturând furtunul aspiratorului ca pe drapelul regimentului. Unii își caută adăpost în cârciuma cea mai apropiată, alții caută un amărât de anticariat plin de cărți într-un hal fără de hal, pe care oamenii cumsecade nu le mai suportă în casă, și ies de acolo când se oprește ploaia cu ditamai mormanul de vechituri pe care nu le citesc nici în zece vieți.

Da, așa i-am descoperit pe xanthici. Nu în Enciclopedia lui Rosier (o lucrare care și acum se lasă greu descifrată), ci mai degrabă într-o carte numită *Epistemologie și iraționalitate*, pe

care am luat-o de pe raft crezând că e o biografie a lui J.F. Ferrier, un scriitor a cărui dispariție misterioasă din biblioteca mea acum câțiva ani a fost rezultatul uneia dintre perioadele, notorii, de raționalitate ale doamnei B.

Imediat m-am gândit că volumul e irelevant, prost legat și cam scump. Pe urmă am dat de xanthici; iar ideea că focul e o formă de viață mi s-a părut suficient de interesantă ca să cumpăr cartea, așa puteam să specific sursa unui citat pe care simteam că îl voi repeta cândva.

– V-am spus eu, a făcut doamna B.

N-am să descriu continuarea prozaică a ceea ce s-a întâmplat, cum am cumpărat cartea și altercația cu un mecanic auto lipsit de onestitate. Am să-ți reproduc, în schimb, restul pasajului pe care l-am citit mai târziu în atmosfera confortabilă de acasă:

Dacă viața se definește prin reproducere, atunci focul trăiește aproape la fel ca un virus, contaminând mediul, aprinzându-l, producând tot mai multe flăcări; ceea ce înseamnă că, în mod firesc, comportamentul focului, mișcarea și puterea lui, i-au făcut pe oameni să creadă, din cele mai vechi timpuri, că poartă în el un spirit divin.

– Nu înțeleg de ce vă pierdeți vremea cu prostiile astea, a spus doamna B. ridicând o ediție veche din Carlyle, scoțând semnul de carte pe care îl lăsasem înăuntru și așezând volumul curățat de praf, dar inutil într-un alt loc pe care sigur aveam să-l uit, ca și numărul paginii care mă interesa. Și toate astea în timp ce îi citeam cu voce tare:

S-ar putea obiecta că focul nu e o substanță, ci un proces; dar toate animalele trăiesc în virtutea unui proces similar de oxidare, de ardere, pentru care corpurile lor servesc doar ca vehicule sau furnale.

– Mda, adânc, nu glumă!

Iar celor care susțin că focul, spre deosebire de vietăți, poate apărea fără părinți (aprinderea unui chibrit fiind ceva ce xanthicii ar fi luat drept o minune sau un miracol), li s-ar putea răspunde că primul organism care a apărut pe planeta noastră trebuie să fi provenit și el dintr-un precursor lipsit de viață.

– Deștept ă! de-a scris cartea asta și prost ă! de-a cumpărat-o. N-aveți și așa destule volume de care să vă apucați?

În ce moment anumite procese chimice ale Pământului primitiv au început să aibă legătură cu „viața”, un cuvânt pe care unii încă îl delimitează de foc? Aceasta sună ca o ghicitoare cunoscută lui Aristotel; anii trec și copilul ajunge la vârsta senectuții, dar când anume devine el cu adevărat „bătrân”? Sau, dacă nu există un asemenea moment, cuvântul mai are vreun sens? La fel, un singur fir de nisip nu poate alcătui o movilă (*soros* în limba greacă), prin urmare oricâte fire de nisip ar exista nu pot alcătui o movilă, de unde și termenul de „sorite” care definește o categorie de probleme ce, după cum se vede, trebuie să includă și apariția vieții.

– Mda, de Aristotel îmi place, a zis doamna B. care, după cum știi, în cursul numeroaselor noastre conversații și-a construit propriul sistem de valori privind scriitorii despre care i-am vorbit, despre operele și personalitățile lor, sistem care, ca tot ce ține de gusturi și preferințe, e cât se poate de arbitrar.

Un exemplar din *The Wealth of Nations*¹ dacă vede pe biroul meu, imediat începe să-l beștească de parcă ar fi un câine turbat, în timp ce Hume aproape că o face să lăcrimeze.

Soritele, doamnă B., i-am amintit eu; când a devenit reptila prima pasăre, când au devenit mârâielile și cârâiturile prima limbă, când au apărut primele cuvinte pe care le folosim și cum au fost ele înțelese?

1. *Bogăția națiunilor* (1776), cea mai importantă scriere a economistului și filosofului Adam Smith (n. tr.).

– Dacă nu vă e cu supărare, am să dau cu aspiratorul pe covorul ăsta și pe urmă gata.

Dar cum rămâne cu focul: e viu sau nu? Opțiunea ne aparține; xanthicii au ales o definiție de la care a pornit o filosofie întreagă, un sistem de gândire care și-a dominat succesoarele clandestine secole întregi până la epurarea finală, a cărei ultimă victimă și-a întâmpinat moartea cu următoarele cuvinte: „fie ca gândurile mele să le declanșeze pe ale voastre; fie ca sufletul meu să ardă de-a pururi în inimile voastre“. Poate, într-un fel, nici nu a existat un ultim xanthic.

La recitirea acestui pasaj, după ce doamna B. m-a lăsat în pace, am fost frapat de imprecizia lui. Când anume a înflorit secta xanthicilor și unde? Singura trimitere era la o operă despre care nu auzisem: *L'Encyclopédie de Jean-Bernard Rosier*.

Curiozitatea mea a dormitat în timpul prânzului pregătit de doamna B; una dintre cele mai gustoase supe, de la care doamna B. mi-a distras atenția povestindu-mi despre recente probleme de sănătate ale surorii ei. Dar până la urmă doamna B. a trebuit să plece și enigma mi-a captat din nou atenția, ca și biluțele acelea moi, din cartofi, amestecate cu fibră de carne, pe care le-am găsit pe fundul farfuriei după ce am sorbit tot lichidul, în timp ce doamna B. vorbea despre nu știu ce pietre la vezica biliară.

Un studiu aprofundat al altor cărți din biblioteca mea nu a făcut nici un fel de lumină asupra xanthicilor; și, întrucât autorul volumului *Epistemologie și iraționalitate* își spune doar „Ian Muir“, omițând alte detalii care l-ar putea detașa de nenumăratele alte suflete cu același nume bun la toate, problema găsirii lui pentru a-l întreba care i-au fost sursele părea insurmontabilă. Deruta mea s-a accentuat în clipa în care am observat că volumul nu avea ISBN; un ochi aruncat prin *Harp's Guide* m-a lămurit: „Torus Academic“, așa-zisa editură, era doar un nume pompos menit să ascundă faptul că volumul fusese publicat pe banii autorului. Prin urmare aveam toate motivele să cred că

totul e doar o farsă; o glumă răsuflată, cu iz academic, sau doar o nouă ocazie de a expune o teorie care îl obseda pe autor. Suspiciunile îmi dispăreau numai dacă reușeam să găsesc Enciclopedia lui Rosier; ceea ce, după cum am menționat, încă nu am reușit să fac, în ciuda cercetărilor minuțioase din ultimele săptămâni, care m-au împiedicat să-ți și scriu. Singurul lucru pe care am reușit să-l descopăr este un mister mult mai captivant decât povestea unei secte obscure, de mult dispărute.

Dar, la început, am uitat cu totul de Rosier și de xanthici. Încercările mele de a găsi cărți de documentare fiind fără rezultat, mi-am continuat munca (asta s-a întâmplat cu vreo patru luni în urmă, când, după cum știi, scriam ceva despre monumentele din partea locului pentru *The Scots Magazine*). Poate că tocmai eșecul m-a făcut să nu-ți scriu nimic despre această întâmplare la vremea aceea.

Acum trei săptămâni însă mă uitam pe indicele de nume al unei cărți recent apărute, despre industria publicistică din Franța secolului al XVIII-lea, și am dat de Jean-Bernard Rosier. Am cumpărat cartea numaidecât.

– Ei, drăcie, altă carte! a exclamat doamna B., recurgând, furioasă, la una din blasfemiile preferate, când m-a văzut ce aduc acasă, apoi a umplut cu rufe mașina de spălat.

După cum știi, întotdeauna am fost de acord cu Boswell în ceea ce privește asprimea limbajului celor din nordul țării, pe care mă jenez să îl reproduc și, atunci când încerc, o fac cu aproximație.

Din cartea scrisă de un anume profesor Donald Macintyre am aflat că, în 1759, Rosier căuta să publice un tratat de filosofie în care prezenta în linii generale „o nouă teorie a fizicii”. În sprijinul acestui comentariu succint și extrem de sugestiv erau menționate documente nepublicate și „conversații particulare”.

Apoi doamna B. s-a întors și a spus, parcă mai coerent și doar un pic mai puțin supărată:

– Acum bănuiesc că vrei să luați masa.

Da, sosise din nou ora prânzului, când urma să mă delectez cu încă una din supele extraordinare ale doamnei B. Azi

era versiunea a ceea ce în studiile mele apare sub numele, îndreptăţit, de fiertură de conopidă; după ce am luat în grabă o gură de apă ca să-mi răcoresc buzele fripte de lichidul sărat şi delicios, am întrebat:

– Vă mai aduceţi aminte de xanthici, doamnă B.?

Între timp femeia se calmase.

– A, da, şi-ncă foarte bine. Parcă ei spuneau că focul e o formă de viaţă, nu?

Desigur, am replicat eu şi i-am povestit despre fericita coincidenţă care îmi adusese din nou în atenţie numele lui Rosier.

– Cam ca roata aia pe care n-o luaţi niciodată în port-bagaj. Mda, unii uită cu totul un nume din clipa în care l-au auzit, iar altora le rămâne în cap ca o bucată de baligă uscată prinsă de fundul unei oi până într-o zi, când apare într-o carte pe care au dat o groază de bani, când au destule cărţi răpciugoase cu care să-şi piardă vremea.

Trebuie să recunosc că nu eram foarte atent la remarcile amabile şi înţelepte ale doamnei B. fiindcă mă întrebam ce vroia să spună Rosier printr-o „nouă teorie a fizicii“. La scurt timp doamna B. a dat să plece, dar în faţa uşii a şovăit, după ce şi-a pus pardesiul.

– Ce s-a întâmplat, doamnă B.?

– Mă întrebam dacă acum patru zile vă sunt de ajuns.

– Ce naiba vreţi să spuneţi? De 28 de ani tot patru zile au fost; de ce să le schimbăm?

Ochii doamnei B. cercetau o bucată de covor de lângă uşă dintr-un motiv pe care nu îl înţelegeam.

– Nu prea cred că veţi avea grijă de dumneavoastră la fel de bine în celelalte trei zile. Patru nu cred că vă mai sunt de ajuns, ce ziceţi?

I-am spus că am să meditez la asta cu toată seriozitatea şi ne-am luat la revedere. Apoi, de îndată ce am văzut-o plecată, am revăzut puţinele detalii din cartea lui Macintyre şi m-am hotărât să-mi reinnoiesc eforturile de a găsi Enciclopedia lui Rosier.

O vizită la bibliotecă în aceeaşi după-amiază s-a dovedit inutilă; m-am ales doar cu încă o aversă de ploaie, din aia mărunţă, care nu merită o umbrelă, dar care m-a udat ciuciulete

până să ajung la biroul de recepție, unde Margaret m-a întâmpinat cu obișnuita ei amabilitate. O trecere prin toate cataloagele nu mi-a adus nici o informație în plus, drept care Margaret a sugerat ca, în drum spre casă, să-mi cumpăr niște Vicks-uri; dar deja aveam capul plin de simboluri, astfel încât am uitat de sinusuri și, la întoarcere, m-am mulțumit cu un remediu pe care îl cunoști prea bine, adică „una mică“. Pe urmă i-am scris profesorului Macintyre, solicitându-i ajutorul, am trecut pe plic adresa editurii și l-am lipit cu o mare doză de optimism la care cred că a contribuit și whisky-ul.

Mda, după cum probabil că ai înțeles până acum, era o poveste din ce în ce mai încurcată și, ai să vezi mai încolo, chiar înfiorătoare; dar doamna B. își pierde răbdarea.

– Va să zică acum scrieți la profesori? m-a ironizat ea a doua zi dimineață, când i-am dat scrisoarea să o pună la poștă.

Ca și cum corespondența mea cu el (spre deosebire de scrisorile adresate ție, ale căror timbre le-a lins fericită ani întregi) îi punea oarecum sub semnul întrebării poziția pe care o ocupa în casa mea; de aceea m-am văzut nevoit să o asigur că nu îl invitam pe profesor să vină ca să-mi facă „menajul“ în cele trei zile rămase de care doamna B. se arăta atât de îngrijorată.

– Mda, eu una cred că mai aveți nevoie de cel puțin o zi. Sau două dimineți.

Apoi doamna B. a început un fel de negociere pe care nu prea am înțeles-o, gândindu-mă încotro mi-ar putea îndrepta pașii profesorul Macintyre pentru a afla mai multe lucruri despre Rosier, xanthism și Dumnezeu mai știe ce.

O săptămână mai târziu, doamna B. se adapta la noul ei regim, anexându-și la programul obișnuit încă o zi și jumătate printr-o stratagemă aproape napoleonică prin rapiditatea și ingeniozitatea ei.

– E de la profesorul ăla, a spus ea, înmânându-mi plicul încruntată și apoi părăsind încăperea cu un o mină inexplicabil de dezgustată.

Amabil, profesorul Macintyre îmi trimisese un articol fotocopiat care începea cu un pasaj tradus dintr-o scrisoare datată

3 iunie 1759, de la Jean-Bernard Rosier către distinsul matematician Jean le Rond d'Alembert:

Stimate domn,

Poate știți că, acum mulți ani, unul dintre compatrioții noștri a fost prins într-o regiune aridă și îndepărtată a Asiei, celebră pentru cruzimea locuitorilor ei. Cei care l-au capturat, neștiind cum să se folosească de el, au hotărât să rezolve dilema cu ajutorul unui inel ascuns sub una din trei căni de lemn. Dacă ghicea cana care ascundea inelul de aur, prizonierul urma să se confrunte cu blândețea îndoielnică a lupilor; altfel urma să fie ucis pe loc. Făcând pariuri pe rezultatul acestui experiment, gazdele lui atât de neîndurătoare puteau uita o vreme de austeritatea existenței lor brutale și nomade.

Șeful tribului, ascunzându-și propriul inel, a poruncit ca nefericitul prizonier să fie adus în fața lui ca să facă îngrozitoarea alegere. După ce a șovăit îndelung, și poate cu o rugăciune în gând, sărmanul și-a pus mâna tremurândă pe cana din mijloc. Cei din jur au făcut pariurile, apoi șeful tribului, dorind să prelungească clipa dureroasă a incertitudinii care îi încânta atât de mult pe privitori, a ridicat cana din dreapta, sub care nu era inelul. Captivul a scos un icnet plin de speranță și, în mijlocul râsetelor care au izbucnit în jurul lui, șeful tribului a întins mâna spre cana din stânga spunând că, înainte de a o ridica, îi va acorda prizonierului o ultimă șansă de a-și schimba opțiunea. Imaginați-vă că sunteți în situația acelui om sărman, Monsieur d' Alembert, și spuneți-mi cum ați proceda?

Mă străduiam să înțeleg întrebarea când am fost întrerupt de preludiul brusc, neanunțat, al ultimului atac al doamnei B. asupra biroului meu. A intrat cu aspiratorul huruind la maximum și m-a alungat cum te alungă din casă o armată invadatoare.

– Doamnă B! am strigat eu.

– Termin într-o clipită, a strigat și ea.

Zgomotul ar fi fost aproape la fel dacă ar fi intrat cu un avion în cameră.

– Doamnă B, închideți-l, vă rog!

– Mai am un pic și gata.

– Doamnă B!

Am ieșit din birou, m-am repezit la priza de pe hol la care era conectat aspiratorul, dar doamna B., același tatician perspicace, mi-a luat-o înainte mai iute decât puteam eu la vârsta mea și mi-a blocat accesul la priză. Între timp, aspiratorul a rămas nesupravegheat în birou, unde a continuat să urle, excesiv, pe o singură porțiune din covor, foarte curat acum.

– Nu mă clintesc de-aici, a anunțat brava doamnă B., stând atât de lipită de perete încât îmi era imposibil să scot aspiratorul din priză.

Atunci am închis ușa cât m-a lăsat cablul aspiratorului și așa am mai scăpat de zgomot.

– Doamnă B., îmi cer scuze, dar tocmai încercam să înțeleg o chestie foarte subtilă.

Pe urmă i-am explicat povestea cu cănile. Ce să facă nefericitul nostru captiv, să-și schimbe opțiunea?

Doamna B., fără îndoială impresionată de soarta omului, s-a hotărât să se gândească și ea, dar fără să se dezlipească de perete, de care se prinsese ca un gândac în insectar.

– Și așa și așa, tot dracu' ăla e; șansele lui sunt egale.

M-am declarat de acord cu ea și am revenit amândoi în birou ca să citesc restul scrisorii, după ce doamna B. a acceptat să închidă aspiratorul, cel puțin pe moment.

Dacă, atunci când a întors cana din dreapta, șeful tribului a ales la întâmplare, atunci prizonierul are acum șanse egale ca inelul să fie sub cana din mijloc.

– V-am spus eu.

Dar șeful tribului trebuie să fi știut unde e inelul și poate că s-a hotărât să întoarcă mai întâi cana din dreapta, fiindcă știa că inelul nu e acolo. Caz în care șansele prizonierului, inițial una din trei, nu au crescut prin gestul șefului; dimpotrivă,

acum era de două ori mai posibil ca a treia cană să ascundă inelul, astfel încât prizonierul, dacă îi era dragă viața, ar fi fost mai indicat să-și schimbe opțiunea!

– Nu-s de acord, a spus doamna B. Omul ăsta e la fel de nătărău ca și dumneavoastră, domnule Mee.

Eu însă, nederanjat de comentariul ei, am continuat să citesc scrisoarea lui Rosier:

Ceea ce demonstrează povestea aceasta e că cele trei câni ne pot spune, într-un fel, dacă șeful tribului acționează la întâmplare sau cu bună știință. Probabilitatea ca prizonierul să aibă inelul e fie o jumătate, fie o treime, dacă șeful știe din timp sub care cană e inelul; o observație care m-a surprins enorm și care m-a ținut treaz o noapte întreagă, cântărindu-i numeroasele implicații; concluzia a fost că tot ceea ce ține de observație, de gândire, de conștiință, e legat inextricabil de realitatea lumii. Natura, mi-am dat eu seama, nu constă doar din materie rece, neînsuflețită, nu se conduce după legile pe care dumneavoastră, Monsieur d'Alembert, și stimații dumneavoastră colegi, vreți să ne faceți să credem că le descoperiți. Ca să înțelegem lumea, trebuie să înțelegem mintea omului și interacțiunea ei cu tot ceea ce percepe ea și, prin aceasta, îi asigură existența.

– Pot să dau drumul la aspirator?

Și, la fel cum experimentul cu câmile, prin mai multe repetări, oferă posibilitatea de a descoperi strategia șefului de trib, tot așa ne-am putea gândi la posibilitatea unui experiment la scară mai mare, un joc împotriva Naturii în care să demonstrăm prezența sau absența unei conștiințe omnisciente, cea care face cărțile sortii la nivelul întregului cosmos. De-abia atunci legile fizicii ar releva cu adevărat ce este în mintea lui Dumnezeu.

– Chiar trebuie să termin de aspirat pe-aici.

Ce s-a întâmplat cu prizonierul nostru? A acceptat oferta șefului de trib, și-a pus mâna tremurândă pe cana din stânga și, când cana a fost întoarsă și nu s-a găsit nimic sub ea, unul din supuși i-a tăiat beregata fără să mai stea pe gânduri. Șeful tribului și-a recuperat jucăria de sub cana din mijloc și tot ce a mai rămas din acea tristă întâmplare sunt o baladă, care a devenit foarte populară în acea regiune, și o descriere a tragediei pe care am găsit-o în volumul *Excursii* scris de Théodore. Ne-am putea imagina o multitudine de lumi unde, cel puțin într-o treime din ele, deznodământul ar fi mai fericit, caz în care nici cartea aceea, nici scrisoarea aceasta, nu ar mai fi fost scrise.

– Da, doamnă B., acum puteți termina de aspirat.

Acestea fiind spuse, am lăsat hurelul asurzitor în urma mea, deasupra mea, în timp ce coboram la parter, cu gândul la moartea prizonierului și la teoria lui Rosier; mistere care se multiplicau dincolo de puterea mea de înțelegere.

Dar încă nu terminasem de citit articolul fotocopiât, pe care îl țineam și acum în mână, exilat în bucătărie, aspiratorul foindu-se de colo-colo deasupra mea, ca o insectă supraponderală ce își revenea treptat după o lovitură nedreaptă cu ziarul, zgomotul infernal pătrunzând până în cele mai tihnite unghere ale încăperii.

Răspunsul lui d'Alembert către Rosier nu s-a păstrat; noi însă ne aflăm în posesia unei scrisori ulterioare în care Rosier susține că a început elaborarea unei noi filosofii despre Univers bazată în totalitate pe legile șansei care, o dată încheiată, va face ca mult aclamata *Encyclopédie* editată de d'Alembert și de Denis Diderot să pară desuetă și, în consecință, inutilă. Se spune că, în anii ce au urmat, Rosier și-a desăvârșit teoria și s-a arătat atât de indignat de indiferența manifestată de somitățile științifice ale vremii, încât el însuși a rescris complet acea *Encyclopédie* din perspectiva doctrinelor lui, care par a fi puternic influențate de idealismul berkeleyan și a fi anticipat, în unele privințe, teoria cuantică modernă. Din păcate, din Enciclopedia lui Rosier nu a rămas nimic.

Și totuși, simțeam nu numai că Enciclopedia exista undeva, dar și că ea era sursa misterioșilor mei xanthici; descoperită acum ca o obsesie, poate ca o invenție, a unui mistic sau șarlatan al secolului al XVIII-lea. Am lăsat din mână articolul fotocopiât – observând că „suprafața de lucru“, termenul folosit în ziua de azi cu referire la mobilierul de bucătărie, încă mai era umedă, deși curată, și mirosea a pin sintetic – și am citit restul scrisorii de la profesorul Macintyre (incursiunile de neoprit ale aspiratorului făcându-mă să revin de mai multe ori asupra unor paragrafe), în care autorul menționa că, din nefericire, nu știe de unde provine articolul; el însuși nu avea decât o fotocopie identică, fără titlu, fără numele autorului, bănuind că îi fusese dată de un delegat la una dintre numeroasele conferințe la care profesorul participă cu regularitate.

În cele din urmă, ofensiva salubrizării a încetat la etaj, iar eu m-am hotărât să mă apuc din nou de lucru. Articolul meu despre monumentele din partea locului fiind încheiat de mult, spre satisfacția mea, dar și a auguștilor redactori de la *The Scots Magazine*, acum eram angajat într-un studiu al anumitor afinități între Stevenson și Hume, subtile, dar nu lipsite de importanță. M-am întâlnit cu doamna B. în capul scării și am văzut-o cum smucește de aspiratorul placid acum. Conștient de replica pe care cu siguranță aveam să o primesc, renunșasem de mult să-mi mai ofer ajutorul în astfel de ocazii.

Adevăratul înțeles al scrisorii lui Rosier îmi scăpa în continuare, la fel cum nu înțelegeam de ce o parabolă atât de complicată despre un inel și trei câni îi putea provoca autorului atâta emoție; dar simțeam că Enciclopedia lui, dacă aveam norocul să o găsesc, putea oferi o perspectivă absolut inedită asupra naturii, bazată, fără îndoială, pe premise total eronate. Prin urmare, m-am hotărât să tratez problema cu maximă seriozitate; dar în zilele care au urmat am înregistrat progrese doar în ceea ce privește analiza comparativă dintre Stevenson și Hume. Apoi doamnei B. (acum suntem la doar o săptămână înainte de ziua în care îți scriu și, prin urmare, la începutul întâmplărilor care au urmat) i-a venit o idee.

– Chestiile astea răpciugoase își au locul doar la muzeu. De un computer aveți nevoie.

Doamna B. m-a informat că odraslele vecinului ei petrec șapte-opt ore pe zi zgâindu-se la ecranul uneia din mașinăriile astea; întrucât și eu las cu mare plăcere ca rândurile unei cărți să-mi mângâie ochii cam tot atâta timp, și-a zis că n-ar fi rău să le urmez exemplul; concluzia evidentă, după logica ei fără pereche, a fost să fac un schimb, adică să-mi dau biblioteca pe o mașinărie care, m-a asigurat ea, nu putea costa prea mult și, în plus, va fi mult mai ușor de curățat.

Discuția s-ar fi putut încheia acolo dacă, mai târziu, nu aș fi trecut din nou pe la bibliotecă și nu i-aș fi spus despre teoriile mele imposibil de demonstrat Margaretei, care s-a arătat prea puțin interesată de analogiile dintre *Tratatul despre natura umană* și *Dr. Jekyll*, dar s-a entuziasmat la fel de mult ca și mine la ideea că, datorită lui Jean-Bernard Rosier, undeva ar putea exista enciclopedia autentică a aceea ce ar putea fi un univers alternativ.

– Trebuie să căutăm pe web, a spus ea, anticipând deja, cu sufletul la gură, rezultatele posibile.

Entuziasmul ei m-a îndemnat să descopăr în ce consta o asemenea procedură. Margaret m-a invitat să iau loc în fața ecranului unui „PC“, în ultimii ani mai multe asemenea aparate insinuându-se în bibliotecă; nu le acordasem nici o atenție, considerându-le un fel de publicitate finanțată de agenția de voiaj din localitate. Margaret mi-a spus să tacez un „cuvânt-cheie“ pe „motorul de căutare“ și astfel, folosind un singur deget și cu oarecare șovăială datorată nu numai vârstei, ci și unei recidive recente a anginei pectorale, am tastat cuvântul „Rosier“. Apoi Margaret a făcut un lucru pe care nu l-am înțeles prea bine, dar care presupune mișcarea a ceea ce acum știu că se numește „mouse“.

Rezultatele, recunosc, au fost impresionante. Săptămânile mele fuseseră pline de întâlniri întâmplătoare, de indici de carte cercetați inutil, de scrisori mai mult optimiste decât productive. „Motorul de căutare“ (al cărui mod de funcționare

îmi e complet străin), a găsit, din câte îmi dau eu seama, cam tot ce s-a scris vreodată, în doar câteva secunde, și apoi ne-a raportat, mie și Margaretei, că a descoperit 28242 de documente bântuite de prezența misterioasă până acum a lui Rosier. Nu trebuie decât să dau „clic“ pe o parte sau alta a ecranului ca să „accesez“ unul sau altul dintre ele.

Abundența în sine era aproape descurajantă; o floare rară fusese transformată instantaneu într-o buruiiană. Cum să-mi croiesc drum prin atâtea documente? Am întrebat-o pe Margaret dacă nu ar fi mai bine să încerc alte câteva nume, doar ca să mă obișnuiesc; mi-a răspuns că mă pot juca în voie cu mașinăria aia, apoi s-a așezat la biroul ei.

Am apelat la confortul vechilor cunoștințe. Pentru „David Hume“ am primit 19384 de documente (ciudat, mai puține decât Rosier), dar primul (un „website“ spre care am fost direcționat) m-a anunțat că întreg volumul *Cercetare asupra înțelegerii umane* și o parte semnificativă din *Istoria Angliei* erau înmagazinate, în mod miraculos, undeva în această mașinărie dizgrațioasă despre care credeam că e doar un dispozitiv cu ajutorul căruia te puteai informa despre evenimentele locale și traseele „turistice“. Mi-am amintit de spațiul restrâns pe care Hume și comentatorii lui îl ocupau în modesta mea bibliotecă, în care fiecare carte era un afront la adresa doamnei B., și am început să mă întreb dacă nu cumva femeia avea dreptate când a spus că „noua tehnologie“ m-ar putea ajuta să economisesc din plin și spațiu și timp; dimensiunile, a căror desființare e principala preocupare a civilizației moderne. Când Margaret a revenit, după o jumătate de oră, mă hotărâsem deja să-mi cumpăr și eu o drăcie din alea. Am întrebat-o dacă sunt de vânzare.

Margaret m-a trimis la „Dixons“, un magazin de pe strada principală care comercializa ceea ce acum denumeam deja „PC-uri“, de parcă mi-ar fi fost cunoscute de când lumea. Acolo am dat de Ali, un băiat înalt și slab, care m-a dus la o chestie cu difuzoare de o parte și de alta și un ecran TV pe care apăreau tot felul de pești. Nici una din aceste chestii fistichii nu mi s-a părut relevantă pentru intenția mea de a citi *Cercetarea* lui

Hume sau orice altă operă îndrăgită care să-și merite locul în memoria atât de complicată a computerului, Ali arătându-se foarte nedumerit când i-am explicat ce mi-aș dori eu.

– Nu cumva vreți să procesați cuvinte?

Bănuiesc că acesta e un termen folosit acum pentru ceea ce pe vremea noastră însemna „a scrie“, drept care i-am răspuns că așa ceva ar însemna cel mult zece la sută din ceea ce mi-am propus să fac, fiindcă aș vrea să folosesc mașinăria mai ales ca să citesc, un obicei arhaic a cărui denumire corectă, din nefericire, nu îl știu în jargonul „noii tehnologii“; așa că Ali a fost nevoit să apeleze la ajutorul unuia mai competent decât el. O tânără pe ecusonul căreia stătea scris doamnă J. Campbell și a cărei îmbrăcăminte și atitudine o recomandau drept superiorul lui Ali, a reușit să servească drept interpret. În cele din urmă, după ce i-am povestit despre experiența mea chinuitoare, dar fructuoasă de la bibliotecă, a căzut de acord cu Ali că opțiunea mea se îndrepta spre „web browsing“. Da, am spus eu, acesta e termenul pe care îl căutam. Într-adevăr, trebuie să-mi amintesc că, în viitor, nu-mi vei mai „citi“ scrisorile“ ci le vei „paște“¹, ca oile. Apoi cei doi mi-au arătat un dispozitiv care, pentru mai puțin de 2500 lire sterline, îmi va pune la dispoziție orice carte voi dori să studiez. Atât timp cât în cărțile alea intră și cele ale lui Hume și Stevenson, am replicat eu, mângâind mașinăria, ca și câteva volume de Hogg pe care doamna B. le pătase cu lac de mobilă, voi fi cât se poate de fericit. Apoi au acceptat cecul și strângerea de mână și ne-am despărțit în termeni foarte cordiali. Ascultă-mă, dacă vei dori vreodată să-ți cumperi un „PC“, du-te la Dixons. Serviciile lor de relații cu clienții sunt excelente!

Livrarea la domiciliu a fost stabilită pentru a doua zi, dar m-am hotărât să nu-i spun nimic doamnei B. Astfel de mici surprize sunt modul meu de a mă revanșa, din când în când, pentru toate bețele pe care le pun în roatele programului ei de fiecare zi. Dar, când tipul de la magazin a sunat la ușă și doamna B. s-a dus să-i deschidă, am avut impresia că menajera vrea să-l trimită cât colo.

1. Unul dintre sensurile cuvântului „browse“ (n. tr.).

– Ce-i în cutia aia? l-a întrebat ea amenințător. Sper că nu-i un vraf de cărți, de astea avem destule pe-aici.

Între timp am ajuns la ușă și l-am văzut pe tipul de la magazin cum așează prima cutie pe podea.

– Acesta e monitorul, a spus el.

Mica surpriză pe care i-o pregătisem doamnei B. încă nu trecuse de la anxietate la plăcere.

– Despre ce monitor¹ e vorba? m-a întrebat ea. Ați ajuns să faceți colecție de manuale acum?

I-am spus să aibă răbdare și, după ce toate cele trei cutii au aterizat pe podea și ușa s-a închis, am informat-o că îi ascultasem sfatul și că, de acum încolo, pe biroul meu nu vor mai sta împrăștiate câte o duzină de cărți deschise.

– Mda, unii se gândesc să-și cumpere un computer, drept care citesc tot felul de reviste, se sfătuiesc cu toți prietenii și intră în zece magazine ca să găsească cel mai bun preț; alții intră veseli nevoie mare în primul magazin care le iese în cale și iau ce li se oferă, la un preț absurd, iar dumneavoastră, domnule Mee, știți prea bine din care grup faceți parte.

În ciuda acestor rezerve ce țineau de instinctul ei de conservare, am observat cât de încântată e.

– Și când credeți că o să împachetăm toate cărțile alea răp-ciugoase, dacă nu mai aveți nevoie de ele?

Era clar că doamna B. se cam lăsa furată de val. Am răspuns că ne gândim altă dată la asta și atunci m-a ajutat să duc părțile componente ale computerului în birou.

Corespondența noastră, dragă prietene, nu s-a sfiit niciodată să digresioneze, niciodată nu a simțit nevoia să ajungă cât mai repede la sfârșit, de parcă numai sfârșitul ar fi important, iar ceea ce îl precede e doar o amânare mai mult decât inoportună. Atâția oameni se grăbesc în ziua de azi, nu? Și totuși, știm că destinația noastră adevărată, finală, este una spre care nu trebuie să te grăbești. Chiar și așa, sunt momente când simt

1. Pe vremuri, monitorul clasei era elevul cel mai bun care îl ajuta pe învățător sau profesor în activitatea la catedră (n. tr.).

nevoia să rezum puțin, să renunț la unele detalii care nu ar face decât să te rețină de la o activitate mai profitabilă; asta și simt acum când mă gândesc la acea zi și jumătate pe care am petrecut-o încercând să-mi pun computerul la treabă. Nu am să te plictisesc cu frustrările mele, cum am citit și recitit instrucțiunile, scrise în șapte limbi, inclusiv într-o engleză care suna mai mult a olandeză. De fapt, la un moment dat, mi-am dat seama că începusem să citesc tocmai versiunea olandeză, deslușind câte ceva, dar numai fiindcă recitasem de atâtea ori pasajul relevant din engleză (despre introducerea firului tastaturii C în orificiul B, având grijă să nu forțez sau să îndoi știfturile) încât se golise de conținut, precum poeziile pe care le învățam pe dinafară la școală. Versiunea în limba străină de care mă poticnisem îmi oferea alte cuvinte care însoțeau desenele, cât și o nouă perspectivă asupra mașinăriei. Dar chiar și atunci când, în sfârșit, am pus toate lucrurile la locul lor, chinul era departe de a se fi terminat.

– Unii se luptă zile în șir cu niște lucruri pe care nu le înțeleg nici în ruptul capului, în timp ce alții nu fac decât să sune imediat la numărul de asistență tehnică de pe garanție.

Înțelegi de ce e mai bine să rezum. Unde îmi zburaseră toate gândurile despre Stevenson? Dar despre Rosier? Acum nu mă puteam gândi decât la „boot drive” și la „configurația sistemului” care părea să existe într-un loc lipsit de culoare, formă sau chiar de una din dimensiuni; un loc, undeva în computerul meu încăpățânat, despre care Kant cu siguranță ar fi fost de părere că merită analizat. Vocea asistenței tehnice răspundea la numele de Dave și nu a părut afectată de posibilitatea ca mașinăria pe care o achiziționasem să nu conțină *Cercetare asupra înțelegerii umane* în componentele ei dubios de ușoare. Dave s-a oferit să-mi trimită un specialist contra unei sume pe care a caracterizat-o drept rezonabilă, ținând cont de gravitatea situației, și pe care oricum nu aveam cum să nu o achit. Nu vreau să-ți spun care a fost reacția doamnei B. la tariful practicat de specialist când acesta mi-a prezentat factura, după ce și-a terminat treaba în mai puțin de cincisprezece minute.

Dar cel puțin computerul meu funcționa acum. Iar eu am reușit să mă apropiu cu o zi și jumătate de prezent, când scrisoarea aceasta, sosită în momentul trist în care am început să o scriu, trebuie să se încheie.

Până la urmă „i-am dat de capăt“ și am început să mă simt ca un expert în „navigația pe net“. Vezi cât de repede se asimilează noul limbaj, chiar și de către o minte încăpățânată ca a mea? O după-amiază plăcută în compania unui roman amuzant, *Falsificatorii de bani* (o descoperire „on-line“ care m-a făcut să renunț la a mai căuta *Virginibus Puerisque*) m-a făcut să uit cu totul de misterul Rosier. În urma lecturii am observat că îmi obosiseră ochii, câteva ore după aceea paginile sau pereții albi căpătând o nuanță curioasă, rozalie. Doamna B. a venit seara, pe neașteptate, ca să-mi lase niște cumpărături. A scos unul din micile ei țipete când m-a văzut și a spus că trebuie să consult un oftalmolog, dat fiind că ochii mei, ca să-i citez cuvintele, „nu mai fac două parale“. I-am mulțumit pentru solici-tudine și, după ce a plecat, am revenit la computer.

Întrucât nu ești obișnuit cu „World Wide Web“, cred că ar trebui să-ți explic, ca o paranteză, că e un fel de bibliotecă ce conține un număr colosal de „pagini“, oricare dintre ele putând fi accesată pe ecranul computerului; acestea însă nu sunt stocate într-o ordine anume, și nici catalogate, iar conținutul lor e, într-un fel, diferit de ceea ce îi este familiar Margaretei. Foarte multe sunt imagini și foarte multe dintre imagini prezintă tinere îmbrăcate sumar sau fără nimic pe ele, implicate în diverse activități pe care nici eu și nici tu nu le-am considera interesante. De fapt, prima dată am dat peste un astfel de material în timp ce căutam alte informații despre Rosier, când „am făcut clic“ pe ceva despre care imediat am aflat că e un „live video link“ cu dormitorul cuiva. Habar n-am cum se pot realiza astfel de lucruri; sigur, dacă aș fi știut că mașinăria cumpărată de la Dixons conține, pe lângă cărțile de care aveam nevoie, și interiorul caselor unor străini, poate că aș fi întrebat dacă nu au ceva mai ieftin fiindcă mașinăria mea e clar că are în ea mult mai mult decât e nevoie, mai ales la vârsta mea.

Dar să revin la „site-ul“ pe care l-am menționat, care susține că e „live video“. Cel puțin acesta era titlul pe care l-am văzut în fruntea „paginii“ de pe ecran, în care apărea fotografia unui pat gol, cu cuvertura trasă. Imaginea m-a derutat, nu glumă. Eu întotdeauna am crezut că „video“ înseamnă casetele acelea mari pe care tinerii le închiriază de la mici magazine dubioase cum ar fi „Vista Rental“, care acum câțiva ani au început să înlocuiască chioșcurile de pe strada Victoria; am mai crezut și că aceste casete conțin doar aventurile lipsite de haz la care oamenilor le place să se holbeze în singurătatea confortabilă a căminului. Evident, cuvântul „video“ avea un alt sens în limbajul computerului, la fel ca toate celelalte. După o clipă de reflecție am ajuns la concluzia că termenul nu avea nimic obscen atât timp cât rămânea ancorat în sensul latinescului *videre*, care înseamnă a vedea, indiferent dacă obiectul respectiv e un film cu mașini care explodează sau un pat gol cu cuvertura trasă.

Fascinația „site-ului“ pe care îl găsisem ar fi de neînțeles pentru tine dacă nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat; deși, o vreme, imaginea a rămas neschimbată, brusc s-a „reîmprospătat“, un alt cuvânt nou pe care l-am învățat; aici însă bănuiesc că e vorba de limbaj ofensator, dacă mă gândesc că vine din franceză și se referă la însănătoșire și revigorare prin alimentație etc., un cuvânt care are doar o legătură metaforică, prin extensie, cu recrearea spontană a imaginii de pe ecran, derulându-se în fața mea ca un steag care se desfășoară și dezvăluind o femeie despuiată, întinsă pe pat. Dacă în urmă cu câteva clipe patul era gol, acum am văzut o tânără, dezbrăcată, dar citind o carte, sprijinindu-și capul cu o mână, iar cu cealaltă ținând în față cartea deschisă; am rămas uimit că un astfel de fenomen poate fi numit „live video link“. Prin „live“ am înțeles că activitatea pe care o vedeam avea loc chiar în acel moment; în ceea ce privește cuvântul „link“, acesta nu poate proveni din latină, franceză sau greacă. Ar putea fi o filieră nordică, o chestiune pe care ar merita să o cercetăm.

Vezi tu, mă intrigau atât de multe lucruri legate de acest fenomen încât am abandonat-o pe tânăra din pat, chiar înainte

ca imaginea să se „reîmprospăteze“, și am apelat la prietenosul meu „motor de căutare“ ca să caut alte exemple de „live video“. Astfel am ajuns să descopăr un site cu adevărat fascinant care prezintă tot ceea ce se întâmplă pe o stradă din Aberdeen, prin intermediul unei camere de luat vederi amplasate în fața unei bănci. Cine ar fi crezut că o lume cu atât de multe detalii ar putea fi achiziționată într-o cutie (în fine, trei cutii) mică, pentru mai puțin de 2500 de lire sterline?

Și astfel am fost din nou dus într-o direcție necunoscută; ceea ce începuse ca o expediție pe urmele sectei xanthice se transformase într-un tur (care a durat aproape toată noaptea) al fiecărui „video link“ pe care l-am putut descoperi.

Era oare posibil ca eu însumi să fiu subiectul unui asemenea „site“? Era oare posibil ca oameni necunoscuți să-mi supravegheze camera pe computerele lor? Era oare posibil ca mașinăria mea să fie mijlocul prin care puteau fi transmise asemenea imagini, arătând spectatorilor curioși doar un domn în vârstă care și-a exilat cărțile în cutii sigilate, în favoarea ecranului luminos care acum îi captează întreaga atenție? Mă cam îndoiam, dar, sincer să fiu, habar n-am cum sunt produse aceste „link-uri“, drept care va trebui să mai fac o vizită acelor oameni cumsecade de la Dixons, sunt sigur că mă vor lămuri ce și cum.

În sfârșit, după o cercetare atentă a activităților nocturne de pe strada aceea din Aberdeen (trei inși care mâncau cartofi pai au fost punctul culminant al unei jumătăți de oră fascinante), am revenit la locul din care pornisem. Exista, până la urmă, o oarecare legătură, pe care trebuia să o descopăr, între femeia despuiată și misteriosul Rosier, al cărui nume, din aproape în aproape, mă dusesse în dormitorul ei.

Acum femeia stătea întinsă pe spate, tot cu cartea în față. Poziția ei pe pat mi se părea puțin necuviincioasă, de parcă femeia s-ar fi pregătit să nască. Poate că ar trebui să menționez că descoperirea întâmplătoare a atâtor femei despuiate care populează „Internetul“ a fost o experiență din care am avut de învățat; pe lângă faptul că am „derulat“ și am „transfocat“ în voie imaginea din fața mea, m-am și convins că *pubes*-ul bogat, expus privirii

fără nici o jenă, al acestei femei necunoscute e o trăsătură comună, dacă nu chiar universală; un fapt care în sfârșit m-a lămurit asupra înțelesului unei anecdote care mă urmărea de mult, despre noaptea nunții lui Ruskin în orașul Perth.

Mă interesa, desigur, și cartea pe care o citea tânăra. A trebuit să aștept câteva clipe ca imaginea să se „reîmprospăteze” (regretând de fiecare dată folosirea inadecvată a cuvântului), până când, în sfârșit, reflecția luminilor din cameră s-a schimbat îndeajuns ca să pot descifra, pe coperta lucioasă a cărții, cuvintele „Ferrand și Minard”; care, desigur, nu-mi spuneau nimic. În entuziasmul nefiresc care, după câte am aflat, este starea tipică produsă de interacțiunea cu computerele, mi s-a părut normal să încerc să localizez acea carte. Astfel am fost dus și mai departe de intențiile mele inițiale (între timp, ideea eseului despre Stevenson, după cum probabil că ai observat, pur și simplu se evaporase) și, întrucât imaginea, poate datorită faptului că dădusem clic la întâmplare, părea că nu se va reîmprospăta prea curând, m-am hotărât să descifrez numele autorului mai târziu, după ce ochii îmi reveneau la dimensiunile normale. M-am întins în pat.

Când m-am trezit, era deja dimineața zilei în care scriu, fiindcă în sfârșit ajung și la motivul teribil pentru care îți adresez această scrisoare. M-a trezit un zgomot venit din birou; era târziu și pentru prima dată în mai bine de douăzeci de ani dormisem mai mult decât trebuia. Noua lume pe care mi-o adusese computerul, mi-am dat eu seama, aparținea nopților târzii, ochilor încordați și unei ciudate dureri de cap a cărei localizare precisă m-a făcut să mă întreb dacă nu cumva există și un adevăr în frenologie, dacă nu cumva îmi stimulasem prea mult porțiunea de cerebel, nefolosită până acum, care e rezervată doar pentru delectarea cu „live video link”.

Cum spuneam, m-a trezit un zgomot venit din birou; un zgomot pe care, amețit de somn, l-am luat drept țipătul scos de un animal lăsat în voia lui. Mi-am pus halatul și m-am grăbit să ajung la locul faptei. Unde am găsit-o pe doamna B. Se holba la ecranul computerului, pe care încă mai era tânăra care citea o

carte într-o poziție destul de nepotrivită unei femei, și, de aici, am dedus eu repede, jignitoare pentru ochii doamnei B., care mai mult ca sigur ar fi preferat ca tânăra anonimă să fi stat picior peste picior.

Vreau să găsesc această carte, am început eu să spun, arătând spre acea parte a imaginii pe care se vedea *Ferrand și Minard*, volumul ridicat în fața ochilor, și descoperind că degetul meu se odihnea, de fapt, pe câțiva „pixeli” (după cum le spusese Ali la magazinul Dixons) care reprezentau un sfârc. Doamna B. n-a zis nimic. S-a uitat la ecran, apoi la mine, din nou la ecran, dar tot acest du-te vino trebuie să-i fi obosit ochii fiindcă am văzut cum îi închide. E periculos dacă îți forțezi prea mult ochii, am început eu să explic, nedorind ca doamna B. să se aleagă cu o durere de cap asemănătoare, dar sărmana femeie nu a făcut decât să clatine din cap, cu ochii strânși ca niște pumni, de parcă nu vroia nici să vadă, nici să audă ceva, mai ales din direcția mea. Această măsură de precauție luată împotriva unei ușoare oboseli a ochilor mi se părea ușor excesivă. În cele din urmă a reușit să-și elibereze fața de rictusul nefiresc (la Dixons nu-mi spusese nimic despre astfel de efecte secundare) și a început:

– Unii își țin secret obiceiurile vreme de douăzeci și opt de ani, în timp ce alții...

Situația însă o depășea, iar ecranul îi iritase ochii atât de mult încât acum îi curgeau cu generozitate. Doamna B. a părăsit încăperea, eu am dat să o urmez, dar, până să apuc să cobor treptele, sperând să-i propun un remediu pentru ochi iritați, femeia a ajuns la ușa din față și și-a pus pardesiul. A plecat fără să spună vreun cuvânt.

Asta s-a întâmplat azi-dimineață. După cum îți poți imagina, orele care au trecut de atunci au fost foarte triste, nu numai pentru capul meu care continuă să mă doară în locul pe care l-am stimulat în exces noaptea trecută. Ora prânzului a trecut, dar nici urmă de doamna B. O, cât mi-e de dor de supele ei delicioase! Nici urmă de ea, nici un semn că ar vrea să

vină ca să deretice prin casă – ea, care declara că doar patru zile erau prea puțin pentru un bărbat de vârsta mea!

Asta e, prin urmare, nenorocirea pe care mi-a adus-o un computer cumpărat ca să-i fac plăcere menajerei și o enciclopedie misterioasă care pare mai imposibil de găsit ca nicio-dată. Când citești scrisoarea mea, cine știe ce alte dezastre au mai avut loc, într-o viață scoasă de pe făgașul ei liniștit? Ce zici, te pricepi să dai cu aspiratorul?

Capitolul 2

Se întâlniră din întâmplare, cum fac întotdeauna astfel de oameni. Unul stătea pe o bancă și citea o carte, celălalt trecea pe lângă el și, dându-și seama că acesta era un loc în care își putea trage sufletul puțin și schimba o vorbă, se hotărî să se așeze alături. Era primăvara anului 1761, iar în Paris era cald și bine.

Ar fi fost nepoliticos ca cei doi domni să nu se bage în seamă, dar, după ce înclinară din cap unul spre celălalt, cel care citea, un ins scund și trupeș, aducând cu un etern student la drept care se pregătește să dea un examen pentru a cincisprezecea oară, își continuă lectura; celălalt, la polul exact opus, adică înalt și slab, privi câteva păsărele de pe streășina unei clădiri din apropiere; într-un târziu, nemulțumit că e ignorat, spuse:

– Sunt foarte sigur că există anumite păsări care renasc din foc.

Cititorul, fără să-și ridice ochii de pe cărțulie, replică:

– Iar eu sunt foarte sigur, domnule, că vă referiți la legendara pasăre Phoenix.

– A, da, desigur.

Apoi cei doi rămaseră din nou tăcuți și poate că, dacă insul mai înalt nu ar fi spus ceva, întâlnirea lor întâmplătoare nu s-ar fi soldat cu nimic:

– Sau poate că mă refer la salamandră?

Întrebarea îl făcu pe cititor să scoată un mormăit ușor impacientat:

– Salamandra, domnule, este amfibie; iar povestea genezei ei s-a dovedit a fi la fel de mitică precum cea a păsării Phoenix.

– Desigur, desigur, recunoscui iute insul înalt, fără cărți la el, dar simțind că îl mănâncă limba. Cred însă că, în unele cercuri științifice, se afirmă că focul ar putea fi considerat un organism viu.

Acum cititorul lăsa cartea jos. Se întoarse ca să-și privească interlocutorul care, întinzând mâna, continuă:

– Monsieur Ferrand, la dispoziția dumneavoastră.

Insul mai scund, întinzând și el mâna, zise:

– Monsieur Minard, onorat să vă fiu prieten.

Se asemănau în toate privințele, mai puțin ca fizic. Într-adevăr, Minard picase examenele la drept, ca și la multe alte materii; în timp ce speranțele lui Ferrand de a deveni preot fuseseră spulberate de un scandal pe cât de nejustificat, pe atât de fatal în ceea ce privește viitorul lui. Fusesse angajat la un colegiu patronat de biserică; Minard juca un rol la fel de neînsemnat într-un birou din cadrul Académie des Sciences. Amândoi erau copiiști; mai mult de atât, amândoi își pierduseră slujbele de curând și acum supraviețuiau din expediente; bineînțeles, amândoi erau în căutare de lucru. Această coincidență era de ajuns ca să-i convingă de faptul că ar trebui să devină prieteni la toartă și că, neștiind unul de celălalt, de fapt își irosiseră absolut fiecare oră a existenței lor.

Prima lor conversație dădu la iveală același entuziasm pentru chestiunile legate de filosofie, pentru friptura de rață și pentru jocul de șah, și stabili că au aceleași gusturi în privința problemelor de importanță capitală. Întrucât nici unul nu-și găsisese nevastă (deși amândoi erau trecuți de 40 de ani), erau liberi să-și aranjeze câte întâlniri și câte partide de șah vroiau, în tot atâtea cafenele pe care le frecventau; ceea ce avea să se transforme repede în principala lor ocupație. Magris deveni locul de întâlnire preferat, Ferrand declarându-și un oarecare dezgust față de aglomeratul Régence, unde turneele demonstrative ale lui Philidor atrăgeau o mulțime de privitori care, uneori, puteau fi dezagreabili.

– Chiar este, domnul meu, spuse Minard într-o după-amiază, gândindu-se dacă nu cumva e prea riscant să atace cu calul.

Partidele lor de șah, ca și întâlnirea de pe bancă ce, într-un fel, le definea amiciția, se desfășurau în felul următor: Minard era cel care se concentra cel mai mult, gândind îndelung până să facă o mutare, iar Ferrand, înalt și drept ca o turlă de biserică, juca la inspirație, întrerupând jocul cu orice comentariu care îi trecea prin minte; un obicei pe care Minard îl apostrofa cu un mormăit a cărui intensitate era direct proporțională cu gravitatea situației în care se afla. Ferrand câștiga exact jumătate din jocuri, iar când pierdea, o făcea din cauza unor greșeli prostești, iar Minard își bănuia prietenul că pur și simplu îl lasă să câștige ca un gest, nelalocul lui, de camaraderie.

După trei-patru săptămâni de la prima lor întâlnire, nici unul nu știa mai mult sau mai puțin despre viața celuilalt decât aflate în cursul primei lor conversații pe bancă. Știa că asemănările dintre ei sunt atât de profunde încât orice încercare de a afla mai mult ar fi fost pur și simplu o formă de introspecție, de ale cărei pericole erau cât se poate de conștienți.

– Monsieur Minard, îndrăzni Ferrand cu altă ocazie, când adversarul lui tocmai își muta regina dintr-un loc periculos.

– Da, Monsieur Ferrand?

Ferrand privea noua poziție cu luare-aminte de parcă mutarea forțată a lui Minard ar fi fost total neașteptată.

– Sunt într-o situație nefericită.

Minard scoase unul dintre mormăiturile lui caracteristice.

– De fapt, eu sunt cel nefericit, fiindcă mai mult ca sigur voi pierde turnul.

– Nu, domnul meu. Ceea ce vreau să spun e că sunt într-o dilemă de ordin domestic. Cât de curând voi fi obligat să-mi părăsesc locuința a cărei proprietăreasă refuză toate ofertele mele generoase de a amâna achitarea chiriei, cu adaosurile de rigoare. Prin urmare, cel puțin pe moment, am neapărată nevoie de o altă locuință. Începând, să spunem, din seara aceasta.

Ferrand lui turnul lui Minard de pe tablă și îl înlocui cu nebunul lui.

– E plăcerea mea, ca și datoria de prieten loial, să vă găzduiesc în umila mea locuință.

Și așa începură să stea împreună. Locuința lui Minard era chiar mai umilă decât susținea el; o draperie ce traversa încăperea pe care urmau să o împartă între ei era singura care le oferea cât de cât intimitate. Și totuși, pentru cei doi inși atât de devotați unul altuia, această intimitate era cât se poate de firească, partidele de șah continuând adesea până târziu în noapte, la lumina unei lumânări pe care Ferrand o stingea când fiecare se retrăgea discret în patul lui.

Fericirea lor ar fi fost fără cusur dacă nu ar fi fost atât de greu să-și găsească o slujbă sigură. Monsieur Ferrand, înalt și slab, și Monsieur Minard, scund și trupeș, își căutau consolarea în șah; dar vizitele lor la Magris deveneau din ce în ce mai rare, fiind înlocuite de partidele de șah jucate în camera pe care o împărțeau, răstimp în care gustul lor pentru filosofie îi făcea să mai uite de foame, deși gândul la friptura de rață nu le dădea pace.

– Cred că, dacă circumferința unui cerc se împarte la diametrul lui, se obține același rezultat, indiferent cât de mare e cercul, remarcă Ferrand într-o seară.

Minard ridică triumfător pionul pe care tocmai îl capturasese, auzi ce îi spunea Ferrand și replică:

– Desigur. Numărul se numește *pi*.

Supărat că Ferrand de-abia dacă îi băgase în seamă avantajul neașteptat, Minard continuă:

– Mai știu și că Monsieur Buffon a găsit acest număr în altă parte. Cândva am transcris un raport despre aceasta. Se pare că, dacă tragi mai multe linii drepte pe o bucată de hârtie și pui deasupra mai multe bolduri de aceeași lungime, descoperi că numărul acelor care traversează o linie este egal cu *pi*. Sau cam așa ceva.

– Extraordinar, făcu Ferrand, care între timp se ridicase în picioare. Poate că ar trebui să încercăm și noi.

Partida fu abandonată, spre iritarea lui Minard. Hârtie și instrumente de scris aveau destule; dar pentru bolduri Minard fu nevoit să coboare două etaje, la apartamentul unei cusătorese care nu prea se arătă dispusă să i le împrumute, până când Minard își smulse un nasture de la haină și i-l lăsa drept garanție.

Apoi cei doi au făcută experimentul pe care Minard regreta că nu îl studiasse cu mai mare atenție atunci când îl copiasse.

Nu își amintea prea bine de felul în care trebuiau aranjate liniile paralele; le apropiase sau le îndepărtase prea mult? Iar boldurile nu aveau toate aceeași lungime, deși M. Ferrand nu înțelegea cum un amănunt atât de neînsemnat putea schimba ceva. Dacă erau îndeajuns de bune pentru cusătoreasă, sigur le erau de ajuns și pentru experimentul cu pricina. Și astfel cei doi petrecură cinci minute lăsând să cadă boldurile, studiară aproape o oră configurația lor, și într-un târziu făcură totalul, obținând un număr de aproximativ 24 pentru *pi*.

Minard clătină din cap.

– Ah, de ce n-am citit raportul cu mai mare atenție în timp ce-l copiam!

Ferrand strânse boldurile și aduse tabla de șah ca să reia partida.

– Prietene, unele dintre cele mai mari descoperiri științifice ale epocii ți-au trecut prin mână, dar, din păcate, n-ai învățat nimic din ele. La fel cum și eu am copiat nenumărate predici pioase și imnuri religioase înălțătoare într-o caligrafie impecabilă, deși viața mea n-a fost întotdeauna exemplară. Crezi că ar fi o morală aici?

Dacă era, cei doi prieteni nu se grăbiră să o găsească, continuând să joace șah.

Câteva zile mai târziu, Ferrand veni acasă extrem de emoționat.

– În seara aceasta vom cina în cel mai elegant restaurant cu putință! anunță el, ducând în brațe o pungă mare, ticsită de hârtii. Avem aici de copiat cel puțin o lună! Ne vom alege cu o sumă mai mult decât frumușică!

Apoi Ferrand povesti cum, contrar obiceiului, se hotărâse, într-una din preumblările lui solitare, să intre la Régence, în speranța că va găsi un client care să aibă nevoie de un secretar sau un asistent. Dar nu găsisse nici un om de soi, nici măcar jucători de șah; și totuși, în cafeneaua liniștită la ora aceea, Ferrand

intrase în vorbă cu cel care îi dăduse toate documentele pe care le cărase acasă spre a fi copiate.

– Stăteam singur la o masă când l-am văzut. A trecut pe lângă mine, s-a oprit, m-a privit lung și a zis: „Păreți a fi un literat“. Am înclinat din cap și i-am spus cu ce mă ocup, iar el a râs și a replicat: „Copist? Și mai bine. Sunteți exact omul de care am nevoie“. S-a așezat lângă mine și i-am observat geanta din mână, pe care a pus-o pe masă. „Sunt posesorul unui număr de documente a căror publicare sigur va aduce cu sine faimă și va provoca admirație“, a spus el. „Ce frumos“, am spus eu. „Dacă ați fi dispus să le pregătiți pentru tipar, nu m-aș uita la bani“, a spus el. Și mai frumos, am gândit eu. „Dar ce sunt aceste documente despre care vorbiți?“ Tipul și-a deschis geanta și a scos mai multe teancuri de hârtie cu scrisul diferit. Unul părea a fi un tratat despre probabilitate și imediat m-am gândit la tine, Minard. Oricum, indiferent de subiect, trebuia să-i accept oferta generoasă. „Îmi puteți spune cât oferiți?“ am întrebat eu. „Vă convine un procent de zece la sută?“ Niciodată nu primisem o asemenea ofertă, dar eram sigur că înseamnă mult, drept care am bătut palma. „Dați-mi tot materialul și în patru săptămâni îl aveți gata“, am spus eu.

– Vrei să spui că nici măcar nu ți-a cerut să-i dai o probă de scris? Întrebă Minard, nevenindu-i să creadă.

– Și-a dat seama că sunt un om de onoare; în plus, i-am dat adresa mea de acasă.

– Ce te-a apucat să faci asta? răbufni Minard, care considera camera de la mansardă asupra căreia avea întâietate ca fiind adresa *lor*, nu doar a lui Ferrand.

– Mi-a spus că, pe moment, nu-mi putea da adresa lui permanentă la care să-l pot găsi; și nici nu vroia să ne întâlnim undeva, în public, cum ar fi cafeneaua în care ne aflam, în care să încheiem și alte înțelegeri.

– Nu înțeleg ce-a avut împotriva unui aranjament atât de firesc.

– A zis că documentele sunt de așa natură încât trebuie să rămână secrete; nu trebuie să spun nimănui despre ele, motiv

pentru care nici nu i-am pomenit de tine și de intenția de a le copia împreună. M-a prevenit că, dacă se întâmplă să cadă în mâinile cui nu trebuie, voi avea de suferit...

Ferrand se opri de parcă tocmai atunci și-a fi dat seama de riscurile pe care și le asumase.

Minard fixa geanta cu privirea. Într-un târziu întrebă rar:

– Nu cumva ne-ai băgat în nu știu ce fel de conspirație?

– Nici vorbă de așa ceva.

Ferrand însă deschise geanta cu emoție, reproșându-și că nu îi cercetase îndeaproape conținutul înainte de a încheia tranzacția de care se arăta atât de mândru.

Minard răsfoi paginile de manuscris.

– Unde a plecat acest ciudat binefăcător al tău? Și cum se numește?

– Nu știu, răspunse Ferrand citind o pagină, la fel de îngrijorat ca și prietenul lui. Am dat din nou mâna, eu am luat geanta și asta a fost tot, până la sfârșitul celor patru săptămâni.

– Dar știe unde locuim. Și, dacă e vreun element subversiv, dacă e luat la întrebări de poliție...

Între timp Minard dăduse de un eseu care părea a fi despre mecanică, dar, la o privire mai atentă, se dovedi a fi despre poezie. Ferrand scoase un articol care prezenta în linii mari o nouă teorie despre cadranele solare.

Amândoi răsuflară ușurați. Acestea erau lucrări erudite, într-adevăr complicate și esoterice, dar care nu puteau face rău cuiva. Misteriosul prieten al lui Ferrand manifestase doar secretoșenia obsesivă, tipică artiștilor de mâna a doua, care cred că ideile lor merită a fi furate.

– Cred că ne va lua mai mult de o lună, spuse Minard trecându-și mâna prin părul negru, gros și sărmos. Mai degrabă un an.

– Am căzut de acord că, la nevoie, termenul poate fi prelungit.

– Atunci nu trebuie să ne apucăm de treabă chiar acum. Începem de mâine. Spuneai că diseară mergem la restaurant; câți bani ți-a dat?

– Cine?

– Noul nostru patron, cine altul?

– Nu mi-a dat nimic. Am stabilit să vină aici peste o lună, nimic altceva.

Minard se uită din nou la vraful de hârtii care îngreuna masa și așa șubredă.

– Deci vrei să petrecem patru săptămâni copiind toate acestea, când fantoma noastră fără nume s-ar putea să nu vină niciodată ca să le ia, darămite să ne plătească! strigă el cât se poate de furios. Ferrand, nu pot să cred că ai fost atât de prost.

– Ești pur și simplu invidios că am reușit să închei o afacere atât de bănoasă.

Replica lui Minard veni iute și tăioasă:

– Dacă asta crezi tu, ce-ar fi să-ți găsești culcuș la amicul tău, fantoma, și nu aici, la mine?

La care Minard părăsi încăperea.

Era prima dată când se certau, dar, când Minard trânti ușa în urma lui, Ferrand nu alergă după el ca să se scuze. Minard așteptă în fața ușii, sperând că va vedea cum clanța se mișcă, doar ca să o ia la fugă pe trepte în jos, înainte să-l prindă Ferrand din urmă; dar dinăuntru nu răzbătea nici un sunet, deși lui Minard i se păru că aude niște suspine înăbușite. Așteptă îndeajuns, cu urechea lipită de ușă, ca să-și dea seama că suspinele erau de fapt zgomotul scos de un scaun tras pe podea, urmat de foșnetul hârtiilor luate de pe măsută în timp ce Ferrand se pregătea să se apuce de lucru de unul singur. Foarte bine; așa-i trebuie! Minard coborî la parter, apucând strâns balustrada care se clătina la fiecare pas făcut pe treptele pline de praf.

Deranjați de ceartă, câțiva locatari deschiseseră ușa. Toți îl priviră în tăcere, cu o curiozitate mai mică decât iritarea care li se citea pe fețele ostile, până când, două etaje mai jos, se întâlni din nou cu tânăra cusătoreasă. Celelalte uși se închiseră când se opri să o salute și să se scuze că o tulburase de la lucru.

– Nu face nimic, spuse ea simplu. Dar nu uitați că-mi sunteți dator cu mai multe bolduri.

Minard îi spusese lui Ferrand să le înapoieze; idiotul nu fusese în stare să facă nici măcar atât. Minard îi explică situația, apoi se scuză din nou.

Tânăra zâmbi.

– Mi le dați altă dată. Încă mai am nasturele dumneavoastră; vi-l cos, dacă doriți, zise ea privind lung la firele desprinse din haina lui Minard care îi rămăseseră acolo de când își smulsese nasturele, la prima lor întâlnire.

Apoi făcu un pas lateral ca să-l lase să intre.

Camera în care intră părea să dea în altele două, aceasta neavând, în afară de obiectele care trădau ocupația locatarii, prea mult mobilier; deși era mult mai plăcută decât camera lui, mai prietenoasă. Minard își scoase haina și o așeză pe unul din cele două scaune.

– Câți ani aveți? întrebă el.

– Nouăsprezece, răspunse cusătoreasa pregătindu-se să-i pună nasturele la loc.

– De unde sunteți?

Întrucât stătea singură, Minard bănuia că tânăra venise din provincie ca să câștige îndeajuns cât să se mărite.

– Ai mei locuiesc la nord de aici, aproape de pădurea Montmorency, spuse tânăra, rupând ața cu dinții.

O chema Jacqueline și, în timp ce mâna i se mișca înainte și înapoi, trecând acul de argint prin haina neagră a lui Minard, încetinind ritmul din cauza stofei groase, apoi iuțindu-l, trăgând de ață înainte de a repeta mișcarea, îi povesti despre părinți și căsuța lor, despre cei doi frați și sora ei și despre movila pe care, mică fiind, îi plăcea să se joace cu o păpușă pe care i-o făcuse tatăl ei.

– Nu știu ce s-a întâmplat cu păpușa, deși am ținut atât de mult la ea.

Lui Minard i se păru că vede lucind o lacrimă în colțul ochiului când tânăra reîncepu să-i coase nasturele.

Termină curând. Se ridică în picioare, scutură haina și, în mâinile ei pricepute, lui Minard i se păru că vede un veșmânt elegant, nou-nouț. Întinse mâna să o ia, dar tânăra întârzie cu

o secundă mai mult decât era nevoie, astfel încât, preț de câteva clipe, amândoi rămaseră cu mâinile pe haină. Apoi tânăra îi dădu drumul.

– Aveți niște mâini foarte frumoase, îi zise Minard și tânăra roși, apoi se îndreptă spre ușa care rămăsese deschisă.

Era momentul ca Minard să plece.

– Vă rămân îndatorat de două ori. Nu numai că vă voi înapoia boldurile, dar vă voi recompensa și pentru că mi-ați cusut nasturele.

Minard îi luă mâna ușor, îi simți căldura și moliciunea, apoi îi spuse la revedere. În timp ce cobora scara în spirală, văzu cum tânăra își retrage brusc fața din ușa întredeschisă.

Acum se simțea pregătit să se delecteze cu un acces de furie față de Ferrand. Întărit de flirtul cu tânăra cusătoreasă, putea să savureze pe îndelete prostia tovarășului său de cameră și chiar să o ierte. Mai mult de-atât, pornind pe stradă, își dădu seama că oferta acceptată de Ferrand era singura în ultimele săptămâni care însemna că aveau de lucru, motiv pentru care nu erau deloc în situația de a o refuza. Ferrand făcuse bine că o acceptase și, chiar dacă se aflau la mila patronului, nu aveau încotro, trebuia să treacă la treabă.

Fiecare florărie pe lângă care trecea, fiecare atelier de dantelărie sau de pielărie fină îl ducea cu gândul la Jacqueline și la micul cadou pe care ar fi vrut atât de mult să i-l cumpere. Dar intenția lui nu se putea materializa decât peste o lună, când aveau să primească banii; deși, când misteriosul client va trece pe la ei, sigur va face ochii mari de ce va vedea! La mizeria în care trăiau nu ar fi de mirare să nu le dea nici un sfanț, fără să se teamă că ar păți ceva. Minard însă cunoștea legile. Le studiasse de cel puțin cinci ori.

Plimbarea îl duse pe Minard mai departe decât se așteptase. Ca un somnambul, se trezi o jumătate de oră mai târziu într-o piață chiar la marginea orașului; își croi drum printre tarabele încărcate cu fructe pe care nu și le putea permite, apoi pașii îl duseră spre poienile din apropiere. Ascultă cântecul păsărilor,

privi fluturii și șopârlele și încercă să își imagineze pădurea Montmorency pe care nu o văzuse niciodată și unde poate va merge cândva în căutarea unei lumi naturale, cunoscută doar din rapoartele științifice pe care le copiasse la Académie, fără a le citi cu adevărat.

Minard se întoarse acasă cu un buchet de flori sălbatice. Fusese plecat câteva ore bune; urcă treptele și bătu la ușa Jacquelinei, dar nu primi nici un răspuns. Atunci urcă mai sus, până ajunse în camera lui și îl găsi pe Ferrand lucrând de zor.

Ferrand ridică ochii de pe paginile pe care le copia, văzu florile din mâna lui Minard, dar nu spuse decât:

– Nu-ți face griji, Minard, copiez eu totul. Și, dacă mă plătește, vei primi ce ți se cuvine.

– Dragă prietene, hai să lucrăm împreună, replică Minard oferindu-i florile. Chiar dacă nu primim nici un ban, măcar să învățăm ceva din ceea ce copiem. Hai să privim eforturile noastre conjugate ca pe o partidă de șah, o plăcere pe care o împărțim, dar care nu ne costă nimic; sau, ca aceste flori care cresc sub nasul nostru, deși noi nu avem ochi decât pentru cele la care oamenii atașează un preț.

Această frumoasă cuvântare se încheie cu o îmbrățișare afectuoasă, cei doi prieteni căzând de acord că până și o prietenie de o viață e uneori pusă la încercare de câte o discuție în contradictoriu. Apoi Minard își scoase haina și se așeză lângă Ferrand, care avusese timp să cerceteze mai pe îndelete teancul de hârtii pe care trebuia să-l copieze.

Ferrand lucra la un articol tradus, scris de un filosof scoțian pe nume Magnus Ferguson.

– Un adept al cauzei iacobine, din câte se pare, explică Ferrand.

– Deci un om cu afiliații politice sigure, remarcă Minard râsuflând ușurat, fiindcă tot mai bănuia că e vorba de ceva necurat la mijloc, deși nu avea cum să-i reziste.

Apoi citi atent eseul, intitulat „Cosmografia”, care părea a fi despre o călătorie printre planete, fără cap și coadă.

– Și o să petrecem o lună întreagă copiind porcării din asta? întrebă el, scărpinându-se în cap. Dacă luăm aminte la ce scriem, mari înțelepți vom deveni!

Își suflecă mânecile, gata să își ajute prietenul.

Peste o oră și jumătate amândoi erau obosiți și morți de foame.

– În clipa aceasta mi-a plăcea să mășăluiesc gol-pușcă pe linia frontului celei mai aprige bătălii, să fiu suspendat într-o cadă cu apă înghețată, să mi se aprindă chibrituri la degete și să recunosc public tot ce-am păcătuیت cu gândul sau cu fapta; numai să fiu sigur că la sfârșit aș fi recompensat cu o friptură de rață, grasă, succulentă, declară Minard.

– Eu unul aș îndura chinuri și mai mari, zise Monsieur Ferrand, deși foamea nu părea să-l deranjeze tot atât de mult ca pe amicului mai scund și mai sferic. Din păcate, o asemenea opțiune nu ne este la îndemână. Pe de altă parte, e destul de târziu acum și, dacă te duci în piața Saint-Jean, poți cumpăra destule alimente alterate care să ne ajute să mai supraviețuim o zi.

– Da, așa voi face, Monsieur Ferrand; deși cred că va trebui să aștept o vreme, alături de toți ceilalți amărâți care nu-și pot permite altceva. Îmi voi lua ceva de citit ca să nu fiu luat drept cerșetor.

Minard luă o mână de hârtii necopiate din teancul de pe masă.

– Nu ți-ar fi mai ușor cu o carte?

– Ba da, dar m-am hotărât ca de acum înainte să fiu atent la tot ce transcriu și, citind în avans, voi câștiga timp.

Ferrand privi cu oarecare dezaprobare foile din mâna prietenului.

– Ai grijă. Nu uita că proprietarul lor pune mare preț pe ele.

– Aș! mormăi Minard. Importanța pe care literații o acordă mângălelilor lor e la fel de absurdă precum cea pe care o servitoare obișnuită o acordă propriei virginități.

Și cu această remarcă vulgară Minard părăsi încăperea.

Deși unii cititori (și, desigur, majoritatea scriitorilor) i-ar pune la îndoială remarca, Minard avea dreptate în privința unei observații anterioare căci, într-adevăr, fu nevoit să aștepte mult timp în fața precupeților din Place Baudoyer până să se aleagă cu câteva fructe strivite, legume veștede și resturi de carne de o proveniență nedefinită. Și când te gândești că Ferrand îi promisese că-l scoate la restaurant! Cât așteptă, Minard citi un articol care demonstra inexistența universului, fapt care, pe fondul leșinului care îl lua de la stomac, nu suna deloc a consolare; acum însă era gata să își ducă acasă recolta, având grijă să pună deoparte un măr fără cusur pentru buzele dulci ale tinerei lui prietene.

Minard bătu din nou la ușa ei și de data aceasta tânăra îi răspunse.

– Am venit să vă răsplătesc, zise el când Jacqueline deschise ușa, puțin la început, apoi de tot când îl recunosc pe vizitator.

Minard scoase mărul.

– Bineînțeles că nu e pe măsura serviciului pe care mi l-ați făcut.

Tânăra luă mărul ușor agitată, îi mulțumi și rămase în pragul ușii uitându-se atent la fruct, cu fața luminată de recunoștință.

– Au mai rămas boldurile, desigur, adăugă el. Doamne, ce prost sunt, iar am uitat de ele.

– Întotdeauna sunteți atât de uituc? întrebă Jacqueline, cercetând fiecare părticică din măr de parcă ar fi avut de a face cu un breviar.

– Dimpotrivă, memoria mea, cel puțin în unele privințe, este infailibilă, răspunse el și apoi coborî vocea. Sunt unele lucruri pe care, dacă le-ai văzut, nu le uiți niciodată.

– Atunci sunteți un om cât se poate de neobișnuit, din moment ce majoritatea au memoria scurtă.

– Ce-ar fi să vă înapoiez boldurile puțin mai târziu, după ce le găsesc la mine în cameră.

Jacqueline își țuguie buzele gânditoare, de parcă nu știu ce negociere ar fi avut loc, în locul unei conversații despre câteva bolduri. Apoi clătină din cap.

– N-am mare nevoie de ele acum. Dar, dacă vreți să intrați, tocmai vroiam să fac o infuzie de plante.

De data aceasta tânăra închise ușa în urma lui. Minard luă loc, în timp ce Jacqueline puneă apa la fiert pe sobă. Minard așeză pachetul cu mâncare și hârtiile pe masă și îi urmări talia zveltă cât tânăra se foi de colo-colo. Pentru prima oară în viața lui era îndrăgostit.

Ciudat, infuzie o absorbi cu totul, Jacqueline fiind prea preocupată ca să mai și vorbească, motiv pentru care Minard rămase și el tăcut. Totul semăna cu pregătirea pentru o ceremonie religioasă. Apoi, când băutura fu gata, tânăra îi oferī un pahar și băură împreună.

– Fiecare datorie achitată duce la alta. Un măr nu poate fi de ajuns, spuse el și desfăcu pachetul pentru ca tânăra să vadă ce e înăuntru.

– Nu e nevoie, replică ea.

– Vă rog, luați cât vreți.

Și așa cinară împreună. Jacqueline fripse carnea, a cărei zeamă fierse și, mai mult ca sigur, își trimise aroma sus, până la nasul sărmanului Ferrand căruia nu-i mai rămânea nimic de mâncare; tânăra fierse morcovii și, cu alte câteva ingrediente, pregăti o masă care îl încântă pe Minard mai mult decât orice restaurant. Astfel promisiunea făcută de Ferrand – o masă îmbelșugată în seara aceasta – fu îndeplinită; iar Minard, conștient că uscățivul lui prieten trebuia să mănânce și el ceva, îi păstră câteva pere și o bucată de pâine.

– Femeia care poate pregăti o asemenea masă sigur va deveni o soție de care orice bărbat ar fi mândru, cu condiția să o găsească, remarcă Minard ștergându-și buzele.

Acum roșeața din obraji ei, care o părăsise cât timp foamea o luase înaintea bunei-cuviințe, deveni și mai evidentă.

– Trebuie să mergeți la prietenul dumneavoastră. Îmi puteți aduce boldurile mâine.

– Vi le voi aduce, împreună cu tot ce vă poate oferī inima mea, rosti Minard dintr-o suflare în timp ce era condus la ușa, unde Jacqueline îi dădu haina și ce mai rămăsese din pachet.

Vraja se rupse brusc de-abia când ușa se închise și fața tinerii dispăru; în clipa aceea Minard își dădu seama cât de nefericit era.

Urcă treptele cu inima grea, punând la punct fiecare detaliu al poveștii pe care avea să i-o servească lui Ferrand. De îndată ce intră și își văzu prietenul lucrând cu același sârg, ca și cum foamea ar fi fost doar un mic inconvenient, Minard își începu reprezentăția.

– Prietene, am fost atacat.

Ferrand sări în picioare.

– Cum așa?

– Erau doi; cu unul m-aș fi descurcat, dar cu doi, și înarmați cu cuțite – nici o șansă. Au fost deștepți; m-au urmărit până în Rue Plâtrière și, când am luat-o pe străduță, au sărit pe mine. Dar nu-ți face griji, am scăpat nevătămat. Și chiar am reușit să salvez câte ceva de-ale gurii, le-am băgat în buzunare – uite aici, spuse Minard scoțând perele și pâinea. Mănâncă-le tu. Mor de rușine că...

– Lasă asta. Ce s-a întâmplat cu hârtiile?

Hârtiile? Minard uitase cu totul de ele.

– A, hârtiile. Din păcate, au luat și hârtiile.

– Au luat și hârtiile? Le-ai lăsat pe mâna hoților?

Minard își aminti că hârtiile erau pe masa Jaquelinei. Le putea lua a doua zi, dacă mai contau acum.

– Liniștește-te, prietene; sunt sigur că le pot recupera.

– Cum naiba crezi că ai să poți face așa ceva? Cumva hoții ți-au lăsat cartea lor de vizită?

– Nu, nu; dar ce să faci ei cu un articol științific despre inexistența universului; sigur l-au aruncat de îndată ce și-au dat seama că nu e un contract sau o poliță. Măine dimineață mă duc acolo și sigur am să-l găsesc pe stradă, nu departe de locul în care am fost jefuit... ai să vezi.

Ferrand clătina din cap.

– Nu-mi place asta, nu-mi place deloc, spuse el din ce în ce mai neliniștit. Ce-au vrut hoții ăia de la tine?

– Banii, ce altceva?

– Și, văzând că nu-i rost de așa ceva, ce ți-au luat? Pachetul cu mâncarea alterată? De ce nu ți-au tăiat beregata, de ce nu te-au luat în șuturi, așa, de distracție? De ce să-ți ia un pachet cu resturi de mâncare?

Minard, care simțea că reprezentația lui, în ciuda solidității și a ingeniozității, nu era apreciată cum trebuie, clătină încet din cap.

– Nu știi. Poate că doar se antrenau.

– Se antrenau? repetă Ferrand, prinzându-l de umeri și scuturându-l bine. Fraierule, vroiau hârtiile, nu altceva! Altfel de ce niște pungași iscusiți și-ar bate capul cu un ins care e clar că n-are nici măcar un cuțit ascuns în mânecă?

Minard îl împinse cât colo.

– Hai, Ferrand, potolește-te, zise el, îngrijorat, cât pe ce să creadă scenariul prietenului său. Te asigur că mâine găsesc hârtiile alea.

– N-ai să le mai găsești.

– Oricum nu contează. Câteva pagini lipsă din teancul ăla; crezi că tipul va număra fiecare foaie înainte să ne dea banii? N-o să observe.

Ferrand măsura încăperea cu pași mari; Minard se întreba dacă să ia o pară ca desert.

– Cine le-a luat, asta aș vrea să știu, spuse Ferrand, vorbind ca pentru el. Și de ce? Câți oameni încearcă să pună mâna pe hârtiile astea, atât de periculoase încât proprietarul lor nici măcar nu-și dă adresa?

Văzând că Ferrand intră în panică, Minard încercă să-l liniștească.

– Pot să mă duc chiar acum, dacă vrei.

Dar se întunecase deja și Minard știa că nu se cuvine să o deranjeze pe Jacqueline pentru câteva pagini pe care le putea recupera la timpul potrivit.

– Totul va părea mai ușor mâine dimineată, își asigură el prietenul care își freca încheieturile degetelor cu un aer ușor obsesiv.

În cele din urmă Minard îl convinse să mănânce bucata de pâine și o pară (plin de solitudine, și ca să-l încurajeze, Minard o mănca pe cealaltă), apoi se duseră la culcare.

– Somn ușor, spuse Minard.

Dar toată noaptea se trezi de fiecare dată când Ferrand se întorcea pe partea cealaltă, dincolo de draperia care atârna de-a curmezișul camerei luminate de lună.

A doua zi, deși făcu ochi devreme, Minard îl găsi pe Ferrand deja în picioare.

– Trebuie să mergem acolo numaidecât, zise Ferrand prin draperie, de îndată ce auzi că Minard începe să se miște. Dacă hârtiile alea chiar au rămas pe stradă, nu ne putem permite să pierdem nici măcar un minut.

Minard căscă, își frecă bărbia și își dădu seama că e încă prea devreme ca să o deranjeze pe Jacqueline. Cel mai probabil va trece pe la ea după-amiază; până atunci nu putea decât să-l împiedice pe Ferrand să se îmbolnăvească de grijă.

– Foarte bine, spuse el, ridicându-se din pat ca să se îmbrace. Mergem împreună. Dacă e nevoie, vom cerceta Parisul pas cu pas, dar îți jur, Ferrand, că vom găsi afurisitele alea de hârtii până la apusul soarelui.

Și porniră la drum. Doar cu firimiturile de pâine rămase de cu seară ca să le amăgească foamea și cu o cană de lapte cumpărată pe drum merșeră întins până în Place Baudoyer; îi dădură ocol și o traversară, apoi începură să elimine, una câte una, străzile alăturate; Minard căscând din când în când, așteptând în tăcere să treacă timpul, Ferrand răsturnând cu piciorul fiecare cârpă sau gunoi care le ieșea în cale. Petrecură câteva minute examinând o foaie îngălbenită, prea plină de pete – în timp ce Minard se uita stânjenit în susul și-n josul străzii – până când conchiseră că e vorba de nota de plată către un veterinar care se îngrijise de un cal.

Merșeră așa toată dimineața. Căutările lor începură cu piața, dar treptat se extinseră circular, din ce în ce mai departe, până la eșecul final, nedescoperind nimic pe nici una din străzile învecinate. În cele din urmă Minard, hotărând că acum

era îndeajuns de târziu ca să o poată vizita pe Jacqueline fără a leza bunele maniere, spuse că ar fi mai bine dacă fiecare ar continua pe cont propriu.

– Ce rost are să căutăm împreună? Ne-am termina treaba de două ori mai repede dacă am căuta separat.

– Dar cum am să știu pe ce străzi ai fost?

Se gândiră să împartă Parisul în două, de-a lungul unei linii trasate arbitrar, ca un meridian, prin Place Baudoyer. Dar, fără hartă, un asemenea plan nu părea fezabil.

– Am găsit, zise Minard. Dacă numele unei străzi începe cu o literă din prima jumătate a alfabetului, e a mea, altfel o iei tu.

Arbitrariul absolut al acestei propuneri îi întări corectitudinea și caracterul practic.

– De acord, replică Ferrand și făcut o pauză. Dar în a doua jumătate ar putea fi mai multe nume. Gândește-te, de pildă, la toate străzile cu nume de sfinți, pe care cred că trebuie să le trecem la S.

– Bine, atunci facem invers; tu iei toate străzile până la M.

– Dar nu te pot lăsa să cercetezi atâta amar de străzi.

Bineînțeles că Minard vroia să meargă direct acasă; acum doar încerca să găsească o cale de a minimaliza eforturile inutile ale lui Ferrand, în același timp sperând să-și țină prietenul ocupat vreo două ore, cât o vizita el pe Jacqueline.

– Insist. Toate străzile de la N în jos sunt ale mele.

Ferrand clătină din cap.

– Cred că s-ar cuveni să facem un aranjament mai echitabil, în numele camaraderiei, dacă nu în interesul încheierii cu succes a căutărilor noastre. Ce-ai zice să împărțim de la J, sau chiar de la G, ca să fim mai siguri?

Minard, obosit și exasperat, dar și nerăbdător să o vadă pe Jacqueline, spuse:

– Mai bine renunțăm la împărțirea alfabetică. Tu faci Sfinții, eu fac străzile celelalte.

– Nu pot fi de acord cu așa ceva.

– Hai, te rog.

– Nu, prietene. Tu faci Sfinții, eu fac restul.

– De acord, zise Minard, pregătit să o ia din loc.

Dar Ferrand vroia să adauge ceva. Frecându-și bărbia în timp ce se gândea la ultima propunere, spuse:

– Minard, nu-mi place.

– Cum adică?

– S-ar putea ca Sfinții să fie grupați, cu spații mari între ei...

– Pentru numele lui Dumnezeu, Ferrand, ia ce străzi vrei tu, dar să nu mai pierdem vremea aici!

Zicând acestea, Minard se îndepărtă cu pași mari, auzind cum Ferrand strigă după el:

– Până la urmă cum rămâne? Cine face Sfinții?

Dar Minard nu răspunse, iuțind pasul până dădu colțul, fără ca Ferrand să se ia pe după el.

Minard se grăbi să ajungă acasă; ajunse și urcă repede treptele, apoi bătu la ușa Jacquelinei. Nici un răspuns. Bătu din nou, dar tot nici un răspuns. În spatele lui, la celălalt capăt al palierului, bătrânul Blanchot apăru din apartamentul lui.

– N-are nici un rost să bateți dacă persoana nu-i acasă.

Minard se întoarse și îl întrebă:

– Ați văzut-o în dimineața asta?

– Pe domnișoară? Trebuie să fie plecată. Poate s-a hotărât să se mute într-un cartier mai ca lumea.

– Cum adică?

Prin remarca lui supărătoare Blanchot părea că face aluzie la ceva; Minard se apropie de omul adus de spate, care era chiar mai scund decât el.

– Cred că ar trebui să aveți grijă cu cine vă adunați, Monsieur Minard.

– Vreți să spuneți că mademoiselle...

– Vai, nu, monsieur. Domnișoara e o ființă cu o reputație nepătată, după cum i-am spus și ofițerului.

Minard tresări.

– Ofițerului... ce se-ntâmplă aici?

Blanchot, evident savurând momentul, nu se grăbi să explice.

– A venit dis-de-dimineată; l-am văzut când scoteam afară tucalul.

– Un ofițer? În uniformă?

Blanchot izbucni în râs.

– Asta ar fi culmea! Nu, era un agent de poliție, asta am vrut să spun. Arăta foarte respectabil. Am crezut că vrea să vorbim despre porumbeii pe care îi hrănesc cei de la ultimul etaj, dar nu; când m-a văzut m-a întrebat: „Știți cumva unde-l pot găsi pe Monsieur Ferrand?”

Brusc, Minard își dădu seama ce senzație ai atunci când îți îngheață sângele în vene.

– Și dumneavoastră ce i-ați spus?

– I-am spus: „Ferrand? Ba bine că nu; locuiește la ultimul etaj, cu Monsieur Minard. O să-i deslușiți ușor, domnule ofițer; Monsieur Ferrand e înalt și slab, iar Minard e scund și gras“. Mă iertați, monsieur, că am spus-o pe șleau, dar nu face bine să fii *evazat* cu poliția și, dacă mi-ascultați sfatul, n-o să dați de bucluc.

– Ce treabă avea cu Ferrand?

– De fapt, părea mai interesat de dumneavoastră.

– Dar a întrebat de Ferrand, nu?

Minard auzea cum disperarea își face loc în vocea lui, pe măsură ce toate fanteziile lui Ferrand păreau că devin îngrozitor de plauzibile.

– Așa e, făcu Blanchot, zâmbetul lui atotștiutor rămânând la fel de larg. A întrebat de Ferrand, dar, când i-am spus de dumneavoastră, a întrebat: „Adică în apartamentul ăla stau două persoane? Noi nu știm decât de Ferrand“. A vrut să-i spun de când locuiți la adresa asta.

– Dar eu locuiesc aici dinainte de Ferrand! protestă Minard, oarecum indignat.

– Știu, monsieur, asta i-am și spus polițistului; și el a întrebat: „Adică Ferrand stă aici doar *temporal*?” iar eu am răspuns: „Da, domnule ofițer, și după cum arată, n-aș fi deloc surprins dacă ar fi genul de om care se mută fără să anunțe și fără să dea banii de chirie“. Am avut unul ca ăsta la parter, anul trecut.

Minard simțea că i se uscaseră gura.

– Adică l-ați denunțat poliției pe sărmanul Monsieur Ferrand, un cetățean atât de loial și un om atât de inocent?

– A trebuit să spun adevărul, monsieur; nu e deloc bine să vorbești în doi peri cu poliția și să nesocotești autoritatea.

– Bătrân idiot!

– Și i-am mai spus că petreceți cam mult timp în apartamentul tinerei cusătorese, o fată cu o reputație fără cusur, cum l-am asigurat pe ofițer.

– Va să zică l-ai denunțat autorităților pe Monsieur Ferrand, m-ai denunțat pe mine și ai denunțat o tânără sărmană, nevinovată?

– Cred că așa trebuie să procedeze un bun vecin, monsieur.

– Iar eu mai că ți-aș trage un șut ca să te duci de-a rostogolul pe scări.

– În locul dumneavoastră n-aș face așa ceva, monsieur; la urma urmei, acum poliția știe totul despre dumneavoastră.

Și cu asta Blanchot se retrase calm în apartamentul lui, în timp ce Minard simțea cum viața i se face bucatăle în jur, căzând precum cojile de vopsea verde de pe ușa închisă a lui Blanchot.

Minard urcă în cameră, cu pași grei, dar cu capul vuind de întrebări. Dacă agentul de poliție i-a scotocit prin casă? Dar ce putea găsi? Și, când deschise ușa, rămase cu gura căscată. Masa la care lucrau el și Ferrand era goală-goluță; documentele și geanta dispăruseră.

Nu mai știa ce era mai șocant; gândul că cineva îi pătrunsesese în cameră și acum asupra lui plana suspiciunea autorităților, sau că hârtiile se evaporaseră cu totul, mai puțin, desigur, cele două-trei pagini pe care Ferrand încă le mai căuta pe străzile Parisului. Într-un fel, se bucura că dispăruseră; dar ce materiale incriminante, ce mesaje codificate descoperise poliția? Minard se așeză pe patul lui Ferrand și își lăsă capul în mâini.

Când se întoarse, o jumătate de oră mai târziu, Ferrand îl găsi cam în aceeași poziție. Minard tresări, neașteptându-se ca prietenul lui să revină atât de repede și, preț de o clipă, bănuind că și Ferrand se hotărâse să lase căutările pe seama celuiilalt.

Dar, înainte ca Minard să apuce să spună ceva, Ferrand, cu vocea ușor pițigăiată de neliniște, începu să explice:

– Am hotărât că cea mai bună metodă de a reface traseul pe care l-ai urmat din Place Baudoyer...

Aici Ferrand observă masa goală.

– Unde ai pus hârtiile pe care le copiam?

– Stai jos, Ferrand. Asta nu-i o zi prea fastă pentru noi.

Peste mai puțin de un minut, Minard urmărea o scenă vrednică de milă, în care prietenul lui plângea ca un prunc, după ce-i povestise ce se întâmplase.

– Hai, Ferrand, vino-ți în fire.

– La ce bun? rosti Ferrand printre suspine.

– Păi, paginile pe care le-am pierdut ieri s-ar putea să apară.

Dar nici măcar pe Minard nu îl mai consola gândul că acele fragmente care urmau a fi recuperate de la Jacqueline vor fi singurele pe care le vor preda clientului lor dacă, bineînțeles, acesta va trece vreodată pe la ei; sau că numai aceste hârtii fără nici o valoare scăpaseră de ochii poliției.

– Paginile lipsă contează prea puțin acum, spuse Ferrand, ștergându-și noile lacrimi din ochi.

Apoi, începând să scotocească prin pat, îl făcu pe Minard să se ridice în picioare.

– Ce cauți? întrebă Minard și apoi văzu cum Ferrand scoate cu pumnul dintr-o gaură din saltea foi din manuscris.

– Hârtiile de pe masă erau cele pe care vroiam să le copiez mai întâi. Pe celelalte le-am vârat aici, ca să fie în siguranță.

Minard își felicită prietenul pentru ceea ce, dacă ar fi știut mai din timp, ar fi părut un exemplu de secretoșenie absurdă.

– Dar asta ne creează altă problemă, zise Ferrand după ce toate paginile (cele mai multe, de fapt, din teancul inițial) se împrăștiară de-a valma pe pat. Ce facem cu astea? Dacă poliția crede că suntem implicați într-o conspirație, hârtiile astea nu pot decât să ne incrimineze și mai mult; pe de altă parte, când clientul și lacheii lui vor veni aici în ziua stabilită, ce le vom spune dacă n-am făcut nimic? Avem noi curajul să păstrăm documentele astea și să ne continuăm treaba?

Ferrand și Minard, deși se arătau interesați de chestiuni filosofice și jocuri strategice, nu păreau să guste prea mult acest tip de logică.

Ferrand propuse să se mute de acolo; din cauza lui Minard ajunsese în această situație, deci el trebuia să o rezolve. Minard protestă; prietenia lor, pecetluită pe banca pe care se întâlneau prima oară, trebuia să reziste chiar și unei încercări atât de grele. Aceste sentimente, exprimate cu toată căldura, le reîntăriră loialitatea față de celălalt, dar contribuiau prea puțin la găsirea unei soluții.

– N-ai făcut nimic rău, îl asigură Minard pe Ferrand. Și nu te condamni că ai acceptat această comandă nefastă. Nu, eu sunt cel care trebuie să caut iertarea.

Și își mărturisi minciuna la care recursese cu o zi în urmă, când fusese acasă la Jacqueline; văzând cum fața lui Ferrand tremură la perspectiva unor lacrimi reînnoite, Minard spuse că era și o parte bună în toate astea: le asigurase absența în timpul vizitei făcute de poliție și le dăduse posibilitatea de a recupera alte hârtii, care altfel ar fi fost confiscate.

Ferrand nu își manifestă în nici un fel emoția. Își ținu lacrimile în frâu cât ascultă povestea trădării prietenului său; apoi, ca o soție care iartă, dar nu uită, păru că găsește în el destulă forță morală ca să ia o decizie.

– O vom vizita pe cusătoreasă și vom recupera hârtiile, zise el. Apoi, cu tot ce avem, vom părăsi acest loc și vom căuta refugiu în altă parte. Peste o lună voi reveni aici ca să-mi înfrunt destinul.

Ulterior Minard va declara că acesta a fost, într-adevăr, momentul de grație a lui Ferrand.

Cei doi își adunară lucrurile și le puseră laolaltă pe o pânză groasă, făcând o boccea grea, dar pe care o puteau căra. Acum erau gata de plecare.

– Mă duc să văd dacă Jacqueline e acasă, propuse Minard.

– Nu, declară Ferrand cu importanță. O vom vizita împreună.

Poate că doar vroia să vadă cum e tânăra care îi împinsese prietenul pe căi greșite.

Coborâra în tăcere până la apartamentul ei, având grijă ca nici Blanchot, nici altcineva să nu fie prin preajmă, și Minard bătu ușor la ușă. Tot nici un răspuns; Minard bătu ceva mai tare, privind tot timpul peste umăr. Ferrand întinse mâna spre clanță.

– Ne se poate! șuieră Minard, dar Ferrand apăsase deja și ușa se deschise.

Cei doi se opriră doar cât să se asigure că nu e nimeni înăuntru, apoi Minard deschise larg ușa ca să poată intra.

Tânăra stătea pe podea în celălalt colț al camerei, cu spatele lipit de perete. Nu schiță nici un gest, nu avu nici o reacție, arătând de parcă ar fi căzut într-un fel de reverie, nevrând sau nefiind în stare să se ridice în picioare. Avea ochii deschiși, iar buzele îi erau vinete.

Minard rămase în pragul ușii în timp ce Ferrand dădea fuga să o ajute, îndoindu-se oarecum că e moartă. O plesni de câte ori peste față, fapt care îi confirmă ceea ce ar fi trebuit să fie evident pentru toată lumea. Tânăra fusese strangulată.

Minard intră și închise ușa, se apropie de Jacqueline și îngenunche lângă ea, ca în fața unui altar, îi luă mâna rece și nu se putu gândi decât la felul în care mâna îi aluneca dintr-o parte într-alta în timp ce îi cosea nasturele de haină; atât de tânără și atât de plină de viață.

– Unde ai lăsat hârtiile? întrebă Ferrand căutând prin cameră.

– Sunt pe masă, se auzi Minard spunând deși, când arătă cu capul spre masă văzu, cu oarecare indiferență, că și ele dispăruseră, ca și celelalte pagini.

Se întoarse din nou spre Jacqueline, apoi simți mâna lui Ferrand pe umăr.

– Pleacă, Minard; iau eu lucrurile noastre. Ne întâlnim la Temple. Acum nici un loc din Paris nu mai e sigur pentru noi. Cel care ne-a vizitat azi nu a fost un reprezentant al legii și foarte ușor ne-ar fi făcut și nouă ce i-a făcut acestei fete sărmane doar pentru câteva file de hârtie. Când i se va descoperi cadavrul,

știi prea bine cineva fi suspectul; tu, Minard, deși mai mult ca sigur ne vor spânzura pe amândoi pentru asta.

Minard se ridică în picioare.

– Știu unde trebuie să mergem. Pădurea Montmorency e cel mai bun ascunziș pentru noi. Acolo sunt oameni care vor dori să afle adevărul despre ce s-a întâmplat.

Apoi cei doi părăsiră încăperea pe furiș; Minard ca să coboare în stradă și să se piardă în imensitatea Parisului, Ferrand ca să aducă bocceaua cu lucruri din camera lor. Doamne, dacă aș fi rămas cu nasul în cartea pe care o citeam pe bancă în ziua aceea, poate că își spunea Minard cu mâhnire, sigur nimic din toate astea nu ar fi trebuit pus pe hârtie.

Capitolul 3

Vreau să explic cum a apărut această carte atât de ciudată.

Sciam un roman plasat în Franța secolului al XVIII-lea, dar, de câțva timp, nu mă simțeam prea bine din cauza a ceea ce începuse, puțin după ce am împlinit 49 de ani, ca o vagă senzație de jenă în abdomen. De-abia când am început să elimin sânge m-am adresat unui medic, și asta doar la insistența soției mele, care a descoperit în WC un rest din ultimul meu scaun, roșu la culoare; în momentul acela starea mea părea deja a fi un secret teribil, legat de o problemă mult mai importantă, despre care Ellen încă nu știa nimic.

Medicul mi-a făcut un tușeu și a spus că, probabil, nu am de ce mă teme – apoi m-a anunțat, ștergându-și nasul plin de păr, cenușiu, că peste câteva săptămâni ieșea la pensie, ceea ce nu m-a liniștit câtuși de puțin – și mi-a dat o trimitere la spitalul local. Acolo urma să fiu supus unei proceduri care presupunea introducerea în colon a unei camere de luat vederi minuscule, cu lentila montată la capătul unui tub lung și, slavă Domnului, subțire.

– E doar un control de rutină, m-a asigurat medicul cu o sinceritate indubitabilă.

În următoarele zece săptămâni mi-am continuat activitatea, gândindu-mă mai tot timpul la maladia mea invizibilă, dar, când am primit în sfârșit programarea, binevenită la fel de mult ca un dar de Crăciun, prevestitoare de rele la fel de mult ca o atenționare a Fiscului, nici nu îmi revenisem, nici nu murisem.

Fără să mănânc nimic, am mers la spital și am așteptat. Măsurarea timpului clinic, ca și calcularea vârstei efective a unui

câine, se face potrivit unui sistem cât se poate de diferit de cel care e valabil în viața obișnuită; astfel o procedură de doar zece minute poate ocupa cea mai mare parte din zi. În cele din urmă mi-a venit și mie rândul.

– Bună dimineața, a spus medicul/cameramanul (nici până acum nu-i știu numele) cu un aer proaspăt, nonșalant, când am fost condus în „laboratorul de endoscopie“.

Medicul arăta ca un instalator sau ca un director de școală; rotofei, chel și prietenos, cu acea atitudine total impersonală, dusă la perfecțiune de cei care au de a face mai mult cu marele public. Probabil o autoritate în materie de whisky de malț sau golf.

– Mda, cu ce vă ocupați? a întrebat el plin de vervă, mâzgă-lind ceva pe un formular, în timp ce îmi lăsam pantalonii în seama asistentei și descopeream cât de tare îmi tremură mâna.

Medicul m-a invitat să mă întind pe patul cu schelet din oțel.

– Așa, acum suflecați-vă mâneca.

– Sunt scriitor, m-am hotărât să-i răspund.

Apoi, întins cum se cuvine, am simțit o înțepătură în braț.

– Scriitor?

Medicul a mormăit un termen de specialitate către asistentă și mi-a explicat repede ce credea el că ar trebui să știu despre aventura prin care urma să trecem amândoi. Nu, nu vroiam să întreb nimic.

– Și ce fel de cărți scrieți? a întrebat el și a trecut de partea cealaltă a patului, dispărând din cadrul meu vizual.

Ce fel de răspuns aștepta de la mine? Imaginează-ți, de pildă, un alt scriitor căruia i se cere să-și rezume activitatea într-o frază, care spune că scrie un singur roman, de genul celui care „se ocupă de o persoană numită «eu», dar care nu e întotdeauna propria mea persoană“. Ar fi acesta un răspuns satisfăcător, o publicitate favorabilă? Dar niciodată nu vom ajunge să-l întâlnim pe acel scriitor, dat fiind că Proust e mort de mult. Când eram mai tânăr, când pasiunile mele erau mai abstracte și mai senine, întâlnirea cu Proust părea cel mai frumos vis posibil; unul care rivaliza cu a-ți petrece viața de apoi în Rai. Acum, când înțeleg mai bine ce vroia să demonstreze Proust, parcă

nu mai simt același lucru; dar această „persoană numită «eu» care nu e întotdeauna propria mea persoană“, un personaj care, uneori, poate fi găsit în oricare dintre noi, și de o importanță mult mai mare decât naratorul din *A la recherche du temps perdu* (singurul roman rămas neterminat la care se referea comentariul lui Proust), e unul care avea să mă preocupe destul de mult în săptămânile următoare.

– Ce fel de cărți scrieți? a întrebat specialistul în endoscopie.

Dacă citește aceste cuvinte acum, pot spune cel puțin: „ca asta“. Am simțit ceva rece și umed pe fese; apoi:

– Acum voi introduce tubul, a spus el îndatoritor.

Cu siguranță nu sunt genul de om care se întreabă mereu cum o fi atunci când ți-o trage cineva în fund (deși Proust sigur știa).

– Polițiste? De suspans?

Dar nu era mai gros decât un deget și a alunecat în mine cu o ușurință înspăimântătoare până când i-am simțit vârful.

– Așa, acum relaxați-vă.

Asistenta mă apăsa pe mână, foarte ușor, pe brațul gol, probabil ca să nu fac vreo mișcare bruscă; dar acest contact fizic devenea ciudat de important pentru mine, extrem de reconfortant. De parcă toate temerile și neliniștile mele se adunaseră, precum razele unei stele îndepărtate, pe acel petic de piele pe care acum îl stăpânea cu atâta blândețe. Din acea frumusețe simplă a atingerii mi-am dat seama cât de mult mă înstrăinăsese în ultima vreme.

Ceva bâzâia sau zumzăia în mașinăria din spatele meu, medicul îi adresa mesaje cifrate asistentei, dar tot insista să afle ce scriu, ca și cum concentrarea îl făcuse să uite că nu mai avea nevoie de etapa preliminară – „liniștește-ți pacientul“. Dar, dacă îndeletnicirea mea avea vreo semnificație pentru el, așa cum se afla acum, în plin turneu prin colonul meu, aceasta nu făcea decât să îi justifice intenția de a-mi relaxa mușchii în timp ce îmi explora și îmi colinda suburbiile corpului, care îi apăreau pe un ecran video pe care nu îl vedeam și nici nu vroiam să îl văd, cu toată banalitatea unui anunț imobiliar în ziarul local.

I-aș fi putut spune despre articolele științifice, despre munca mea de cercetare sau despre conferințele la care particip, precum cea recentă, de la Praga, unde am discutat despre Rousseau cu vechiul meu prieten Donald Macintyre. Dar nimic din toate acestea nu mă făcuse să mă prezint drept „scriitor“. Romanul la care lucram, deși doar un hobby cu ajutorul căruia speram să mai uit de griji, fusese cel care mă îndemnase să mă prezint astfel abilului cartograf al măruntaielor mele.

– Proză istorică, am spus eu.

Medicul a murmurat ceva politicos și pitonul din fibră optică s-a răsucit din nou în mine.

– V-ați gândit vreodată să scrieți ceva modern?

Nu vroiam să încep o conversație pe tema asta, dacă așa ceva însemna ca medicul să fie mai puțin atent la ceea ce făcea.

– Da, m-am gândit la așa ceva, am răspuns, concentrându-mi toată dragostea și spaima corpului asupra locului, mic și solemn, pe care se odihnea mâna asistentei ca o binecuvântare.

– Mda, bănuiesc că veți introduce și acest mic episod într-una din cărțile dumneavoastră.

– Da, s-ar putea.

Și chiar am făcut-o.

– Gata, doctor Petrie, a spus el nu mult după aceea, deși pentru mine trecuse o veșnicie. Am terminat.

Ultima parte nu a fost mai rea decât atunci când elimini pe fund câțiva metri de furtun de grădină.

– Ați găsit ceva? am întrebat când totul s-a sfârșit, epuizat și de-abia respirând, din nu știu ce motiv.

Cred că a început să-mi explice de ce aș avea nevoie și de o radiografie sau poate de mai multe; câteva analize. Treptat mi-am dat seama că își declara, subtil, ignoranța și că trebuia să parcurg o nouă etapă în cariera mea de experiment medical. Ca un concurent norocos care participă la un joc televizat, mi se oferea ocazia de a trece în runda a doua. Cu toate acestea, știam deja cauza ascunsă, reală, a afecțiunii de care sufeream. Sau mai degrabă eram conștient de originea depresiei mele și de aici boala cu care organismul meu încerca să îmi distragă atenția.

Rousseau amână, până la sfârșitul celei de-a doua cărți a *Confesiunilor* sale, incidentul (furtul unei panglici albastre pentru care dă vina pe o slujnică nefericită) care, călcându-l pe nervi precum un rinichi umflat de mulți ani, îl făcuse să-și scrie opera extraordinară. Eu nu am așteptat atât de mult. Adevărul, faptul banal care mă sfâșia de atâta vreme, care trăgea de mine ca de o etichetă care nu vrea să se desprindă, care rodea dintr-o membrană ascunsă a măruntaielor mele, era că, de mai bine de un an eram, dureros și lipsit de speranță, îndrăgostit de una dintre studentele mele.

O vedeam în fiecare joi; la început a fost un grup mai mare, dar, dacă vreuna nu mai vroia să vină, nu făceam nimic ca să îi încurajez revenirea; și, dacă pretextul inițial fusese discutarea unui curs scurt pe care îl susțineam, curând totul s-a transformat într-o șuetă, la care toată lumea era invitată, oficial; dar numai Louisa venea, credincioasă ca un câine.

Deja, doar pomenindu-i numele, văd că mă grăbesc. Dacă medicul citește asta, poate zâmbi și înțelege de ce camera nu i-a dezvăluit nimic. Dar dacă citește Ellen? Atunci soția mea va ști mult mai mult decât atunci când a văzut sângele încheșat în apa parfumată. Louisa, și efectul ei asupra mea, de care sărmana fată nu avea habar, mi-au provocat durerea și m-au făcut să scriu această carte; acum, dacă, într-adevăr, aceasta e o carte (în mâinile medicului, în mâinile tale sau ale Dumnezeu știe cui), atunci probabil că totul s-a aflat și tot ce va urma din acest moment trebuie să fi urmat deja.

Apropo, legat de prima lui iubită, o femeie cu 13 ani mai mare decât el, căreia îi spunea *maman*, Rousseau povestește că, odată, în timp ce cinau împreună, i-a spus că are un fir de păr în farfurie; femeia a scuipat bucata pe care tocmai o mesteca iar Rousseau a luat-o și a vârat-o în gură. Pentru Rousseau aceasta era formula dragostei; în același fel, săruta patul din care se scula femeia, podeaua pe care pășea. Era un sentiment pe care niciodată nu îl va încerca față de soția lui, Thérèse, în cei 33 de ani de conviețuire, răstimp în care Rousseau spune că și-a trimis spre adopție cei cinci copii, unul câte unul, de îndată

ce se nașteau, la Spitalul Copiilor Găsiți. Dragostea, pentru Rousseau, era dovedită și demonstrată doar prin pornirea de a săruta pământul și de a vâri în gură îmbucătura mestecată de femeie.

Cunosc și eu această pornire; mă gândesc cum monstruoasa anecdotă a lui Rousseau se leagă de una a cărei protagonistă e Louisa. Tutorialele noastre devenind șuate la care participam numai noi doi, în biroul meu, într-una din zile am observat, de îndată ce am intrat, că era la ciclu; mirosul era greoi, dezgustător, inconfundabil. Acest miros, la fel de evident ca o pălărie nouă, echivala, pentru mine, aproape cu un contact fizic între noi; fiindcă, după luni întregi de când mă îndrăgostisem de ea, nici măcar nu-mi atinsesem, în treacăt, piciorul de al ei. Mai târziu am aranjat să ne vedem câteva zile la rând, în cea de a patra săptămână de la această descoperire, și așa am constatat că ciclul ei dura 29 de zile. Așa am putut stabili întâlnirile noastre – invocând prelegeri sau angajamente fictive pentru a le reprograma în alte zile – ca să repet această plăcere la infinit.

Dar iar văd că mă grăbesc. Medicul care a presupus cu atâta optimism că voi include consultația lui într-o carte viitoare – chiar dacă singurul meu volum publicat până acum e un studiu despre anii petrecuți de Rousseau în Montmorency și despre nebunia lui – poate fi oarecum satisfăcut sau amuzat de faptul că scaunul meu cu sânge ar fi putut fi considerat un fel de menstruație isterică; deși poate că mai corect ar fi ca fenomenul să fie numit „testistic“. Cât despre ceilalți cititori care ar vrea să mă judece, nu pot decât să presupun că mă vor găsi la fel de detestabil ca și Jean-Jacques în ceea ce privește franchetea.

– Pot să plec? am întrebat după ce mi-am tras pantalonii pe mine.

În timp ce mă lăsam în voia explorărilor medicului, recunosc că numai la Louisa îmi era gândul. Mâna asistentei de pe brațul meu era mâna studentei mele și astfel am reușit să stau destul de calm de-a lungul întregii proceduri, deși mi-am amintit de disperarea și de singurătatea fără leac care mă aduseseră aici. Medicul atât de prietenos, care acum îmi cunoștea

colonul mai bine decât îmi cunoșteam eu grădina din spatele casei – îmi spusese de ce am nevoie de alte analize, a căror neputință de a clarifica problema îmi era clară chiar de atunci. Până la urmă operația avea să rămână singurul lucru la care nu am fost supus.

Când am ajuns acasă, Ellen m-a îmbrățișat și mi-a spus să nu-mi mai fac atâtea griji. Asta am și făcut, gândindu-mă din ce în ce mai mult la personajul numit „eu“ care nu e întotdeauna aceeași persoană cu mine. Întreaga mea viață părea scrutată printr-o lentilă îngustă, făurită din boală, morbiditate și dragoste. Până și cei mai îndrăgiți scriitori mi se relevau prin bolile lor. Montaigne: pietre la fiere; Rousseau: dereglări urinare; Flaubert: epilepsie; Proust: astm. Și, desigur, Pascal, mort de cancer la 39 de ani; sfârșitul lui, într-o epocă în care nu existau analgezice eficiente, un chin greu de imaginat.

Medicii cunosc prea bine sfiala cu care pacientul vorbește despre boala lui, chiar dacă primele cuvinte au fost repetate cu grijă, înainte de a păși în cabinet. O durere în partea de jos a abdomenului, poate, sau dificultatea în respirație, atent formulate după un scurt „bună dimineată“. Medicii sunt obișnuiți cu asta, la fel cum cititorii experimentați sunt obișnuiți cu sfiala care marchează începutul unei cărți, când primele cuvinte sunt scoase din tezaurul în care au fost păstrate și șlefuite de autorul lor neliștit. Apoi pacientul se relaxează; adevărul începe să iasă la iveală și, cu un oftat de ușurare, cuvintele curg de la sine.

În regulă, spune medicul; unul nou, cel vechi s-a retras, joacă popice la Clubul Rotary. Are toate datele mele pe computer, dar tot vrea să audă de la mine amănuntele, ca să nu mai verifice. În regulă, repetă el, dar poate că ar fi mai bine să o luăm de la început. Când a apărut problema? Iar dacă acest medic ar fi cititorul meu, iar eu aș fi absolut sincer, aș începe, desigur, evocând împrejurările în care am văzut-o prima oară pe Louisa.

Trebuia să țin câteva prelegeri despre Proust ca parte din modulul despre secolul XX pentru studenții din anul întâi. De obicei nu mă ocupam eu de asta, acum îi făceam, mai mult sau

mai puțin, un serviciu lui Jill Brandon, care își lua liber un an. Jill se numără printre cei care iau un singur scriitor contemporan la modă și îl folosesc ca foaie de parcurs pentru a explora întreaga cunoaștere umană; deși Jill, nedovedindu-se un navigator prea bun, sfârșea de multe ori prin a oferi echivalentul intelectual al unei întoarceri în trei timpi într-o fundătură din Kirkcaldy. Pentru Jill, Proust e cel mai probabil, și în primul rând, un scriitor homosexual; toate celelalte lucruri sunt subsidiare, deși faptul că a fost pe jumătate evreu și că a avut o sănătate șubredă contează și ele foarte mult. Interesul financiar manifestat de Proust față de un bordel masculin, căruia i-a donat o mare parte din mobilierul moștenit de la mama lui, era mult mai relevant pentru modul în care Jill îi analiza opera literară decât, să spunem, punctele lui comune cu Montaigne, influența lui Chateaubriand sau utilizarea timpului *passé simple*. Nu i-am putut promite că am să-i aplic metoda, dar i-am spus că îi voi ține locul.

De fapt, Proust, deși a fost prima mea dragoste literară, este un scriitor pe care îl neglijasem mult timp. În sensul că îl cunoșteam atât de mult, încât credeam că nu mai e nevoie să mă gândesc la el. Gândurile pe care le aveam despre el erau precum lemnăria unei corăbii, putrezită de trecerea anilor, peticită ici și colo de observații și formule care acum aduceau vag cu ideile inițiale pe care le exprimau cândva. Proust, cu alte cuvinte, fusese înlocuit în mintea mea de acea imitație fără sare și piper care e însăși starea amintirilor noastre în cazul celor mai multor lucruri și, din întâmplare, formează baza întregului nostru sistem educațional, care poate fi comparat cu o mașină de copiat cu care poți face copii ale altor copii, după ce, demult, ai uitat originalele în autobuz (să știi că mi s-a întâmplat așa ceva!)

Mi-am rezervat două săptămâni ca să rememorez datele principale ale romanului care a constituit marea pasiune a adolescenței mele, deși întâmplarea a făcut să mă atașez unei vârste premergătoare. Era bine că aveam o scuză întemeiată pentru a reînnoda o legătură pe care Ellen o sesiza ușor pe fața mea vișătoare, de atâtea ori, când pierdeam firul conversației printre

gândurile la Bergotte sau Elstir, care se agătau de mine, ca niște filamente marine, chiar la o oră după ce închideam cartea.

Apoi am susținut prima prelegere în timpul căreia am încercat să conving o hoardă de studenți cu chipurile amăgitor de proaspete de ce opera unui francez astmatic, insomniac și singuratic se situează printre primele zece creații literare din întreaga istorie a umanității.

Romanul lui Proust e despre o persoană numită „eu” care, după cum explica Proust într-un articol de ziar, „nu e întotdeauna persoana mea”. Acest narator își descrie copilăria petrecută în Combray (un orașel inexistent), idila lui din Paris și din alte părți cu Albertine (o femeie inexistentă), și hotărârea lui din ce în ce mai fermă de a deveni scriitor. Romanul se încheie, după o scurtă serată în care diverse sunete și impresii trezesc amintiri involuntare, cu hotărârea naratorului de a începe să scrie o carte care, probabil, nu sigur, este cea pe care tocmai am terminat-o de citit (ca și un alt mare roman comic, *Don Quijote*, *Recherche* este o carte care „nu e întotdeauna ea însăși”). Numai o singură dată apare numele naratorului, și atunci aproape în silă sau, mai degrabă, în disperare, fiindcă e menționat într-un moment extrem de tensionat, când naratorul e chinuit peste măsură de Albertine. Proust (dacă el e cel care vorbește în acest moment) se hotărăște să-i dea „eului” numele lui de botez, Marcel.

Combray, orașelul inexistent, îi datorează mult orașelului existent Illiers, redenumit oficial Illiers-Combray și devenit centrul universului în ceea ce privește prepararea prăjiturilor madlene. Femeia inexistentă Albertine îi datorează aproape tot atât de mult lui Alfred Agostinelli, șoferul și apoi iubitul lui Proust, care l-a obsedat atât de mult pe Proust încât, până la urmă, scriitorul l-a ținut prizonier pe sărmanul om în apartamentul lui cu pereții căptușiți cu plută de pe Boulevard Haussmann din Paris. Agostinelli, care din nefericire nu știa să înoate, a murit prematur la scurt timp, în timpul unei lecții de zbor când, rămânând fără combustibil deasupra mării, s-a prăbușit cu biplanul în timp ce dinspre țărm o barcă se grăbea să

ajungă la locul accidentului. Fotografiiile îl arată durduliu, cu o înfățișare agreabilă și departe de a semăna cu Albertine, care a murit după o căzătură de pe cal.

Desigur, nimic din toate acestea nu are legătură cu motivul pentru care romanul lui Proust trebuie considerat printre primele zece creații literare din întreaga istorie a umanității; studenților însă le place să noteze așa ceva.

Plăcerea lui Proust, le-am spus eu în încheiere (astfel de amănunte sunt însuși genomul biografiei literare), era să frecventeze bordelul preferat, înarmat cu o fotografie a lui *maman*, moartă, și să-i îndemne pe tinerii de acolo să o insulte. Îi mai plăcea și să se joace cu șobolanii.

Aceste amănunte mi se păreau tocmai potrivite pentru a-mi șoca studenții la sfârșit. Le-am spus la ce pagină pot găsi scena din bordelul lui Jupien, le-am recomandat să citească descrierea morții lui Bergotte, precum și eseul despre Flaubert, și m-am dus să beau o cafea.

Mai târziu am auzit o bătaie în ușa biroului.

Erau trei studente.

– Vroiam să vă punem câteva întrebări, a spus cea mai îndrăzneată dintre ele, drept care le-am poftit înăuntru, îndemnându-le să se simtă ca acasă.

Niciodată nu mi-au plăcut studenții prea curioși.

Studenta cea mai îndrăzneată, care va juca un rol atât de neînsemnat încât nici nu voi inventa un nume pentru ea, dorea lămuriri asupra ortografierii unor nume și a titlurilor unor capitole; o curiozitate pe cât de anostă, pe atât de enervantă. Cea de a doua studentă, la fel de neimportantă pentru ceea ce va urma, vroia neapărat să știe dacă pentru examenul final va trebui să cunoască în detaliu viața lui Proust, dat fiind că nu avu-sese timp să își noteze toate comentariile mele despre Agostinelli. I-am spus să nu-și bată capul cu așa ceva. A venit și rândul Louisei, care tăcuse tot timpul, motiv pentru care m-am întrebat dacă nu cumva e idioată.

Când, în sfârșit, a deschis gura, la îndemnul meu (nu vroiam decât să scap de ele), a făcut-o cu mare efort, în cazul ei

momentele de tăcere fiind mult mai frecvente decât cele în care își făcea auzită vocea. Fiecare cuvânt părea cântărit îndelung, ales cu mare grijă, precum cele dintr-un titlu de articol din presa demodată, încet, de pe plăci metalice, în timp ce min-tea zețarului e cu totul în altă parte.

– Ce sunt categoriile lui Kant? a întrebat ea în cele din urmă, cu un zâmbet stingher.

Purta o rochie de vară, albă, imprimată cu flori albastre, și m-a privit în ochi de-abia când a ajuns la ultimul cuvânt al întrebării. Acest moment care marchează începutul bolii mele îmi este la fel de limpede acum, o linie care îmi împarte viața între „înainte” și „după”, ca și felul în care victima își amintește accidentul de mașină.

– Categoriile lui Kant? am repetat eu, nu foarte îndatoritor.

În timpul prelegerii citasem memorabilul comentariu al lui Proust potrivit căruia Flaubert, prin felul în care a folosit participiul prezent și anumite pronume, a reînnoit viziunea noastră despre lume aproape în aceeași măsură ca și categoriile lui Kant. Făcusem astfel o observație pe care o țineam în mine de ani de zile, ca pe niște trabucuri pe care doar le arăți, fără să lași pe cineva să le fumeze; adevărul era că nu știam mai nimic despre Kant sau despre categoriile lui. Nu era domeniul meu. Drept care am dat-o cotită, am bălăjit ceva despre *Critica rațiunii pure* (un titlu pe care îl știam din timpul studenției), l-am menționat pe David Hume (un teren mai sigur pentru mine, mulțumită legăturii lui nefericite cu Rousseau), i-am spus Louisei unde să caute dacă vroia mai multe informații și, spre ușurarea mea, tânăra s-a arătat mulțumită. Dacă vrei să mai amintești de Kant și de afurisitele lui de categorii, ai grijă ca mai întâi să te documentezi, mi-am spus eu.

Chiar și așa, nu mi-a displicut faptul că m-a prins pe picior greșit. Am apreciat că a avut curajul să spună ceea ce toți ceilalți probabil că gândeau, dar se temeau să întrebe.

Acum studenta cea mai îndrăzneță a preluat inițiativa.

– Dacă mai avem nelămuriri, putem să vă abordăm din nou?

Pentru numele lui Dumnezeu, fetele astea aveau istorii lor, eu eram îndrumătorul altora; dar ce era să le

În fiecare joi, după curs, și întotdeauna la aceeași băteau în ușă. Îndrăzneța era la fel de insistentă și de feroa-
toare precum un martor al lui Yehova care merge din ușă în ușă, Louisa însă era binevenită și curând mi-am dat seama că din cauza ei încurajam aceste vizite. Așa am ajuns să mă gândesc la ele ca la „mica mea trupă“.

Bineînțeles că, în timpul prelegerilor, le remarcam imediat. Cele două îndrăznețe ședeau chiar pe rândul din față, înclinând din cap cu înțelepciune, absente, ca miniștrii care se gândesc numai la propriul câștig. Louisa stătea undeva în mijloc, spre stânga, motiv pentru care nu o descopeream imediat; de obicei era aplecată deasupra foilor A4 care, acoperite cu cerneală verde, aveau să devină la fel de prețioase pentru mine de parcă ar fi fost împodobite cu anluminuri de scribii răbdători din *Très Riches Heures*. Dar, ori de câte ori mă uitam în direcția ei, tânăra întorcea ochii în altă parte, a-i surprinde privirea părănd o imposibilitate. De ce vroiam asta, nici acum nu știu, doar că fața ei mă fascina la fel de mult ca și obscenitatea care mi-a trecut prin minte în timp ce le vorbeam studenților despre Baudelaire.

Nu că aș fi remarcat-o până atunci. Era ca o stea care apare când se lasă seara, a cărei lumină, deși prezentă de mult timp, a așteptat răbdătoare momentul propice ca să pătrundă în conștiința unui privitor care caută acea licărire menită să-i tulbure liniștea gândurilor. Era mai în vârstă decât ceilalți; mi-am dat seama de asta chiar de la început. M-au convins și mai mult câteva comentarii pe care le-a făcut în timpul schimbului de cuvinte, mai puțin formal, care marca sfârșitul discuțiilor noastre (aceste schimburi de cuvinte aveau să devină din ce în ce mai lungi), ca și data ei de naștere pe care am căutat-o în acte. Avea 24 de ani, o studentă matură și nemăritată.

Bolile noastre au felul lor de a-și dezvolta și perfecționa vocația secretă, în același timp păstrându-și independența față de gazdele lor neștiutoare. A trecut o săptămână, apoi alta (fiecare punctată de vizitele lor, marea lor realizare săptămânală),

răstimp în care sănătatea nu mi-a jucat feste, deși Ellen a spus de câteva ori că sunt și mai tăcut decât de obicei. Firma de contabilitate la care lucrează trecea prin dificultăți; postul era destul de nesigur ca să o facă să citească anunțurile cu mult mai mult interes. În cel mai rău caz, zicea Ellen, putea accepta un post oriunde, caz în care ne-am vedea numai în week-end. Gândul meu, instinctiv, dar și surprinzător, a fost că așa ceva mi-ar conveni de minune. De emoție am simțit chiar și un nod în gât, primul semnal de alarmă, probabil, privind complicațiile de mai târziu.

În noaptea aceea Ellen a vrut să facem dragoste și, dacă îți spun că în timpul acela m-am gândit la Louisa, n-ar fi nici pe departe o mărturisire *à la Rousseau*, căci nu există bărbat însurat în toată lumea asta care să nu se gândească măcar o dată la altă femeie în timp ce face dragoste cu nevasta lui.

– Ceva nu-i în regulă, a remarcat ea.

I-am spus că mă gândeam, cu neplăcere, la o prelegere despre Proust pe care trebuia să o pregătesc.

– E o schimbare, de la Ferrand și Minard, a continuat ea, referindu-se la obsesia mea literară mai prozaică. Mda. Dacă nu cumva e altceva la mijloc.

Soția mea, femeie și contabil, nu e proastă deloc.

Deja, după doar trei săptămâni, era clar că sufeream de o boală veche de când lumea, la fel de răspândită ca și gripa, la fel de anostă ca și o doză de pastile, la fel de stânjenitoare și la fel de ușor de tratat. Pur și simplu trebuia să mă culc cu Louisa ca să mă vindec. Niciodată nu o înșelasem pe Ellen, niciodată nu mă gândisem să fac ceva imoral cu vreuna dintre studentele mele. Louisa însă, ca o aromă nouă a unei băuturi care ți-a dispăcut până acum, era altceva.

În joia următoare aveam să-mi prezint cea de a patra și ultima prelegere; o dată cu ea obligația mea față de Jill Brandon (care acum deconstruia discursuri undeva, în Canada) se încheia, gata cu favorurile. Tot atunci se sfârșea și *entente*-ul meu cu Louisa. Mă simțeam precum cel care e pe care să își fumeze ultima țigară, hotărât, în sfârșit (în timp ce Ellen dormea

fericită lângă mine), ca de acum încolo să ducă o viață sănătoasă, fericită, într-o abstenență totală. Am așteptat să vină joia, am ținut prelegerea fără să mă uit nici măcar o dată la „mica mea trupă“, apoi am așteptat cu înfrigurare ca fetele să vină la birou, într-o ultimă vizită, pentru ca după aceea să dau uitării întregul episod.

Protocolul acelor întâlniri era cunoscut de-acum. De obicei, studenta cea mai îndrăzneță mă ruga să lămuresc înțelesul anumitor cuvinte din notițele ei, cuvinte pe care pur și simplu nu credea că le-aș fi rostit. „Deci asta ați vrut să spuneți?“ întreba ea, nevenindu-i să creadă. Apoi cea de a doua îndrăzneță întreba dacă trebuie să cumpere cărțile de Maurois sau de Beckett pe care le amintisem și sublinia că, întrucât nu le rezervasem la bibliotecă, acestea îi fuseseră împrumutate unui tip care ultima oară trecuse pe acolo în urmă cu trei săptămâni, cu un delta-plan fixat de acoperișul mașinii. După ce răspundeam la astfel de întrebări, așteptam contribuția Louisei, uneori fiind nevoit să o îmboldesc să spună ceva, înainte ca îndrăznețele să se gândească la altă obiecție fără noimă care să mă calce pe nervi. Poate că, așa cum se întâmpla din când în când, aș fi putut surprinde privirea Louisei în timp ce fetele celelalte îmi tulburau liniștea cu comentariilor lor stupide, poate aș fi văzut în ochii ei că îmi înțelege iritarea, cu calm și înțelepciune, și un zâmbet aproape complice în colțul gurii. Apoi, când, în sfârșit, îi venea rândul, își lăsa în jos privirea, pregătindu-se, făcându-și curaj, și spunea ceva de genul: „Dacă Proust de-abia reușea cu engleza lui să comande o friptură la restaurant, cum de l-a tradus pe Ruskin?“ La care eu răspundeam că Marie Nordlinger a tradus în franceză volumul *Stâncile din Veneția* și apoi Proust l-a tradus în literatură; oricum, franceza lui Proust suna a ceea ce el însuși considera a fi traducere, cuvânt cu cuvânt, dintr-o limbă tainică scrisă pe inima lui.

Pe urmă cea de-a doua îndrăzneță, care își notase cele spuse de mine, întreba: „Ruskin e reținut la bibliotecă?“ iar ochii mei, care nu se dezlipseau de fruntea plecată a Louisei în timp ce dădeam aprobator sau clătinam din cap, vedeau cum își înalță încet

fața, cu buzele încordate, pregătite să rostească o nouă întrebare care creștea în ea, gata să plesnească precum păstaia doldora de semințe, pentru ca, în sfârșit (dacă cea mai îndrăzneță se abține să i-o ia înainte), de parcă notițele luate la curs ar fi fost un contract solemn, Louisa să întrebe: „Ce-ați vrut să spuneți prin: «*Moi* la Proust și *moi* la Rousseau sunt, de fapt, la fel»“?

Iar eu începeam să schițez teoria, pe care o explicasem într-o carte pe care i-am recomandat-o cu o mândrie adolescentină, potrivit căreia cititorii naivi consideră romanul lui Proust a fi memoriile lui, în timp ce cititorii la fel de naivi consideră *Confesiunile* lui Rousseau a fi adevărate de la început și până la sfârșit. Apoi, din nou, cea de a doua îndrăzneță tulbura aceste ape care de-acum alcătuiau o baltă din ce în ce mai mare în jurul meu și al Louisei, tăcută și reflexivă, ca și cum am fi plutit unul lângă altul, pe un vas, luându-ne rămas-bun de la fetele pe care le lăsam în urmă, pe țarm. „Trebuie să ne documentăm și despre Rousseau?“ striga cea de a doua îndrăzneță; „Nu ține de secolul al XX-lea, deci nu se cere la examen, nu?“ Studenta aceasta privea tot ce spuneam eu sau orice alt lector ca pe o premoniție codificată a examenului final, un mesaj delphic a cărui interpretare o lăsa pe seama altora, înainte de a copia pur și simplu rezultatele analizei lor înțelepte.

Apoi parcă rămâneam numai eu și Louisa; îi priveam fața, pielea palidă, părul care se vălurea din cărarea ușor spre dreapta și creaa un fel de buchet în jurul ochilor ei limpezi, plini de speranță, și al pomeților ei, netezi și reci precum oul de lebadă. Așteptam o nouă întrebare de la ea, una care să ne mai țină puțin deasupra acestei suprafețe lichide, de frumusețe, abstracție, literatură. Dar nu urma decât tăcerea, răsuflarea adâncă a celor două îndrăznețe, sonoră, acel semnal social al plecării, după ce suportam o altă pauză politicoasă. Prin urmare ajungeam la punctul final, în care eu îmi începeam fraza cu: „Bine, atunci...“; poate că uneori mă loveam ușor peste coapse, într-un gest de jenă aproape imperceptibilă pe care Ellen mi-l descoperise la vreo două săptămâni după prima noastră întâlnire, moment în care a început să mă aducă la stadiul celui cu

care se putea mărita fără grijă. Le spuneam celor două îndrăznețe că vremea părea tocmai bună pentru un joc de hochei, că un drum până la părinți, în Ayr, în week-endul ăsta ar fi idee foarte bună; fiindcă deja le cunoșteam hobby-urile, biografiile, limitele aspirațiilor, cu o bogăție de detalii care mă surprindea și mă deprima în același timp. Louisei însă nu-i puteam spune nimic, doar că speram să o văd săptămâna următoare; să le văd pe toate, de fapt, adăugam eu repede. Apoi plecau, iar eu uitam de Louisa și mă apucam de lucru. Mă duceam acasă, luam cina cu Ellen, vedeam cum buzele soției mele comentează necazurile firmei ei de contabilitate și îmi aminteam de vasul acela mic pe care, preț de câteva clipe, îmi imaginasem că plutesc alături de Louisa; iar dacă mă întreba cineva la ce mă gândesc, îi spuneam că la o carte anume de care mă îndrăgostisem nebunește în tinerețe.

Așa stăteau lucrurile după cea de a treia săptămână. Era una din acele obsesii fanteziste, inocente, care îți revigorează viața și căsnicia ce s-au răcit ușor, asezonând gândurile și fanteziile ca o simplă salată, o garnitură, în timp te preocupă ingredientele mult mai importante ale existenței; factura la electricitate, podeaua care trebuie curățată.

Dar a sosit și cea de a patra săptămână, în care am susținut ultima prelegere (teoria lui Proust despre artă; Sainte-Beuve etc.) Așteptam în birou ultima vizită a mici trupe – o întâlnire care avea să alunge vraja și să mă trimită înapoi la Rousseau – când cineva a bătut la ușa. Am deschis și am văzut-o pe Louisa, singură.

– A, am făcut eu.

– Vă deranjez?

– Nu. De fapt, ai sosit exact la timp.

A intrat și a luat loc; am închis ușa, am zărit în colțul gulerului ei roz, în V, bentița neagră a sutienului și, brusc, ca un călător rătăcit care își vede destinația în depărtare, am simțit cum crește dorința în mine. Viața de abstenență încă mai era de domeniu viitorului, m-am asigurat eu, drept care o singură aventură turistică părea să merite a fi înfăptuită măcar cu gândul.

Boala mea se instalase adânc, cu toată hotărârea; acum nu-mi mai rămânea decât să găsesc un pretext ca să extind aceste întâlniri pentru ca aceasta să nu fie ultima. Vom vedea mai încolo cum am procedat; și dacă vreunul din rândurile acestea va fi citit de cineva – de medicul meu ieșit la pensie, între două partide de golf, de gastroenterolog între două funduri tremurătoare, de soția mea sau chiar de Louisa, oriunde s-ar afla ea acum – atunci povestea mea trebuie să se fi încheiat și poate că acei cititori neînduplecați, nepăsători, ai celor mai tandre pasaje, înainte de a mă condamna, vor citi și despre pedeapsa pe care o voi primi, inevitabil, dincolo de incertitudinile patului de spital în care zac acum, scriind aceste cuvinte, întrebându-mă dacă suferința mea va fi fatală sau dacă mă așteaptă alte chinuri, și mai mari.

Dar să nu uit să o rog pe Ellen să-mi mai aducă hârtie de scris.

Capitolul 4

Știu exact ce gândești. Ți spui: „Cum naiba s-a descurcat pungașul ăla bătrân fără doamna B.? Și de ce nu mi-a răspuns mai de mult la scrisoare?” Am să-ți explic de ce pe îndelete.

Primele zile au fost și cele mai grele. Habar nu aveam că praful se poate depune atât de repede pe suprafețele despre care nici nu eram conștient că doamna B. le șterge de fiecare dată! Computerul meu pare că e predestinat acestei forme de poluare și aș da nu știu cât să mă consult cu doamna B. asupra celei mai bune metode de a-l ține curat. Am renunțat iute la apă și săpun, după un experiment cu consecințe nefericite (inclusiv o nouă vizită la prietenii mei de la Dixons, și una din partea consilierului prea bine plătit de la „asistența tehnică”); dar mașinăria merge bine și continuă să-mi abată gândurile de la diferitele tragedii și nenorociri care s-au abătut asupra mea.

Imaginea care a provocat reacția violentă și plecarea precipitată a doamnei B. a rămas netulburată pe ecran două zile încheiate, până când un nou prieten (pe care îl voi prezenta cât de curând) mi-a arătat cum să o „salvez”. Dar când am revizitat „site-ul” am descoperit o altă femeie despuiată care manipula de zor un obiect mare, rozaliu. Cât de departe am ajuns, mi-a zis eu, în căutarea Enciclopediei lui Rosier! Aproape în fiecare zi, după cum am aflat, altă tânără ocupă dormitorul acela; fapt extrem de fascinant, dar care nu se potrivea cu intenția mea inițială, de a găsi o veche sectă filosofică.

Dar hai să-ți spun cum am învățat să fac supă. Era cea de a doua zi a solitudinii mele și, pe măsură ce se apropia ora

prânzului, simțeam un fel de agitație în stomac, în parte din cauza foamei (mâncam numai pâine cu gem), în parte din cauza nostalgiei. O, ce n-aș fi dat pentru una din delicioasele supe ale doamnei B.! Am hotărât că, dacă un bărbat de vârsta mea poate folosi un computer, poate face și o oală de supă. M-am îmbrăcat și m-am dus la supermarket.

Mi-a luat ceva timp până am găsit ce căutam. De fapt, cred că am trecut de câteva ori pe lângă ceea ce mă interesa, fiindcă mă concentrasem pe indicatoarele inutile care atârnav de tavan și pe care nu apărea nimic despre supe. Deși supermarketul e de mărimea unei biblioteci obișnuite, sistemul lui de indexare are tot atâta logică pe cât are și „World Wide Web” iar singurul „motor de căutare” era un băiat bubos care stivuia niște cutii și pe care l-am bătut pe umăr.

– Încerc să dau de raionul cu supele.

Băiatul m-a privit absent, de parcă întrebarea mea l-ar fi pus în încurcătură (poate că de-abia se angajase acolo), apoi m-a întrebat dacă nu cumva caut „concentrat de supă”. M-am concentrat, încercând să-mi aduc aminte dacă modul în care doamna B. își prepara renumitele supe presupunea și vreun pachet gol, dar cu ochii minții am revăzut cum doar curăța ceva de coajă și apoi îl mărunțea. I-am spus flăcăului că mă interesează ingredientele în starea lor naturală, poate vârate într-una din plasele acelea roșii pe care le găseam din când în când în sacii de plastic, când aruncam materialele publicitare venite prin poștă, pe care doamna B. le lăsa să le citesc pe masa din bucătărie. Flăcăul bubos părea că nu se descurcă; nu era mai breaz decât celălalt băiat, de la Dixons, și sincer nu înțeleg ce învață tinerii în școala de azi. Mi-a spus să merg la raionul de fructe și legume, dar, când l-am întrebat pe unde să o iau, a spus că e pe dreapta, înainte de raionul de conserve. Indicațiile dumitale, l-am asigurat eu, sunt clare și precise, numai că nu știu unde e raionul de conserve.

– Bine, bine, haideți să vă arăt, a zis flăcăul bubos.

M-a condus spre o grămadă mare de cartofi, morcovi și multe altele, pe lângă care trebuie să fi trecut de șase-șapte ori.

– Găsesc și carne aici? am întrebat, descriindu-i bucățile acelea de carne moale, grasă, nemaipomenite, cu care doamna B. își înnobila bunătățile.

Dar, între timp, flăcăul posac se întorsese la stivele lui de cutii de carton; o îndeletnicire, am cugetat eu, chiar pe măsura manierelor și capacităților lui.

Bineînțeles că am mers la noroc; m-am hotărât să iau câte puțin din fiecare și să sper că totul va fi bine. Unele legume arătau foarte ciudat; am găsit și ghimber, ale cărui rădăcini noduroase, îmi dau seama de-abia acum, sunt o metaforă potrivită pentru degetele de la picioarele doamnei B., pe care le vedeam uneori, când se așeza în fotoliu și își scotea papucii gemând ușor. Nu aveam de unde ști dacă ghimberul apărea în „fier-turile” sau „supele” ei (*Noctes Ambrosianae*, ghidul meu principal pentru denumirile de feluri de mâncare, omite această plantă); dar mi se părea de bun gust ca omagiul pe care îmi propusesem să îl aduc talentelor culinare ale doamnei B. să includă și ceva care să aducă aminte de înfățișarea ei.

O doamnă amabilă, care văzuse că de-abia țineam într-un echilibru din ce în ce mai instabil legumele tot mai variate, mi-a adus un coș. O altă doamnă, la fel de amabilă, și la fel de necunoscută, m-a întrebat ce intenții am cu toate legumele acestea și mi-a oferit câteva sfaturile neprețuite. Și chiar m-a dus la raionul cu mazăre uscată și linte; ingrediente ale căror profundă semnificație îmi era total necunoscută.

Dar, în cele din urmă, mi-am încheiat misiunea; după ce am plătit, am pornit-o spre casă cu povara împărțită în mai multe pungi de plastic. Gândind că o asemenea greutate însemna foarte multă supă, chiar înainte de a adăuga apa.

În timp ce mergem agale, am văzut o siluetă care venea în fugă spre mine. Era o tânără de 19-20 de ani, într-un tricou albastru ud de transpirație. Părul ei blond, prins în coadă de cal, sălta voios, iar sânii îi săltau și ei din cauza alergării rapide. Când s-a apropiat, am ridicat un braț (greu, dată fiind greutatea care atârna de el) și am oprit-o. Tânăra s-a arătat ușor surprinsă și, la început, sigur nu a auzit ce spun, întrucât purta un soi de căști

minuscule după care tinerii par să se dea în vânt, dar din care nu răzbătea decât un ritm obsesiv, dur, asemănător zgomotului scos de freza folosită de stomatolog.

– Draga mea, n-ar trebui să alergi așa. Eforturile susținute vor face ca anumite părți din corpul tău să se lase, să atârne și, când ai să ajungi la 30 de ani, ai să arăți deja ca vechea mea prietenă, doamna B.

Recunosc că mă gândeam în primul rând la sănii tinerei, grija mea fiind motivată de atenția cu care o studiasem pe femeia despuiată care citea o carte, fapt care, în mod nechibzuit, mă făcea să cred că sunt tot atât de expert în anatomia feminină pe cât eram în computere. Observi cum noul meu hobby mă educa și mă perfecționa! În timp ce discutam amical cu această tânără, mi-o și închipuiam întinsă pe pat, despuiată, de parcă și ea m-ar fi ajutat în încercarea de a găsi Enciclopedia lui Rosier.

Între timp tânăra își scosese căștile. I-am spus că doamna B. mă părăsise pe neașteptate (tânăra s-a arătat îngrijorată) și că mă duceam cu legumele astea acasă ca să încerc să-mi fac o supă care, știam deja, nu avea cum să fie delicioasă. De fapt, dacă ieșea la fel ca una dintre cele mai insipide supe pregătite vreodată de doamna B., și nu una dintre cele mai gustoase, tot aș fi considerat-o un triumf.

– Îmi dați voie să vă ajut cu pungile astea? a întrebat tânăra, pe nume Catriona, iar eu i-am acceptat oferta cu gratitudine.

În timp ce mergeam împreună, încet, am aflat că e studentă la facultatea de științele naturii.

– Studiul vieții! am exclamat eu. Interesant mod de a-ți petrece timpul.

Căra mai multe pungi decât mine și, spre bucuria mea, își închisese „Walkmanul“. Am observat că sânii i se mișcau mult mai puțin acum, când pășea mai precaut, și am răsuflat ușurat.

– Întotdeauna mi-am dorit să întâlnesc pe cineva din domeniul acesta. Și aș vrea să aflu răspunsul la o întrebare.

– Întrebați-mă.

Eram aproape de casă acum.

– De ce nu există pisici și câini de culoare verde?

Tânăra s-a arătat nedumerită.

– Cum adică?

– Păi, există păsări, insecte și șerpi verzi; există pisici roșcate și chiar albastrii. Dar nu și verzi. Sunt sigur că pentru ele ar fi o culoare foarte utilă, s-ar putea ascunde mult mai ușor.

Catriona s-a oprit și m-a privit zâmbind.

– Nu știu. Chiar nu știu răspunsul la întrebarea dumneavoastră.

– Stau chiar după colț. De-acum mă descurc și singur, dacă vrei să-ți reiei alergarea, deși nu cred că e recomandabil.

Catriona însă a spus că mă ajută până la capăt și, când am ajuns la ușă, am invitat-o la o cană de ceai și o felie de pâine cu gem (m-am oferit chiar să-i dau niște bani în semn de recunoștință pentru ajutorul acordat) și ea a acceptat.

Mda, o situație foarte ciudată, mi-am spus eu, încercând să îmi dau seama unde e ceaiul și întrebându-mă câte lingurițe să pun în ceainic. Catriona era în camera de zi. Cine ar fi crezut, am reflectat eu, că o pană de cauciuc, o aversă de ploaie, descoperirea întâmplătoare a unei cărți, o fotografie curioasă pe ecranul unui computer și un drum la supermarket mă vor face să o întâlnesc pe această tânără interesantă? Și cum să prepar ceaiul? Trebuie să fi auzit zgomotele, cum tot scotoceam prin dulapuri, dezorientat, fiindcă a venit în bucătărie și m-a întrebat:

– Vreți să vă ajut cu ceva?

I-am răspuns că nu vroiam doar să mă ajute cu „ceva“, ci cu „totul“ dacă se poate, și am lăsat-o să preia inițiativa. Dar cel puțin acum pot declara că, printre alte multe lucruri pe care le-am învățat de când au început să mă intereseze computerele, și am fost abandonat de doamna B., e cum să prepar ceaiul. Pun pariu că nici măcar tu nu știi că apa trebuie mai întâi fiartă.

Catrionei însă i s-a părut foarte ciudat.

– Chiar nu știți să faceți un ceai?

– Nu știu. Dar nici tu, chiar dacă studiezi științele naturii, nu știi de ce nu există pisici și câini verzi.

– Asta-i altceva, a replicat ea în timp ce ducea totul pe o tavă în camera de zi.

– Zău? am făcut eu, venind din urmă.

– Da. A face un ceai e mult mai important decât o pisică verde.

– Nu și dacă ești pisică, am zis eu și ne-am așezat.

Tânăra a umplut cănile și m-a întrebat despre doamna B., despre viața mea etc. Întrucât știi absolut totul despre mine, nu e nevoie nici măcar să-ți rezum răspunsurile mele. Dar, din când în când, Catriona mă întrerupea cu o întrebare de genul:

– Adică n-ați zburat niciodată cu avionul? N-ați avut niciodată televizor? Adică nu știți să faceți o supă?

Stabiliserăm deja să-mi arate cum se face și mărturisesc că neîncrederea ei mi se părea puțin obositoare. M-am dus în bucătărie după niște biscuiți, Catriona a venit după mine și i-a găsit (câțiva biscuiți digestivi într-o cutie de cositor pe care nu o mai văzusem până atunci), iar eu am întrebat:

– Știi să șofezi?

– Tocmai iau lecții.

– A, eu șofez de ani de zile, am spus triumfător. Dar uit mereu să dau cauciucul la reparat când schimb roata.

Pe urmă i-am povestit despre cum am descoperit Enciclopedia lui Rosier sau, mai bine zis, cartea care făcea referire la ea. Chiar am adus volumul *Epistemologie și iraționalitate* ca să-i arăt pasajul despre xanthici. Mi-am închipuit că o studentă la științele naturii va fi interesată de o doctrină care considera focul un organism viu.

– Nu e nemaipomenit? Să crezi că undeva există o carte care constituie o alternativă la filosofia universului. Mai vrei un biscuit digestiv?

Catriona a mai luat un biscuit.

Eram din nou în camera de zi când am întrebat-o dacă are un prieten, fiindcă până și eu pot spune că e foarte drăguță, iar ea a răspuns că tocmai se despărțise de un tip pe nume Ewan sau Gary, cam așa ceva. Ce păcat, am spus eu; semăna cu despărțirea mea de doamna B., la care tânăra a înclinat din cap și a zâmbit. Era clar că nu avea altceva de făcut în după-amiaza aceea decât să alerge singură sau să stea la taclale cu un bătrân plictisitor ca mine, sărmana.

– Ați fost vreodată căsătorit? a întrebat ea, deși credeam că răspunsul e deja clar. Sau... îndrăgostit?

– Ferească Dumnezeu, am răspuns eu, adunând câteva firimituri de pe fundul cutiei de biscuiți.

De-abia așteptam să ne apucăm de supă.

– Trist, a remarcat ea, ceea ce mi s-a părut foarte ciudat.

Eu unul nu găseam nimic „trist” în existența mea care nu fusese tulburată decât de fuga destoinicei doamne B., dar același lucru poate fi văzut cu alți ochii de alți oameni și, dacă toate întâmplările din viața mea ar fi fost adunate și transferate în viața ei (bănuiesc că la asta se gândea), sigur ar fi „întristat-o”. Acum însă mie pur și simplu îmi era foame.

– L-ai citit vreodată pe Hume?

– Nu.

– Ei bine, sunt sigur că dragostea, oricât de frumoasă și de nemaivăzută ar fi ea, nu se compară cu plăcerea inepuizabilă de a savura și a-ți aminti proza exemplară a acestui scriitor. L-ai iubit pe Ewan?

(Sau pe Gary, cum l-o fi chemând). Catriona s-a gândit puțin, apoi a clătinat din cap, această imprecizie făcându-mă să mă întreb și eu despre ea dacă a fost vreodată îndrăgostită. Pot spune, absolut sigur, că am citit o carte anume și că mi-a plăcut foarte mult sau nu mi-a plăcut deloc; consider că asemenea experiențe sunt mai autentice, mai durabile și mai semnificative decât ceva la care trebuie să te gândești intens în timp ce mesteci un biscuit, înainte de a hotărî că nu e bine.

– Nu vă simțiți singur?

I-am spus că absența doamnei B. e un inconvenient, dar că imaginația și biblioteca mea mi-au fost întotdeauna tovarăși de drum. Afirmatia mea i s-a părut Catrionei mai puțin „tristă”, drept care am propus să facem supă.

În bucătărie, Catriona a renunțat imediat la ghimber; cartofii dulci și fructul de avocado au fost și ei puși deoparte, pentru a fi folosiți cu altă ocazie. A tăiat mărunț totul, cu mâinile ei agile, a aruncat bucățelele în apă fierbinte („Asta e tot?” am întrebat eu uimit), dar tot nu s-a arătat nerăbdătoare să plece,

chiar și atunci când amestecul fierbea în legea lui pe aragaz și nu mai avea ce să mă învețe. A recunoscut că îi este foame și a întrebat dacă poate rămâne să mănânce cu mine; ceea ce s-a dovedit o idee foarte bună, fiindcă altfel ar fi trebuit să-mi petrec toată după-miaza căutând tacâmurile.

În timp ce sorbeam supa cu nesaț i-am spus cât de nedumescrit sunt că doamna B. a fugit cu lacrimi în ochi după ce își aruncase ochii pe computerul meu.

– Ce a deranjat-o atât de mult? a întrebat Catriona cu gura pe jumătate plină.

– N-am idee; poate că doar i-a făcut rău la ochi. Poate îmi explici și mie, din moment ce știi atâtea lucruri care mă depășesc, am spus eu gândindu-mă la ceai, la supă, la Walkman etc.

După ce ne-am golit farfuriile, tânăra m-a urmat la etaj.

– Te rog să scuzi dezordinea. Doamna B. ar fi aranjat totul în dimineața asta dacă n-ar fi...

Catriona a rămas cu privirea lipită de monitorul computerului, după ce am condus-o în birou, apoi și-a aruncat ochii pe corpurile de bibliotecă încuiate, inutile, de lângă ecranul luminos. S-a uitat la mine, la ecran, la mine. Exact ca doamna B., de fapt.

Știi bine că întotdeauna am considerat-o pe doamna B. un adevărat model uman. Dacă vreau să știu ce „gândesc oamenii“, o întreb pe doamna B. și tot ce crede ea (sau spune că ar crede și poate chiar crede că ar crede) este, probabil, opinia oricărei alte „persoane obișnuite“ căreia i-aș putea adresa aceeași întrebare. Astfel reacția doamnei B. la fotografia aceea luminoasă, în culori vesele, care încă mai era pe ecranul computerului meu, a unei cărți intitulată *Ferrand și Minard*, citită de o femeie despuată (sau mai curând o fată, căci cititoarea anonimă nu cred că era mai mare decât Catriona, care privea în continuare imaginea ca un pește pe geamul acvariului; din întâmplare, cartea aleasă de femeia nudă e cea pe care o voi citi împreună cu Catriona, fiindcă vom găsi volumul într-una din „librăriile“ cu pretenții din centru, devenite atât de populare în ultima vreme, după cum voi explica mai târziu), reacția doamnei B., ca să continuu, trebuie să fi fost, cred eu, reacția oricărei „persoane

în toate mințile”; și, cu siguranță, ochii Catrionei, deja puțin obosiți de imagine, săreau de la ecran la mine și înapoi, ca și ochii doamnei B. Experiența însă făcuse ca ochii doamnei B. să lăcrimeze necontrolat; ochii Catrionei, dimpotrivă, au rămas uscați, hotărâți, întrebători.

– Asta-i o boală, a declarat ea.

După cum am mai spus, pentru mine e o mare curiozitate felul în care vedem noi lumea – aceeași lume mută, imobilă – în feluri complet diferite. În lungile ore în care am privit femeia goală, întrebându-mă dacă mai puteam extrage vreo informație legată de misteriosul Rosier (Oare culoarea tapetului avea vreun înțeles? Oare modelul de pe pătură sau titlul cărții fusese cel care îndemnase „motorul de căutare” să asocieze acest „site” cu Enciclopedia pierdută?), nici măcar o dată nu îmi imaginasem că tovarășa mea dezbrăcată, anonimă – liniștită, gânditoare și absorbită de paginile pe care le ținea în față – nu se simte bine.

– De ce crezi că e bolnavă? am întrebat, apropiindu-mă de ecran, în timp ce Catriona s-a îndepărtat de el la fel de mult.

– Nu e vorba de ea. De tot ce-i aici. Îmi cer scuze, poate că ar trebui să plec.

– Cum dorești. Mulțumesc mult pentru supă.

Catriona, cu un comportament la fel de inexplicabil ca al doamnei B. în împrejurări asemănătoare, deși sub o altă formă, a rămas nemișcată, chiar dacă tocmai își anunțase intenția de a pleca. M-am întrebat dacă nu cumva vrea să îi aduc haina, dar mi-am amintit – după ce m-am gândit bine vreo două secunde – că nu avea așa ceva.

– Înainte de plecare, poți să-mi explici de ce doamna B. s-a purtat cum s-a purtat? Crezi că ecranul i-a afectat ochii chiar atât de mult? Poate ar trebui s-o trimit la un medic; știu că a avut un început de cataractă acum doi ani...

Catriona s-a așezat; un gest curajos, întrucât singurul scaun din încăpere era cel de care nici măcar doamna B. nu îndrăznea să mă lipsească, fiind locul din care îmi scriu toate cele

(inclusiv această scrisoare, în timp ce Catriona doarme în altă cameră; dar despre asta am să-ți spun la momentul potrivit).

– Înțeleg că nu vă înfierbântă deloc.

Transcriu totul din memorie; habar nu aveam la ce se referă fraza ei, dar cuvântul „înfierbântă“ a făcut ca remarca ei crip-tică să-mi rămână în minte.

– Nu cred. Mă lași să stau jos?

Știi că nu-mi face bine să stau prea mult în picioare – Catriona a cedat scaunul proprietarului obosit.

– Dacă nu poți explica reacția doamnei B., ai idee ce legătură ar putea exista între fotografie și Enciclopedia lui Rosier?

Catriona arăta de parcă tocmai i-aș fi amintit de ceva.

– A, da, Rosier. Deci nu e o invenție.

– Rosier? Cum să fie?

– N-ați zis așa, doar ca să mă uit la asta?

Habar nu aveam ce vrea să spună.

– Și nu... nu sunteți un pervers?

M-am gândit la felurile în care cuvântul *pervertere*, „răsturnare“ în limba latină, care e laptele mamei noastre, ar putea fi folosit în legătură cu Jean-Bernard Rosier, cu căutările mele infructuoase; dar nu am făcut decât să clatin din cap.

– M-am lămurit. Sunteți de acord să scoatem imaginea asta de pe ecran?

Apoi mi-a arătat cum să o „salvez“, după ce i-am explicat cât de importantă este păstrarea acelei imagini. Procedura nu e mai complicată decât prepararea supei; un „fișier“ cu misterioasa cititoare și dormitorul ei a fost repede stocat într-un ungher ușor de găsit a ceea ce Catriona a numit „hard disk“, aplecându-se peste masă în timp ce muta cursorul și dădea clic de mai multe ori până când totul s-a sfârșit cu un bip.

– Îți rămân profund îndatorat, am spus eu fiindcă acum îmi puteam relua căutările, imediat după plecarea Catrionei.

Tânăra însă, în pofida comentariilor ei de mai înainte, tot nu arăta că ar vrea să plece.

– Ce-ar fi să mai facem un ceai?

Propunerea nu mi-a surâs deloc, știi că un exces de lichid la vârsta mea presupune nevoia de a mă ridica și a face vizite nedorite la toaletă.

– Ce-ar fi să-ți faci numai pentru tine? Eu vreau să caut din nou pe web.

Vezi cât de firesc foloseam acum minunatul limbaj pe care îl învățasem de la Ali, doamna Campbell și prietenul meu, specialistul de la asistența tehnică!

La fel de illogică în reacții, după ce își exprimase dorința de a mai bea un ceai, Catriona a spus că trebuie să plece.

– Dar, uitați... (Unde? m-am întrebat eu, desprinzându-mi privirea de pe ecran). Uitați care e problema. Dacă menajera nu se întoarce, dacă aveți nevoie de ajutor...

Desigur! Uitasem să-i dau mica recompensă, să-i mulțumesc pentru că îmi dusesese pungile, pentru că pregătise supa, pentru că „salvase fișierul“... M-am ridicat, am vârât mâna în buzunar, am scos mărunțișul pe care îl promisem ca rest de la supermarket și am ales o liră din grămăjoara de monede arămii.

– Ia asta, să-ți cumperi ceva, am spus eu, dar gestul i s-a părut amuzant și mi-a împins mâna înapoi.

Am insistat; ea a continuat să refuze politicos; știi cum cred oamenii că trebuie să se poarte atunci când vrei să le dai ce li se cuvine, de fapt.

– Uitați... (Eram derutat ori de câte ori spunea asta, deși acum am reușit să nu întorc capul spre fereastră), uitați care e problema, dacă aveți nevoie de o menajeră sau de cineva care să vă ajute din când în când, mă ofer eu. Nu știu cât e tariful, dar îmi puteți da cât îi dădeți și doamnei B. Sunt sigură că am să mă descurc mai bine decât ea. Ce ziceți?

Mi se părea absurd să accept oferta Catrionei, oricât de bine intenționată era ea. Doamna B. sigur avea să se întoarcă, viața mea urma să-și reia cursul normal... Dar dacă doamna B. nu se mai întorcea? Brusc, gândul acela groaznic a devenit o posibilitate.

– Până se întoarce doamna B.?

– Desigur. Aveți nevoie de mine mâine?

Am înclinat din cap, Catriona a zâmbit și am bătut palma, tânăra ajungând deja la ușa din față în timp ce eu încă mai încercam să înțeleg această întorsătură ciudată a lucrurilor, în care de-abia învățasem despre „căutarea pe web“ și „fișiere“, cum să prepar supa și cum arată femeile fără haine, că mă și procopsisem cu o nouă menajeră! Tinerii se mișcă atât de rapid; prea rapid pentru cei ca noi, nu? Catriona ajunsese în stradă de-acum (am văzut de la fereastra biroului; a privit înapoi și mi-a făcut semn cu mâna, apoi a început să alerge, deși insistasem să nu mai facă așa ceva); toate astea porniseră de la o simplă enciclopedie a unui univers alternativ de care nu mă apropiasem nici măcar cu un centimetru! M-am ușurat bucuros de tot ceaiul, apoi am revenit aici și m-am apucat de lucru, tastând din nou „Rosier“ în motorul de căutare.

Acum să-ți reproduc articolul care, din miile care mi s-au propus, a constituit următoarea mea descoperire.

Cercetările lui Nicolas Clairry au început într-un mod cât se poate de convențional, cu un studiu despre versificația clasică. Opinia lui, în concordanță cu alți teoreticieni, era că enunțul retoric desăvârșit trebuie axat pe un punct central, de echilibru, deși acest „pivot poetic“ nu trebuie plasat chiar la jumătatea enunțului. Exemplul standard, comentat de Boileau, este „Pour Nostre-Dame“ de Reuillon unde, toată lumea e de acord, axa trebuie căutată în cuvântul *coeur* din versul 4. Clairry însă, în anii 1750, a mers cu aceste percepții familiare mai departe, punând bazele teoriei lui despre „poezia mecanică“.

Clairry însuși descrie momentul revelației. Ascultând câteva versuri din Clément Marot citite de altcineva, Clairry și-a dat seama nu numai că pivotul retoric putea fi perceput (în cazul acesta cuvântul *mon*; sau, mai precis, virgula care îl preceda, a notat Clairry în *Jurnalul* lui), dar și că armonia versului respectiv era completată de distribuirea fiecărui cuvânt de o parte și de alta a acestui punct central; căci Clairry, după cum ne spune chiar el, a văzut aceste cuvinte, pe neașteptate, ca pe niște greutateți prinse de brațele unei balanțe, a căror aranjament

reflecta perfect echilibrul întregului. Argumentele invocate ulterior de Clairry vor confirma că se pot descoperi matematic, în anumite forme pure de poezie, acele puncte de suspensie în jurul cărora toate celelalte sunt ținute în echilibru cu certitudinea balanței unui aurar.

Drept urmare, Clairry s-a apucat să analizeze „distribuirea greutăților” în structurile metrice ale poeziei și teatrului. Prin atribuirea unor mase noționale silabelor, prin sistematizarea punctuației și a accentului, a putut calcula centrul gravitațional al fiecărui vers sau, în general, al unei strofe, al unei poezii, al unei întregi tragedii. De la acest pivot teoretic ar trebui să pornească interpretarea sau înțelegerea unei opere literare; Bérénice devine egală, pentru Clairry, cu a doua silabă din *enfance*; Britannicus este condensat în *bois*, în timp ce Phèdre poate fi caracterizată printr-un punct. Dar interpretările propuse nu au fost puse în practică, fiind întârziate la infinit de ramificațiile neverificate ale teoriei lui Clairry.

„Catalogul echilibrelor poetice” elaborat de el a constituit doar începutul. Clairry credea că își poate extinde foarte ușor raționamentul la proză și chiar la vorbirea curentă; dar nu peste mult timp a descoperit că simpla descoperire a pivotului unei poezii nu putea fi aplicată mecanic. Dimpotrivă, atașând „greutățile retorice” unui pasaj din *Mademoiselle de Scudéry*, de pildă, și-a dat seama că, pentru a-și găsi un centru gravitațional coerent și static, cuvintele trebuie concepute ca un dispozitiv din șapte tije, pe fiecare dintre ele fiind plasate trei greutăți (aceste tije sprijinindu-se pe un cadru ușor, de care se leagă mai multe fire). Clairry a încercat să construiască acest dispozitiv, dar echivalența lui cu pasajul respectiv (începutul volumului opt din *Le Grand Cyrus*) era prea mult pentru a provoca entuziasmul proprietarului casei în care locuia, drept care se spune că mașinăria a aterizat în mijlocul străzii, de unde a fost curând luată și folosită ca lemn de foc.

Oricum, Clairry a demonstrat, ca să-l citez, faptul că „orice act de vorbire produs de vocea unui om își găsește corespondentul într-un dispozitiv care poate fi construit de mâinile

acestui”. Astfel Clairry s-a apucat să descopere ce „dispozitive” s-ar putea ascunde în versurile lui Corneille sau în strigătele de pe stradă ale unui vânzător de pește; deși, după experiența neplăcută cu proprietarul casei în care locuia, Clairry s-a gândit că e mai bine să se limiteze la a desena în amănunt aceste mașinării, ilustrațiile rămânând cea mai mare atracție a tratatului său, *De la poésie mécanique*.

Pentru Clairry, orice text echivala cu un echilibru general al forțelor; structura internă a unei scrieri era un sistem complicat de acțiuni și interacțiuni, de sarcini și tensiuni. Analiza detaliată a volumului *De l'expérience* de Montaigne este cel mai citat exemplu, în care Clairry a demonstrat că echivalentul unui sistem mecanic are 2953 de componente, sub forma unei mese mari, cu șase picioare, amplasată pe o podea netedă, o scară rezemată de un perete alăturat, mai multe obiecte distribuite cu o precizie delicată (câteva cărți, un craniu) și o carpetă ușor idealizată, care acoperă parțial suprafața neglijată a mesei.

Alte construcții au fost la fel de revelatoare. Un document juridic obscur, despre transferul unui lot de pământ către fiul nelegitim al marchizului de Ronand devine, în traducerea mecanică a lui Clairry, un aparat pe care o minge, lansată pe o rampă curbată, poate cădea prin mai multe aperturi (fiecare constituind o sub-clauză juridică), înainte de a se opri pe o tavă dreptunghiulară, despre care se spune că e din „lemn de ulm sau ceva asemănător” pe diagrama unde e examinată de o doamnă elegantă a cărei expresie, pe lângă admirație amestecată cu uimire, trădează neștiința ei că ceea ce privește e, de fapt, un contract între aristocrați, conținutul referindu-se la câțiva acri de pământ arid și un hambar lăsat în paragină.

Clairry putea începe cu orice fel de text – în proză, în versuri sau chiar o conversație obișnuită – și, analizându-i forțele componente potrivit schemei inventate de el, putea oferi o reprezentare mecanică pe măsură. Caracterul aparent arbitrar al teoriei lui a fost repede condamnat de cei cărora Clairry le-a arătat, plin de speranță, manuscrisul din ce în ce mai voluminos, deși autorul s-a arătat capabil să respingă obiecțiile ridicate de

unii, cum că enunțurile diferite, prelungirea sau scurtarea vocalelor sau a silabelor ar duce la redistribuirea masei noționale, cu alte cuvinte la schimbarea completă a mecanicii. Clairry, desigur, a avut în vedere numai pronunția ideală, la fel cum sistemele lui mecanice s-au folosit din plin de scripeți care nu iau în calcul forța de frecare, sau de fire ușoare, lipsite de elasticitate.

Din păcate, Clairry nu a putut găsi un editor dispus să-și asume sarcina de a publica un volum atât de complicat, îmbogățit cu acele ilustrații precise, meticuloase, concepute în nopți lungi de efort solitar, consemnate, nu fără suferință, în paginile *Jurnalului*, atât de șocante, atât de obsedante. Majoritatea celor abordați de Clairry se mulțumeau să ia de bune cuvintele proprietarului, cum că autorul e nebun de legat.

Și totuși, Clairry a perseverat, neabătut. O scrisoare îngrijorată primită de la mama lui apare sub forma mai multor undețe vârâte într-un dulap; un cântec pentru copii e, de fapt, titlul unei rochii pe care sunt înfipite mai multe ace cu gămălie. Între timp, Clairry a continuat să-și dezvolte teoria; cu toate că până și susținătorii lui (acum rămăseseră doar trei sau patru; nu e clar cum i-a întâlnit) se îndoiau că textul complet al unui roman poate da naștere unei forme de echilibru mecanic, dat fiind că romanul era o creația banală, potrivită doar pentru femei, cu care, îl sfătuiau ei, Clairry n-ar trebui să-și piardă timpul. Dar, în cel mai ambițios proiect al lui, Clairry s-a apucat să analizeze mecanica volumului *Principesa de Clèves*. Fiecărui cuvânt și simbol i-a atribuit o masă, potrivit sistemului; apoi a trecut la rezolvarea nenumăratelor forțe produse de acestea, în speranța că va găsi mijlocul prin care pasajele individuale, apoi capitole întregi, să fie aduse în stare de echilibru. După săptămâni întregi pline de frustrări și eșecuri, Clairry și-a dat seama că dificultatea, imposibilitatea de a-și atinge scopul se datorau pur și simplu faptului că textul era ficțiune, adică o minciună. Adevărul, a hotărât Clairry, e ceea ce conferă echilibru cuvintelor tale; o armonie firească pe care o impunem cu aceeași ușurință cu care respectăm regulile gramaticale complexe, chiar și atunci când murmurăm ceva în somn. Construind

aparatul mecanic al propriilor noastre enunțuri, a speculat el, am putea găsi mijlocul prin care să judecăm mărturia răufăcătorilor; am putea chiar să descoperim cât de valabile sunt acele comentarii nerostite cu care ne încurajăm în tăcere, dar prin care doar ne putem amăgi.

În consecință, propunând un „indicator juridic universal al falsității“ (o mașinărie nefezabilă ale cărei părți componente corespundeau cuvintelor acuzatului sau martorului, „indicația“ fiind realizată cu ajutorul unui arătător pe o față rotundă pe care sus scria *oui*, iar jos *non*), Clairry a revenit cu o vigoare reînnoită la problemele legate de literatură și și-a dat seama că, deși adevărul unui roman nu poate fi judecat fără a se face referire la realitatea care îl creează, opera în sine trebuie să-și păstreze un oarecare echilibru autonom – chiar și instabil. Neputința lui Clairry de a rezolva romanul semnat de Madame de Lafayette putea fi uitată acum, scria el triumfător în *Jurnal*, folosind conceptul de „minciună complexă“, un neadevăr introdus ca o simplă pseudo-forță, în aparență neesențial, dar care asigură credibilitatea deznodământului. Conform teoriei lui, aplicarea acestei idei echivala doar cu o inversare a semnului într-un singur termen al calculelor lui, respectiv într-un episod din Capitolul 14. Și artificul a funcționat; bucuria lui Clairry, exprimată în *Jurnal*, e mai mult decât evidentă.

Fiecare operă de ficțiune, opina Clairry (după ce s-a calmat), trebuie să conțină cel puțin un neadevăr care să-i susțină logica. Acesta ar fi Principiul 28 din *Poésie mécanique*.

Apoi Clairry și-a generalizat teoria introducând mișcarea; convingerea lui era că operele literare sunt supuse unor forțe „centrifuge“ (tendința de a introduce personaje noi, intrigi secundare și alte informații, din pricina căreia toată mașinăria asta derutantă se poate face fărâme) și unor efecte „centripete“ de contrabalansare, prin care detaliile converg și se unesc într-un punct comun, văzut ca un butuc de roată în mai multe ilustrații frumoase, dar imponderabile. Curând, diagramele lui au început să arate mai mult a manifeste pentru sisteme planetare ipotetice sau ca rețele pulsatorii ale unor artere vii,

corespunzătoare, de pildă, unor opere la modă semnate de Montesquieu sau Rousseau. Între timp însă până și cei trei sau patru susținători îl abandonaseră, iar cei care l-au cunoscut mai târziu spuneau că, atunci când foarte rar își părăsea locuința, Clairry era de obicei însoțit de un câine negru de mărime mijlocie și foarte nervos, care în trecut frecventa o măcelărie din apropiere. Acesta este animalul despre care se crede că ar fi distrus ultima parte a manuscrisului lui Clairry, al cărui conținut ne este cunoscut doar din însemnările sfâșietoare din *Jurnal*.

Clairry putea transforma orice text într-un dispozitiv mecanic; dar ce se întâmpla dacă inversa procesul? Cugetând la o mătură rezemată de perete, s-a întrebat oare ce fel de mesaj codificat presupunea un astfel de sistem. Un calcul rapid a fost suficient ca să înțeleagă că reprezenta o frază prost formulată a unui ins care îi dăruia iubitei un inel; din păcate, exista mult arbitrar în greutatea estimate de Clairry, o mare marjă de eroare. Drept urmare, Clairry a analizat mătura cu mai multă atenție, i-a numărat și i-a cântărit fiecare fir, a rezemat-o din nou de perete și i-a măsurat unghiul de înclinație. Cu aceste informații mai precise, Clairry a putut stabili că inelul era moștenire de familie, iubita era cam rece, iar formularea neinspirată se datora suferinței. Totul, după părerea lui, putea transmite astfel de date; iar căutarea acestor mesaje, încercarea de a retransla lumea în textul pe care îl reprezenta doar printr-o ilustrație frumoasă, dar fundamental greșită, avea să fie obsesia finală a lui Clairry, la care martor a fost doar câinele ai cărui colți au lăsat urme pe paginile *Jurnalului*; și surprinsă în însemnări din ce în ce mai frenetice, pe măsură ce peisajul înconjurător – locuința, strada și orașul care până atunci alcătuiseră doar fundalul cercetărilor lui – lua forma unui scenariu, din ce în ce mai lung, fără sfârșit, adresat singurului cititor:

„*Repetă cererea. Soarele interceptează amintiri disparate.*
(Casa scării).“

Sau puțin mai încolo:

„*Voi sosi puțin după ora 12:00 și sper ca brânza să fie gata.*
(Căruța răsturnată).“

Apoi în sfârșit:

„Planete – stele – mișcare divină nesfârșită. Foc, foc! Cuvântul Domnului. (Pompă de apă).“

Sfârșitul vieții lui e la fel de misterios ca și cel al *Jurnalului* (deși nu există nimic care să dovedească implicarea câinelui nici în primul, nici în al doilea), iar publicarea postumă a tratatului lui Clairry a fost întârziată de ani întregi de indiferență. Unele fragmente au apărut în periodicul *Observations sur la physique, sur l'histoire naturelle et sur les arts*, dar textul complet (inclusiv diagramele, acum minunat gravate) a apărut de-abia în 1779, cu o introducere detaliată semnată de Jean-Bernard Rosier, care ne oferă singurele informații pe care le deținem la ora aceasta despre cel pe care autorul îl numește „un Newton al poeziei“, încheind prin a observa că rezistența la acceptarea internațională a teoriei lui Clairry se datorează doar obiecțiilor celor care, văzând cum orbitele planetelor sunt decodate ca poezia pe care trebuie să o constituie, ar fi nevoiți să recunoască faptul că, până la urmă, Dumnezeu chiar vorbește limba lui Racine.

Așa că, vezi tu, îl redescoperisem pe Jean-Bernard, activ și după douăzeci de ani de la prima lui apariție, ceea ce, crede-mă, mi-a produs o plăcere deosebită. Acum însă de-abia așteptam să mă odihnesc. Evenimentele zilei următoare, ca și tot ce s-a mai întâmplat până în clipa în care scriu aceste cuvinte, în timp ce Catriona doarme dus în camera de zi, le voi „salva“ pentru o altă scrisoare. Când se trezește, am să o rog să o expedieze pe aceasta, iar tu va mai trebui să aștepți un pic până am să o încep pe următoarea.

Capitolul 5

Ferrand și Minard merseră ore în șir, un lucru oricum destul de anevoios, mai ales pentru Minard, mai scund și mai rotofei, și fără handicapul boccei grele în care purtau tot avutul lor, inclusiv ciudatele documente care deja duseseră la uciderea unei tinere și la fuga celor doi prieteni din Paris. Era seară acum, păsările cântau pașnic în copaci, iar fumul și murdăria orașului rămăseseră departe, în urmă, Minard însă repeta la câteva minute, ca pentru sine, cuvintele triste „Sărmana mea Jacqueline!”, adesea însoțite de lacrimi, încă de când porniseră la drum, motiv de iritare pentru Ferrand, ca și muștele, un deget de la picior care îl durea amarnic și povara pe care trebuia să o care.

– Ți-am spus să punem tot calabalâcul în două boccele, spuse Ferrand, privind peste umăr spre melancolicul lui însoțitor care trăgea bocceaua după el.

Încercaseră să o care împreună, dar diferența mare de înălțime dintre ei făcea ca pașii lui Ferrand să fie mai lungi, astfel încât, dacă acesta nu călca nefiresc de încet, iar Minard nu accelera în mod corespunzător, ar fi mers în cerc. În consecință, acum făceau cu rândul, motiv de ceartă între ei: cum să-și împartă timpul? Minard propusese ca fiecare să cânte ceva, Ferrand fusese de acord că așa ceva i-ar binedispune, dar foarte curând interveni un fenomen ciudat: anume că cel care cară o greutate e tentat să cânte mai repede. Iar pe Minard oricum îl podideau lacrimile, motiv pentru care încerca mereu să numere câte versuri pierdea cu suspinele lui după sărmana

Jacqueline al cărei trup fără viață, ale cărei buze vinete și față palidă îi băntuiau fiecare pas.

Ferrand prefera să nu se gândească la asta.

– Trebuie s-o uiți. Trebuie să uiți totul.

Din moment ce Minard reușise să pice atât de multe examene, uitatul ar fi trebuit să fie singurul lucru în care era cu adevărat expert.

– Acesta e un nou început pentru noi, continuă Ferrand. Va trebui chiar să ne schimbăm numele.

– Poate, dar eu unul aș zice, dacă nu ți-e cu supărare, să ne ocupăm de fiecare problemă pe rând, replică Minard, care acum își trecuse bocceaua în față și se legăna ca o rață.

Ferrand îi luat povara și, o vreme, cei doi își continuară drumul în liniște.

Curând avea să cadă întunericul, mergeau de mult tocmai prin ținuturile împădurite de care aveau nevoie. După Minard, erau aproape de Montmorency, unde trăiau părinții Jacquelinei, Ferrand însă vroia să rămână în pădurea cea mai deasă și mai singuratică, ca să nu dea nas în nas cu cineva.

– Nu sunt sigur că nu vreau să dau nas în nas cu cineva, obiectă Minard. Dacă astă înseamnă să dau nas în nas cu ceva.

Insectele bâzâiau în jurul lor și, din când în când, un urlet sau un țipăt greu de identificat îi aminteau lui Minard cât de puțin se aplecase asupra studiului științelor naturii.

– Nu crezi că prin părțile astea am putea da de bandiți?

– Prostii.

Cei doi hotărâra să se odihnească, Ferrand se așeză pe boccea, iar Minard încercă să cerceteze mai de aproape, la lumina scăzută, un dâmb pe care credea că se poate sta atât timp cât acolo nu-și aveau sălașul furnicile, șobolanii sau șerpilor. Se coță pe el, agitat, lăsându-și greutatea considerabilă când pe o fesă, când pe cealaltă, în ideea că, dacă îl mușca ceva de una din ele, cealaltă ar fi rămas nevătămată, fiindcă s-ar fi îndepărtat imediat, sărind furios într-un picior, ca să scape de furnica, șobolanul sau șarpele agresor.

– Nu cred că ar fi cazul să ne continuăm drumul. Ce-ar fi să găsim un loc în care să înnoptăm?

Minard vroia să spună că ar trebui să aleagă o bucată de pământ golașă pe care să doarmă, așa ceva era din belșug. Ferrand se ridică și se foi de colo-colo, de parcă ar fi contat locul în care urmau să-și petreacă noaptea de discomfort.

– Crezi că sunt lupi pe aici? întrebă Minard, privind în întunericul care deja punea stăpânire pe părțile cele mai dese din pădurea înconjurătoare.

– Nu cred, răspunse Ferrand, dând cu piciorul într-o piatră.

– Adică nu ești sigur?

Grija lui Minard se mută dinspre fese la gât, pe care și-l imagina ca pe o gustare tocmai potrivită pentru un monstru aflat în trecere pe acolo.

– Cred că prin părțile astea n-a mai fost văzut un lup de două sute de ani, dar asta nu înseamnă că nu mai e nici unul. Niciodată nu poți dovedi o negație, remarcă Ferrand.

– În timp ce corpurile noastre mestecate bine ar putea dovedi o afirmație...

– Nu-ți face griji, Minard, lupii rareori mănâncă oameni, ar trebui să știi asta.

– Dar cum rămâne cu fetița din poveste?

– Ce poveste?

– Ei, știi tu care, cea despre fetița care trebuie să-i ducă bunicii pâine și lapte. În timp ce merge prin pădure, un lup o întreabă încotro se duce, ea îi răspunde „La bunica“ și lupul o întreabă din nou „Pe ce potecă o iei, pe cea cu ace cu gămălie sau pe cea cu ace fără gămălie?“

– A, da, mama mi-o spunea mereu. Și fetița spune că o ia pe cea cu ace cu gămălie.

– Nu, pe cea cu ace fără gămălie.

– Sunt sigur că pe cea cu ace fără gămălie.

– Domnul meu, sunt sigur că greșești.

Ferrand nu vroia să se certe tocmai aici, în mijlocul pădurii și, întrucât deja căzuseră de acord că niciodată nu poți fi sigur de ceva, se dădu bătut.

– Poate că mama mi-a spus o altă versiune a poveștii.

Acum însă Minard suspina din greu.

– Ce s-a întâmplat? Nu mai plânge, omule, sunt de acord cu povestea așa cum o vrei tu.

– Sărmana mea Jacqueline, gemu Minard, ștergându-și lacrimile. Și totul din cauza unor bolduri pe care n-ar fi trebuit să le împrumutăm.

Ferrand se așează lângă Minard, îl luă în brațe și îi vorbi cu cea mai suavă și mai blândă voce de care era în stare.

– Da, Minard, acum îmi amintesc. Fetița a spus că o ia pe poteca... a spus că o ia pe una din poteci, drept care lupul a luat-o pe cealaltă.

– Așa e, oftă Minard, ascunzându-și fața la pieptul lui Ferrand.

– Iar când lupul a sosit acasă la bunica, a omorât-o, i-a turnat sângele într-o sticlă, i-a feliat carnea pe o farfurie, și-a pus cămașa ei de noapte și s-a suit în pat.

Minard se ridică brusc.

– Ce s-a întâmplat?

– Am auzit ceva.

– Un șoarece, probabil.

– Sau un lup?

Cei doi ciuliră urechile și, de undeva, dintre copaci, se auzi un trosnet.

– E o căprioară, spuse Ferrand calm. Deci fetița a sosit acasă la bunica, unde lupul i-a spus să-și scoată hainele...

– Liniște, șuieră Minard. Vine spre noi!

Cei doi se ghemuiră în tăcere, încercând să vadă ce anume făcea ca vreascurile să trosnească.

– Dumnezeu! e un urs! exclamă Minard, punându-și mâna la gură ca să-și înăbușe un strigăt.

– Nu, e un om.

Ferrand îl vedea mergând, aproape acum. Drept care îi șopti prietenului:

– Minard, nu uita, dacă ne găsește, nu trebuie să-i spunem cine suntem și de ce suntem aici. Trebuie să ne hotărâm acum ce poveste să-i spunem.

Minard era prea înspăimântat ca să se poate gândi.

– Cum adică, ce poveste să-i spunem? Nu-i asta povestea noastră?

– Gândește-te la un nume.

Omul se opri. Probabil că îi auzise.

– Știu și eu, murmură Minard. Louis... Mazarin.

Ferrand privi spre străinul care se oprise și acum întorcea capul de parcă ar fi căutat ceva și șopti repede la urechea lui Minard:

– Gândește-te la un nume pentru tine, dar repede!

– Ce zici de Molière?

Mintea sărmanului Minard suna a gol, ca la toate examenele pe care le picase.

– Folosește numele de fată al mamei tale, sugeră Ferrand și imediat auziră cum strigă silueta întunecată:

– Hei!

Iar Minard, care azi nu fusese prea departe de lacrimi, bolborosi:

– Nu-l știu.

– Nu știu numele de fată al mamei tale?

Lui Ferrand nu îi venea să creadă.

Străinul se apropie și mai mult.

– Hei! repetă el privind în stânga și în dreapta. E cineva aici?

Ferrand tocmai se pregătea să îl întrebe pe Minard cum poate fi atât de ignorant în ceea ce privește istoria propriei familii, când silueta o coti pe neașteptate chiar spre ei, momentul întâlnirii fiind marcat de un țipăt scos simultan de toți trei. Ferrand și Minard se ridicară în picioare ca să-și anunțe prezența țăranului înspăimântat din fața lor.

– Am crezut că e lupul care dă târcoale pe aici, spuse țăranul, scoțându-și pălăria.

Așadar totul era în regulă; următorul lor era doar un prostovan de la țară. Minard răsufală ușurat că scăpase de pericolele pădurii înainte de căderea nopții.

– Vezi, Ferrand? Ți-am spus că trebuie să fie lupi pe aici, deși tu îi dădeai înainte cu „Nu-ți face griji, Minard, nu mănâncă oameni“. Ha!

Privirea încruntată a lui Ferrand îl făcu să-și dea seama de greșeală.

– A, da, îngăimă el. Numele noastre.

Drept care se adresa țăranului:

– Cred că ai observat că i-am spus Ferrand tovarășului meu de drum, dar acesta nu e numele lui, desigur.

Atât Ferrand cât și țăranul îl priveră în tăcere.

– Și nici mie nu mi se spune Minard. Adică așa mi se spune și, în sensul acesta e numele meu obișnuit, dar te asigur că nu e și cel real.

– Bineînțeles, domnule, zise țăranul, nedumerit, dar nu și în măsură să îl contrazică.

– De fapt, numele acestea au fost ale mamelor noastre, înainte să se mărite, continuă Minard, în timp ce Ferrand clătina disperat din cap. Deși nici ele nu erau numele lor adevărate. De fapt, au aparținut bunicilor noastre, de aceea le împrumutăm din când în când...

– Gura, spuse Ferrand și țăranul propuse să îi lase să hotărască cine sunt cu adevărat, Minard însă nu se lăsa abandonat.

– Înconjurați de lupi și urși? Până în zori nu mai rămâne nimic din noi!

Ferrand ținea morțiș să rămână, țăranul însă era de părere că pădurea aceasta nu era deloc locul potrivit pentru doi domni ca ei, de aceea, dacă îl însoțeau, era fericit să-i găzduiască peste noapte. Drept care cei doi îl urmară, Ferrand și Minard mergând umăr la umăr în spatele călăuzei care, în bunătatea lui, le luă bocceaua și o cără fără prea mare greutate, în timp ce Minard întreținea discuția:

– Te rog să uiți ce-am spus despre numele noastre. Misiunea noastră ne cere să folosim nume false, dar, când ai dat de noi, încă nu hotărâserăm pe care să le folosim, iar eu am ales Ferrand și Minard doar fiindcă le-am întâlnit într-o carte.

Ferrand îi dădu un ghiont tare în coaste, iar țăranul comentă:

– Ce frumos, domnilor, să apari în misiuni și în cărți. Foarte frumos.

În cele din urmă, când se întunecase de-a binelea, ieșiră într-o poiană înclinată și ajunseră la o căsuță joasă, luminată. Deschizând ușa, o văzură nevasta țăranului, înconjurată de patru copii, într-o singură odaie, cu o masă, un pat și un foc deasupra căruia fierbea ceva într-o oală. Acest ultim amănunt îi trezit interesul lui Minard la nasul căruia ajungea o promițătoare mireasmă de carne de porumbel.

– Regele i-a trimis pe acești doi domni pe seama bunicilor lor, îi explică țăranul nevastei lui.

– Ce frumos, recunosc eu și se duse să amestece fiertura.

Făcând ochii roată prin odaie înainte ca ușa să se închidă în urma lui, Ferrand întrebă:

– Unde dormim?

– Păi, aici, domnule, răspunse țăranul, arătând spre patul încăpător.

– Dar tu și familia ta?

– Păi, aici, domnule, răspunse țăranul, arătând în aceeași direcție.

Ferrand și Minard se priviră reciproc, apoi priviră spre țăran, spre nevasta țăranului și apoi spre cei patru copii.

– Chiar e un lup pe acolo? întrebă Ferrand.

– Unul voinic, se oferi să răspundă cu oarecare entuziasm copilul cel mai mare – un băiat. Săptămâna trecută a mâncat un cal și o jumătate de copac.

– Mda, un cal aș mânca și eu acum, deși m-aș lipsi de copac, glumi Minard, apropiindu-se de foc și uitându-se în oala mare, de fier.

Stratul gros de deasupra, ce bolborosea în voie, era doar o fracțiune din întreaga ei capacitate. Nevasta țăranului ridică privirea spre el în timp ce dădea cu lingura prin oală.

– Miroase extraordinar, remarcă Minard, încurajator. Dar poate că n-ar trebui s-o lași să fiarbă atât de mult, altfel o inspi-răm pe toată înainte să vedem ce gust are.

Oala fu pusă pe masă, la care luară loc toți, țăranul într-un capăt, nevasta lui în celălalt, de o parte cei patru copii înghe-suiți pe o bancă, de cealaltă Ferrand și Minard, tot pe o bancă.

Copiii se așezară în ordinea înălțimii, motivul devenind clar când musafirii își dădură seama că, după ce le umplu farfuriile, gazda nu prea mai avu ce să le dea și celorlalți. Băiatul cu lupul se așeză cel mai aproape de oală, apoi toți ceilalți îl urmară în funcție de forța lor fizică, astfel încât cel de-al doilea copil, alt băiat, primi o porție îndestulătoare, spre deosebire de cele două fete care se văzură nevoite să mănânce din aceeași farfurie.

Ferrand, impresionat de soarta lor, se aplecă peste masă și le donă o parte din porția lui, gestul fiind întâmpinat cu o tăcere întreruptă doar atunci când ceilalți începură să clefăie și să leorpăie. Tăcerea poate ar fi continuat până la sfârșit dacă Minard nu ar fi început să plângă pe neașteptate.

– Iertați-ne, se scuză Ferrand. Prietenul meu tocmai a suferit o mare pierdere.

Țăranul dădu din cap compătimitor.

– Bunica dumnealui era foarte bătrână?

– 81 de ani, răspunse Ferrand imediat, hotărând că singura lor speranță era să accepte orice îi trecea prin minte gazdei.

Țăranul își înclină farfuria și sorbi tot ce era în ea, se șterse la gură și spuse:

– Nu cred să fi auzit de asta.

Apoi se adresă nevestei:

– Parcă n-a murit nimeni pe-aici.

– Nu locuia aici, a explicat Ferrand, bătându-l pe spate pe Minard, prăbușit pe masa nerindeluită, sub privirile nedumescite ale copiilor.

– Aha, făcu țăranul. Dar regele v-a trimis cu vestea?

Ferrand încuviință din cap, exasperat.

– Nu chiar regele, dar ești pe aproape.

Apoi Minard, ridicând fața și ștergându-și lacrimile cu dosul mâinii, îl anunță pe țăran:

– Aș vrea să găsesc familia unei cusătorese din Montmorency pe nume Jacqueline...

Minard se întrerupse cu un sunet mai straniu decât tot ceea ce scosese în timp ce plângea, dat fiind că Ferrand îl lo- vise cu toată puterea în fluierul piciorului.

– Jacqueline? întrebă țăranul gândindu-se adânc înainte a linge o fărâmbă de carne rămasă în farfurie. O fi vorba de fata lui Cornet, tâmplarul, care stă la marginea moșiei.

– Da, el trebuie să fie, zise Minard, primind o altă lovitură de la Ferrand și privindu-l încruntat.

– Era prietenă cu bunica dumneavoastră?

– Nu, interveni Ferrand. Acesta e alt nume de care a dat într-o carte.

Răspunsul îl încurcă pe țăran îndeajuns ca să se aștearnă din nou tăcerea. Minard se concentrează asupra mâncării, ceea ce curând deveni obiectul concentrării pentru toți ceilalți, fiindcă el începuse cu porția cea mai mare și era ultimul care o termina.

– Porumbelul de aici are un gust neobișnuit, remarcă el după ce, în sfârșit, goli farfuria.

– N-a fost porumbel, spuse nevasta.

Cei patru copii se dădură jos de pe bancă și ieșiră din casă, cei dinăuntru auzindu-i cum, peste câteva clipe, chicotesc și se ușurează. Urmă tatăl lor, apoi nevasta lui și, când toată familia reveni, Ferrand și Minard hotărâră că e rândul lor.

– Hai, zis Ferrand, luându-și prietenul de braț și ieșind în întinericul de afară, total după ce închiseră ușa în urma lor.

– Unde trebuie să ne pișăm? se întrebă Minard.

Apoi:

– Încetează, Ferrand! Te piși pe mine!

– Ai merita mai rău de-atât, replică prietenul lui, redirectionând jetul pe care nu îl vedea nici unul.

– De ce vorbești așa?

– Le-ai spus ăstora cine suntem, ultimul lucru pe care nu trebuia să-l divulgăm!

– Liniștește-te, replică Minard, acum udând el însuși frunzele nevăzute de la picioarele lui. Să știi că m-am gândit serios la asta și am ajuns la concluzia că, dacă vrei să-ți ascunzi identitatea, cel mai bun plan e să-ți folosești numele real.

– Sper să ai dreptate, altfel să știi că mai am jumătate de bășică plină doar pentru tine.

– Vezi tu, indiferent de numele folosit, oamenii tot devin bănuitori. Dacă ți-aș fi spus Mazarin sau Molière, sunt sigur că țăranul imediat s-ar fi îndoit că e cel adevărat.

– Până acum sunt de acord cu tine.

– Deci, folosind numele reale, nu facem decât să contracaram neîncrederea firească a oamenilor; este un bluf dublu, care convinge pe toată lumea că, oricine am fi, sigur numele noastre nu sunt Ferrand și Minard... Nu! Oprește-te!

Ferrand se opri (sau pur și simplu termină combustibilul) și spuse supărat:

– Pe viitor lasă-mă pe mine să vorbesc. Acum hai să dormim puțin.

Intrară în casă, unde familia se dusesese la culcare, înghesuită, în cămași de noapte, ca să le facă loc celor doi musafiri. Focul fusese stins și tăciunii aprinși arătau că membrii familiei se întinseseră care cum apucase, capul unui nefericit confruntându-se cu picioarele celui de lângă el. Numărul celor care stăteau înghesuiți așa putea fi dedus în mod aritmetic; cele două fete erau ghemuite pe câteva pături întinse pe jos, ceea ce însemna că în pat mai erau patru suflete, alături de care Ferrand și Minard trebuia să-și petreacă noaptea.

Cei doi rămaseră în cămașă, Minard scuturându-și pantalonii și atârându-i ca să se usuce, și se urcară în patul care dovedi că are toate caracteristicile fizice ale traistei atârnată la gâtul cailor, mai puțin dimensiunile. Era foarte mare, dar nu îndeajuns de mare, iar Ferrand prinse a spera, pentru țăranul care era prins în mijlocul acestei încrengături, că familia lui nu va mai crește de acum încolo. Cugetând și mai adânc, Ferrand speră și că nici o încercare de a spori numărul membrilor familiei nu va fi făcută în timpul nopții, dat fiind că – într-un pat în care dormeau atâtea suflete, și în poziții atât de neobișnuite, ar fi ușor să greșești persoana.

Minard, înghesuit între Ferrand și o persoană neidentificată, căreia ori îi miroseau picioarele, ori avea un cap foarte ciudat și o gură ce mirosea și mai urât, stătea pe partea dreaptă ca să fie cu fața la prietenul lui, dar nu era obișnuit să doarmă așa,

fiind sigur că, în cursul nopții, tot sângele i se va scurge din inimă și până dimineată îl vor găsi mort, fiindcă auzise că așa ceva se poate întâmpla, dacă nu schimbi poziția destul de des. Drept care făcu un efort ca să se întoarcă ușor, ceea ce era imposibil, fiind prins ca într-o menghină. Familia deja părea că adormise; sforăituri, din când în când câte un râgâit, și scărpinatul unui cap plin de păduchi erau singurele zgomote, dar Minard nu îndrăznea să îi spună nimic tovarășului său de teamă ca aceasta să nu îi răspundă cu un ghiont sau ceva și mai rău. Așa că încercă, respirând din ce în ce mai iute, să se umfle, în speranța că, până la urmă, își va crea suficient spațiu ca să-și schimbe poziția și să își lase sângele să revină la inimă.

Zorii îl găsiră tot în viață, iar pe Ferrand întins pe podea, cu capul rezemat de bocceaua lor.

– Să mergem, șopti Ferrand.

Lumina soarelui se furișa printre obloanele de la singura ferestruică și prin crăpăturile din ușă, dar Minard știa, cu instinctul celui căruia nu îi place să se dea jos din pat decât dacă e neapărat nevoie, că era mult prea devreme. Ferrand se ridică în picioare, se întinse și spuse din nou că trebuie să plece; Minard însă închise ochii, motiv pentru care Ferrand începu să tragă de el.

– Încetează, Ferrand!

– Șșșt!

– Ce-ați spus, domnule?

Țăranul se trezise din cauza zgomotului; vocea lui venea din fundul patului, dintr-un mănunchi de picioare jechoase.

– Îți mulțumim pentru ospitalitate, dar acum trebuie să plecăm, zise Ferrand încet.

Țăranul transmise cu sprâncenele ridicatul din umeri pe care nu îl putea executa.

– Însmormântarea e azi?

– Care însmormântare? întrebă Minard și în clipa următoare patul se trezi la viață, capete și picioare apărând din toate părțile.

Băiatul mai mare ieși găfâind de sub pătură (Minard se întreba cu ce se îndeletnicise acolo), nevasta țaranului își făcu repede cruce, din respect, iar Ferrand își trase prietenul pe podea.

– Bunicuța dumneavoastră e la îngeri acum? întrebă una dintre fete de sub pat, în timp ce Ferrand și Minard începeau să se îmbrace în fața spectatorilor somnoroși, dar atenți.

Cel puțin pantalonii lui Minard se uscaseră.

– Luați o bucată de pâine; niște lapte și câteva ouă, îi îndemnă țaranul și Minard se conformă numaidecât, sfărâmând un coltuc în gură și dându-l pe gât cu o gură de lapte acru din cană.

Ferrand luă bocceaua, îl prinse de braț pe Minard și îl împinse spre ușă, printre urările de drum bun și rugăciunile familiei. De îndată ce pășiră afară, Minard izbucni în lacrimi.

– Sărmana mea Jacqueline!

– Scutește-mă.

În pădure găsiră un pârau în care se spălară și se bărbieriră, ca și un loc în care se odihniră până prinseră puteri ca să caute un adăpost mai bun decât cel oferit de țaran. Apoi, după o oră de mers la întâmplare, zăriră un sat mărginit de un grup de case arătoase.

– Hai să întrebăm acolo, spuse Ferrand. Și te rog să-mi promiți, Minard, ca de data asta ai să-ți ții gura.

Minard dădu aprobator din cap, cu buzele țuguiate, și căcă bocceaua cum putu până la o poartă impozantă dincolo de care văzură o clădire prea somptuoasă și prea sumbră ca să fie o simplă casă. Urcară pe alea lungă, șerpuită, fără nimeni în jur, până când de după o ușă care dădea spre o grădină împrejmuită cu ziduri apăru un preot care înclină din cap ca răspuns la plecăriunile lor curtenitoare. Preotul se apropiat de ei.

– Sunteți bineveniți la Școala Oratorienilor din Montmorency. Căutați pe cineva sau vreți să inspectați colegiul?

– Păi, noi..., îngăimă Ferrand.

– În inspecție, răspunse Minard și Ferrand se încruntă la el, în timp ce ochii preotului cercetau bocceaua grea.

– Atunci să mergem la capelă, propuse preotul.

– Un loc foarte potrivit pentru a începe o inspecție, remarcă Ferrand cu un aer cucernic, solemn, pe care Minard încercă să îl imite cât mai bine cu putință.

Cei doi prieteni, brusc distribuiți în rolul de inspectori, îl urmară pe preot spre capătul aleii, pe sub o arcadă, în curtea principală, de unde se vedea o capelă mică.

– Mulțumim, părinte, zise Ferrand și îl trase tras brusc pe Minard, cu tot cu boccea, spre ușa capelei.

– Vreți să vă spovediți? întrebă preotul.

Ferrand și Minard se priviră lung și răspunseră la unison:

– Nu.

Intrară. În capelă nu era nimeni. Minard lăsa bagajul jos, recunoscător, apoi i se alătură lui Ferrand, care îngenunchease în fața altarului. Ferrand se rugă ca viața lui și a lui Minard să le fie cruțate și ca să se hotărască odată cum să procedeze cu documentele secrete pe care le aveau asupra lor; Minard se rugă pentru o friptură de rață, apoi pentru sufletul sărmanei lui Jacqueline, apoi pentru sufletul lui și plânse amarnic.

Între timp preotul îi părăsise pentru ca, la scurtă vreme, să li se alăture altcineva. Ferrand îl auzi cum tușește la intrarea în capelă, dar nu se întoarse ca să se uite, preferând să se roage sau să dea impresia că se roagă, în timp ce pașii străinului se apropiau de el, pe lespezile netede, de piatră, ale culoarului. Pașii nu se mai auziră; străinul se opri, iar Ferrand se pregăti să îl vadă pe cel care li se alăturase.

Își făcu repede cruce, se ridică și se întoarse, Minard îl imită și amândoi văzură un alt preot, înalt și trupeș, parcă mai distins decât primul; un om cu un zâmbet larg adresat noilor și necunoscuților vizitatori, în timp ce ochii lui, reci, calculați, le memorau cu grijă trăsăturile pentru o analiză ulterioară. Ferrand se puse imediat în gardă.

– Sunt părintele Bertier, anunță preotul cu un glas suav, după ce Ferrand și Minard se înclinară în fața lui. Vă voi arăta cu cea mai mare plăcere școala noastră, care e un loc de învățătură, reflecție și rugăciune, și în care sunt bineveniți toți cei care ne împărtășesc devoțiunea față de infinita înțelepciune a Domnului.

În clipa aceea Ferrand auzi tropot de pași în curte; mai mulți copii, după zgomot, apoi o voce puternică:

– Alinierea, băieți!

Numele de Bertier i se părea cunoscut lui Ferrand, dar nu știa de unde.

– Suntem onorați, părinte, spuse el, aruncându-i o privire lui Minard, care zâmbea la fel de larg precum stimabilul lor interlocutor.

Băieții intrau în capelă acum; părintele Bertier îi mângâie pe creștet pe vreo doi, în timp ce treceau pe lângă el ca să-și ocupe locurile, și le făcu semn lui Ferrand și Minard să-l urmeze afară, ca să-și înceapă inspecția. Revenind în curtea însorită, care acum răsună de pașii sacadați ai altor elevi ce se îndreptau spre capelă, vizitatorii fuseră conduși spre o ușă care dădea într-un coridor lung, bine luminat de ferestre mari, spațiate în mod egal de o parte și de alta.

– Aș putea să vă întreb ce treburi vă aduc la Montmorency? se interesă părintele Bertier în timp ce le arăta intrarea în bibliotecă.

Înainte ca Minard să spună ceva, Ferrand îi luă fața prietenului și răspunse:

– Vrem să petrecem vara aici.

– Desigur, replică părintele Bertier aprobând din cap, fără să se oprească din mers. Regiunea aceasta e încântătoare și se bucură de prezența unui mare număr de vizitatori. Beneficiind de grija monseniorului le Duc de Luxembourg, zona retrăiește o parte din splendoarea și gloria secolelor trecute.

Părintele Bertier se opri în dreptul uneia din ferestrele, deschisă datorită vremii frumoase.

– Priviți, zise preotul cu emfază, arătând spre o clădire îndepărtată, ascunsă de copaci. Aceea e o parte din château de Enghien, unde trage monseniorul le Duc în cursul celor două vizite anuale. Acum este chiar acolo; un om deosebit, cu o soție desăvârșită.

Părintele tuși scurt; era clar că îi plăcea să fie asociat cu astfel de figuri nobile.

– Nu mai târziu de săptămâna trecută am luat prânzul acolo cu Jean-Jacques Rousseau, continuă el nonșalant.

Minard tresări.

– Rousseau? Autorul *Juliei*?

Părintele Bertier începu să-și studieze cu un aer firesc una din unghii.

– Jean-Jacques e un prieten drag de-al meu. De fapt, aş putea spune că sunt unul dintre cei cu care îşi petrece mai tot timpul aici, în Montmorency.

– Fascinant, remarcă Minard.

Romanul *Julie sau Noua Héloïse* fusese publicat cu doar câteva luni în urmă, stârnind o adevărată senzație. Primele ediții se epuizaseră rapid, librarii ajungând să împrumute cartea cu ora; Minard dăduse 24 de bănuți pentru 60 de minute, dar calculase că, dacă ar citi tot romanul, ar trebui să rabde de foame o săptămână întreagă, așa că acum aștepta o nouă ediție a cărții anului.

– Și ziceți că îl cunoașteți personal pe acest om de geniu? întrebă Minard și se întoarse spre Ferrand. Ei, nu ești impresionat?

Ferrand își dădu seama că, dacă Minard se lăsa copleșit de emoții, risca să-i compromită din nou pe amândoi.

– Intrăm în bibliotecă? sugeră Ferrand și părintele Bertier se conformă, conducându-i cu un gest larg, deși Ferrand simțea că preotului nu-i place deloc să fie întrerupt tocmai când vorbește despre celebrul lui prieten.

– Școala noastră oferă cea mai bună educație, spuse părintele Bertier în timp ce se îndreptau spre bibliotecă. Băieții se pregătesc aici pentru tot ce le e necesar în viață. După cum prea bine știți, Confreria Oratorienilor e recunoscută pentru generozitatea și liberalismul planului de învățământ; educația fizică și dansul sunt două din punctele forte aici.

– Ce obiect predați, părinte? întrebă Ferrand când Bertier deschise ușa grea a bibliotecii.

– Fizica. Băieților li se predau elementele de bază din Aristotel; teoriile moderne ale lui Bacon și Descartes nu rămân nici ele pe dinafara.

Părintele Bertier se opri ca să îi lase pe însoțitori să admire splendoarea bibliotecii, ale cărei corpuri gemeau sub volume de mărimi, vârste și grade de deteriorare impresionante.

– Extraordinar, exclamă Minard în șoaptă, întrucât vreo doi preoți fie lucrau, fie moșăiau la birourile lor.

Părintele Bertier însă nu simți nevoia să moduleze rezonanța sigură de sine a vocii lui și îi conduse către unul din corpurile bibliotecii.

– Iată, de pildă, aici e Bacon, tună el.

Preotul scoase cartea dorită, o deschise la o pagină pe care părea să o știe bine și le arată vizitatorilor clasificarea cunoștințelor propusă de Bacon.

– Uitați, cele trei facultăți: memoria, rațiunea și imaginația. Fiecare dintre ele se ramifică într-un adevărat arbore al cunoașterii; nu vi se pare ceva cunoscut?

Minard înclină din cap repede, politicos și total în necunoștință de cauză; Ferrand își frecă barba.

– Este „arboarele” din Enciclopedia lui Diderot și d’Alembert, continuă Bertier. Cei doi pur și simplu l-au plagiat pe Bacon. Le-am și spus-o în *Mémoires de Trévoux*.

În sfârșit, Ferrand își amintea de unde știa numele de Bertier; apăruse într-una dintre broșurile ecleziastice pe care le copiasse. Jurnalul menționat de Bertier era devotat cauzei iezuite; și iată-l pe acest preot cu ambiții literare angajat de o instituție despre care nu se putea spune că agreează metodele educaționale ale Societății lui Iisus. Vicleanul părinte Bertier părea că face parte din acea categorie care are succes în orice domeniu de activitate; era persoana care știa ce să ofere celor din jur.

– O, da, întări Bertier cu mândrie. Am demonstrat fără mare greutate cât au copiat editorii Enciclopediei din alte surse. Ilustrațiile lor urmează să fie publicate, dar vă pot spune de pe acum că vor fi la mâna a doua, ca toate celelalte.

Preotul părea a fi destul de bine informat despre activitatea unor scriitori cu care nu avea cum să fie în relații amicale.

Între timp, Minard încă se mai gândea la legătura dintre Bertier și celebrul oaspete din Montmorency.

– Dar n-a contribuit și Rousseau la *Encyclopédie*? întrebă el.

– Desigur, replică părintele Bertier conducându-i acum spre o altă ușa, mai modestă, aflată în celălalt capăt al încăperii. Geniul lui de compozitor de operă l-a îndreptățit să scrie toate articolele care țin de muzică. Dar Jean-Jacques a suferit enorm din cauza celor pe care i-a iubit și i-a considerat prieteni. Atât Diderot, cât și d'Alembert, l-au rănit profund; a trecut prin multe greutăți de când s-a stabilit aici, în Montmorency.

– E clar că îl cunoașteți foarte bine pe Monsieur Rousseau, remarcă Minard luându-se pe urmele preotului ca un cățeluș. Aș da oricât să aflu mai multe despre el.

– Iar eu aș fi încântat să vă spun tot ce doriți să auziți, spuse părintele Bertier, reînnoind zâmbetul care niciodată nu-i ocupa mai mult decât jumătatea inferioară a feței și, după toate aparențele, putea fi controlat cu iuțeala și ușurința cu care se deschide un sertar secret. Sper din toată inima că veți binevoi să cinați cu mine.

Minard răspunse afirmativ și din toată inima înainte ca Ferrand să se gândească dacă e o idee bună; prietenul lui mai scund își însoți gestul de aprobare cu:

– Eu și Monsieur Ferrand suntem, într-adevăr, onorați că v-am cunoscut.

– Sunteți prea amabil, răspunse Bertier în timp ce Ferrand, simțindu-și gura uscată că identitatea iar îi fusese dezvăluită, vedea că speranțele lor se duc pe Apa Sâmbetei. Iar dumneavoastră, monsieur, cum vă numiți?

Minard, acum că trebuia să se prezinte, părea că își dă seama de gafa pe care o făcuse, din nou.

– Ăăă... Minard. Dar nu e numele meu real, înțelegeți dumneavoastră.

– Înțeleg, zise părintele Bertie, cu o expresie imperturbabilă, Ferrand, pe de altă parte, sperând că Domnul îi va trăsni pe loc ca să termine cu ei odată pentru totdeauna. Ce-ar fi să mergem la mine, ca să ne relaxăm un pic?

Cei doi îl urmară pe un coridor mai puțin impresionant decât precedentul, apoi urcară la etaj, în cele din urmă ajungând în apartamentul părintelui. Acolo luară loc toți trei și părintele

Bertier, adresându-i-se lui Minard, deși ochii îi alunecau în toate părțile în timp ce vorbea, spuse:

– Există vreun loc în școala noastră pe care ați vrea să-l inspecțiați în mod deosebit?

Minard ridică din umeri și privi spre Ferrand.

– Un tur al clădirii ar fi de ajuns, propuse Ferrand.

– Înțeleg, spuse părintele Bertier și dădu un bobârnac unui fir de praf de pe genunchi, apoi își împreună mâinile, aproape ca pentru rugăciune. Presupun că sunteți aici în numele unei persoane care ar dori să-și înscrie fiul la școala noastră.

– A, nu, replică Minard, dând cu piciorul unei opțiuni pe care Ferrand o considera poate ultima lor speranță.

Părintele Bertier înclină din cap în tăcere.

– Interesul față de instituția noastră se manifestă din mai multe direcții. Școlile iezuite, din câte se spune, s-ar putea să nu mai reziste multă vreme.

Bertier se opri de parcă i-ar fi așteptat pe ceilalți să spună ceva, deși Minard și Ferrand habar nu aveau la ce se referă. Preotul se ridică în picioare, începu să măsoare încăperea cu pași mari și își duse degetele la buze, gândindu-se la următoarea lui încercare de a înțelege motivul, sinistru poate, al prezenței acestor misterioși vizitatori care îi fuseseră anunțați de părintele Roche, preotul care îl chemase la capelă, drept „doi inspec-tori cu o boccea mare“.

– Firește, iezuiții sunt bineveniți aici, continuă el.... Aș putea spune că și eu sunt unul dintre ei.

Bertier făcu o pauză și rămase pe loc, privind în jos spre Minard, dominându-l cu înălțimea lui. Minard se uita la Ferrand.

– Presupun că suntem cu toții frați întru Societatea lui Ii-sus, spuse preotul.

Minard văzu cum Ferrand clatină scurt din cap.

– Nu, părinte, răspunse Minard. Nu, nu iezuiți. Noi suntem, de fapt, janseniști.

La care Ferrand simți că inima i se strânge și mai tare, dacă așa ceva mai era posibil.

– Janseniști? repetă părintele Bertier contemplativ, reluându-și plimbarea în timp ce cugeta la implicațiile acestei ultime informații. Foarte, foarte interesant. Sigur, îmbrățișăm și cauza jansenistă aici, la fel ca orice cauză care e cumsecade și justă. Și apreciem contribuția valoroasă pe care membrii congregației noastre o aduc la bunul mers al Parlamentului...

Aici Bertier le adresează câte un zâmbet, dar Ferrand își dădu seama că acum era mai umil, nesigur de autoritatea lui. Bertier, atât de sensibil la rangul social al fiecărei persoane, se convinse între timp că vizitatorii lui erau oameni influenți, care meritau tot respectul și precauția. Iar dacă acești vizitatori erau reprezentanți ai Parlamentului, Bertier nu putea decât să conchidă că scopul lor era de a culege informații de un anume fel și că avea de a face cu niște oameni cărora era mai bine să le intre în voie.

– Vorbiți-ne, vă rugăm, despre Jean-Jacques, zise Ferrand.

– Jean-Jacques?

Bertier se luminează la față, aproape ușurat, și se așează la loc.

– Aș fi încântat să vă spun tot ce doriți să aflați despre el. E un scriitor pe care controversile nu l-au ocolit deloc.

– Și un geniu sublim, interveni Minard.

Pe Ferrand nu îl mulțumea nici un fel de comentariu venit din partea prietenului său care putea să abată din nou discuția.

– Un geniu, într-adevăr, spuse Bertier, care se străduia să își dea seama dacă influenții lui vizitatori erau prigonitorii lui Rousseau sau susținătorii acestuia.

– Vorbiți-ne despre el. Promit să nu vă întrerupem, zise Ferrand aruncându-i o privire lui Minard.

– Cum doriți. Monsieur Rousseau a venit pentru prima oară la Montmorency cu cinci-șase ani în urmă... prin '56 trebuie să fi fost.

Între timp Bertier devenise agitat, acum însă neliniștea îl părăsea, pe măsură ce vorbea din ce în ce mai repede.

– Inițial a fost oaspetele lui Madame d'Épinay și a locuit în căsuța acesteia, nu departe de aici, numită Hermitage, continuă Bertier, privind când la Ferrand, când la Minard. Dar,

după vreo doi ani, relațiile dintre Rousseau și Madame d'Épinay s-au răcit oarecum, motiv pentru care Rousseau s-a mutat într-o casă de pe moșia Montlouis, unde locuiește și în prezent; într-adevăr, aici a terminat *Julie*, romanul despre care ați vorbit cu atâta căldură, adăugă preotul privind spre Minard.

Minard mușcă momeala.

– Când te gândești că o capodoperă a literaturii s-a născut în pădurea și poienile prin care eu și Monsieur Ferrand am trecut chiar azi-dimineață!

– Știți, Jean-Jacques primește vizita multor admiratori, spuse Bertier, reacționând imediat la entuziasmul lui Minard. Ca și scrisori din întreaga Europă.

Apoi preotul se opri și se uită din nou la Ferrand, de parcă ar fi știut că digresionează.

– Dacă doriți, vă pot arăta casa. Vă pot face cunoștință cu Jean-Jacques, dacă aceasta vă e dorința.

– Poate, zise Ferrand. Dar continuați, vă rog.

– Prea bine. Vă pot... vă pot descrie casa. Destul de comună, simplă, pe măsura unui om care evită societatea. La început, Rousseau și menajera lui, Mademoiselle Thérèse, au suferit mult de frig. Apoi Jean-Jacques a trebuit să îndure disprețul lui Diderot și d'Alembert..., spuse Bertier și se grăbi să o dreagă. Persoane onorabile, desigur. Nu mai târziu de aseară l-am întâlnit pe Monsieur d'Alembert la Paris, n-a uitat de generosul meu comentariu din *Mémoires de Trévoux*, potrivit căruia *Encyclopédie* ar fi o realizare fără egal dacă s-ar remedia unele imperfecțiuni. Dar casa, da; a fost renovată din temelii. Când monseniorul le Duc l-a vizitat pentru prima oară pe Rousseau, s-a temut că întreg alaiul se va prăbuși prin dușumeaua putrezită! Rousseau era nevoit să-și primească musafirii în micul pavilion din grădină unde își făcuse obiceiul să scrie, expus cruzimii stihiiilor naturii. Văzând cum trăiește, monseniorul le Duc a poruncit imediat și cu toată bunăvoința reparații și schimbări imediate și l-a invitat pe Rousseau să stea la Micul lui Château din Enghien până la renovarea casei.

– Povestiți-ne și despre acest Mic Château! interveni Minard.
Sună extraordinar.

– Da. Povestiți-ne, întări Ferrand, conștient că, deținând controlul asupra temerilor lui Bertier, ca și asupra dorinței lui de a le cânta în strună celor cu care se întreținea, puteau afla în el un protector de valoare.

Bertie înclină din cap.

– E, într-adevăr, o clădire frumoasă și foarte confortabilă. Personal nu am vizitat-o, spuse el și tuși, dar mi-a fost descrisă cu atâta amănunțime încât parcă o văd în fața ochilor.

– Aveți o imaginație de invidiat, remarcă Ferrand.

– Da. În fine, lucrările la casa lui Rousseau s-au încheiat de mult, dar el poate folosi Micul Château oricând dorește. Când Înălțimea Sa trage acolo, Jean-Jacques își împarte timpul între Enghien și Montlouis; prânzul cu ducele și ducesa, cina cu Thérèse. Iar noaptea poate alege unde să doarmă.

Bertier se opri din nou, sperând că acum captase interesul celor doi.

– Chiar credeți că i-am putea fi prezența lui Jean-Jacques? întrebă Minard, nemaiputând sta locului de emoție.

Bertier vorbi cu și mai multă căldură:

– Sunt sigur că pot aranja așa ceva. Observ că, pe amândoi vă interesează atât omul, cât și opera lui.

– Desigur, zise Minard.

– Aș putea spune că, de fapt, Jean-Jacques și nu școala noastră e cel care vă justifică prezența aici, în Montmorency. Vă asigur că, indiferent de natura informațiilor pe care le doriți, voi fi fericit să vă ajut să le obțineți.

Lui Ferrand i se păru că nu ar fi rău să îl întrerupă pe preot.

– Sunt multe lucruri care ne justifică prezența aici, părinte Bertier. Dar, înainte de a lua prânzul, aș vrea să vă spun că împrejurări neprevăzute ne-au lăsat fără un loc în care să tragem aici.

Părintele Bertier se oferă imediat să le găsească ceva pe măsură.

– Voi avea grijă să vi se asigure toate serviciile.

– Nu avem nevoie de slujitori, spuse Ferrand. Doar de un loc în care să ne vedem de ale noastre fără a fi deranjați.

– Fiți liniștiți, mă voi îngriji de toate, replică Bertier, se ridică în picioare și bătu din palme, de parcă în sfârșit ar fi parafat un contract pe care îl negociase îndelung. Și acum să prânzim, prieteni.

– Vă deranjează dacă eu și prietenul meu luăm puțin aer înainte de masă? întrebă Ferrand.

– Deloc. Haideți, vă însoțesc până afară.

– Nu e nevoie, zise Ferrand, iar Minard se arătă nedumerit. Spuneți-ne doar unde vom prânzi, ca să putem veni cât de curând.

Părintele Bertier, umilit din nou, le spuse pe unde să vină, apoi se uită cum Ferrand și Minard dispar pe trepte în jos.

Cei doi prieteni ieșiră repede în curte.

– Vrei să plecăm fără să mâncăm nimic? șuieră Minard.

– Bineînțeles că nu, dar vreau să-mi promiți că, de acum încolo, când vom fi în prezența cuiva, să spui doar că ești de acord cu mine. Bertier ne poate fi util, dar nu trebuie să avem încredere în el. Sunt sigur că e vârat în tot felul de mașinațiuni, de care nu vreau să știu. După ce ne găsește un acoperiș deasupra capului, nu mai avem nevoie de el. Dar, dacă-i dai înainte cu observațiile tale protesti, sigur ne alegem cu un laț în jurul gâtului.

Minard preferă să ignore ultima frază în timp ce se îndreptau spre capelă.

– Cum rămâne cu Jean-Jacques? întrebă el.

– N-am de gând să-i fiu prezentat.

– Poftim? Dai cu piciorul șansei de a întâlni un om atât de important? Gândește-te câte lucruri ar putea face pentru noi!

– Tot ce atrage atenția asupra noastră e în detrimentul nostru. Îți poți prezenta omagiile autorului romanului *Julie* cu altă ocazie, după ce scăpăm de necazuri.

Apoi intrară în capelă, pustie acum. Ferrand vroia să vadă dacă bocceaua lor era intactă, dar constată că dispăruse cu desăvârșire.

– Asta ne mai lipsea, se lamentă el, deși starea lui de neli-niște era atât de mare, încât dispariția documentelor din boccea era aproape binevenită.

– Hai să luăm prânzul, propuse Minard. Ne batem capul cu asta mai târziu.

Scundul nu pierdea niciodată șirul priorităților.

Întorcându-se la clădirea principală, fuseră întâmpinați la ușa refectoriului de părintele Bertier, care îi însoți până la masa așezată într-o firdă și îi prezentă mai multor preoți. În timpul prânzului Ferrand se mai relaxă, întrucât hămesitul lui prieten era prea ocupat ca să mai facă tot felul de comentarii stupide. Observă însă că Minard, între două îmbucături, avea o privire chinuită și se temea că prietenul lui iar va izbucni în lacrimi.

– Bagajul dumneavoastră a fost luat din capelă de unul dintre băieți, explică un preot. Nu vă faceți griji; e într-un loc sigur.

– Mă voi îngriji să fie trimis în camera dumneavoastră, îi spuse Bertier lui Ferrand. După ce terminați prânzul, veți fi conduși la căsuța domnului Vernon, care e liberă pe timpul verii și numai la dispoziția dumneavoastră. Voi fi fericit să vă ofer tot ajutorul de care aveți nevoie ca să vă simțiți cât mai bine acolo.

– Nu va fi nevoie, insistă din nou Ferrand, solemn, amintindu-și cât de important era să rămână misterios și puternic în ochii lui Bertier și dându-și seama că orice slujitor nu ar face decât să spioneze pentru preot.

Apoi gustă din vin și în sinea lui se simți mulțumit de aranjamentul propus.

Cu mult după ce toată lumea terminase de mâncat și cei mai mulți se ridicaseră de la masă, Minard încă mai încerca să înghită o altă îmbucătură. În cele din urmă, un ciorchine de strugure și o bucată de brânză îl făcură să se dea bătut. Avea ochii roșii și obosiți. Ferrand știa ce îl frământă pe Minard; se gândea la fată. Acum ultimii rămași tocmai dădeau să plece.

– Jacques vă va conduce la căsuță, messieurs, spuse părintele Bertier cu o plecăciune, când toți trei se opriră pe coridor ca să își ia rămas bun.

Un slujitor aştepta lângă uşa deschisă, luminat de soarele puternic. Ferrand făcu şi el o plecăciune, apoi îl trase de braţ pe Minard care se întoarse brusc spre Bertier spuse:

– Încă ceva. Aş vrea să mă întâlnesc cu cineva din sat. Cunoaşteţi cumva familia Jacquelinei Cornet?

Exasperarea lui Ferrand fu şi mai mare când sesiză reacţia de moment din ochii lui Bertier; preotul ştia despre cine e vorba şi asta îi îngheţă sângele în vene.

– Cornet? repetă Bertier frecându-se pe frunte, cântărindu-şi răspunsul.

Se uită de la Ferrand la Minard şi invers; aceeaşi privire analitică din capelă, şi Ferrand simţi că puterea, câtă era, pe care el şi prietenul lui o căpătaseră asupra preotului, era în pericol să se evapore acum, din cauza lui Minard. Bertier clătină încet din cap.

– Nu. Tânăra nu-mi este cunoscută. Vă pot spune cu mâna pe inimă că n-am auzit de ea.

Apoi cei doi prieteni fuseră conduşi la căsuţa în care urmau să stea ca invitaţi ai acestui om, care încă se mai freca pe frunte, gânditor, chiar şi după ce Ferrand şi Minard se îndepărtaseră pe lungă alee ce ducea afară din şcoală.

Capitolul 6

Un pasaj memorabil din ciudata și încântătoarea carte de filosofie, amintiri și gastronomie a lui Brillat-Savarin, *La Physiologie du goût*, evocă întâlnirea autorului cu un ins căruia, ca pedeapsă pentru o infracțiune comisă într-un stat african, i se tăiasse limba. Pe Brillat-Savarin îl interesează, firește, efectul pe care pedeapsa l-a avut asupra capacității victimei de a deosebi mâncărurile (surprinzător, se pare că simțul gustului rămâne intact; deși înghițitul e o caznă permanentă) și este revoltat de existența, la începutul anilor 1800, a acestei forme barbare de mutilare judiciară. Brillat-Savarin poate că își amintea și de celebra sentință, dată cu doar câteva decenii mai înainte în propria lui țară, la adresa cavalerului de La Barre, în vârstă de 19 ani, care făcuse câteva comentarii frivole și nechibzuite, considerate de opinia publică drept blasfematoare și obscene. Cazul fusese judecat de unul dintre cele trei parlamente regionale, cele mai înalte autorități juridice din Franța secolului al XVIII-lea. Aceste parlamente, adesea fanatice și retrograde, exercitau o enormă influență politică, jucând rolul de cenzor public și protector al bunelor moravuri, motiv pentru care, în pofida apelurilor, lui La Barre i-a fost tăiat organul ofensator al vorbirii, apoi cavalerul a fost ars pe rug, cu un exemplar din *Dictionnaire philosophique* al lui Voltaire legat de gât. Unele valori ale Iluminismului au prevalat, totuși: călăul doar s-a prefăcut că i-a tăiat limba, mila făcându-l să-l decapiteze pe tânăr și apoi să-l lase pradă flăcărilor.

Exprimarea opiniei în *l'ancien régime* era un lucru riscant; de aceea scriitorii, deloc surprinzător, erau ținuti sub observație. Un document fascinant ne-a fost prezentat în cadrul unei conferințe la care am participat în Praga, în vara de după începutul idilei cu Louisa.

Un polițist din Paris a primit misiunea de a monitoriza comerțul cu cartea, informațiile adunate constituind un adevărat recensământ al activității literare din Franța la mijlocul secolului al XVIII-lea. Informațiile proveneau de la spioni și informatori, din bârfe și interogatorii, iar pentru fiecare scriitor exista un dosar cu datele lui fizice, activitățile lui și chiar (acesta fiind cel mai curios și mai șocant aspect al misiunii) o evaluare critică a operei autorului. Rousseau, Diderot și d'Alembert erau toți puși sub observație; ca și fiecare scriitor de mâna a șaptea considerat demn de a fi inclus într-un dosar care, la modul inocent, putea fi comparat cu un inventar al minelor de cărbune sau un registru cu toți medicii din țară; căci o astfel de contabilizare era una dintre manile epocii.

Să interpretăm acest lucru ca pe o dovadă a represiunii acelei *ancien régime*; un sinistru stat polițienesc aproape la fel de complex ca și cel fascist? Ar însemna să privim totul din propria noastră perspectivă, fără a o justifica, o lume în care nu am trăit. Cum putem judeca un ofițer de poliție care pune mare preț pe „fizionomia” subiecților lui și mai e și critic literar, cu un discernământ surprinzător? Evaluarea represiunii e o problemă extrem de dificilă. Știm, de pildă, că parlamentele dominate de janseniști dispuneau, de regulă, incendierea cărților; dar știm și că editorii foloseau, fără rezerve, această practică pentru a scăpa de stocurile prea mari, într-o versiune a secolului al XVIII-lea a topirii cărților sau a vânzării lor la preț redus. Atât timp cât cartea era publicată în afara Franței, și fără numele autorului, nu exista aproape nici o problemă; și chiar dacă exista, câteva zile petrecute în Bastilia nu făceau deloc rău reputației autorului. Notorietatea a dat întotdeauna o mână de ajutor dată celebrității literare.

Dar, în încercarea de a reconstitui viața unei epoci, inevitabil recurgem la reduționismul brut. Cei din generația mea știu, de pildă, că „trepidantii ani '60"¹ au fost, de fapt, ceva ce părea că se întâmplă în altă parte, unor oameni mai sofisticati; aventurile noastre erau doar simple imitații, ne simțeam ca niște veșnic întârziați. La fel, pentru noi romanul *Les Liaisons dangereuses* este expresia perfectă a moralității cinice a epocii de care aparține; și totuși, La Harpe era contemporan cu Laclos, cunoștea lumea pe care o descria în romanul lui; și totuși, l-a numit „povestea câtorva neghiobi și târfe“. Cartea avea aceeași legătură cu realitatea cum are filmul *Easy Rider* cu mine.

În pauză, când am fost invitat la o cafea, alături de alți participanți, am văzut un om pe care nu îl mai văzusem de cincisprezece ani. Uneori, când ne revedem cu cineva după o perioadă îndelungată, primul lucru care ne frapează e cât a îmbătrânit prietenul nostru; uităm că ceea ce contemplăm e, de fapt, cât am îmbătrânit noi. Era Donald Macintyre; e profesor universitar acum și am auzit că lucra la un studiu important despre industria publicistică din secolul al XVIII-lea. Ne-am pus repede la curent cu ce am făcut între timp și apoi, privindu-mă îngrijorat, Donald m-a întrebat:

– Suferi de ceva?

Bolile noastre, ca și anii noștri, ne sunt de cele mai multe ori anunțate de alții. Obsesia mea inutilă pentru Louisa se afla, în această etapă, într-a patra sau a cincea lună; și, cu fiecare săptămână, deveneam din ce în ce mai convins că, între timp, tânăra trebuie să-și fi găsit un băiat musculos, plin de viață, astfel încât, la începutul toamnei, nu-mi va mai face vizitele de joi. Știam că sunt nefericit, dar Donald, cu ochii unui străin, a fost cel care a diagnosticat ceva mai profund, mai organic, ușor de detectat pe chipul meu. I-am spus că nu am nimic.

Beam cafea din ceștile acelea de porțelan gros, atât de populare în unele părți din Europa; din cauza pereților curbați era

1. Anii revoluției culturale în Marea Britanie, o perioadă plină de optimism și hedonism, după austeritatea postbelică (n. tr.).

imposibil să nu se scurgă stropi de cafea pe lângă margini sau să nu fie brăzdate de dungi lungi, cafenii. Așa se întâmplă la toate conferințele, stai în cerc și îți bei cafeaua. Observam, pe trăsăturile mobile ale prietenului meu, urmele adânci lăsate de ani care, la început, mă șocaseră atât de mult, dar care, după ce am schimbat câteva cuvinte, păreau că sunt acolo dintotdeauna. Parcă ar fi fost paravanele dintr-un spectacol de teatru, luminate puternic doar până când începe acțiunea, după care, prin efecte vizuale, par să se topească. Redevenise, ca prin magie, „același Donald“ și aş pune mâna în foc că nu se schimbase câtuși de puțin.

Când l-am zărit prima oară, stând la rând ca să-și umple ceașca, ceea ce am văzut a fost adevărul. Acum anii se ridicaseră din el ca o inscripție mâncată de vreme și cel pe care îl vedeam nu mai era „adevăratul“ Donald ci, mai degrabă, amintirea lui. O iluzie similară, cred eu, ne ascunde propria îmbătrânire, când continuăm să ne considerăm niște copii în interior sau la vârsta la care am încetat să ne mai privim așa cum ne-ar privi un străin.

Analiza întreprinsă de Brillat-Savarin asupra limbii umane l-ar fi putut conduce pe autor la aceeași concluzie, căci fiziologii din ziua de azi ne asigură că o mireasmă sau o aromă ne poate surprinde, poate fi chiar percepută, nu mai mult de două-trei secunde. Momentul inițial este curând înlocuit de unul în care bucuria noastră e mai curând produsul amintirii sau al așteptării decât al experienței. Adevărul există doar în prima mușcătură, tot ce urmează e doar repetare.

Un exemplu similar se referă la momentul în care Ellen a vrut să schimbe draperiile din sufragerie. Asta s-a petrecut cu mai mulți ani în urmă, cu mult înainte de Louisa, și după o poveste lungă pe care nu am intenția să ți-o spun, în care eu și Ellen ne documentaserăm serios într-ale medicinei, în încercarea noastră de a avea un copil. Nu vreau să scriu despre răul pe care îl poate face acest proces; vreau doar să mă refer la draperiile care, privind retrospectiv, au oferit un pretext de genul celor pe care le folosim ca să ne aducem aminte și să ne convingem

că „viața merge înainte“. Ellen devenise brusc maniacă în ceea ce privește decorațiunile interioare și putea predica despre subiectul podelei de culoarea nisipului cu toată ardoarea și pasiunea unui Calvin sau Knox.

M-am dus la magazin cu ea ca să aleagă materialul pentru draperii; „eșantioane“ le spunea ea bucățelelor de material, cu firele scoase, pe care le-am dus acasă și le-am prins cu ace de perete, lângă fereastră. Apoi ne-am așezat în sufragerie și ne-am uitat lung la cele șase fâșii de stofă, inegale, comparându-le cu tapetul, încercând să ne-o imaginăm pe fiecare, mare și acoperind fereastra. Acesta este un lucru pe care oamenii îl fac după un eveniment despre care e prea tulburător și prea epuizant ca să mai discute. Dacă posibilitatea de a avea un copil e declarată nulă, oamenii găsesc altceva cu care să își ocupe timpul și grijile, de aceea alegerea materialului potrivit pentru draperii a devenit o mică obsesie pentru noi. Ne-am decis asupra celui cu dungi late; apoi, în toiul nopții, Ellen a spus brusc: „Știi ce m-am gândit? Poate că dungile arată prea exagerat pe toată draperia“. Da, am fost eu de acord, pe întuneric; e atât de greu să-ți imaginezi întreg tabloul când nu poți vedea decât o fâșie subțire, ca și cum te-ai uita prin deschizătura de la cutia poștală. Cum ar arăta draperia cu flori?

O zi-două am fost atât de convinși de modelul vesel, bleu cu galben, încât mai că nu ne-am îndrăgostit de el. Apoi și asta a devenit o problemă, o sursă de îndoială și discuții nocturne; modelul a fost supus celui mai drastic test, eșantionul fiind ținut mai întâi de Ellen, apoi de mine, în mai multe poziții în fața draperiilor, în fața ferestrei fără draperii și în alte locuri din cameră. Chiar dacă nici o draperie nu avea să atârne vreodată de partea de mijloc a peretelui sau peste fotoliu, influența lui, am spus noi, va fi simțită în fiecare culoare, în fiecare ornament, în fiecare detaliu al sufrageriei, precum cea mai mică bucată de materie pământeană atrasă inexorabil de forța gravitațională a unei stele îndepărtate. Și, în timp ce unul dintre noi așeza eșantionul în diverse locuri, purtătorul rămânând la fel de anonim ca un păpușar într-un teatru de umbre, celălalt ședea și privea

spectacolul, evalua materialul propus pe o scară mentală ipotetică, și așa viața noastră fără copii, viața noastră fericită, plină de satisfacții, putea continua, fără a fi analizată, încă o oră.

Acesta era fenomenul de care mi-am amintit în timp ce vorbeam cu Donald Macintyre. În magazin, eu și Ellen știam deja materialul pe care îl vom alege până la urmă; dar nu ne puteam permite să recunoaștem că prima impresie e adevărul, iar tot ceea ce urmează e doar scuza amintirii.

– Ai copii? a întrebat Donald cu o brutalitate cât se poate de firească.

M-am gândit să spun trei sau patru, dar nu mint atât de ușor; e nevoie de prea multă imaginație. Unii au la ei o fotografie falsă ca să își susțină afirmația, sau se scuză ca să dea, chipurile, un telefon. Niciodată nu am îndrăznit să trec pragul unei lumi a născocirii atât de nerușinate. Singura persoană pe care am amăgit-o vreodată am fost eu.

După o săptămână de chin, eu și Ellen ne-am oprit asupra modelului cu flori mari, primul care ne atrăsese privirea; și, după ce am pus noile draperii, ne-am așezat împreună, unul lângă altul, cu spatele drept, la distanță de doar câțiva centimetri, și ne-am uitat la fereastră ca la un film străin, profund, al cărui înțeles poate deveni limpede după mai multe vizionări. Au fost și momente de îndoială, dar ne-am convins reciproc că am făcut alegerea corectă și, când ne-am dus la culcare, ne-am îmbrățișat și am rămas așa, fără să scoatem o vorbă până am adormit.

Câteva săptămâni mai târziu nici măcar nu am mai observat draperiile. Deveniseră fundalul obișnuit, așa cum trebuia să fie, numai alegerea și luarea deciziei făcându-le, pentru scurt timp, importante. După încheierea aceluia proces, puteam uita de ele. Uneori, în liniștea de după cină, arătam cu furculița spre fereastră și întrebam: „Ți-aduci aminte cât ne-am mai chinuit până să le alegem?” Și izbucneam în râs, scurt, ca de obicei, și ne întrebam cum de avuseserăm nevoie de atâta timp ca să luăm o hotărâre atât de evidentă. De la început și până la sfârșit în sinea noastră știuserăm adevărul; fusese clar încă de la început, când am văzut materialul pe care trebuia să îl cumpărăm.

Nu era nevoie decât să ne lăsăm mintea, și iluzia alegerii raționale, să ajungă intuiția din urmă. Acum nu mai simțim nevoia să privim draperiile; s-au mutat din zona problematică a Recunoașterii în cea confortabilă a Memoriei.

Donald îmi povestea despre cartea lui nemaipomenită. Am făcut studenția împreună; de fapt, prin el am cunoscut-o pe Ellen, dar ne-am văzut foarte rar. La câte o conferință, ultima acum zece ani și jumătate, am calculat noi. Eu vorbeam despre un articol pe care îl citisem recent și i-l recomandam, dar ce mi-a atras atenția a fost pielea lăsată de sub bărbie când s-a întors să vadă ceasul de pe perete. Acum eram sigur că așa arăta dintotdeauna, chiar și când era tânăr. Istoria poate fi reinventată la fel de ușor, într-atât de mare e nerăbdarea cu care suprapunem experiența recentă peste trecutul presupus. Revoluția Franceză, prin urmare, se naște dintr-o societate care combină represiunea nazistă cu decadența romană, într-un fel totul pornind de la *Contrat social* de Rousseau. Pe de altă parte, dar la fel de inutil, obsesia pentru o femeie îndeajuns de tânără ca să-mi fie fiică se explică, până la un punct, prin propria mea neputință de a deveni tată.

Cealaltă preocupare a lui Ellen era redecorarea dormitorului pentru oaspeți. Care trebuia să fie camera copilului; și care, mă asigura ea, până la urmă ar putea avea aceeași destinație, credința noastră în medicină fiind zdruncinată de verdictul neechivoc dat de acea știință inexactă. Tapetul de acolo era cel pe care îl preluasem de la doamna în vârstă care ne vânduse casa; după ce ne-am mutat, fiecare cameră parcă ne stătea în ochi. În lunile care au urmat am schimbat înfățișarea casei în mod sistematic; dar, după fiecare schimbare, simțeam cum pierdem o parte din energie. Camera de oaspeți, am hotărât noi, putea fi lăsată la urmă, până când Ellen rămânea gravidă; dar, pe măsură ce timpul și obișnuința au pus stăpânire pe noi, felul în care arăta camera nu ne-a mai deranjat, în cele din urmă părându-ni-se chiar normală. Acum însă Ellen a propus să o decorăm doar ca să funcționeze ca dormitor pentru oaspeți. O puteam remodela după voie, a sugerat ea diplomatic, dacă intervenea altceva.

Când trăiești în zona Memoriei, unde fiecare experiență este la mâna a doua, devii orb la adevărul din propria casă. Am văzut o cameră hidoasă atât de des, încât nu mi s-a mai părut hidoasă. Poate acesta era și motivul pentru care nu reușeam să percep adevăratul caracter al deceniului presupus „trepidant” al adolescenței mele, la fel cum La Harpe își judeca greșit epoca. Îl vedeam prea de aproape, prea încontinuu, de asta nu vedeam nimic. La urma urmei, istoricii ar putea înțelege trecutul, în virtutea nefamiliarității lui, mai bine decât cei care l-au trăit; iar momentul în care trăim, ca și sinele nostru, este cel pe care suntem cel mai puțin pregătiți să îl înțelegem. Recunoașterea e o facultate care ni se refuză mereu atunci când vine vorba de sinele nostru; doar dacă cineva poate deveni, cel puțin temporar, o persoană numită „eu” care nu e neapărat acea persoană.

Vorbeam cu Donald despre Rousseau. Tocmai îi spuseseam despre un articol pe care mi-l fotocopiasse Louisa și care, credeam eu, avea puncte comune cu cartea lui; îmi dau seama că ar trebui să explic, așa cum tocmai vroiam să fac mai devreme, când am rămas fără hârtie, cum găsiserăm, eu și Louisa, o nouă modalitatea de a ne continua întâlnirile care păreau amenințate cu dispariția când a intrat singură în biroul meu, după ultima prelegere despre Proust, purtând bluza cu decolteu ascuțit care, într-un fel, (cred că am și scris deja) evoca o posibilitate sexuală.

În absența celorlalte două membre ale micii trupe, întâlnirea a început cu o tăcere stânjenitoare. Dar, în cele din urmă, Louisa a putut formula, încet, ca o stridie care modelează o perlă în propria ei carne, întrebarea despre contemporanul lui Proust, André Gide, pe care o pregătise ca pretext. Ce am vrut să spun, a întrebat ea, când am spus că Gide (care, ca lector pentru editura NRF, a respins manuscrisul lui Proust) a fost, de fapt, un alt Sainte-Beuve; și, când a ajuns la sfârșitul întrebării și-a ridicat fața și ochii spre mine, vârful limbii i-a apărut o clipă între dinți, precum deschiderea luminoasă, licențioasă, a unei flori; și tot ce mi-am putut imagina în acest moment

îngrozitor, readus în minte de discuția cu Donald Macintyre, a fost cum ar fi să-mi vâr penisul în gura ei.

În prelegerea mea mă axasem pe insistența de o viață a lui Proust asupra separării între sinele de zi cu zi – care își face simțită prezența în conversație, prietenie și alte manifestări superficiale ale vieții – și sinele mai profund, care poate fi descoperit în artă. Stătusem în fața auditoriului meu obosit (celelalte două membre al micii trupe zgâindu-se la mine precum femeile plictisite care cu siguranță aveau să fie; preocupate să aranjeze birouri, meciuri de tenis, măritişuri), și îi spuseseam cum Proust dramatiza această teorie opunându-se cu ferocitate scrierilor marelui critic al secolului al XIX-lea, Sainte-Beuve (romanul lui Proust trebuia, la un moment dat, să se intituleze *Contre Sainte-Beuve*), a cărui „metodă” era cunoașterea autorului ca persoană pentru a-i înțelege opera; cunoașterea biografiei lui și apoi aplicarea informațiilor dobândite astfel la scrierile care, după cum ne amintește Proust, sunt opera unei cu totul altei persoane; un sine „profund”, la fel de diferit de cel „social” precum Hyde de Jekyll, conform analogiei lui Proust. Cititorii simt că pot „cunoaște” autorul prin opera lui; Sainte-Beuve, la fel de eronat, simțea că îl poate „cunoaște” cu adevărat pe autor informându-se mai întâi despre familia lui, școlile pe care le-a urmat și cariera lui.

Nimic din ceea ce am vrut să spun nu am spus cu claritate (în privința aceasta sunt un exemplu tipic al profesiei mele), dar poate că acesta a și fost scopul meu real; ca să derutez micuța trupă, din malițiozitate pentru două dintre fete și atracție față de a treia; stratagema mea reușise, fiindcă Louisa venise, atrasă precum peștele de un felinar atârnat deasupra unui eleșteu tulpure, singură, la o întâlnire care nu avea să fie ultima, ca să mă întrebe ce am vrut să spun când am spus că Gide e un alt Sainte-Beuve, în timp ce genunchiul ei a rămas la doar câțiva centimetri de al meu, atras de genunchiul ei, dar imobilizat de parcă ar fi fost prizonierul unui câmp magnetic invizibil. Răspunsul la întrebarea ei, m-am gândit eu, era evident; atunci de ce venise?

Gide l-a cunoscut pe Proust și, prin urmare, s-a aflat în cea mai precară situație de a-i judeca opera. Gide, am putea afirma acum, nu-l putea citi pe Proust ca pe un străin; putea citi doar amintirea lui despre un tânăr pe care îl cunoscuse cu ani în urmă; și, în procesul reductiv pe care îl aplicăm celor pe care îi cunoaștem îndeajuns ca să nu fim nevoiți să ne gândim prea adânc la ei, Gide putea spune despre Proust că e un om de lume, leneș, prețios și sicofant; un arivist ratat, un invalid de profesie, un limbut incurabil; cu siguranță nu un scriitor adevărat. Aceasta a fost metoda prin care Sainte-Beuve a negat meritele lui Stendhal și Baudelaire; o formulă atât de simplistă încât anticipează Teroarea din *Contrat social*; cât și motivul pentru care, când l-am văzut pe Donald Macintyre așteptând să-și umple ceașca, nu l-am recunoscut imediat, nefiind în stare să-l asociez cu fața pe care știam că ar trebui să o aibă. Cât de norocoși suntem, mă gândesc acum, când scriu aceste cuvinte înainte de următoarea vizită binevoitoare pe care mi-o va face specialistul la pat, că putem citi operele altora și că așa îi putem cunoaște mai îndeaproape decât vom reuși să ne cunoaștem pe noi înșine, mai ales fiindcă nu îi vom întâlni nicio dată, iar operele lor ni se vor părea mereu străine, la fel de separate de propria noastră soartă ca și lumea întunecată a unei radiografii.

Dar, în timp ce îi vorbeam Louisei, aproape că nu mă ascultam, observând reacțiile, de o solemnitate religioasă, ale feței ei, încercând să discern reacțiile acelui sine sexual, mai profund, între numeroasele ei sine-uri, căruia speram că mă adresez, chiar dacă mesajul era la fel de slab ca și SOS-ul transmis de un telegrafist disperat de pe o navă care se scufundă. Tânăra a spus, în sfârșit, firav, irelevant, că ar trebui ca studenții și profesorii să se întâlnească așa, regulat, ca să discute unele lucruri, în general. Lucruri, a spus ea, în general. Acesta a fost singurul ei răspuns; da, am spus eu numaidecât, ce-ar fi să punem un anunț, să înființăm un fel de grup; astfel, datorită unei decizii luate pe loc, am putut să ne bucurăm unul de altul în spațiul public pe care îl împărțeam doar între noi;

acea porțiune de podea unde doi copii mici vorbeau și se jucau acum, în timp ce părinții lor, dorințele noastre neexprimate, își continuau conversația mai importantă în spațiul îngust, neschimbat, dintre scaunele noastre.

Jill Brandon m-a întrebat ce era cu anunțul acela. Exista deja un Cerc de Franceză și o Asociație a Profesorilor și Studenților; de ce mai invitam studenții să vină ca să discute despre literatură și „unele lucruri, în general”; erau invitați și profesorii? Desigur, am spus, cu nonșalanța celui cu adevărat vinovat, în timp ce vâram ultimul bold în anunț.

În joia următoare patru studenți au venit la mine în birou. O fată pe nume Paula, pe care o îndrumam și care cred că era îndrăgostită de mine, în felul acela anost, universal, cunoscut profesorilor de la orice nivel; un tânăr palid și mohorât, pe care nu știam cum îl cheamă, deși îl văzusem de multe ori hoinărind de unul singur prin oraș, cu părul mereu nespălat; Bob Cormack, un coleg jovial, fumător de pipă, a cărui devoțiune față de Rabelais e aproape o formă de deviaționism social, și care a venit doar ca să confirme că inițiativa mea avea să fie un dezastru total; și Louisa, în folosul căreia, și cu complicitatea căreia se realizase această întâlnire, dar care a rămas tăcută în primele zece minute, în timp ce Bob specula pe marginea panseului „Orice mincinos are nevoie de o memorie bună”, inspirat de cuvintele cu care deschisese discuția și de care era foarte mândru că tocmai îl descoperise în scrierile lui Quintilian.

Paula a înclinat din cap, și-a pus picior peste picior, a revenit la poziția inițială pentru ca, din nou, să-și pună picior peste picior, și tot așa. M-am gândit că, dacă acordam suficientă atenție spectacolului oferit de ea, aș fi făcut-o geloasă pe Louisa; sau cel puțin i-aș fi arătat Louisei că nu ea singura femeie care mă fascina. Dar când Bob a ajuns la finalul speculației (utilizarea, într-un fel previzibilă, de către Rabelais a panseului lui Quintilian), am privit spre Louisa și am văzut că nu era atentă nici la mine, nici la Paula și nici măcar la tânărul palid, tăcut,

care nu se prezentase și, la sfârșitul întâlnirii, avea să dispară pe ușă la fel de silențios și fără să deranjeze, alunecos ca o așchie pe o baltă înghețată.

M-am hotărât să-l lăsăm în pace pe Rabelais; pretextul cel mai la îndemână era admirația pe care acesta i-o provoca lui Montaigne, un teren comun pentru mine și fumătorul de pipă, care mi-a dat ocazia să aduc în discuție un subiect, speram eu, mai accesibil Louisei, care să o mai relaxeze puțin. Pentru mine, literatura în acest moment era doar un mijloc de a o cucerii pe Louisa; toți anii mei de studiu intens se concentrau în degetul subțire, precum acele mijloace decorative folosite în studiul rabinic, ce arăta spre numele sacre ale lui Rousseau, Chateaubriand, Balzac și adăsta o vreme (deși nu ascultam deloc la ce spun, conștient doar de refuzul continuu al Louisei de a intra în cuibul pe care încercam să i-l pregătesc cu atâta sârg) asupra lui Flaubert. Ca un copil îndemnat să cânte la o petrecere de adulți, m-am trezit recitând din binecunoscuta *La Tentation de Saint Antoine*.

După ce a terminat această operă de tinerețe, Flaubert și-a invitat prietenii, pe Maxime Du Camp și Louis Bouilhet, la Croisset, ca să-i asculte capodopera. Lectura a durat patru zile, cu două reprize a câte patru ore în fiecare zi și, la final, Flaubert a pus jos ultimele pagini ale manuscrisului și și-a întrebat, mândru, prietenii ce părere au. După o tăcere stânjenitoare, Bouilhet a spus că opera ar trebui pusă pe foc, iar autorul să nu mai pomenească de ea. Fantezia halucinantă a lui Flaubert, în care Sfântul Anton are viziuni monstruoase, se întâlnește cu Diavolul și vorbește cu un porc, nu a făcut decât să îi pună pe cei doi prieteni, de o răbdare incredibilă, într-o situație jenantă. Flaubert a invocat tot felul de argumente, a încercat să își apere opera, a propus schimbări, dar fără folos. Ulterior, cei trei au ieșit la o plimbare dureros de tăcută, în cursul căreia Bouilhet a sugerat: „Gustave, ce-ar fi să scrii ceva pornind de la cazul ăla care a ținut pagina întâi a ziarelor, despre nevasta unui doctor care s-a otrăvit?”

E de notorietate faptul că Gide s-a înșelat în privința lui Proust; e de notorietate faptul că Flaubert s-a înșelat în privința propriei persoane. În timp ce le citea lui Bouilhet și Du Camp, Flaubert își vedea opera doar din interior, măreția ei fiindu-i accesibilă doar lui. Prietenii au trebuit să-l convingă, din aproape în aproape, că a greșit îndrăgostindu-se de propria creație, defectele ei devenind obiectul unei dragoste și mai intense, de o „individualitate” prea prețioasă ca să fie modificată. Am putea spune și că Flaubert devenise orb la monstruozitatea lui la fel cum am devenit și eu la înfiorătoarea cameră de oaspeți pe care nu mai înțelegeam de ce trebuie să o redecorez. Și, în timp ce spuneam grupului această istorie, întrebându-mă cum sună cuvintele mele în urechile Louisei, căreia de fapt îi erau adresate, am început să mă întreb dacă nu cumva noi toți suntem autorii unor drame, dramele noastre, pe care pur și simplu le iubim prea mult sau le luăm *ad litteram*, dar care, dacă ne-am apuca să le citim prietenilor, ni s-ar spune că ar trebui puse pe foc. Ne vedem viața numai din interior și poate prea des suntem ca acei neînsemnați zugravi din vechile filme hollywoodiene care scriu încet pe ușă, invers, numele detectivului particular, în timp ce o lume întreagă trece neobservată pe lângă ei.

– Și ce s-a mai întâmplat? a întrebat Louisa în cele din urmă. Ce-a făcut Flaubert?

A urmat sfatul lui Bouilhet și a scris despre o femeie care nu însemna nimic pentru el, dar despre care într-un târziu va spune: „*Madame Bovary, c'est moi*”. Paula a reacționat cu un zâmbet care anunță public recunoașterea; tânărul palid, tăcut, a surâs disprețuitor, Bob Cormack a râs obosit, de parcă o glumă veche tocmai s-ar fi prăbușit la podea. Louisa a tăcut din nou.

Și totuși, „întâlnirile literare” au decurs conform planului. În săptămâna următoare au apărut doar Louisa și tânărul tăcut (tot fără nume). Și eu și ea știam că îndepărtarea acestui ultim obstacol va constitui doar un proces firesc de expulzare. Pe de altă parte, grupul se redusese la membrii lui cei mai

rezervați și, fără ajutorul lui Bob Cormack sau fără ca Paula să dea aprobator din cap, să zâmbească și să-și tot pună picior peste picior, eu trebuia să vorbesc cel mai mult, sperând că Louisa va înțelege ceea ce încercam de fapt să-i comunic.

Întrucât Louisa mă întrebase deja la ce lucrez, m-am hotărât ca de data aceasta să vorbesc despre Rousseau și despre Ferrand și Minard; două personaje ciudate (*les Commères* – „Țațele” – cum îi poreclea Thérèse) pe care Rousseau i-a întâlnit în Montmorency și cu care adesea juca șah. „Îi găsești în Cartea a zecea din *Confesiuni*”, i-am spus eu; și am luat de pe etajeră, mândru ca un școlar, propria mea carte pe subiectul respectiv. Vroiam să i-o împrumut Louisei, dar prezența tânărului tăcut m-a împiedicat să o fac. S-a uitat cum Louisa mi-a luat cartea din mână, a deschis-o și a întors paginile ca pe păturile ce acoperă un pat dublu, cu capul aplecat peste cuvintele pe care le scrisesem cu mult înainte de a o cunoaște, deși acum aveam senzația că această carte existase întotdeauna numai pentru ea.

– Și ce mai fac *les Commères*? m-a întrebat Donald, fiindcă suntem aproape gata să reluăm conversația, acum că întâlnirile mele cu Donald și Louisa au ajuns într-un punct de convergență – cele două figuri misterioase, legate atât de strâns de fuga lui Rousseau din Montmorency și de nebunia lui.

Dar mai întâi am să las jos pixul jos și am să mă pregătesc să răspund la întrebarea specialistului: „Cum ne mai simțim azi?”, fiindcă tocmai îl văd că vine. Mai târziu am să spun mai multe despre Jean-Jacques; un om care, ca oricare dintre noi, a fost orb la multe lucruri petrecute în interiorul lui, fapt imediat evident pentru ochii unui străin; o poziție avantajoasă din care cu toții am vrea să ne putem vedea, cu imparțialitatea onestă, cu asprimea, cu indiferența îngăduitoare și sublimă ale chirurgului care propune să ne reducă indispozițiile cele mai prețioase la un termen banal din manualul de anatomie, să le rezolve sau să le expedieze cu un simplu gest înainte de a pleca să își ia prânzul.

Capitolul 7

Dacă tânăra Catriona tot ți-a trimis scrisorica pe care bănuiesc că ai citit-o, am să-ți spun ce s-a mai întâmplat.

Ți-amintești că am găsit o „pagină web“ care părea să confirme încă o dată existența prietenului nostru Jean-Bernard Rosier. Entuziasmul meu a fost atât de mare, încât mi-am zis să mă întind câteva minute, dar până la urmă am dormit o oră și m-am trezit cu gura uscată și cu o îngrozitoare durere de cap. Mai mult din cauza „motorului de căutare“ din creierul meu surexcitat, am bănuț eu, și mai puțin din cauza „link-ului video live“ plasat în lobul din stânga. Dacă revigoram această ultimă zonă, speram eu, poate că îmi reveneam. Prin urmare, m-am întors clătinându-mă în birou și am „pus browser-ul“ pe site-ul unde găsisem cititoarea despuțată a volumului *Ferrand și Minard*.

Acum însă altcineva era acolo; o femeie la fel de tânără, cu un obiect mare, din plastic roz, între picioare. Habar nu aveam ce face acolo, motiv pentru care m-am hotărât să „salvez“ imaginea, așa cum îmi arătase Catriona, ca să o vadă și ea a doua zi, când venea să facă ordine prin casă. La urma urmei, era studentă la științele naturii, trebuia să știe ce fel de ritual avea loc aici. Eu unul bănuț că tânăra din imagine se rădea, gândindu-mă că toate femeile fac asta în fiecare zi, la fel cum bărbații își păstrează netezimea bărbiei; căci de curând descoperisem că și femeile au un fel de barbă, de care trebuie să se îngrijească. Vezi cât am fost de naiv și de ignorant! Și cât de repede

m-a educat noua mea fereastră spre lume! Să le mulțumim din nou acelor oameni cumsecade de la Dixons.

Despre acei oameni (mai ales despre Ali) mai am ceva de spus. Privind imaginea tinerei care se rădea (sau se curăța sau ce naiba făcea cu obiectul ăla mare și roz), am început, prin analogie cu activitatea pe care o îndeplinea pentru a-și întreține corpul, să mă întreb ce ritual zilnic de curățare ar trebui să-i aplic noului meu tovarăș, computerul. Catriona avea să revină a doua zi; dar chiar vroiam ca fata să vină de patru ori pe săptămână (sau chiar de cinci) și să dea totul peste cap până o familiarizam cu detaliile și obiceiurile casei? Mai mult ca sigur puteam să fac totul și singur; și cu supa m-aș fi descurcat dacă aș fi fost mai îndrăzneț, deși recunosc că aș fi făcut greșeala de a folosi ghimberul și fructul de avocado la prima mea încercare. Prin urmare m-am hotărât să curăț computerul. Am adus o găleată cu apă și săpun, o cârpă și am trecut la treabă cum m-am priceput mai bine.

În clipa aceea am învățat cât de importantă e regula pe care Ali avea să mi-o repete cât de curând, ca și serviciul de asistență tehnică. „Întotdeauna închideți computerul înainte de a trece la curățarea lui“. Ca și altă lecție: „Niciodată să nu folosiți lichide, de nici un fel“. Ecranul s-a înnegrit brusc și, în aceeași secundă, greșeala mea a devenit evidentă. Am telefonat imediat prietenului meu Dave, care nu mă lasă baltă niciodată, dar mi-a răspuns o voce de femeie, care s-a prezentat drept Sandra Latelefon, și am primit un gen de „asistență“ sub forma unui râs necontrolat, după ce am explicat situația. „Așteptați un pic, să-mi notez“, a spus Sandra Latelefon, apoi mi-a sugerat să sun din nou la Dixons, poate cei de acolo își vor face milă de mine dacă vă jucați cartea cum trebuie. Păi, mi-am zis eu după ce am încheiat conversația în termeni cordiali, cine ar fi crezut că enciclopedia unui univers alternativ, în căutarea căreia pornisem după o pană de cauciuc și o aversă de ploaie, mă va învăța cât de important e să ferești computerele de orice fel de lichide și să îmi joc cartea cum trebuie cu cei de la Dixons?

În consecință m-am dus direct la magazin, hotărât să-mi joc „cartea” cum trebuie, indiferent de valoarea ei. Ali, ca de obicei, nu a dat semne că ar înțelege problema, nici măcar nu m-a recunoscut. Nu știam care erau termenii exacti pentru: „Imaginea unei tinere cu un obiect din plastic roz a dispărut brusc, în timp ce spălam mașinăria cu apă și săpun”, așa că a trebuit să apelez din nou la doamna J. Campbell, care m-a informat că nu am respectat termenii garanției, cu alte cuvinte „trebuie să mă descurc singur”. Dacă vrei un răspuns simplu la o întrebare, du-te la Dixons! Le-am spus un adio cordial și m-am hotărât ca, în drum spre casă, să mă opresc la bibliotecă.

Margaret m-a întrebat dacă sunt bolnav; îmi pusese absența pe seama unei eventuale răceli pe care o contractasem în ploaia căzută deunăzi. I-am povestit în câteva cuvinte despre primii mei pași într-ale IT-ului, despre plecarea doamnei B., despre decesul computerului meu. Nu i-am spus chiar tot; e o femeie atât de ocupată, unde mai pui că se și formase un rând în urma mea. „Dar nu-ți face griji”, i-am zis eu; „Pot să «caut pe web» și singur acum”. Apoi m-am instalat în fața unui PC, așa cum le spunem cu toții, am tastat cuvintele „Ferrand și Minard” și am fost surprins plăcut când am găsit un „match” care mi-a permis să identific cartea pe care o studia cititoarea noastră despu-iată. Titlul întreg este *Ferrand și Minard: Jean-Jacques Rousseau și căutarea timpului pierdut*, de doctor A.B. Petrie care, după cum am aflat, poate fi găsit chiar la Departamentul de Limba și Literatura Franceză din cadrul universității noastre. Ce interesant, mi-am zis eu; cine ar fi crezut că un „motor de căutare” poate fi atât de inteligent încât să găsească, numai la tastarea cuvântului „Rosier”, legat de literatura secolului al XVIII-lea, un „link video live” în care o femeie citește o carte despre un subiect atât de înrudit! Tehnologia modernă chiar e ceva nemaipomenit, nu crezi?

– Te descurci? a întrebat Margaret, aplecându-și perlele și parfumul peste umărul meu.

– Da, splendid.

Am vrut să-i repet tot ce ți-am scris în ultimele rânduri, dar am renunțat, fiindcă Margaret e o femeie foarte ocupată și extrem de eficientă; de fapt, face cinste nobilei ei îndeletniciri. I-am dat doar detaliile despre cartea lui Petrie și, după ce am aflat că nu e în bibliotecă, m-a ajutat să completez un formular prin care solicitam un împrumut interbiblioteci și care mă asigura că voi primi volumul în decurs de trei săptămâni. Mai aveam puțin și îl găseam pe Rosier! Am plecat de la bibliotecă într-o stare de grație, dar, când am ajuns acasă, mi-am adus aminte că mașinăria e moartă.

Regretam amarnic că luasem găleata, că o umplusem cu apă și săpun și că folosisem lichidul fatal pe un prieten pierdut acum, ca și destoinica doamnă B., care s-ar fi descurcat mult mai bine (cu o cârpă uscată, am gândit eu). Am privit ecranul întunecat mai multe ore și am mers la culcare disperat, lipsit de orice speranță.

Catriona a fost punctuală a doua zi dimineată. Ce bine că unii tineri din ziua de azi încă mai sunt învățați cât de importantă e punctualitatea.

– Știi, am crezut că n-ar strica să-l șterg puțin..., i-am explicat în timp ce o pofteam înăuntru.

Catriona a spus că se uită să vadă unde e hiba. Dacă ai vreun obiect de uz casnic care nu mai merge, nu pierde timpul cu Dixons sau cu specialiștii de la asistența tehnică – nu, găsește-ți un student la științele naturii! Cine ar fi crezut că această tânără fragilă, cu părul ei în coadă de cal, cu căștile și sânii ei mici, liberi, va merge direct în biroul meu, va vedea câteva pete umede pe mașinărie și pe perete și imediat va stabili că n-am făcut decât să „ard o siguranță“, o situație pe care a reglementat-o pe loc, luând un ștecher de la o veioză pe care l-am descoperit în dormitor și vârând în el cablul de la computer, pe care l-a scurtat de parcă ar fi fost o bucată de sfoară veche. Extraordinar, câtă inventivitate, să deviezi curentul electric destinat unei veioze, pe care oricum nu o foloseam, în computerul care a început să huruie și să se lumineze imediat, revenit la viață,

În timp ce Catriona își închidea briceagul pe care îl folosisese ca singur instrument în timpul întregii operații! A reușit chiar să repare și „motorul de căutare“, care funcționa exact ca înainte; dar această copilă admirabilă doar a râs când i-am amintit că înțelegerea noastră prevedea că trebuie să primească „tariful obișnuit“ care, raportat la serviciile unui specialist în asistență tehnică, ar fi depășit câștigul doamnei B. pe o săptămână întreagă.

Acum însă singura grijă a Catrionei părea a fi prepararea ceaiului. Eu băusem deja paharul cu apă matinal, ora ceaiului trecând de mult; dar îi eram prea îndatorat ca să o refuz și astfel bășica mea a trebuit să se plângă în tăcere în timp ce coboram în bucătărie.

Scriam că aveam o întrebare pe care vroiam să o adresez unui student la științele naturii, deși poate numai un specialist ar fi știut răspunsul, despre scopul în care unele femei foloseau un anumit obiect roz aplicat între picioare. Ceainicul a înțepe-nit în mâna Catrionei. Tânăra s-a înroșit.

– Aoleu, am zis eu. Asta-i o „chestie femeiască“, nu?

Ceea ce ar fi trebuit să-mi fie clar de la început.

A schimbat subiectul.

– Vreți cu lapte, da?

– Să consult World Wide Web pentru mai multe informații despre dispozitivele din plastic? Bănuiesc că nu e treaba mea, dar îmi dau seama că o mare parte din experiența umană a cam trecut pe lângă mine, cel puțin până acum. Nu sunt sigur ce cuvânt-cheie să tastez.

Catriona a umplut ceainicul până la refuz, bășica mea devenind și mai temătoare.

– Poate că ar trebui să încercăm să găsim cartea aia pe care o căutați, *Ferrand și Minard*.

Credeam că până și un student la științele naturii știe că o astfel de dorință poate fi ușor îndeplinită printr-o vizită la orice bibliotecă, unde oameni precum draga de Margaret își petrec viața îndeplinind mereu dorințe de acest fel.

– Am comandat-o deja, i-am spus eu triumfător. Va sosi în următoarele trei săptămâni.

Catriona s-a încruntat, a spus că trei săptămâni sunt cam mult (mda, la vârsta ei) și mi-a sugerat să merg la Waterstone's. Acum, măcar o dată, știam mai mult decât ea.

– A, nu, Catriona, am spus eu, refuzând un biscuit (era aproape de prânz). Waterstone's vinde ziare; cândva am făcut aceeași greșeală ca și tine, m-am dus acolo ca să caut un volum de Carlyle, dar imediat am înțeles că greșisem adresa.

Catriona însă a insistat că acolo trebuie să căutăm; un loc mult mai indicat decât hectarele de rafturi din care e alcătuit domeniul Margaretei. Tinerii din ziua de azi chiar au idei ciudate despre lume. Și atât de mult s-a agățat de iluzia că un chioșc de ziare ca Waterstone's are de vânzare o carte cartonată despre Franța secolului al XVIII-lea încât a propus și un pariu, spunând că mă duce ea acolo, ca să găsim cartea împreună.

Era evident că trebuia să treacă ceva vreme până când Catriona putea ajunge la nivelul doamnei B. În clipa aceea ar fi trebuit să stau în birou, în timp ce Catriona ar fi trebuit să facă ceea ce făcea doamna B., care invariabil lăsa un strat de umezeală pe fiecare suprafață plană din bucătărie, fapt care nu mă deranja în nici un fel; Catriona însă, dimpotrivă, își bea ceaiul tacticos – când avea de gând să pregătească legumele? Doar ca să-i fac aluzie la mâncare, cu oarecare subtilitate, am fost de acord ca după prânz să mergem împreună la Waterstone's; apoi m-am scuzat, tot ceaiul băut cerându-se afară.

După ce m-am întors în birou am ridicat receptorul ca să sun la universitate, în ideea că o discuție cu doctor Petrie m-ar scuti de o vizită inutilă la Waterstone's, dacă puteam stabili pe loc legătura pe care cartea lui o avea cu misterioasa Enciclopedie a lui Rosier.

Din păcate, telefonul părea că nu funcționează. M-am întrebat dacă nu cumva îi udasem și lui „siguranța” sau poate că există o lege a naturii potrivit căreia ori de câte ori un obiect de uz casnic este reparat, un altul trebuie să se strice în interesul

echilibrului cosmic. Nu știu care era cauza, dar afurisitul de telefon pur și simplu nu funcționa.

– Catriona, am strigat eu.

Auzeam niște zgomote în bucătărie, care mă făceau să sper că tânăra începuse să gătească sau să curețe pe ici pe colo.

– Cred că iar trebuie să ne folosim de briceagul tău.

Catriona a urcat ca să vadă de ce strigam, a dus receptorul la ureche, s-a uitat la computer cu un ochi tânăr, de expert, și a spus:

– Modemul dumneavoastră e conectat și acum.

Numai experiențele ulterioare mă fac să îi reproduc verdictul pe care, la momentul acela, nu îl înțelegeam nicicum.

– Adică toate aceste „pagini web” vin pe linia telefonică? am întrebat eu, după ce Catriona mi-a explicat de două sau trei ori de ce specialistul de la asistența tehnică mi-a dat un obiect pe care cei din generația ei îl numesc „dublor de frecvență” și de ce în ultimele trei zile nu am primit nici măcar un telefon.

– Și toate astea sunt trecute pe factură?

Mă și gândeam la orele lungi de conversație, și poate la împăcarea cu doamna B., înlocuite de un șir întreg de „texte online” și femei despuiate. Catriona a înclinat din cap, solemn.

– Mda, cei de la Dixons nu mi-au spus nimic despre așa ceva.

Catriona nu a făcut decât să zâmbească, iar eu i-am amintit cât de eficientă și de demnă de încredere este această firmă, în ciuda nechibzuinței de a-l angaja pe neajutoratul Ali.

Catriona s-a întors la treabă (prânzul avea să fie gata numaidecât, m-a asigurat ea), iar eu am telefonat la universitate, ajungând prin intermediul mai multor centrale la Departamentul de Limba și Literatura Franceză, unde o femeie m-a informat, cam răstit, că doctor Petrie din păcate era în concediu medical. Am întrebat dacă aş putea încerca săptămâna următoare, dar secretara mi-a spus că profesorul nu se va întoarce până atunci; atunci am spus două săptămâni și răspunsul a fost că și după două săptămâni e puțin probabil să revină la serviciu. Am ridicat oferta la sfârșitul lunii, dar, când și aceasta a

fost respinsă, am licitat opt săptămâni, înainte de a o întreba pe secretară, care învățase probabil arta exasperantă a necooperării de la Sandra Latelefon, când era cel mai probabil ca doctor Perie să revină la lumea studiilor dedicate secolului al XVIII-lea, pe care, am sugerat eu, absența lui prelungită trebuie să o fi afectat profund.

Secretara a făcut o pauză atât de lungă încât am fost cât pe-acum să cred că „reconectasem modemul” din greșeală și că acum ascultam fără să vreau cum se descarcă o pagină web. Apoi în sfârșit a spus:

– Mă tem că doctorul Petrie e grav bolnav. De fapt, după câte se pare, s-ar putea să nu mai revină.

– Îmi pare nespus de rău. Îmi puteți spune de ce suferă?

Din nou, o altă pauză prelungă, în care secretara părea a fi expertă, poate din cauză că primea prea multe întrebări de genul acesta (știu că specialiștii în literatura franceză a secolului al XVIII-lea sunt la mare căutare în unele cercuri).

– Mai bine nu vă spun, a venit răspunsul secretarei, pe un ton despre care Catriona va comenta mai târziu, în timp ce îi povesteam și o frecam pe spate cu un burete săpunit bine (îți scriu despre asta altă dată), că exprima clar dorința secretarei de a spune mai multe, dar că nu avea voie.

– Vă rog să-i transmiteți doctorului Petrie însănătoșire grabnică, am zis eu și, înainte de a închide, am adăugat: Dacă-l vedeți, vă rog să-l întrebați dacă știe ceva despre *L'Encyclopédie de Jean-Bernard Rosier*.

Ce ciudat și minunat este, mă gândeam eu, atras spre bucătărie de mirosul îmbătător al prânzului, ca astfel de întâmplări precum o pană de cauciuc și o aversă de ploaie și, desigur, o revoluție tehnologică asemănătoare, din câte mi s-a spus, cu inventarea roții (o mașinărie care, doar fiindcă o neglijasem, accelerase întreaga poveste) să îmi ofere o nouă viață, în care o tânără îmi repara orice obiect de uz casnic cu un simplu bri-ceag, iar eu ofeream o mică alinare unui bolnav care până acum nu știa nimic de existența mea, de preocupările noastre

comune sau chiar poate de o femeie a cărei plăcere e să-i ci-tească volumul în timp ce stă despuiată în pat.

Când am intrat în bucătărie aproape că am avut un șoc.

– Astea sunt spaghetti? am întrebat eu la vederea creaturii roșii, contorsionate, ghemuite într-o oală.

Timp de aproape trei decenii doamna B. nu îmi servise decât supe sau tocănițe după rețete din *Noctes Ambrosianae* sau din *Analele Clubului Cleikum*. Catriona doar a zâmbit larg și și-a prezentat ciudățenia cu un nume care nu aparținea în nici un fel limbii italiene cu care eram eu familiarizat.

– Splendid, am felicitat-o, așezându-mă la masă și simțind cum stomacul îmi plânge după supa de vită și cartofii cu varză și usturoi la care se așteptase cu atâta speranță.

Catriona porționa mâncarea – frumos, elegant, să nu mă înțelegi greșit – în farfurii, folosind ustensile pe care nu le recunoșteam defel, eu fiind familiarizat doar cu câteva boluri și o lingură preferată în toți anii din regimul doamnei B. Acum însă, în fața mea, aștepta o pastă aburindă, apetisantă, deloc neplăcută la vedere, chiar dacă era neașteptată, când tot ce vroiam eu era doar o supă slabă și un colț de pâine care să mă țină în funcțiune până mâine.

– Ei? a făcut ea în timp ce o jurubiță s-a ridicat, s-a răsucit și a dispărut printre buzele mele țuguiate și îngrijorate. Cum e?

– Pur și simplu minunat.

Nimic nu e mai liber, mi-am amintit eu, decât imaginația omului și, cu toate că nu poate depăși zestrea inițială de idei furnizate de simțurile externe și interne, are puterea nelimitată de a amesteca, de a îmbina, de a separa și împărți aceste idei, în toate formele ficțiunii și viziunii; cu această observație înțeleaptă a lui David Hume m-am consolât eu, în timp ce încercam să reconstitui textura mâncării, geometria pastei, ca de vierme, bucățelele de tomate macerate, cocoloașele (cu acestea era cel mai ușor), într-un ideal mintal, o permutare și o transformare a informațiilor percepute de simțuri privind „spaghetti trovatore“ (sunt sigur că așa se numeau) în supa groasă, fierbinte,

a conceptelor cunoscute de mintea și corpul meu, așteptate și involuntar invocate, precum mădularul amputat al cuiva; astfel încât, până la urmă am fost aproape convins că amestecul are același gust cu cel pregătit de doamna B.

Așa a trecut prânzul.

– Mai vreți? m-a întrebat Catriona de îndată ce am reușit să înghit ultima îmbucătură dintr-o porție pe care tânăra o considera mică.

I-am adus aminte că un boșorog ca mine se mulțumește cu mai puține paste decât recomandă până și cea mai zveltă și sprintară studentă la științele naturii, stomacul meu a scos un ultim strigăt de protest și, slavă Domnului, Catriona a zis atunci gata, mergem la Waterstone's.

Îi spuseseam deja, lucru știut și de tine, că nu mai trecusem pe acolo de ani de zile, de când intrasem din greșeală. Când am coborât din autobuz și am ajuns la chioșc, mi-am dat seama că e mult mai mare decât mă așteptam, cu mult mai multe cărți la vedere decât ziarele, revistele și dulciurile pe care mi le aminateam, dar aproape la fel de inutil pentru mine.

Ținându-mă de mână, Catriona a întrebat:

– Pot să arunc mai întâi o privire? Caut și eu ceva.

Părea că știe drumul; am urcat câteva trepte, am trecut pe lângă mai multe mese pline cu cărți lăsate de-a valma, până am ajuns în fața unor rafturi pe care scria „Științe în general“.

– Măi să fie, multe științe mai sunt pe lumea asta, am murmurat eu. Mai întâi științele naturii, apoi științe în general. Oare ce mai urmează?

Catriona părea mai puțin sigură de ce caută. A aplecat capul în timp ce își trecea privirea de la o carte la alta. Bineînțeles, ideea că poți găsi ceea ce vrei doar privind rafturile este pur și simplu absurdă, i-ar fi spus draga de Margaret sărmanei Catriona, sfătuind-o să se folosească de trinitatea „Indice după titlu“, „Indice după autor“ și „Indice după subiect“, ale cărei mici fișe, în sertarele lor lungi, ca de la mașina de cusut, le-am frunzărit atâția și-atâția ani, ori de câte ori mă îndoiam de

datele despre publicația pe care o solicitasem. M-am hotărât să o las pe Catriona să caute, inutil, în continuare și m-am dus să văd dacă Waterstone's – care din câte îmi dădeam seama nu mai era chioșcul de ziare pe care mi-l aminteam eu – avea un indice similar, unde aş putea să caut *Ferrand și Minard*.

– Dumnezeu, încă una, am exclamat eu către o tânără care tocmai trecea pe lângă mine, când privirea mi s-a oprit asupra unei secții numite „Știința computerelor“. Științele astea proliferează, nu glumă, a fost comentariul suplimentar pe care i l-am adresat unui băiețel de 10-12 ani (cel puțin așa părea) care până la urmă s-a dovedit că e angajat acolo și care a manifestat aceeași putere de înțelegere a cuvintelor „indice de fișe“ ca și Ali (aproape contemporanul lui și, în multe privințe, echivalentul lui perfect) când i-am spus, la Dixons, despre ultima problemă pe care am avut-o cu computerul.

Băiatul a bâiguit ceva despre un „terminal de acces pentru utilizatori“, ceea ce arată că ar trebui să se angajeze hamal în gară, probabil singura slujbă care i se potrivește.

– Ce-o mai fi și asta? am întrebat eu, în spatele unei femei date cu un parfum ciudat, care îmi bloca vederea următoarei secții, numite „Dezvoltare personală“.

Ceva legat de creșterea copilului, mi-am dat eu cu presupusul, prin urmare nimic interesant pentru mine sau pentru tine; dar printre titluri am remarcat niște curiozități precum *Agenda vieții: cum să iei legătura cu tine însuși*. Dintre toate problemele pe care le-am avut, mai ales în ultima vreme, încercând să găsesc o carte pierdută sau un individ misterios (Rosier, de pildă), niciodată nu mi-a trecut prin minte că mi-ar fi greu „să iau legătura cu mine însumi“. Cu alte cuvinte, într-una din zile aş putea să-mi pierd adresa sau numărul de telefon sau chiar memoria? Ar fi frumos să iau din nou legătura cu doamna B., dar și așa petrec destul timp cu mine însumi, fără să-mi mai fac griji că aş putea, într-un fel, să întrerup contactul. Dar asta? (brațul meu întins dând peste femeia cu parfum ciudat, care s-a arătat mai mult decât deranjată) – *Cântecul vieții: ascultă-ți*

sinele. Recunosc fără nici o reținere că sinele meu îmi este la fel de necunoscut ca și felul în care îmi lucrează mâțele (slavă Domnului, după atâția ani, cu o regularitate stoică); dar nu am nici o dorință sau intenție să îmi ascult mâțele și, la fel, nu văd de ce mi-aș analiza „sinele” al cărui singur rol e să fie sala motoarelor pentru această viață productivă și liniștită (știi, am primit o scrisoare plină de laude pentru articolul despre monumentele locale apărut în *The Scots Magazine*), care sper să mai țină un an-doi, înainte de a-i pune cruce.

– Vreți să mă intimidați? a întrebat femeia cu parfum ciudat, scoțând ceva despre „Vindecare spirituală” dintr-o nișă pe care brațul meu o ascunsese fără să vrea și pe care l-am retras imediat, hotărât să caut indiciile în altă parte.

Am coborât la parter și am observat cu mare plăcere o secție foarte mare pe care stătea scris „Scoția”.

– Ce plăcut va fi să-mi reîmprospătez un pasaj din *Înțelegere umană* de care mi-am adus aminte mai devreme, în legătură cu o porție de spaghetti, i-am spus unui copil care a trecut pe lângă mine, probabil un alt angajat.

Și totuși, în ciuda numeroaselor rafturi pe tema respectivă, am descoperit cu dezamăgire că această secție numită „Scriitori scoțieni” consta doar dintr-o grămadă de romane sentimentale sau senzaționale, până și Scott sau Stevenson fiind copleșiți de operele în mai multe exemplare ale unor scriitori de care nu auzisem până atunci. Unde era Carlyle? Unde era Hume, de fapt? Da, până la urmă locul acesta era tot un chioșc de ziare; renunțaseră doar la dulciurile de pe galantar. Nici urmă de Boswell, Barbour, Urquhart; doar o carte de Hogg. Burns era aici, dar nu și Campbell; și nici Thompson, de parcă nici nu ar fi existat sau nu ar fi fost scoțian.

– Poate că l-au interzis din cauza poemului „Rule, Britannia”¹, i-am zis eu unui ins cu cravată.

1. *Domină, Britania*, poezie patriotică scrisă de James Thomas și pusă pe muzică de Thomas Arne în 1740. Aluzie la poziția intransigentă a naționaliștilor scoțieni, care doresc separarea Scoției de Marea Britanie. (n. tr.).

Era clar că trebuia să-i spun vreo două proprietarului, fiindcă din rea-voință sau pur și simplu din incompetența unor copii care știu cum să pună cutiile una peste alta dar habar nu au cum să aranjeze cărțile pe un raft, această „secție” fusese concepută total greșit. Unde erau *Sartor Resartus* sau *The Annals of the Parish*¹? Sau chiar *Câinele din Baskerville*, *Vântul prin sălcii*, *Peter Pan*? Unde se ascundeau toți autorii scoțieni, dacă nu erau aici? Crede-mă, mă cam enervasem, și știi că așa ceva nu mi se întâmplă prea des.

Pe urmă am simți cum mă trage cineva de cot.

– Am găsit-o!

Era Catriona. Mi-a arătat un obiect lucios pe care l-am recunoscut imediat. Găsise *Ferrand și Minard* de Petrie, deși habar nu aveam cum de reușise, cu felul ei complicat de a căuta, mai ales în secția „Științe în general”.

– Dar trebuie să le spun vreo două celor de aici, am insistat eu când s-a așezat la coadă ca să plătească.

Nefiind în stare să mă abțin până când ne venea rândul, am plecat în patrulare, nu în căutarea indicelui de fișe a cărui existență aici părea la fel de improbabilă ca și șansa de a găsi ceva de Adam Ferguson sau Dugald Stewart, ceea ce ar fi însemnat să-mi petrec timpul într-un mod mai plăcut decât să-mi ascult sinele și să am de a face cu ostilitatea unei femei care mirosea ca un bazar turcesc, ci mai degrabă în căutarea unuia dintre adolescenții aceia pentru care ecusoanele de plastic sunt suficiente ca să decidă soarta lui Lang sau a lui Lockhart. Am urcat treptele răsuflând din greu.

– Și ce e mai absurd e că nici nu mai vând ziare! l-am informat pe un domn care a părut ușor surprins, deși mulțumit cu biografia unei celebrități care i-a rămas deschisă sub nas.

Apoi, fără să-mi dau seama, am ajuns din nou la toate științele: „Știința fizicii”, „Știința mediului înconjurător” și multe altele care, la fel ca principatele din centrul Europei care se

1. *Analele parohiei* (1821), roman de John Galt (n. tr.).

înmulțeau ca ciupercile după ploaie, se învecina cu un imperiu și mai mare, cel al „Studiilor”: „Studii economice”, „Studii culturale”, „Studii feministe”. M-am gândit că aceste mici regate obscure, la o privire mai atentă, s-ar dovedi la fel de haotice, inutile și anarhice ca și marea Caledonie¹ de la parter, și că ignoranța celor care aranjau cărțile pe rafturi trebuie să se fi răspândit în tot magazinul, singura soluție pentru a îndrepta lucrurile fiind demolarea lui și reconstruirea din temelii.

Poate că ar trebui, totuși, să mă calmez.

Mă aflu acum la granița dintre „Știința computerelor” și „Matematică”. Ultima mă atrage cam tot atât de mult ca și stomatologia și îmi trezește amintiri dureroase din copilărie; privirea mi-a fost atrasă de titlurile de pe partea mai colorată a graniței. *Ghidul Internetului, Manualul PC, Imagini generate de computer pentru creatorii de pagini web*. Ei, iată și ceva pe înțelesul meu. Am luat câteva cărți care păreau că mă pot ajuta să mă apropii de Rosier, de xanthici și de toate celelalte minuni pe care numai World Wide Web mi le putea oferi printr-o bază de date accesibilă, al cărei haos nu era nimic pe lângă cel creat de angajații acestui magazin.

Am coborât la parter tocmai când Catriona ajunsese la casă. Când a propus să achite ea costul volumului *Ferrand și Minard* mai că nu mi-am ieșit din pepeni, și chiar i-am spus-o (încă nu mă calmasem de tot). Cealaltă carte pe care o ținea în mână, ceva despre enzime, era cadoul meu pentru ea, i-am zis eu și am pus ambele titluri pe același bon cu cele șapte cărți despre computere pe care le alesesem, la un preț rezonabil, toată suma fiind mai mică de două sute de lire.

– Dacă vrei o carte despre Internet, luați-o de la Waterstone's. Își prezintă cărțile impecabil, i-am spus unei doamne când am ieșit din magazin.

Am mers acasă.

Catriona începuse să citească despre enzime chiar din autobuz, în timp ce eu mă uitam peste o introducere la *Limbajul*

1. Numele latinesc dat Scoției de către romani (n. tr.).

computerelor pe înțelesul celor slabi de minte, al cărei stil nu se aseamăna mai deloc cu cărțile citite până în acel moment, dar aducea izbitor cu cel al multor pagini web pe care le vizitasem. Nu am înțeles absolut nimic și m-am consolatat cu gândul că nu sunt unul din „cei slabi de minte” cărora li se adresa, de fapt, cartea respectivă.

Când ne-am apropiat de casă am întrebat-o pe Catriona dacă își ia geanta de la mine, dar ea m-a privit nedumerită și a spus că nu a lăsat nimic acolo. Atunci, am sugerat eu, ne putem lua rămas bun până mâine (era deja trecut de ora la care doamna B. pleca de obicei).

– Merg tot în direcția asta, m-a informat Catriona, însoțindu-mă până la ușă unde, părând că nu prea are chef să se întoarcă la studiu (oare ce naiba fac toată ziua studenții la științele naturii? m-am întrebat eu), a propus să bem un ceai (da, încă unul), iar bășica mea, obosită de-atâtea reclamații, doar a ridicat din umeri, în timp ce descuiam ușa și o urmam pe însetata mea tovarășă de drum. O, ce noroc să ai sfincterul tare, dar neapreciat al tinereții!

– Eu am să mă așez puțin să citesc, i-am spus, alegând *Dr. Cool și magia web-ului* în timp ce mă lăsam să cad într-un fotoliu, iar Catriona se ducea întins spre bucătărie.

Această a doua carte era la fel de impenetrabilă ca și prima și, după toate aparențele, fără prea mare legătură cu tot ce mi se spusese la Dixons, făcându-mă să mă întreb dacă nu cumva secția „Știința computerelor” din Waterstone’s fusese victima haosului ca și talmeș-balmeșul, semn al degenerării, care purta numele de „Scriitori scoțieni”.

– E curios și în același timp extraordinar că toate paginile web sunt doar niște instrucțiuni codificate, plasate în paranteze drepte, i-am spus eu Catrionei când a intrat, câteva minute mai târziu, cu o tavă supraîncărcată cu, printre altele, spre satisfacția mea, niște biscuiți de care nu auzisem până atunci și pe care probabil că îi adusesese cu ea în dimineața aceasta.

Între timp reușisem să înțeleg ceva din proza transatlantică, ușor expedită a doctorului Cool, iar tag-urile imaginilor generate de computer, am adăugat eu (fiindcă tocmai aflasem că așa se numesc), puteau explica prezența corect poziționată pe ecranul computerului meu a acelei ciudate fotografii, tânăra care citea exact cartea care, datorită perspicacității Catrionei, se afla acum în posesia mea, printr-o altă înlănțuire a faptelor și evenimentelor pe care ne place să o numim coincidență sau șansă, dar care, cine știe, ar putea fi determinată de un alt „cod-sursă”, ascuns, dar nemodificabil.

Catriona era cu gândul în altă parte. A turnat ceaiul (zgomotul în sine făcut de lichidul care curgea în ceașcă a provocat un alt protest al măruntaielor mele, iar eu mi-am promis să sorb puțin și foarte încet), apoi s-a așezat în celălalt fotoliu cu dezinvoltura unei pisici. După o vreme a întrebat:

– Pot să vă rog ceva?

A întrebat asta între două înghițituri de ceai (eu încercam să câștig timp, sperând că procesul de evaporare mă va scuti să beau toată cantitatea care îmi fusese pusă în față).

– Desigur.

Felul în care mă întrebasese sugera un lucru deosebit, costisitor și dificil, ceea ce m-a pus în gardă.

– Știți, avem niște probleme în apartament, cu boilerul..., a spus ea, luând încă o gură de ceai și mușcând dintr-un biscuit. N-avem apă caldă de două zile.

Dacă avea nevoie de cineva care să repare un boiler, nu o nimerise cu mine (așa cum doamna B. ar fi subliniat numaidecât). Catriona nu putea rezolva singură problema, cu briceagul ei bun la toate?

– Mă întrebam dacă n-aș putea face o baie... aici, a adăugat ea, rar, cu expresia unui copil care își cere scuze că nu și-a făcut lecțiile.

– Cum să nu.

În mai puțin de două minute, după ce și-a terminat ceaiul, Catriona m-a întrebat unde sunt prosoapele, iar eu mă gândeam

numai dacă merită să mă duc în bucătărie și să arunc în chiuvetă tot ce a mai rămas din ceaiul delicios, dar mult prea mult. Firește că habar nu aveam unde sunt prosoapele în casa asta, în afară de cele pe care doamna B. le lăsa în baie, drept care i-am spus Catrionei că, dacă se uită prin câteva dulapuri, sigur va găsi ceva. La urma urmei, putea face ca biscuiții să apară de nicăieri, un prosop nu avea cum să-i pună ingeniozitatea prea mult la încercare. Curând am auzit cum urcă ușor treptele.

Ce nemaipomenit e să poți urca treptele în fugă, să deschizi trei dulapuri și să le trănțești ușa, în timp ce robinetele încep să duduie și să umple cada, după ce, fără îndoială, Catriona a rămas goală-goluță, exact cât îmi trebuie mie să mă ridic din fotoliu, să-mi duc ceașca în bucătărie și să mă uit cum lichidul cafeniu se scurge în chiuvetă cu un ultim vârtej! Reușisem să beau doar un sfert, dar efectele începeau să se facă simțite.

M-am gândit să revin în camera de zi ca să mai savurez din calmul și înțelepciunea doctorului Cool, dar mi-am dat seama că semnalele pe care le primeam de la bășica udului vor fi și mai insistente, că fiecare mișcare le va accelera și că o strategie mai bună ar fi să urc în birou, aproape de locul la care puteam apela în caz de nevoie, de îndată ce își Catriona își termina baia. Ținând cont de viteza cu care își începuse exercițiul, nu mă îndoiam că, până ajung la etaj, ea ar fi pe terminate. Prin urmare mi-am început ascensiunea.

La a patra sau a cincea treaptă am simțit că situația e urgentă. Poate că pleoscăiturile care se auzeau din baie îmi vârau bășica la idei, dându-i impresia că sunt deja acolo și că procedurile pot începe. Știi că numai obiceiul mă ajută să merg înainte, dar ziua aceea fusese atât de neobișnuită pentru mine încât nu-i de mirare că toate aceste activități neregulate îmi derutaseră un pic bășica udului.

Am ajuns sus și am cotit, cu pași lenți, periculoși, fiecare făcut cu teama dezastrului, spre ușa băii, unde faptul că nu auzeam apa curgând sugera că tânăra poate că nici nu începuse

să se spele; sau, judecând după viteza cu care bea ceai, găsește cărțile într-o librărie etc., poate că și terminase, iar acum lenevea în apa plină de clăbuci (deși, chiar și în acest caz, mă cutremuram la gândul urmărilor pe care le puteau avea mișcările ei bruște când ieșea din cadă, lăsându-mă într-o baltă la fel de mare ca toată apa în care se îmbăiașe).

Ajunseserăm, vezi tu, într-un punct delicat și, poate, crucial. Am bătut la ușă.

– Catriona?

– Da?

– Ești în cadă?

– Da.

Am auzit un pleoscăit amenințător. Apoi am întrebat:

– Pot să te rog și eu ceva?

Nu aveam deloc chef să prelungesc negocierile așa cum făcuse ea; necesitatea îmi presa bășica mai mult decât tactul. I-am explicat cum stă situația, m-am scuzat și am spus că, dacă nu deschide ușa imediat, vom avea o problemă pe care nici măcar inventiva doamnă B. nu ar putea să o rezolve.

– Bine, bine, a spus Catriona pleoscăind și mai tare.

Până atunci faptul că ușa de la baie nu se închide cu cheia nu mi se păruse relevant; acum însă înțelegeam rolul predeterminat pe care acest mic amănunt îl juca în „codul-sursă” al vieții mele. Am intrat și, deși privirea mea era fixată pe WC, destinația mea (cu capacul, vai, lăsat), am observat că tânăra se ghemuise în baie, cu brațele pe după genunchii ridicați, cu capul plecat pe ei; eu mi-am văzut de treabă, fluierând tare, așa cum credeam că e practica general acceptată în situații ca aceasta; deși, netrecând vreodată prin așa ceva, în toți anii în care am dus o viață austeră, ajutat de doamna B., nu știu exact cum e.

Am terminat, am tras apa, m-am spălat pe mâini fără grabă și am informat-o pe Catriona că acum poate rămâne în baie cât poștește. Dar, înainte de a pleca, tânăra a spus (după

ce nu scosese o vorbă în timp ce fluierasem, deși imperfect, propria mea versiune a ariei „O Star of Eve“¹):

– Dacă tot sunteți aici, pot să vă rog ceva?

Credeam că eram chit la capitolul favoruri, dar, desigur, nu-i puteam refuza următoarea rundă de negocieri. M-a rugat să o frec cu buretele pe spate.

– Nu poți să te întinzi în cadă? Eu așa fac mereu.

– Bine, a replicat ea, tot ghemuită, în poziția unei înhumări preistorice. Dacă nu vreți...

– Nu că aş avea ceva împotriva. Pot să-mi suflec mânecile, nu-i nici o problemă, dacă nu vrei să stai întinsă.

Oare toate femeile vor să fie frecate pe spate, m-am întrebat eu. Din conversațiile mele cu doamna B. nu am aflat așa ceva, dar acum puteam căuta un răspuns pe World Wide Web. Prin urmare, mi-am suflecat mânecile bine, am luat buretele și am frecat-o pe spate, simțindu-i vertebrele și coastele, în timp ce apa caldă mi se strecura printre degete.

– Ai un spate foarte frumos.

– Mulțumesc.

Am frecat-o bine; nu era mai greu decât spălatul mașinii (pe care îl practicam, după cum îți amintești), iar suprafața mai mică îmi ușura misiunea, astfel încât nu peste mult timp am intrat într-un soi de ritm.

– Ce bine e, a remarcat ea și, când am dat să mă opresc, a adăugat: Și pe gât. Dacă nu vă cer prea mult.

Și-a lăsat capul și mai jos, pe genunchi, iar eu am înmuiat din nou buretele în apă. Conformația gâtului, care se preta mai puțin frecatului, mi-a adus aminte de curbele și colțurile întortocheate ale bătrânului meu Morris – cu câtă nostalgie mă gândesc la mașina aceea atât de credincioasă! – iar părțile osoase din dosul urechilor Catrionei m-au dus cu gândul la acele neobișnuite semnalizatoare de direcție care prindeau viață ca

1. O, *stea de-Ajun*, arie din opera *Tannhäuser* de Richard Wagner (n. tr.).

niște indicatoare la trecerea de cale ferată ori de câte ori vroiam să iau o curbă.

Catrionei părea că îi place mult să fie spălată așa. A întors capul și am văzut că ținea ochii închiși, fără îndoială ca să nu îi intre apa plină de săpun. Da, ce prostie să cred că o tânără delicată ca aceasta ar vrea să se întindă în cadă, să se afunde până la nas în apa murdară și să își murdărească urechile; la una dintre ele priveam chiar acum, văzând-o ca pe o scoică roz prinsă în părul ud; în timp ce o frecam cu buretele pe umăr, a ridicat un braț ca să își dea părul din ochi, parcă mai închis la culoare acum și cu suvițe în mai multe nuanțe. Relaxându-se, cred, a dat drumul genunchilor pe care îi ținea cu celălalt braț, lăsându-i în jos, și permițând buretelui să ajungă în partea din față a șasiului ei – a corpului, am vrut să spun. Sâni mici ai Catrionei erau încă intacti, spre ușurarea mea, neafecțați de „jogging” și în multe privințe altfel decât cei ai cititoarei volumului *Ferrand și Minard*.

Ce ciudat, mi-am spus eu, ca o pană de cauciuc și o aversă de ploaie, talmeș-balmeșul provocat de copiii de la Waterstone's și slăbiciunea bășicii mele îmbătrânite, alături de nenumărate alte piese ale unui cod ascuns al cărui manual probabil că există, rătăcit pe undeva, în acel magazin *en detail* atât de derutant care își spune librărie, să aducă la un loc, pe neașteptate și inevitabil, un bătrân care eșuase în urmă cu câteva minute și o tânără (se pare la fel de mulțumită), care acum își ducea mâinile la spate, ca să se sprijine. Arcuindu-se ușor, în timp ce eu mă întrebam cât va mai trebui să fac treaba asta înainte de a mă așeza pe un scaun ca să-mi trag sufletul.

– Pot să te întreb ceva?

Catriona nici măcar nu a deschis ochii, motiv pentru care am presupus că nu are nimic împotriva.

– Toate femeile vor să poarte barbă acolo jos?

Fiindcă, între timp, avusesem ocazia să compar barbișonul dintre picioarele Catrionei cu stilul mai stufos al celor două femei expuse privirilor mele în prin intermediul celui „live video link”.

– Sau majoritatea preferă să se radă sau chiar să poarte un fel de mustață?

Catriona a deschis ochii, de parcă s-ar fi trezit dintr-un vis, și și-a ridicat genunchii din nou.

– Chiar n-ați văzut o femeie goală până acum? a întrebat ea, folosind exact aceeași construcție gramaticală și același ton cu care își exprimase neîncrederea cu o zi în urmă, în privința supei, a avioanelor și a nenumăratelor chestiuni despre care din întâmplare nu știu prea multe.

Tăcerea mea a fost un răspuns evident.

– Ciudat, dar nu mă deranjează. De parcă n-ați fi bărbat. Vă rog să nu mă înțelegeți greșit, a adăugat ea repede, încercând să repare remarca prea directă (ce să-i faci, e studentă la științele naturii și e mult mai pricepută la mânuirea briceagului). Poate fiindcă sunteți bătrân... Nu, nu găsesc cuvintele potrivite. Dar chestia e că nu mă deranjează.

Apoi s-a lăsat pe spate și s-a afundat în apă, rămânând doar cu fața afară, gest care m-a făcut să mă întreb de ce mă mai obosisem să o frec atâta dacă făcea ceea ce îi sugerasem de la început.

Era clar că baia luase sfârșit, motiv pentru care am plecat, auzind-o cum se ridică și cum apa pleoscăie în jurul ei, în timp ce ieșeam și mă îndreptam spre birou. Acolo, cred eu, ar fi trebuit să se încheie povestea și poate nu te-aș mai fi plictisit cu ea dacă n-ar fi fost conversația care a urmat când a venit și Catriona în birou, îmbrăcată și cu părul prins într-un alt prosop pe care nu îl recunoșteam. (Oare câte găsise? Și câte aveam?)

Încercam să găsesc fișierul pe care mi-l crease. Nu îl găseam și am rugat-o să mă ajute; deși nu înțelegeam de ce venise din nou, doar dacă vroia să-mi spună la revedere. Începusem chiar să mă întreb dacă nu cumva vroia să-mi ceară bani pentru orele suplimentare sau poate că, pentru ea, serviciile făcute o zi întreagă justificau suma pe care i-o propusesem. După ce a găsit fișierul și l-a deschis, cu imaginea cititoarei despuiate, a remarcat:

– E straniu, nu?, ca o femeie să vrea să fie văzută așa de niște necunoscuți.

Am fost imediat de acord cu caracterul „straniu” al situației, nedorind să o rețin prea mult și astfel să o fac să se gândească pentru a nu știu câta oară la ceai.

– Dar probabil că-i și place să fie văzută în pielea goală. Poate fiindcă știe că ea e cea care controlează situația.

Catriona s-a angajat într-o discuție cu propria persoană, pe care încerc să o redau cu cât mai multă exactitate, deși probabil îți dai seama că efortul e comparabil cu copierea unei inscripții în japoneză, unde o simplă pată, fără noimă, desenată incorect, ar putea avea consecințe grave.

– Nu v-ați simțit stingherit când ați intrat în baie?

La întrebarea aceasta nu am putut oferi nici un comentariu util, drept care am continuat să dau clic.

– Poate că, atunci când m-ați văzut în cadă, a fost ca și cum ați fi văzut o grămadă de rufe, și vă respect pentru asta. Nu ați fost doar politicoș. Dar poate că, pentru unele femei, ca asta care citește cartea, e ca un fel de excitație să-și imagineze că e privită de cineva care nu simte nimic, nu e interesat de ce vede; așa controlezi total situația. E ca și cum ai fi privit de, să zicem, un chirurg.

Toate acestea, cred că nu mai e nevoie să adaug, aveau tot atâta înțeles pentru mine cât *Dr. Cool și magia web-ului* și mă interesau și mai puțin, deși Catrionei subiectul i se părea demn de alte comentarii.

– Așadar, atunci când femeia asta s-a hotărât să pozeze în fața unei camere de luat vederi, poate că nu se gândea la toți tipii care se vor înfierbânta la vederea ei, ci o făcea pentru ea, fiindcă, nu-i așa?, camera nu se înfierbânta, ci toți bărbații ăia pe care și-i imagina, care se vor uita la ea fără să se înfierbânte... și asta te poate excita.

Raționamentul Catrionei era atât de greu de urmărit, încât m-am lăsat păgubaș și sunt sigur că transcrierea mea e plină de erori, care probabil că i-au schimbat complet sensul dat de

ea. Dar, prin simpla expunere la acest jargon, aproape la fel cum jargonul utilizat de doctorul Cool începuse să se insinueze în conștiința mea, am simțit că am destul curaj ca să-l folosesc și eu.

– Când stăteai în cadă, erai „înfierbântată“?

Speram că, intrând într-un fel de joc lingvistic, în care mă prefăceam că știu despre ce vorbesc, aş putea ajunge să înțeleg mai bine treaba cu „live video link“ și de aici să fiu mai aproape de Rosier, Ferrand și Minard etc. O abordare similară funcționase, într-o oarecare măsură, cu Ali și doamna Campbell, deci merita să încerc.

Între timp, Catriona își răsucea o șuviță din părul ud, ca și cum întrebarea era dificilă, subtilă și profundă. Recursese la aceeași stratagemă când o întrebasem dacă e îndrăgostită de tipul acela, Ewan sau Gary; și din nou a răspuns:

– Nu știu.

Dar, după o altă pauză, în cursul căreia aproape că uitasem întrebarea, a adăugat:

– Poate. Într-un fel.

După o pauză și mai lungă, când speram că terminasem cu chestiunea asta (la urma urmei nu aflasem nimic care să mă ajute să o interpretez pe cititoarea despuiată), a spus, tot cu acel anacolut atât de greu de reprodus pe pagina scrisă:

– În timp ce mă frecați cu buretele... A fost... Aveți niște mâini foarte pricepute.

– Mulțumesc.

– Adică nu-mi vine să cred că n-ați mai făcut așa ceva până acum.

Ne întorceam la „Sigur nu ați făcut asta niciodată...?“ și, ca să împiedic așa ceva, am întrebat-o dacă se hotărâse să-l citească pe Hume, iar când a spus că nu, am propus să se uite prin *Ferrand și Minard: Jean-Jacques Rousseau și căutarea timpului pierdut* și să-mi spună dacă avea vreo legătură cu Jean-Bernard Rosier sau cu misterioasa lui enciclopedie care, la urma urmei, e singura justificare pentru o serie recentă de scrisori deja prea lungă și nu necesită vreo distragere a atenției

sub forma unor fete despuiate în cada de baie, acesta fiind genul de detalii de care sunt pline acele romane sentimentale sau senzaționale care poluează rafturile de la Waterstone's.

M-a lăsat singur, faptul că nu a făcut nici o referire la ceai fiind o mare ușurare pentru mine. Am auzit cum coboară treptele, cum intră în camera de zi, în timp ce eu eram în plină căutare pe web, începută cu Rousseau, care foarte curând m-a dus, printr-o serie de „hiperlink-uri“, cum le numește doctorul Cool, la Muzeul Național de Antichități, la Ghidul filmelor online și la blogul unui tânăr din Texas care studiază IT și se arată extrem de interesat de Tolkien. Patruzeci și cinci de minute au trecut iute în această manieră atât de plăcută, fără ca să descopăr vreo informație de substanță.

Era momentul, am hotărât eu, ca tânăra să se întoarcă la apartamentul ei fără boiler și să-și facă temele. Nu vroiam să fiu eu de vină dacă ajungea în coada clasei! Motiv pentru care am coborât la parter, unde am găsit-o întinsă pe canapea, cu volumul *Ferrand și Minard* deschis pe piept și dormind dusă, ca un prunc. Am ridicat cartea cât am putut de delicat, m-am întors în birou și am scris o scrisoare pe care, mi-am zis eu, o putea pune la poștă după ce se trezea și pleca acasă. Despre scrisoarea aceea nu mai trebuie să spun nimic, fiindcă deja ai citit-o; și, întrucât ai citit-o și pe aceasta, în întregime, cred că ar fi mai bine să nu mai zic nimic până la următoarea.

Capitolul 8

Ferrand și Minard inspectau noua lor locuință. Slujitorul părintelui Bertier îi adusese la o casuță îngrijită care, în opinia lui Ferrand, răspundea întocmai nevoilor lor. Slujitorul părea că așteaptă un bacșiș; cei doi însă reușiră să-l convingă să plece cu mâna goală.

– E pur și simplu încântătoare! exclamă Minard închizând ușa, apoi se apucă să deschidă obloanele, în timp ce Ferrand se mulțumi să-și treacă vârfurile degetelor peste suprafețele de pe care praful fusese șters de curând. Și când te gândești că Jean-Jacques a fost inspirat chiar de acest colț de țară, continuă Minard, entuziasmat, admirând priveliștea prin fereastra deschisă și lăsând lumina soarelui să pătrundă în odaie.

– Ți-am spus deja că nu vom face cunoștință cu Monsieur Rousseau, spuse Ferrand, se apropie de fereastră, făcând să scârțâie podeaua, și închise obloanele pe jumătate.

Minard, netulburat, examinează în continuare mobilierul, se uită prin dulapuri și sertare atât de vesel încât părea să fi uitat, cel puțin pe moment, toate motivele, atât de numeroase, pentru care numai vesel nu ar fi trebuit să fie. Apoi Ferrand se așeză la masa simplă și spuse:

– Acesta e începutul noii noastre vieți. Vom găsi de lucru aici, onorabil, și ne vom petrece zilele împreună.

Minard se așeză în fața lui.

– Da, noua noastră viață, zise el, strânse mâinile lui Ferrand, reînnoindu-și jurământul prieteniei eterne și, amintindu-și

de toate necazurile lor, începu să plângă. Dar sărmana mea Jacqueline!

– Asta-i altceva, spuse Ferrand obosit și își mângâie prietenul pe creștet, între timp Minard lăsându-și capul înlăcrimat pe mâneca din ce în ce mai umedă. Trebuie să-mi promiți odată pentru totdeauna că niciodată nu vei mai pomeni numele fetei ăleia. Până și copacii au urechi, Minard, nu uita asta. Ai văzut cum a reacționat părintele Bertier când ai întrebat de ea; și-a dat seama că ceva nu e în regulă cu noi și, dacă află ce și cum, ne vom pierde influența asupra lui și vom fi nevoiți să fugim în alt sat, devenind fugari pentru tot restul vieții.

Minard ridică privirea și înclină din cap, de acord cu cuvintele înțelepte ale lui Ferrand.

– Acum vreau să mă odihnesc, zise Ferrand. Sculatul dis-de-diminează și masa copioasă pe care am luat-o cu părintele Bertier m-au cam moleșit. Ce zici, tragi și tu un pui de somn?

Minard, deși mâncase mai lacom decât Ferrand și era în urmă cu somnul, în ciuda faptului că apucase să doarmă mai mult noaptea trecută decât tovarășul lui de drum, se hotărî să mai stea treaz; și astfel Ferrand, arătând puțin iritat, se culcă singur pe salteaua din cealaltă parte a odăii. Minard rămase la masă și curând auzi sforăitul ușor al prietenului dus în lumea viselor.

După o vreme auzi un ciocănit la ușă. Minard se duse să deschidă și îl văzu din nou pe slujitor, cu bocceaua lor în spinare; slujitorul o lăsă să cadă la picioarele lui Minard, scoțând un oftat de oboseală și ușurare.

– Mii de mulțumiri, spuse Minard, întrebându-se cum să scape iar de el fără să-i dea ceva.

Trase bocceaua în mijlocul odăii, în timp ce Ferrand continua să sforăie la fel de subțire, și ieși din odaie, închizând ușa după el.

– Te-ai descurcat de minune și am să te răsplătesc... după ce am să mă declar mulțumit că n-a umblat nimeni în bagaj, desigur. Dar spune-mi, știi unde aș putea găsi un tâmplar?

Bineînțeles că Minard se gândea la tatăl Jacquelinei, dar vroia să-și țină promisiunea față de Ferrand nepomenind de numele lui Cornet.

Slujitorul se arată nedumerit.

– Aveți nevoie de ceva aici, domnule?

Minard clătină din cap, dar, după o pauză, hotărî că e mai bine să încline din el.

– Da, e doar un fleac.

– S-a rupt vreun picior de la masă? Sau balustrada?

Minard dădu repede din cap:

– Da, asta e, s-a rupt balustrada.

Apoi clătină din cap energic, dat fiind că în căsuța aceea nu era nici un fel de scară, iar slujitorul îl privi derutat, așteptând un răspuns de la el. Minard nu avea aceeași prezență de spirit ca Ferrand.

– Nu, am vrut să spun că s-a rupt un picior de la masă. Ciu-dat cât de ușor le poți încurca. Niște bucăți de lemn.

– Un picior de la masă? E curbat? Când am zis picior, m-am gândit la unul curbat, dar ar putea fi unul drept. N-ar fi rău să arunc o privire.

Minard ar fi trebuit să se asigure că slujitorul nu se pricepe la tâmplărie.

– De fapt, nu e vorba de nici un picior de masă.

Acum slujitorul arăta și mai nedumerit.

– E o situație cam delicată, spuse Minard și îl trase pe slujitor mai aproape, ca să-i șoptească la ureche. Înțelegi tu, noi ne aflăm aici oficial, într-o chestiune de mare importanță.

– Asta o știu, domnule.

Minard se dădu un pas înapoi.

– O știi?

– Desigur, domnule. Tot satul o știe. De aia nu vă folosiți numele adevărate.

Dezamăgit, Minard se consolă la gândul că reușiseră să îi prostescă pe oameniiăștia simpli de la țară.

– Să lăsăm piciorul de masă. Mai bine spune-mi unde îl pot găsi pe Cornet tâmplarul.

– A auzit deja de bunica dumneavoastră, domnule, dacă despre asta e vorba. Îi pare tare rău și spune că și-aduce bine aminte de picioarele pe care le-a făcut pentru patul acela frumos al ei. Lemn de nuc, nu glumă!

Resemnat în fața absurdității care părea că îl urmărește pas cu pas, Minard hotărî că cel mai bun lucru e să se arate de acord.

– Da, minunat. Și cât de mult simțim lipsa bunicii!

– Vreți să vă duc la el, domnule?

– N-ar fi rău, replică Minard și cei doi porniră în căutarea lui Cornet tâmplarul.

Ferrand se trezi când Minard și slujitorul erau deja departe. Blestemând prostia prietenului – știa că, indiferent de ce vroia să facă, Minard sigur dădea de bucluc – Ferrand îngenunche lângă bocceaua de pe podea și se uita atent la felul în care era legată. El însuși făcuse nodurile, dar, în timp ce le desfăcea, își dădu seama că nu erau ale lui. Sub pânza groasă însă găsi ce căuta: pachetul gros cu paginile manuscrisului care le adusese atâtea necazuri.

Le scoase cu teancul, fără să poată spune dacă fuseseră examinate de Bertier și acoliții lui sau dacă dispăruse vreuna. Care putea fi legătura dintre niște documente atât de ciudate și moartea unei fete? Și de ce erau atât de prețioase? Ferrand lăsă pe masă foile, una peste alta, și se așază, hotărât să pună totul în ordine, sperând să înțeleagă ce i se spusese să transcrie cu atâtea riscuri. Începu să citească:

Experimentul a fost făcut în ziua de 31 martie 1759 în casa asistentului meu, Monsieur Louis Tissot. Un inel care îi aparținea soției lui a fost ascuns, fără ca eu să văd ceva, sub una din trei căni. Apoi eu am pus mâna pe o cană, Tissot a ridicat o altă cană, sub care nu era inelul, și m-a invitat, dacă vroiam, să-mi schimb opțiunea. Am făcut acest experiment de peste o sută de ori și curând am descoperit că schimbarea op-

țiunii era, într-adevăr, cea mai bună strategie. Experimentul m-a entuziasmat în așa măsură încât l-aș fi repetat chiar de mai multe ori dacă Madame Tissot nu ar fi cerut inelul înapoi.

A doua zi, inspirat de minunata mea descoperire, am revenit acasă la Tissot și am propus un nou experiment. Madame Tissot a ținut o pungă mică de catifea, cu un număr egal de mărgelile negre și albe, iar eu și asistentul meu, legați la ochi, am ales câte o mărgea. Observând ce am ales, Madame Tissot a anunțat fie că „cel puțin o mărgea e neagră” sau „cel puțin o mărgea e albă”. Apoi tot legați la ochi, eu într-un colț al încăperii, iar asistentul meu în colțul opus, am încercat să ghicim ce a ales fiecare.

Atât de contrare așteptărilor au fost rezultatele obținute încât Tissot a ajuns să se îndoiască de felul în care soția lui ținea socoteala; drept urmare, prima serie de experimente a luat sfârșit printr-un schimb de replici caustice între cei doi soți, care a degenerat într-o ceartă despre mama lui Madame Tissot, despre prăjiturile uitate pe foc și mai multe chestiuni de familie care pur și simplu m-au dezgustat. Apoi toți trei am făcut o pauză, iar eu am propus ca, de îndată ce fiecare dintre noi alege o mărgea, să o ascundem în mână și să scoatem legătura de la ochi înainte de a ne retrage fiecare în colțul lui, să vedem și să notăm ce culoare are mărgeaua pentru ca socoteala ținută de Madame Tissot să fie verificată de două ori. Madame Tissot nu s-a arătat foarte încântată, dar soțul ei a spus că e o idee bună, fiindcă îi venea greu să meargă fără să vadă pe unde calcă, și că sigur îi va recidiva vechea accidentare, suferită cu două luni în urmă, în timp ce muta un șifonier pentru soacra lui, împiedicându-se de o treaptă și scrântindu-și glezna. Madame Tissot a spus că nu se cuvenea să dea vina pe mama ei pentru piciorul scrântit, iar eu am spus să trecem la treabă înainte ca cei doi să ajungă din nou la ceartă. Când toți trei am comparat rezultatele, după multe repetări ale noului experiment, am ajuns la concluzia că datele consemnate de Madame Tissot erau impecabile.

– Vezi! a exclamat ea. Ți-am spus doar!

Tissot a vrut să aducă din nou vorba de prăjiturile arse, iar eu i-am lăsat în pace și am început să studiez rezultatele mai cu luare aminte. Ori de câte ori Madame Tissot anunța, de pildă, că o mărgea e neagră, probabilitatea ca unul din noi să aibă mărgeaua de acea culoare nu era jumătate ci, curios sau indubitabil, două treimi. Dar, dacă mă uitam la mărgeaua mea și aceasta era neagră, șansele lui Tissot de a constata același lucru scădeau brusc la jumătate.

– Evrika! am murmurat eu fără ca vocea să trădeze bucuria și teama pe care le simțeam.

Ridicând privirea, am văzut că soții Tissot erau gata-gata să se ia la pumni.

– Opriți-vă! am strigat eu și i-am somat să trecem la următorul experiment.

Reputația lui Madame Tissot fiind răzbunată, am hotărât să rămânem legați la ochi. Madame Tissot și-a încrucișat brațele triumfătoare; soțul ei a întrebat pe un ton plângăreț:

– Dar dacă mă împiedic și mă accidentez din nou?

– Calcă atent, doar calci în numele Științei, i-am răspuns eu calm.

Tissot a protestat în continuare:

– De ce trebuie să stau legat la ochi dacă tot mă uit la mărgea de îndată ce ajung în colțul camerei?

Dimpotrivă, i-am replicat eu; Tissot nu trebuia să se uite la ce are în mână. Fiindcă, în opinia mea, acest experiment demonstra că, de îndată ce vedeam mărgeaua, un val de probabilitate zbura, instantaneu, dintr-un capăt în celălalt al încăperii. Așa se explica schimbarea bruscă de la două treimi la o jumătate, un quantum finit de probabilitate (în greutate de o șesime) circula miraculos între mărgelile, lansat de observația mea.

Soții Tissot nu înțelegeau o iotă din ce le spuneam eu, dar nu aveau încotro, trebuia să se supună dorințelor mele. Cu o frenezie vecină cu obsesia, am dispus ca experimentul să fie repetat de câteva sute de ori în cursul acelei după-amieze memorabile de primăvară. Cei doi colegi au obosit în așa hal

încât până la urmă nici nu au mai fost atenți la ce fac; Tissot s-a împiedicat și a început să țipe, aducând iar vorba de șifonierul soacrei și de prăjiturile arse, în timp ce soția lui, pufăind furioasă, și-a luat punga cu mărgelile al cărei loc, susținea ea, era în scrinul cu instrumentele de cusut, și a părăsit încăperea cu pași mari. Ulterior, îndoindu-se în continuare de probitatea ei, Tissot a propus repetarea experimentului, de data aceasta un preot fiind rugat să facă anunțurile, pe care Madame Tissot nu părea capabilă sau dispusă să le facă așa cum trebuie, într-atât de ciudate erau rezultatele; eu însă știam deja care e explicația.

Teoria despre Univers pe care urma să o elaborez, inspirată de acest experiment, cât și de alte observații, se bazează numai pe informații și pe transmiterea lor; realitatea constă numai din ce poate fi măsurat. „Totul este într-o curgere continuă“, i-am spus lui Tissot cu altă ocazie. „Lumea este o mare nesfârșită, ale cărei undulări sunt întâmplarea și necesitatea, care ne conduc pe toți“. Tissot, care între timp părăsise căminul conjugal ca să se dedice în exclusivitate îndatoririlor de asistent (și ca să-și evite soacra), a ascultat cu atenție în timp ce îi vorbeam despre ceea ce eu numesc „problema măsurătorii“.

Când folosești o riglă, am explicat eu, cu cât instrumentul e mai precis, cu atât e mai precisă și măsurătoarea. Prin introducerea unor subdiviziuni poți obține o măsurătoare mai precisă, care însă nu e cea exactă. Întrebarea e, dacă introduci noi subdiviziuni, perfecționând rigla, vei ajunge vreodată la măsurătoarea exactă? Eu cred că nu; întrucât „poate fi stabilită numai printr-un proces fără sfârșit“, lungimea exactă nu poate avea un înțeles fizic. Lungimea unei linii *nu există*, există doar ca o măsurătoare anume, de o precizie aproximativă. Acesta este „Principiul Rosier al nesiguranței“, care poartă numele meu, geniul care l-a descoperit.

Eu susțin că ceea ce există e doar *probabilitatea* ca linia să aibă o anumită lungime. Dintr-o mie de măsurători, se obține o distribuție a valorilor adunate în jurul unei medii; dacă reprezentăm aceste valori pe o diagramă, așa cum a făcut Tissot,

bodogăniind tot timpul despre soția și soacra lui, observăm că apar sub forma unui clopot, pe care eu îl numesc „valul probabilității”; ori de câte ori faci o măsurătoare, acest val „se prăbușește” spre singura valoare obținută. În experimentul cu măregele, valuri similare s-au propagat cu o viteză infinită; prăbușirea lor s-a datorat intervenției cruciale a conștiinței umane. Drept corolar, am ajuns la concluzia că, înainte de a privi măregeaua din mână, aceasta nu era nici albă, nici neagră; o descoperire care m-a condus la o ipoteză uluitoare.

Imaginează-ți, i-am spus unui Tissot descumpănit, un deținut condamnat, închis într-o celulă fără fereastră. Deținutul trebuie să aleagă între două băuturi, una inofensivă, care îl va ajuta să devină liber, cealaltă o otravă ucigătoare.

– Are vreo legătură cu povestea despre cel trei căni? a întrebat Tissot care era clar că nu mă urmărise cu toată atenția.

– Cazul acela ar putea fi o influență, nimic mai mult.

Deținutul e izolat de lume în timp ce face alegerea. Până se deschide ușa celei, potrivit teoriei mele, deținutul nu este nici viu, nici mort; acesta există într-o stare care e o suprapunere a celorlalte două, o jumătate de viață, a unui strigoi care nu aparține nici acestei lumi, nici celei de dincolo.

Cu timpul, Tissot s-a arătat din ce în ce mai preocupat de viața conjugală, iar eu am pus la punct o filosofie în care informația pură este ingredientul de bază al tuturor lucrurilor. Care este cel mai rapid mod de a transmite o veste? l-am întrebat pe Tissot în timp ce scriam o scrisoare, dar nu am primit nici un răspuns. Caii sunt cel mai rapid mijloc de a răspândi o veste pe o distanță apreciabilă, am hotărât eu; și, inspirat de aerul posomorât al discipolului, am început să analizez felul în care timpul poate trece cu viteze aparent diferite pentru doi oameni care comunică numai prin mesaje scrise. La momentul acela Tissot și soția lui schimbau câteva bilețele furioase în fiecare dimineată; asta mi-a adus aminte de povestea unui ins exilat fiindcă sedusese o prințesă, scrisorile tandre pe care i le adresa, deși scrise în fiecare zi, ajungând din ce în ce mai târziu din cauza distanței din ce în ce

mai mari dintre ei, pe măsură ce insul se îndepărta de ținutul în care îi trăia iubita. În ultimă instanță, din punctul de vedere al prințesei care aștepta din ce în ce mai mult vești de la el, senzația era că zilele lui se prelungeau la infinit. Viața lui își încetinea mersul sub povara exilului și a suferințelor îndurate, ultima lui scrisoare promițând o urmare care nu a mai sosit niciodată. Pentru el trecerea timpului, așa cum era percepută de prințesă, s-a oprit în clipa în care insul a ajuns la îndepărtata graniță de nord a țării, de unde scrisorilor le ia o veșnicie ca să ajungă la destinație. Am încercat să-i explic lui Tissot teoria mea potrivit căreia simultaneitatea și timpul însuși trebuie considerate concepte relative, guvernate de mișcarea cailor; dar am fost întrerupți de un ciocănit în ușă, venit din partea unui băiat care a adus încă una din tiradele doamnei Tissot, concepută doar cu câteva clipe în urmă, în care își reafirma dorința de a uita neînțelegerile dintre ei dacă Tissot se va disocia de mine și va înceta să mai bată câmpii despre piciorul lui bolnav și felul în care gătește mama ei. Sunt mulțumit că Tissot a hotărât să mai rămână o vreme sub acoperișul meu; dar mă și întristează faptul că a profitat atât de puțin de pe urma șederii lui aici.

Și-a demonstrat modul jalnic în care îmi înțelegea teoriile câteva zile mai târziu când, sora lui fiind aproape să nască, Tissot a plătit pe cineva să aducă în cameră o fetiță nou-născută, crezând că astfel șansele ca sora lui să dea naștere unui băiețel vor crește de două ori. Din păcate, discipolul meu s-a ales cu o nepoată; nu mi-a fost deloc greu să-i explic de ce raționamentul lui a fost greșit. Tissot pur și simplu nu înțelesese remarcabilul meu „Paradox al gemenilor“, conform căruia, dacă un băiat îți spune că are un frate sau o soră, probabilitatea ca el să aibă o soră nu e de jumătate, ci de două treimi. Tissot nu a înțeles nici ceea ce i-am spus când, exasperat de îmbufnarea lui continuă și de faptul că stătea aproape tot timpul la biroul meu, am răbufnit: „Săptămâna viitoare îți aduc soția aici, ca să vorbești cu ea și să vă lămurii situația. Știu că

nu vrei să o vezi, de aceea n-am să-ți spun în ce zi va sosi; dar poți fi sigur că o vei întâlni înainte de sfârșitul săptămânii“.

Tissot știa că soția lui nu va veni să dea ochii cu el vine-rea următoare fiindcă până joi seara putea fi sigur că va veni și, prin urmare, se putea face nevăzut. Dar, la fel, și eu puteam evita ziua de joi, fiindcă altfel Tissot ar fi fost prevenit că miercurea putea trece fără ca soția să-i facă inevitabilă scenă. Eliminând astfel fiecare zi, Tissot a ajuns la concluzia că soția lui niciodată nu va apărea pe neașteptate ca să-l ia la rost; dar joia următoare a deschis ușa și a dat ochii nu numai cu ea, ci și cu mama ei, amândouă luându-l la palme în timp ce eu m-am făcut nevăzut, cugetând că un logician atât de jalnic își merita soarta.

Mi-am continuat cercetările de unul singur, în timp ce Tissot a început să-mi folosească biroul ca pe un centru de operațiuni pentru a-și da în judecată soacra. Acum era pe deplin convins că noua mea teorie va provoca o adevărată revoluție printre savanți, la fel de profundă precum cea provocată de Copernic. M-am pregătit să-i comunic ideile mele lui Monsieur d'Alembert, poate cel mai potrivit ca să recunoască valabilitatea lor; dar despre modul rușinos în care m-a tratat el nu am să spun nimic aici, doar că din cauza lui am fost atât de insistent în a găsi susținere pentru filosofia mea printre numeroșii scriitori pe care i-am adunat aici, în această Enciclopedie.

Cât despre Tissot, deși până la urmă mi-a părut rău că mi-am pierdut asistentul, am aflat cu plăcere că nu a apelat la lege. A ajuns la un compromis cu soția lui și, în timp ce se pregătea să plece, i-am spus că speram să fi învățat măcar un lucru de la mine: nici o problemă nu este insurmontabilă dacă știm cu adevărat în ce constă ea. I-am amintit de o poveste cu împăratul Nero, despre care se spune că l-ar fi deranjat un anumit munte care nu îl lăsa să admire apusul soarelui, drept care a poruncit îndepărtarea lui, piatră cu piatră. Zece mii de oameni au trudit vreme de zece ani ca să-i ducă la îndeplinire porunca; dar în ce moment se poate spune că muntele a dispărut cu adevărat, când a fost îndepărtată ultima piatră? Philo

din Argos, un filosof xanthic, l-a informat cu mult curaj pe Nero că, din moment ce un munte nu poate avea o ultimă piatră, muntele trebuie să fie ori infinit, ori inexistent, în consecință supușii împăratului trudiseră ca să mute un obstacol care se afla doar în imaginația orgoliosului lor stăpân.

Ferrand nu înțelegea nimic din toate astea; dar cel puțin deduse că Rosier era numele omului din spatele acestui morman de hârtii; el fusese, sau unul din emisarii lui, cel care îl întâlnise pe Ferrand la Régence, iar documentele constituiau fundamentul unei noi filosofii.

Între timp, Minard sosise la casa lui Cornet. Slujitorul îl conduse în curtea din spate, unde Cornet strunjea încet talpa unei grinzi. Cornet ridică privirea, îi văzu pe cei doi și se opri din lucru ca să îi salute.

– Acesta e Monsieur Minard, explică slujitorul.

– A, da. Cu toate că, din câte înțeleg, nu e numele dumneavoastră adevărat.

– Așa e. Bună ziua, replică Minard tușind ușor.

– Îmi pare rău de bunica dumneavoastră, spuse Cornet arătându-se sincer afectat.

Minard se întrebă cum să îi spună acestui om despre moartea tragică a Jacquelinei.

– Aveți o fiică în Paris, din câte știu, zise el, incapabil să găsească o modalitate mai subtilă de a-i da vestea omului.

– O fată frumoasă și cumsecade, răspunse Cornet înclinând din cap.

Apoi tâmplarul voinic se uită la slujitor, dându-i de înțeles că trebuie să plece.

Minard văzu că slujitorul așteaptă ceva; se zgâia la Minard precum câinele care așteaptă un os.

– Am să te răsplătesc, desigur... mai târziu.

Slujitorul îi părăsi indignat. Cornet se dădu mai aproape de Minard.

– Ce face Jacqueline, e bine?

Minard se dădu înapoi din fața insului vânjos.

– Desigur... de ce n-ar fi? De fapt, nu prea știu multe despre ea.

Cornet se încruntă bănuitor.

– Au spus ceva despre ea cei de la școală?

Minard habar nu avea la ce se referă Cornet.

– Părintele Bertier s-a străduit mult să-i facă rost Jacquelinei de slujba aia.

– De cusătoreasă?

Cornet îl pironea în continuare pe Minard cu ochii lui scrutători, înspăimântători.

– Nu e cusătoreasă. De unde până unde? E în slujba unei familii de viță aleasă – ne scrie despre asta ori de câte ori are ocazia.

– Zău? făcu Minard încercând să-și ascundă surprinderea. Era clar că sărmana fată își mințise familia despre slujba ei.

– Mă bucur să aud că și-a găsit un loc de muncă atât de onorabil.

Cornet se mai înmuie.

– Doar datorită părintelui Bertier. A fost tare generos cu ea toți anii ăștia, ca și cu noi toți. N-am să las pe nimeni să-l vorbească de rău în casa asta.

– E vreun motiv să-l vorbească cineva de rău? întrebă Minard, dar Cornet nu făcu decât să ridice din umeri.

Adevărul trist era însă cât se poate de evident. Bertier o sedusese pe Jacqueline – poate, cine știe, chiar o lăsase grea – și apoi o trimisese la Paris, fie ca să scape de ea, fie ca să se bucure de farmecele ei mai ușor. Pe Minard nu îl interesa dacă scrisorile Jacquelinei către familia ei erau scrise de ea, ca parte a aranjamentului, sau de către unul din acoliții lui Bertier. Nu el era în măsură să-i aducă la cunoștință sărmanului tâmplar vestea cea groaznică; nu el era în măsură să scormonească mai departe în această poveste sordidă.

– Vă doresc dumneavoastră și familiei dumneavoastră toată fericirea pe care o meritați, zise el. Și acum rămas bun.

Cornet era nedumerit.

– Numai bine și dumneavoastră, monsieur. Asta e tot? Cumva Jacqueline a făcut ceva rău? A dat de vreun bucluc?

Minard clătină din cap, incapabil să-i mai spună și altceva nefericitului din fața lui. Plecă, auzind la scurt timp cum Cornet își reia lucrul, dând de zor cu rindeaua. Când fu sigur că tatăl Jacquelinei nu-l mai poate vedea, izbucni din nou în plâns de mila sărmanei fete, jurându-se că aceste lacrimi vor fi ultimele.

Între timp Ferrand lua un alt mănunchi de foi din teancul împrăștiat pe masa din fața lui:

Se spune că proprietarii unei mari biblioteci primesc o scrisoare în limba chineză. Aceștia bineînțeles că nu înțeleg nimic din ea; dar au un dicționar și o gramatică a limbii chineze, ca și multe alte cărți orientale, unele dintre ele tipărite și legate foarte frumos (un exemplar rar din *Conversație în pavilionul de jad*, superb ilustrat, este expus la loc de cinste). Bibliotecarii încearcă să încropească un răspuns; cu multă trudă, făcând apel la toate resursele ca să înțeleagă semnele din scrisoare, studiind frecvența și contextul pictogramelor care apar în toate textele pe care le au la dispoziție, elaborând o teorie a unei limbi despre care, în ultimă analiză, știu totul, mai puțin sensurile ei.

Folosind această teorie, bibliotecarii compun un răspuns care, pentru ei, e doar o înșiruire atrăgătoare de pictograme, legate meticulos de logică, pe care adresantul chinez o citește și o înțelege perfect, descoperind că vine de la o tânără pe nume Xiou-Lin, de care (așa cum se întâmplă în povești) se îndrăgostește numaidecât. Urmează un schimb de scrisori, aranjarea unei căsătorii, anularea ei nefericită și sinuciderea bărbatului (un istoric care scrisese bibliotecii doar pentru a obține informații despre misionarul Martin Gottfried). La sfârșit o delegație de bibliotecari călătorește în China – unde, desigur, nu se poate face înțeleasă – merge la mormântul istoricului, varsă câteva lacrimi etc.

Bibliotecarii din această poveste impresionantă au acționat după modul de a gândi al unei femei, deși fiecare dintre ei doar s-a conformat regulilor unei limbi pe care nu o putea înțelege. Conștiința este o proprietate la fel de diferită de elementele amorfe care o compun ca și zgomotul asurzitor produs de o baniță care cade față de căderea imperceptibilă a unui singur bob de mei; iar dacă gândirea, ca toate celelalte lucruri din teoria lui Rosier, poate fi redusă la procesarea informației, atunci numai detaliile descoperirii unei arhitecturi corespunzătoare stau în calea creării unei minți artificiale.

Teoria lui Rosier despre Inteligența Mecanică are în vedere o mașină în care elementele individuale ale creierului uman sunt înlocuite unul câte unul, schimbul de informații pe care se presupune că îl fac putând fi comparat cu, să spunem, un sistem de scripeți sau cu un mecanism hidraulic care, așa cum o inimă mecanică concepută fără cusur ar pompa sângele la fel de eficient ca și un mușchi natural, trebuie să imite la fel de bine modul de funcționare al organului pe care îl purtăm în craniu, ca și funcția acestuia. Locul conștiinței în cadrul acestui dispozitiv ar fi la fel de invizibil, de non-existent, ca și o frumoasă chinezoaică apărută printr-un act colectiv de manipulare simbolică, opera unui grup de traducători care calcă pe un teren necunoscut. Undeva, într-o mașină de dimensiuni aproximativ planetare, printre frânghii și scripeți, țevi și pompe lustruite bine, și-ar afla locul gândurile, ideile și senzațiile; o creatură care nu știe cum a luat naștere, curioasă poate să afle ce și cum, și cu o minte capabilă să răspundă inteligent întrebărilor noastre, dacă ar ști cum să comunice cu noi, iar noi am ști cum să comunicăm cu ea.

Sau ne-am putea imagina un joc gigantic, în care e angrenat nu numai personalul unei biblioteci, ci întreaga populație a lumii. Fiecare persoană primește mesaje de la alți jucători care sunt niște simple ilustrate cu numele expeditorului; în funcție de câte mesaje primește, adresantul trimite propriile ilustrate jucătorilor de pe lista lui de cunoștințe. Această rețea socială, dacă listele inițiale sunt întocmite cum trebuie, ar

putea, credem noi, să imite acțiunile minții: învățarea ar corespunde cu adunarea noilor adrese, iar gândirea ar exista numai în virtutea nenumăratelor interacțiuni ale indivizilor, distrași de propriile preocupări, care acționează potrivit regulilor a căror semnificație doar o pot ghici.

Prin urmare, Rosier propune crearea unei rețele planetare de informații care, dacă e îndeajuns de mare și are o arhitectură aleasă corect, va putea până la urmă să gândească singură, deși s-ar putea să nu știm ce fel de idei vor exista în această minte. Va fi un creier ale cărui elemente sunt indivizii, iar viteza lui de gândire va fi decisă de eficiența sistemului poștal care, spre marea noastră bucurie, se îmbunătățește pe zi ce trece.

Primele noastre experimente în Inteligența Mecanică au pornit de la opera lui Raymond Lull care, în *Ars generalis ultima*, prezintă mai multe tabele din care pot deriva propoziții logice prin selectarea și combinarea unor expresii standard, potrivit unor reguli stricte. Mai avansate și mai mobile sunt atrăgătoarele discuri metalice concentrice, frumos gravate, care au fost fabricate în multe locuri după principiile lui Lull și care pot fi rotite de utilizator astfel încât să genereze, cât se poate de involuntar, expresii și propoziții întregi, capabile să transmită idei apărute din juxtapunerea fortuită a unui grup de semne peste altul pe suprafețele lustruite ale discurilor. Un text întreg poate fi creat de unul dintre aceste dispozitive dacă e suficient de mare, teoria lui Rosier despre Literatura Mecanică susținând că o astfel de metodă va înlocui cândva munca ineficientă a scriitorilor umani care în prezent constituie singurul mijloc prin care poate fi elaborată o carte. Propriile noastre experimente privind Literatura Artificială au produs rezultate de natură fragmentară și provizorie, dar datătoare de speranțe, progresul fiind inevitabil în clipa în care vor fi stabilite toate implicațiile Poeziei Mecanice a lui Nicolas Clairry; deși, ca un indiciu asupra obstacolelor care încă ne mai stau în față, am putea menționa că importanta

problemă a „Celor trei adjective“ e încă nerezolvată și chiar ar putea rămâne așa.

Clairy considera că toate enunțurile sunt echivalente, datorită numeroaselor forțe de echilibru, cu un sistem de corpuri solide. Invers, orice grup de obiecte poate fi translat în cuvinte astfel încât însăși mișcarea planetelor poate fi transformată într-un text cosmic ascuns. Și totuși, știm că planetele și stelele se conduc după legea gravitației, mijlocită de valurile probabilității care mențin sferile celeste pe traiectoriile lor printr-un perpetuu schimb de informații; prin urmare, ne-am putea întreba dacă universul însuși poate fi considerat o entitate gânditoare, având drept componente planetele și stelele, aflate într-o interacțiune fortuită, obligate să acționeze, dar servind drept depozitarul unei ființe în a cărei minte o orbită ar fi precursorul unui gând; o entitate pentru care o cometă devine, printr-o acumulare de fenomene celeste, o sclipire a spiritului și pentru care precesiunea echinocțiilor este o subtilă problemă de psihologie, mutată în domeniul pașnic al matematicii. Lentă, constantă și magnifică ar fi reacția acestei imaginații cosmice, pure și nobile ar fi ideile ei; căci, mai mult ca sigur, aceasta trebuie să fie mintea Domnului Însuși, al cărui joc solitar, și observații amuzate de pe urma acțiunilor Lui binevoitoare, asigură existența fiecăruia dintre noi. Întreaga creație este acum codificată într-un text pe care teoria noastră îl numește funcția valurilor universale și care conține, ca într-o bibliotecă nelimitată, absolut toate gândurile lui Dumnezeu. Noi înșine suntem celulele celulelor, personajele unui vis, cele mai mici frunze dintr-un pom al posibilității, hrănit de lumina divină, de pe ale cărui ramuri fiecare dintre noi va cădea curând, priviți numai de cel care ne face și e făcut de noi, al cărui centru e peste tot și a cărui circumferință nu poate fi măsurată.

Minard se întorcea abătut. Niciodată nu va mai pomeni numele Jacquelinei; mai mult de atât, niciodată nu se va mai

gândi la ea, căci soarta ei se lega probabil de aventurile sordide ale părintelui Bertier, nu de documentele despre care Ferrand credea că sunt atât de valoroase. Într-un fel, va trebui să o uite, să uite și priveliștea cumplită oferită de corpul ei lipsit de viață, nu mai departe decât ieri, pe care Blanchot trebuie să îl fi descoperit la scurtă vreme după fuga lui Minard, astfel încât astăzi jumătate din Paris pornise deja în căutarea lui.

Oare Bertier să o fi ucis?

Gândul îi veni lui Minard tocmai când drumul cotea și începea să urce. O femeie plinuță, la câțiva pași mai în față, se chinuia să care un sac greu. Minard fusese atât de copleșit de părintele Bertier, cât stătuseră de vorbă cu el, încât nu fusese încercat de nici una dintre bănuielile pe care Ferrand dorise să i le transmită; acum însă, după ce îl văzuse pe sărmanul Cornet, Minard îl vedea cu alți ochi pe preotul zâmbăreț. După ce o sedusese pe Jacqueline avea toate motivele să scape de ea. Avea și toate prilejurile. Le pomenise, cu trufia lui nedisimulată, vizitele dese în capitală, prin ale cărei saloane rafinate se prelingea ca untul rânced pe pâine, printre *philosophes* pe care îi lăuda când era de față cu ei, dar, în absența lor, îi vorbea de rău. Poate că, ori de câte ori Minard descoperea că Jacqueline era plecată, tânăra se întâlnea cu influentul ei protector. Bertier îi spusese că ieri fusese la Paris.

Ferrand însă ajunsese la altă concluzie. Era foarte probabil ca Jean-Bernard Rosier să fie în spatele a tot ce li se întâmplase; el era cel care pusese la un loc hârtiile pe care le citea Ferrand, această carte dezordonată, această ciudată Enciclopedie a Nimicului. Rosier era fie nebun, fie un geniu, ori mai degrabă câte puțin din fiecare. Dacă „teoria universului“ era valabilă, cu siguranță era mult mai importantă decât viața oricărui individ; iar dacă, pe de altă parte, toată cartea asta era un fals, opera unui alienat mintal, cu siguranță nu exista o atrocitate de la care autorul ei să nu se abțină. Cele citite de

Ferrand nu făceau decât să confirme un lucru deja știut: o femeie nevinovată murise din cauza unei filosofii extrem de complicate, despre niște paradoxuri legate de probabilități. Din cauza ei murise iar, atât timp cât erau legați, într-un fel sau altul, de Enciclopedia lui Rosier, Ferrand și Minard se aflau în mare pericol.

Dar acum nu mai puteau scăpa de documente, gândi Ferrand. Bertier, care le umblase prin lucruri, știa ce conține bocceaua; iar dacă Rosier sau agenții lui soseau în Montmorency, Bertier avea să fie mai mult decât încântat să îi conducă până la ușa acestei căsuțe.

Minard o ajunse din urmă pe femeia plinuță, care se lupta în continuare cu sacul plin de legume.

– Vreți să vă ajut?

Femeiea se întoarse cu o figură obosită, dar veselă, cu un aer tineresc, deși nu era cu mult mai tânără decât Minard.

– Sunteți foarte amabil, răspunse ea și Minard aproape regretă gestul când ridică sacul și își dădu seama ce greu e.

Era surprins că femeia reușise să îl care singură până aici și icni când ridică sacul pe umăr, întrebându-se dacă noua lui viață în Montmorency însemna să ducă mereu greutatea atât de mari.

– Încotro mergeți?

– Locuiesc în Montlouis, spuse femeia, presupunând că Minard știe locurile.

Minard socoti că e mai bine să dea de înțeles că știe și se asigură ca tovarășa lui de drum să fie mereu cu un pas în față ori de câte ori drumul se bifurca.

Femeia fredona ceva în timp ce mergea. Minard crezu că e un fel de slujnică, sperând să ajungă cât de curând la casa frumoasă în care era angajată.

– Nu v-am mai văzut prin părțile astea, remarcă ea oprindu-se din fredonat.

– Suntem în vizită, replică Minard, încercând să nu găfâie.

Femeia smulse un fir lung dintr-un mănunchi de iarbă de la marginea drumului și începu să-l mestece.

– Adică dumneavoastră și familia dumneavoastră?

– Nu, sunt cu un prieten.

– Aha, înțeleg, făcu femeia, de parcă Minard i-ar fi spus ceva foarte profund. Prieten ați zis? Să nu vă încredeți în ei niciodată. Starea națională a omului e singurătatea, înțelegeți?

Ce naiba vroia să spună? Minard, sperând să o facă să stea pe loc ca să își mai tragă și el sufletul, răspunse:

– Cred că vreți să spuneți starea „naturală”.

Femeia nu își încetini mersul.

– Naturală, națională, care-i diferența? Dacă două cuvinte sună aproape la fel, trebuie că înseamnă același lucru, așa cred eu. Nu înțeleg de ce-a trebuit să se inventeze atâtea cuvinte.

– Aoleu, piciorul! strigă Minard, lăsând sacul jos și se sprijini de un copac ca să-și scoată pantoful. Mi-a intrat un cui.

Nu-i intrase nimic; Minard nu vroia decât un pretext ca să se oprească un pic și să nu se recunoască obosit.

– Cuiele astea e date naibii, exclamă femeia.

Era un suflet simplu, cumsecade și proastă grămadă, motiv pentru care Minard se gândea acum dacă să lase sacul și să își ia tălpășița.

– Omul e născut liber, dar sfârșește cu picioarele în cătușe.

Minard habar nu avea de unde știe femeia aceste maxime ciudate, dar era clar că nu dintr-o carte.

– Presupun că nu citiți foarte mult, spuse el când o porniră din nou la drum.

Femeia se încruntă.

– Cărțile e date naibii.

– Precum cuiele care-ți intră în pantofi, nu?

Femeia nu băgă în seamă observația lui.

– Bărbatul meu spune că lumea ar fi mult mai fericită fără ele.

Un subiect excelent pentru o conversație la cafenea, gândi Minard, numai că tovarășei lui de drum numai de asta nu îi ardea.

– Cu ce se ocupă soțul dumneavoastră?

Probabil că era valet sau lacheu.

– E copist.

Auzind de acest rival într-ale meseriei, Minard deveni brusc mai interesat de femeie.

– Deci nu sunteți slujnică? Nu sunteți bucătăreasă sau spălătoreasă?

Femeia se arată surprinsă.

– Cum de-ați ghicit ce-am făcut până acum? Nu, acum îmi slujesc bărbătelul care diseară va mânca o parte din legumele astea, dacă va binevoi să vină acasă.

Nu ar strica să cunoască un copist din partea locului; așa poate că Minard și Ferrand și-ar găsi de lucru. Oricum, gândi Minard, trebuie să vadă care e starea concurenței.

– Ar fi o mare plăcere să-l cunoscut pe soțul dumneavoastră.

– Dacă nu vă deranjează să așteptați, s-ar putea să aveți ocazia.

Părea foarte ciudat ca un copist să creadă că lumea ar fi un loc mult mai fericit fără cărți. Minard cugetă la asta în ultima, și cea mai abruptă, parte a călătoriei, în timp ce căra în tăcere sacul care, între timp, îi făcuse câte o scobitură în fiecare umăr. Femeia mergea în față, fredonând din nou.

În fața lor, aproape de vârful dealului, apărură o casă mare, zidul înalt al grădinii împrejmuind o suprafață de dimensiuni impresionante. Cei doi ajunseră la poarta de lemn a grădinii, femeia o deschise și Minard văzu o casă mult mai mică, izolată de cealaltă; căsuța unui muncitor, îngustă, cu două etaje, cu ferestre mici și pereți tencuiți de-a valma, nezugrăviți. Minard o urmă pe femeie în această căsuță și, când intrară, se trezi într-o bucătărie simplă. Lăsă să cadă povara pe podeaua de piatră în timp ce femeia strigă de câteva ori:

– E cineva acasă?

Până la urmă tăcerea prelungită o lămură că nu e nimeni la etaj.

– Am să fac o supă gustoasă din morcovii ăștia, zise ea cu mândrie, scoțând câțiva din sac. Și, dacă omul meu întârzie ca de obicei, s-ar putea să vedeți cât de bună e.

O ofertă cât se poate de rezonabilă, gândi Minard. Deja efectele prânzului copios de la școală începeau să dispară – pentru Minard perspectiva foamei era echivalentă cu foamea însăși.

– Mai bine mă duc să văd dacă nu cumva trebăluiește pe afară, spuse femeia.

– Adică în grădină? N-am văzut pe nimeni săpând acolo când am venit.

Femeia clătină din cap.

– Nu în grădină. Veniți să vă arăt.

Îl duse pe Minard afară (tocmai când acesta începea să se gândească la mâncare), în spatele căsuței, apoi pe o alee îngustă pe lângă peretele curbat, spre un colț îndepărtat al grădinii, unde se afla un mic pavilion, numai cu trei pereți și cu un acoperiș ascuțit, de țiglă roșie, care semăna cu o pagodă. Fațada pavilionului, cândva expusă capriciilor naturii, era din sticlă, ca în locurile în care se cultivă unele plante. Minard și femeia urcară cele câteva trepte și văzură prin ușa de sticlă că nu era nimeni înăuntru. O masă neșlefuită, încărcată de hârtii, o călimară deschisă, cu o pană lângă ea, alte teancuri de documente pe podea. Locul părea să fi fost părăsit în toiul unei activități lungi și obositoare, care sigur avea să fie reluată și care părea să aparțină unei lumi altfel decât cea din care venea femeia care acum deschidea ușa.

– Vreți să vedeți la ce lucrează? întrebă ea, invitându-l pe Minard să pășească înăuntru. Aici poți respira în voie când bate soarele.

Minard intră, se așeză la biroul copistului și primul lucru pe care îl observă fu priveliștea minunată care i se deschidea în față: grădina, valea și apoi, în depărtare, Parisul însuși, marcat de clopotnițe minuscule și dâre de fum negru, preț de o clipă toate grijile lui Minard părănd a fi alungate spre acel

oraș îndepărtat, a cărui justiție nemiloasă nu îl mai putea ajunge aici.

Se uită la hârtiile aranjate frumos în mijlocul mesei, legate cu o panglică. Pe prima foaie stătea scris: „Scrisori de-ale Juliei către Saint-Preux, alese special pentru Madame la Duchesse de către Jean-Jacques Rousseau“.

Copistul absent în mod clar primise o misiune magnifică, aceea de a transcrie opera maestrului pentru protectorii lui aristocrați. Iar acesta era, probabil, originalul autorului! Întorcându-se spre femeie, care puna la locul lor mai multe lucruri de pe un raft, Minard întrebă:

– L-ați văzut vreodată pe aici?

– Pe cine?

– Pe Monsieur Rousseau.

Femeie îl privi nedumerită, apoi izbucni în râs.

– Bună glumă. Dacă l-am văzut? Mda, de vreo două ori.

E plecat mai mereu.

– Și a vorbit cu dumneavoastră?

Femeia zâmbea în continuare.

– Da, când vroia pipa sau vroia să-l frec pe gât. De obicei bărbatul meu nu se gândește la mine, are altele pe cap.

– Nu mă refer la bărbatul dumneavoastră, mă refer la Rousseau...

În clipa aceea Minard înțelese adevărul incredibil.

– Vreți să spuneți că aceasta este casa lui? Aceasta este încăperea în care lucrează? Hârtiile acestea sunt ale lui? Iar dumneavoastră sunteți soția lui?... Dumneavoastră?

Buzele femeii se țuguiră cu o mândrie reținută.

– Sunt slujnica și tovarășa lui de viață, domnule.

Lui Minard tot nu îi venea să creadă.

– Și totuși, mi-ați spus că e copist.

– Păi, este. Din asta își câștigă existența. Cînstit. Copiază muzică... priviți.

Femeia arătă spre un teanc de hârtii lipit de perete și Minard văzu că sunt pline de note muzicale. Era uluit.

– Rousseau nu e un amărât de copist; e scriitor. Cel mai cunoscut scriitor din lume!

Femeia ridică din umeri.

– Nu se dă în vânt după cărți. Dar fiecare om are nevoie de ceva ca să-l ferească de rău.

Minard râse vesel.

– Aș da oricât să-l întâlnesc. Chiar azi părintele Bertier mi-a promis că mă prezintă...

– Sunteți prieten cu el? Ciudat, a fost și el aici, azi-dimineață. Dacă Jean-Jacques ajunge aici înainte de cântatul cocoșilor, sunt sigură că se va bucura să audă de la dumneavoastră veștile părintelui. Dar să ieșim; monsieur nu-i de acord să aduc musafiri aici, în camera lui, deși asta e singurul loc pe care vor să-l vadă toți cei care vin pe aici. Nu înțeleg de ce.

Între timp Minard să obișnuise cu naivitatea femeii, chiar dacă aceasta nu-și pierduse pe de-a-ntregul puterea de a-l uimi.

– Vin, desigur, datorită Juliei, care s-a născut chiar pe masa aceasta!

Femeia se încruntă.

– Sunt multe istorii pe care aș putea să vi le spun despre lălaia asta, dacă mi-aș pune mintea, dar o las pe altă dată, mi-e milă de urechile dumneavoastră. Mă duc să pregătesc masa. Nu stați mult și aveți grijă să lăsați totul așa cum e.

Apoi femeia ieși și îl lăsă pe Minard la biroul marelui scriitor. Cu adorația datorată unei relicve sfinte, ridică ușor fragmentul din *Julie*, întoarse câteva pagini și văzu că, sub el, era altă operă, legată și ea cu o panglică, cu un titlu enigmatic, *Contractul social*, și semnată „J.-J. Rousseau, cetățean al Genevei“. Când te gândești că el, Minard, era primul om din lume, în afară de Rousseau însuși, care vedea această nouă operă!

Minard se ridică de pe scaun, conștient de imensa forță care emana din această micuță încăpere, de parcă pereții ar fi vibrat de-atâta geniu. Aproape că se temea să atingă ceva, dar nu rezistă, se lăsă pe vine ca să vadă muzica pe care o copiasse Rousseau, așezată pe podea, și ridică mai multe pagini, cuprins

de venerație, încercând să simtă inspirația cuprinsă în fiecare semn minuscul lăsat de pana scriitorului absent.

Apoi observă ceva ciudat.

Printre foile cu note muzicale mai era ceva; foi scrise de altă mână, puțin mototolite, apoi netezite și vârate, fără noimă, de parcă ar fi fost ascunse, printre părțile unei cantate. Minard le scoase și nu îi luă mult ca să recunoască textul; o demonstrație complicată a non-existenței universului. Ceea ce ținea Minard în mână erau chiar foile pe care le luase cu el în urmă cu două zile când se dusesese să aștepte în piață; chiar paginile pe care le lăsase în camera Jacquelinei. Acestea fuseseră furate de cel care o strangulase pe sărmana fată; ascunse acum în camera de lucru a lui Jean-Jacques Rousseau!

Minard o auzi pe femeie strigând:

– Jean-Jacques! Iată-te, în sfârșit!

Aproape fără să-și dea seama ce face, Minard vârî în sân foile incriminatoare, ieși în fugă și închise ușa de sticlă, apoi sări cele câteva trepte și o luă înapoi, pe cărare, sperând că nu l-a văzut nimeni. Apropiindu-se de căsuță, prin spate, auzi începutul conversației.

– Te așteptă un domn. I-am arătat grădina.

– Sper că nu l-ai poftit și în camera mea, Thérèse.

– Bineînțeles că nu, bărbate. Doar știi că n-aș face așa ceva nici în ruptul capului. E un amic de-al părintelui Bertier, spune că părintele l-a trimis cu vești la tine.

– În cazul acesta trebuie să-l văd. Cum îl cheamă?

– Cred că Minard, deși prin sat se vorbește că nu-i numele lui adevărat.

Apoi Minard apăru de după colț și Jean-Jacques, în fața ușii de la intrare, cu bastonul sub braț, se întoarse să îl privească, dar nu spuse nimic, doar îl studie îndeaproape și așteptă ca Minard, căruia i se uscaseră gura de tot, să îi dea explicații.

Capitolul 9

Un poet renumit a spus cândva că lumea ar fi un loc mult mai fericit dacă ne-am alege liderii politici nu pentru promisiunile pe care le fac, ci pe baza experienței lor de cititori. Literatură, după câte ni se dă de înțeles, are fără doar și poate o influență civilizatoare; dacă delincvenții ar fi obligați să citească *Middlemarch*, toate problemele noastre de ordin social ar lua sfârșit. Acesta este crezul atât de drag nenumăraților profesori a căror carieră s-a încheiat cu o cădere psihică sub salvele de ascuțitori pornite din mâinile elevilor. Numeroasele anecdote despre comandanții lagărelor de concentrare care citeau din Goethe ar fi trebuit să-l desființeze deja, odată pentru totdeauna. Eichmann l-a invocat pe Kant la proces; dar ideea, de un optimism naiv, cum că opera de artă poate schimba lumea în bine – o idee avansată cu toată ardoarea de artiști înșiși – se reînnoiește, ca o buruiiană încăpățânată, cu fiecare generație. Mda, cred că scriitorii trebuie să simtă că sunt și ei de un oarecare folos societății.

Rousseau însă era de altă părere. Pentru el cărțile aveau o influență nefastă, iar cei care le scriau meritau tot disprețul. Rousseau nu gândise așa de la început; în copilărie îi plăcea la nebunie să citească din Plutarh împreună cu tatăl lui, iar în *Confesiuni* scrie despre obiceiul lui din adolescență de a se duce cu o carte în pădure, unde o uita uneori, redescoperind-o săptămâni sau luni mai târziu, acoperită de mușchi și putrezită. Antipatia lui față de cărți a crescut treptat, devenind

totală până la urmă (după ce a înnebunit); dar, pe măsură ce creștea, iar el se complăcea din ce în ce mai mult în obiceiul pe care îl detesta, Rousseau măcar putea susține că își câștigă existența cinstit, copiind tot felul de texte, subliniind mereu în scrierile lui cât de mult îl dezgusta, paradoxal, activitatea literară. În prefața la *Julie* ne spune: „Orașele mari au nevoie de piese de teatru, iar oamenii corupți au nevoie de romane”; în *Émile*, romanul-tratat despre educația unui băiat, afirmă că meseria autorului e la fel de inutilă, un semn al desfătării și lenei, ca și cea de aurar.

Atunci de ce a mai scris? Din același motiv pentru care au scris și ceilalți; dorea să fie citit. Cititorul-țintă, beneficiile avute în vedere, pornirea de a scrie sunt factorii care îi deosebesc pe scriitori.

Celebra dorință a lui Kafka, potrivit căreia opera lui trebuia distrusă după moarte, este adesea folosită ca un contra-exemplu amar, pe care Auden l-a explicat apelând la observația lui Kafka: „scrisul e o formă de rugăciune”. Se pare că cititorul-țintă al lui Kafka era Dumnezeu; ideea mi-a venit când am văzut, la Praga, mormântul lui Kafka, într-una din pauzele conferinței la care participam. Drumul meu la cimitir a fost unul din acele pelerinaje irezistibile, fără noimă, la fel de iraționale, poate, ca și scrisul însuși; sau la fel de ușor reductibile la motivele familiare care stau la baza tuturor acțiunilor noastre.

Contrar teoriei lui Auden, Kafka a publicat mai multe scrieri în timpul vieții și a definitivat altele chiar pe patul de moarte. Tot ceea ce nu putea definitiva nu era demn de ochii lui Dumnezeu, de ochii publicului, de ochii altcuiva. Prin urmare, dorința lui trebuie privită ca o manifestare supremă a conștiințiozității artistice, un alt nume al vanității.

Kafka se considera umorist, uneori prăpădindu-se de râs în timp ce le citea prietenilor din opera lui. Noi știm însă, desigur, că glumele lui erau foarte serioase. Într-o scrisoare adresată logodnicei lui, Félice Bauer, în care nu dădea curs rugăminții ei de a-i rămâne alături în timp ce lucra, Kafka arăta că scrisul

înseamnă să-ți deschizi sufletul la maximum; niciodată nu ești îndeajuns de singur când scrii, niciodată nu poate fi destulă liniște, „niciodată destulă noapte“. Kafka visa la o încăpere unde, într-o pivniță, unde să lucreze la nesfârșit; o celulă la ușa căreia să-i fie aduse mesele la oră fixă și din ale cărei străfunduri întunecate și solitare să poată scoate minuni nemaiîntâlnite.

Proust a găsit același lucru în propriul lui apartament; pereții celulei pe care și-o făcuse pe Boulevardul Haussmann au fost căptușiți cu plută în vara anului 1910, în timp ce scriitorul își petrecea vacanța în Cabourg și lucra la romanul lui. Flaubert s-a retras, precum ursul în bârlog, la Croisset; Montaigne s-a retras în biblioteca lui, într-un turn al castelului ancestral de lângă Bordeaux pe care l-am vizitat cândva cu Ellen, neprețuita încăpere fiind golită de cărți și plină de turiști la fel ca noi. Și Jean-Jacques își avea micul lui *donjon*, cum îl numea el, în fundul grădinii de la Montlouis; o construcție care mi s-a părut că seamănă, ciudat, cu o stație de autobuz, betonată, din anii '30, și pe ale cărei trepte am stat cu Ellen și am privit prin ușile de sticlă la încăperea în care au fost concepute *Julie*, *Émile* și *Contrat social*, ca și alte opere în care Rousseau își reafirma credința că întregul progres cultural și științific se reduce la îndepărtarea de puritatea omului natural, de noblețea sălbaticului a cărui condiție adevărată nu e traiul în societate, ci singurătatea, aleasă și de Rousseau, prin exilul rural autoimpus.

De ce scria? Într-una din opere Rousseau sugerează că scopul lui e doar să își ajute propria memorie; căci, după cum ne spune chiar el, memoria lui era foarte slabă, mai ales când venea vorba de cuvinte și citate. Vorbește și de o scenă despre care a scris deja în altă parte, dar ale cărei detalii nu și le mai amintește, de parcă felul în care își percepe trecutul nu îl face decât să scape de el. O formă de terapie. Dar nu se poate pune la îndoială faptul că Rousseau, de-a lungul întregii vieți, și-a dorit mai mult decât orice aprecierea unui public cititor atent, chiar și atunci când vorbea, ostentativ, cu sine însuși.

Gertrude Stein spunea că scrie „pentru mine și pentru necunoscuți”; o afirmație înțeleaptă și profundă. Desigur, Rousseau, în ultimii ani de viață, poate că nu mai scria pentru prietenii lui fiindcă, între timp, reușise să îi piardă pe cei mai mulți, denunțându-i pe cei despre care credea că făcuseră parte din marea conspirație pe care o descoperise mai întâi în Montmorency. Poate că, în clipa în care s-a apucat să își scrie autobiografia, Rousseau începuse chiar să trăiască numai pentru el și necunoscuții care îl știau din scrierile lui. Se instalase permanent într-un *arrière boutique* despre care Montaigne spune că toți ar trebui să îl vizităm din când în când; o încăpădere în spatele magazinului, un foișor într-un colț al vieții noastre unde suntem complet izolați, fără legături, fără proprietăți, astfel încât, atunci când sosește clipa pierderii lor, să nu ne ia pe nepregătite.

Montaigne preamărea beneficiile solitudinii; urmase sfatul lui Seneca și se retrăsese departe de lume pentru a scrie eseurile pe care Sainte-Beuve le-a numit atât de frumos un labirint al cărui singur fir ajutător este drumul întâmplător al vieții unui om. Proust și-a ales propriul apartament supraîncălzit în care să-i recreeze pe Saint-Simon și Chateaubriand ca precursori ai săi; Rousseau însă s-a considerat fără precedent, așa cum i-am și spus Louisei în cursul celei de-a doua întruniri a așa-zisului nostru „grup literar”.

Tânărul tăcut se întorsese și el și, când am luat de pe raft cartea mea, *Ferrand și Minard: Jean-Jacques Rousseau și căutarea timpului pierdut*, a fost doar ca să o dau din mână în mână; mi-a fost returnată, deschisă doar din politețe, ca un artefact obscur dintr-o cultură străveche; un falus cioplit, impresionant, dar ușor penibil, plasat pe o măsuță oarecare spre a fi admirată.

Rousseau a scris de dragul faimei? Nu avea nevoie de așa ceva; era deja faimos, înainte de a merge la Montmorency, deși celebritatea, ca toate celelalte, poate avea un sens diferit atunci când vorbim despre trecut. Se pare că succesul venit peste noapte s-a datorat unui eseu premiat, de 30 de pagini, care l-a

făcut vedeta saloanelor la vârsta de 39 de ani. La vremea aceea era în Paris de aproape un deceniu, sosit din Geneva natală după ce stătuse în mai multe locuri din Elveția, Italia și Franța. A început să muncească la vârsta de 13 ani ca ucenic într-un atelier de gravură; apoi a fost servitor și și-a pârât un coleg care furase o panglică. Rousseau dă de înțeles, la sfârșitul Cărții a Doua, că la baza *Confesiunilor* au stat remușcările pe care le-a simțit în urma acestui incident, deși nevoia lui de a scrie următoarele zece Cărți îi pune afirmația sub semnul îndoielii.

Și-a câștigat existența ca profesor de muzică, ca secretar al unui diplomat și ceea ce s-ar putea numi „băiat bun la toate“, înfulecând mâncarea și făcând toate poftele lui „maman“, Madame de Warens. A primit propuneri din partea ambelor sexe și ne spune că, de la vârsta de 16 ani, s-a abandonat celei mai fi-rești plăceri dintre toate, astfel încât comentatorii ezită în a-i acorda lui Rousseau sau lui Proust onoarea de a fi primul scriitor care a făcut din masturbare un subiect literar.

A sosit la Paris în 1742, sperând să facă avere dintr-un nou sistem de notație muzicală, o schemă care anunța deja excen-tricul care avea să devină. A compus opere și baletе, a contri-buit la elaborarea *Enciclopediei*; toate acestea înainte de a scrie un scurt eseu ca reacție la rubrica „Reînvierea artelor și a știin-țelor a făcut mai mult să corupă sau să purifice moravurile?“ propusă de Academia din Dijon, pe care Rousseau a citit-o în *Mercure de France* și la care a răspuns că arta și știința nu pot de-cât corupe. Prin urmare, invocarea lui Kant de către Eichmann a fost un gest pe care Rousseau l-ar fi înțeles fără probleme ca pe o consecință inevitabilă a lecturii, a literaturii și a progresu-lui culturii umane.

În lumina noii sale teorii, Rousseau s-a hotărât să se „refor-meze“, îmbrăcându-se simplu și renunțând la toate ambițiile lumești. Saloanele i-au primit decizia cu mare bucurie. Louisa a presupus că Rousseau a fost părintele „anti-mondenității“ și poate că are dreptate; deși aici din nou ni se amintește de sen-sul diferit pe care îl avea faima în acele vremuri, când singurul

mijloc de comunicare în masă era ziarul, iar săptămânalul *Mercure*, de departe cel mai bine vândut, avea un tiraj european de aproximativ șapte mii de exemplare. Rousseau a fost, în esență, un răsfățat al petrecerilor, cu opinii paradoxale, opuse acelor *philosophes* stilați care preamăreau progresul intelectual și iluminismul.

Dar tot nu era de ajuns pentru el. Dacă vroia să ducă o viață simplă, trebuia să plece din Paris; drept care Madame d'Épinay (Rousseau era nestemata salonului ei) s-a conformat numai-decât, lăsându-l să folosească Hermitage, căsuța ei de lângă Montmorency. Aici Rousseau putea începe să își trăiască fan-tezia rurală pe care o vor imita atâția alții și care îi va atrage ce-lebritatea într-un sens nou, mult mai profund și mult mai modern. Marie-Antoinette, ale cărei jocuri țărănești la Petit Trianon aveau să fie inspirate de cultul rousseauismului apărut nu peste mult timp, se va număra printre cei care vor face pele-rinaj la mormântul lui, pe o insulă aparținând domeniului Ermenoville, unde a murit, în 1778, și unde pelerinilor le era percepută o taxă de către întreprinzătorul Marquis de Girardin, în care intra și vizitarea unei expoziții cu relicvele scriitoru-lui, plus un ghid al împrejurimilor.

Atât de important era statutul mitic al Insulei Plopilelor unde se odihnea Rousseau încât unii discipoli își manifestau devoți-unea preferând să înoate decât să ia vasul până acolo. Alții se pregăteau zile întregi pentru această călătorie spirituală îna-inte de a o face, câțiva ajungând chiar să își ia viața pe insulă pentru a fi înmormântați alături de idolul lor. Rousseau, și nu Voltaire sau Enciclopediștii, a fost cel pe care Robespierre l-a uns patron al Revoluției, reînhumându-l cu mare pompă în Panthéon. Bustul lui Rousseau, cioplit dintr-un bloc masiv din Bastilia căzută, încoronat cu lauri și însoțit de șase sute de fe-cioare îmbrăcate în alb și soldați cu jerbe de flori, a fost purtat pe străzile Parisului în timp ce Thérèse, care nu a fost lăsată să participe la procesiune, a privit totul de la o fereastră. Acesta avea să fie ultimul triumf amețitor al apostolului vieții simple,

al cărui experiment rural, după cum vom vedea, a avut niște consecințe atât de haotice pentru el și pentru cei care l-au cunoscut cu adevărat.

Montaigne s-a retras în castelul lui și a căzut repede victimă depresiei; încarcerarea lui Proust pe Bulevardul Haussmann a dus la exacerbară obiceului bizar de a dormi la cele mai neașteptate ore, astfel încât nu de puține ori scriitorul evada în toiul nopții până la Ritz ca să-și ia „prânzul“, spre a se furișa înapoi, ca o stafie, zăcând în pat toată ziua. Deși pericolele solitudinii sunt bine cunoscute, din cercul lui Rousseau numai o singură voce și-a exprimat îngrijorarea când scriitorul și-a făcut publică intenția de a părăsi Parisul și a se stabili în Montmorency: cea a lui Melchior Grimm.

Grimm era neamț, cu zece ani mai tânăr decât Rousseau și un critic literar renumit pentru stilul analitic și judecata perspicace. A cunoscut-o pe Madame d'Épinay datorită lui Rousseau; cei trei au cântat împreună acasă la ea, inclusiv câteva piese compuse de gazdă (această femeie talentată, plictisită, avea să scrie și un extraordinar *roman-à-clef*), iar Grimm i-a devenit curând iubit. El a fost cel care a avertizat, profetic, că izolarea lui Rousseau într-un sat de la nord de Paris nu va duce la nimic bun. Și tot el a fost cel pe care Rousseau l-a găsit vinovat pentru ciudatul șir de întâmplări care a pus capăt șederii lui în Montmorency, silindu-l să fugă de teama arestării și de a-și pierde viața; căci Rousseau, căutând propria celulă solitară, întunecată, din care să scoată la iveală tot felul de minuni, a dezlănțuit demonii care l-au dus în pragul nebuniei.

De ce scria? Poate că cea mai bună teorie este cea sugerată de un comentariu făcut de Jill Brandon într-o dimineață, la cafea. Toți bărbații, a spus ea, scriu pentru sex; după ce am reflectat puțin, aproape că am fost tentat să fiu de acord cu ea. Pune orice bărbat să-și imagineze că a câștigat un milion de lire sterline și printre primele lui fantezii vor fi femeile frumoase (sau bărbații sau oile) care, bogat fiind, îl găsesc foarte atrăgător. Banii sunt pur și simplu un mijloc de a ajunge la sex; faima,

literară sau neliterară, este altul; și tot scrisul este, poate, un vis al gloriei, un vis inutil de a fi iubit. Ne-am obișnuit să auzim tot felul de vedete ale muzicii rock cum au învățat să cânte la chitară doar ca să cunoască mai multe fete; de ce să ne surprindă cineva care devine romancier, filosof, astronaut sau dictator din același motiv banal? Rousseau descrie, la începutul Cărții a unsprezecea, efectul senzațional pe care l-a produs *Julie* la apariția cărții în 1761. Criticii au fost împărțiți; Grimm a considerat că romanul nu e structurat cum trebuie, e bombastic și absurd. Femeile însă, relatează Rousseau cu entuziasm, pur și simplu au înnebunit; cea mai mare răsplată pe care i-o putea aduce cartea acum, la vârsta de patruzeci și opt de ani, era că putea avea orice femeie, indiferent cât de nobilă era. Ceea ce le-a câștigat inima, continuă el, a fost credința că romanul era propria lui poveste; musafirele îl implorau să le arate portretul Juliei, convinse că tânăra trebuie să existe.

Julie chiar a existat; numele ei era Sophie d'Houdetot și era cumnata, în vârstă de 26 de ani, a lui Madame d'Épinay. Rousseau ajunsese deja la jumătatea romanului când a apărut Sophie, dar imediat a văzut în ea „prima și singura lui dragoste“, femeia despre care scrisese până atunci, devenită brusc reală. Era o foaie albă pe care fanteziile libidinoase ale lui Rousseau puteau fi proiectate; autorul chiar descrie în *Confesiuni* epuizarea de care suferea prin masturbare excesivă înainte de întâlnirile lor. În mod similar, Proust a creat-o pe Albertine cu mult înainte ca nefericitul Alfred Agostinelli să intre în rolul scris și pregătit pentru el cu răbdarea unei păsări care își face cuibul; dar cel puțin Agostinelli nu arăta rău, chiar dacă era ușor supraponderal. Pe de altă parte, Sophie avea urme de vărsat de vânt și era atât de mioapă încât contemporanii o credeau sașie. Cu toate acestea, Rousseau era înnebunit după ea și o pune pe Thérèse să-i ducă scrisori de dragoste concepute într-un stil aproape identic cu cele pe care continua să le adauge la roman. Tendința lui de a confunda realitatea cu fantezia devenea deja evidentă; iar Madame d'Épinay nu era deloc mulțumită.

I-a spus să părăsească Hermitage, motiv pentru care, plin de amărăciune, Rousseau și-a terminat romanul în *donjon*-ul din Montlouis.

Toți bărbații scriu pentru sex, a afirmat Jill Brandon; apoi, ca și cum subiectele s-ar fi legat, m-a întrebat brusc cum merge „grupul” meu, pronunțând cuvântul într-un fel care sugera nu numai ghilimele, ci și un fel de sens alternativ, de parcă ar fi făcut aluzie, printr-un eufemism, la un secret împărtășit de amândoi. Merge foarte bine, am răspuns eu; fiindcă, între timp, avusesem cinci sau șase întâlniri la care venise numai Louisa.

– Vin mulți studenți? a întrebat Jill, iar eu am ridicat din umeri, spunând că, deși încă nu era ceea ce așteptam eu, nu vroiam să abandonez ideea prea din pripă.

Apoi, continuând să-și desfășoare firul logicii atât de clare, a adăugat:

– Îți rămân datoare. Pentru că ai predat Proust.

În clipa următoare a intrat Bob Cormack, s-a trântit pe un scaun și a început să tragă din pipă. Poziționându-se la o oarecare distanță de noi, de ușă și de fereastră, într-un gest de aparent respect, am descoperit că reușise să aleagă singurul punct critic din încăperea din care fumul ajungea, printr-o nefastă turbulență a aerului, în absolut fiecare colț.

Pasiunea lui Rousseau s-a răcit curând, dar *Julie* a ajuns să fie cel mai popular roman al secolului al XVIII-lea. A fost *Pe aripile vântului* din vremea lui; iar autorul lui, a cărui viață simplă la Montlouis a devenit legendară, a primit scrisori de apreciere de la cititori din întreaga Europă. Renunțarea lui Rousseau la grijile lumești nu l-a împiedicat să negocieze la sânge contractul cu editorul lui din Amsterdam; și nici nu l-a împiedicat să păstreze în întregime corespondența cu fanii lui, care acum umplu volumele VIII-X din *Corespondență*. Aici îl vedem deja cum e tratat ca un sfânt laic, ceea ce va deveni în mod oficial, de către discipoli – bărbați și femei în egală măsură – ale căror suspine și lacrimi sunt mai mult decât elocvente atunci când arată cum viața le-a fost influențată și

transformată de sensibilitatea lui Jean-Jacques. Pentru mulți a fost modelul perfect, omul ideal.

Ceea ce, desigur, nu știau cititorii cu pricina era că loialul său mesager, Thérèse Levasseur, îi născuse cinci copii despre care Rousseau spune că au fost trimiși la orfelinat de îndată ce au văzut lumina zilei. Despre această fostă spălătoreasă semi-analfabetă care va rămâne metresa (mai târziu nevasta) lui Rousseau până la moartea lui, doar ca să îi vadă canonizarea de la fereastră, și pe care autorul o descrie drept tovarășa lui cea mai de nădejde, declară pe șleau în *Confesiuni* că niciodată nu a iubit-o cu adevărat. În cursul vizitelor la Duchesse de Luxembourg în învecinatul Enghien, unde își citea romanul cu glas tare, Rousseau ne spune că își amuza admiratoarea aristocrată cu gafele verbale frecvente ale Thérèsei și chiar făcând o listă cu ele, ca să le știe toată lumea. Fără să își facă probleme. În toate aceste relații de camaraderie cu elita, un singur lucru l-a deranjat pe Rousseau, o problemă care nu îi dădea pace sensibilului profet al vieții simple: la cât bacșiș se așteptau slujitorii, care îl lăsau mereu fără nici o lețcaie.

Era un ipocrit, trăia o fantezie din care mii de oameni veneau să se împărtășească și, în timp ce bustul lui era purtat pe străzile Parisului, nu omul era idolatrizat, ci imaginea pe care și-o făurise acesta pentru posteritate, cu propriul scris. Din aceste fapte învățăm că nici o calitate umană nu implică neapărat o alta; aceeași persoană poate fi un scriitor sensibil și delicat, dar și un individ total antipatic. Invocarea lui Kant de către Eichmann nu a fost o glumă macabră; nimic nu-i interzice unui om ca Eichmann să aprecieze cea mai bună literatură; aici putem vedea greșeala teribilă de a crede că arta poate înălța umanitatea din punct de vedere moral. Dacă lui Hitler îi plăcea atât de mult muzica lui Wagner, Bruckner și Lehâr (îi plăcea să fluiere și „Who's Afraid of the Big Bad Wolf“, spre iritarea celor din jur), putem conchide că avea gusturi amestecate și nu că lacrimile pe care le vărsa la Bayreuth erau false. Omul, indiferent de câte fapte bune face, e capabil să facă și

rău; omul rău nu este capabil să facă bine. Și când auzim cu câtă insistență, tristă și inutilă, susțin prietenii și rudele că cel din boxa acuzării a acționat „total împotriva firii lui“, știm că așa ceva e lipsit de noimă; acuzatul pur și simplu a acționat într-un mod neașteptat. Nu numai că nu ar trebui să luăm în seamă cât și ce citesc liderii noștri; ar trebui să le considerăm trecutul doar un indicator imperfect al acțiunilor viitoare. Mai presus de toate, trebuie să ne ferim să ne închinăm efigiilor, fie ele din piatră sau tipărite.

– Louisa e și ea în grupul tău, nu? a zis Jill Brandon.

Mi s-a părut că Jill aruncă o privire nodului de fum în mijlocul căruia trona, rânjind, Bob Cormack. Am încuviințat din cap, m-am ridicat ca și cum brusc mi-aș fi amintit că trebuie să ajung în altă parte, apoi imediat m-am plâns de spate, care chipurile mă cam încerca. M-am aplecat înainte și înapoi, flexându-mi șira spinării, în timp ce așteptam ca ultimul subiect de conversație să fie uitat.

– *Je plie, et ne romps pas*, a sugerat Bob Cormack vesel, la care Jill Brandon a replicat cu un comentariu pe care îl mai auzisem de la ea, cum că citatul este forma cea mai autoritară de discurs.

Acesta este, presupun eu, un alt citat; deși, spre deosebire de maxima ei despre legătura dintre scris și sex (care devine din ce în ce mai atrăgătoare pe măsură ce mă gândesc la ea), cel de-al doilea moto al ei pare că nu merită mai mult de o pocnitoare de Crăciun. Montaigne, de pildă, este cel mai puțin autoritar dintre scriitori, în timp ce Rousseau (pentru care, apropo, Montaigne era „nesincer“) este un scriitor din care aluzia sau citatul literar lipsesc aproape cu desăvârșire, poate fiindcă citea foarte puțin sau, mai probabil, fiindcă ura cărțile, ura scriitorii, singurul autor care îl interesa fiind el însuși. Din *Confesiuni*, cum i-am și spus lui Bob Cormack, îmi aminteam numai o singură trimitere la Rabelais, și asta în Cartea a zecea, unde Rousseau îi descrie pe cei pe care i-a cunoscut în Montmorency. În zâmbetul sardonice al prietenului său, părintele

Bertier, Rousseau spune că a sesizat o expresie care i-a adus aminte de fața lui Panurge, când îl păcălea pe Dindenaut ca să-i ia oile. Rousseau bănuia că Bertier făcea parte din conspirație.

– A, ne întoarcem iar la Ferrand și Minard, a remarcat Jill Brandon. Bănuiesc că i-ai spus Louisei tot despre teoria ta.

În clipa următoare am plecat, convins, când le-am întors spatele celor doi, că Jill și Bob de-abia se țineau să nu izbucnească în râs.

Între timp o convinsesem pe Louisa să accepte un exemplar cu autograf din cartea mea. Întâlnirile noastre săptămânale au continuat, fiecare la fel de castă și încântătoare ca prima, făcându-mă să doresc dispariția zilelor de până la următoarea. De acum îi știam garderoba; în zilele calde, anumite bluze și tricouri; unul din două pulovere când era mai rece. Anotimpurile se învârtteau în jurul unei axe definite de vizibilitatea su-tienului ei; lunile erau circumscrise mirosurilor ei periodice. Nu pomenea de nici un bărbat, de nici un prieten, dar nici eu nu o întrebam; viața ei era un vid înmiresmat pe care îl ador-am, dar mă și temeam să îl umplu. Știam că odată și-odată mă va părăsi și singura mea speranță era să mă bucur de ea măcar o noapte, ca o insectă, apărând dintr-o existență lar-vară, acvatică, întunecată, care își îndeplinește menirea în doar câteva scurte ore de libertate.

Ellen se pregătea să plece în interes de serviciu. Săptămâna aceea era încă departe, marcată cu roșu pe tăblița „Prietenii pe veci“ care ne împodobește, fără gust, peretele din bucătărie. Calculasem deja poziția săptămânii cu pricina în raport cu ci-clul Louisei și descoperisem că astrele se aliniau în favoarea mea. Sigur, astfel de detalii îmi erau familiare; calculam ciclul lui Ellen, mereu același, de atâția ani, cu regularitatea mono-tonă a bornelor kilometrice; viața noastră dispăruse pe furiș, lăsând locul unui viitor rezidual, la fel de incitant precum apa-riția, de-a lungul șoselei, a unui alt restaurant Little Chef.

Trebuia să găsesc o cale pentru a realiza conjuncția astrelor în cursul celor cinci zile pe care mi le dăruia soarta, mai precis

firma producătoare de materiale plastice căreia Ellen trebuia să-i facă auditul. Într-un anumit moment din acea săptămână aveam să-mi înșel soția. Habar nu aveam dacă am să mai pot mima inocența după aceea (nu știu să mint); dar nu mă gândeam chiar atât de departe. Mă consolam cu gândul că infidelitatea față de altcineva însemna, în cazul meu, să fiu fidel mie însumi; puneam în practică filosofia lui Diderot care spunea că întotdeauna trebuie să dai curs pornirilor inimii.

Pentru Rousseau, preceptul lui Diderot era inacceptabil, deși acest lucru nu pare să îl fi împiedicat să își conducă viața în mare parte după același principiu, întreținându-și legăturile amoroase fără scrupule. Thérèse nu numai că știa despre Sophie, dar îi și ducea scrisorile lui Rousseau; și, ori de câte ori Jean-Jacques se hotăra să petreacă noaptea la familia Luxemburg, la reședința acesteia din Paris sau în Enghien, Thérèse nu pune nici un fel de întrebări. Dar Rousseau era un geniu, și un ticălos și jumătate, lumea părând ciudat de mulțumită să alăture cele două însușiri în ideea că, așa cum arta chipurile ne poate ridica la un alt nivel moral, cei care manifestă creativitate artistică pot fi scutiți de judecata morală. Dacă Eichmann nu ar fi făcut doar să îl citeze pe Kant, ci *ar fi fost* Kant, ce s-ar întâmpla? mă întrebam eu. Am vedea nenumărați apologeți respectabili, nerăbdători să demonstreze cum o copilărie nefericită, greșelile tinereții au dus, da, la crime împotriva umanității; dar și la un sistem filosofic care, îndrăznesc ei să susțină, ar minimaliza acele crime? Cel din boxa acuzatului se apără pretinzând că și-a „ieșit din fire”; în cazul unui artist, aceleași greșeli sunt considerate contradicții fundamentale din care se naște creativitatea. Am descoperit că, ciudat, resping un sistem de valori care te îndeamnă să admiri capriciile celor mari, în timp ce suferințele reale ale celor mulți sunt considerate o glumă sordidă. Oare numai dacă scriam și eu un roman *Julie* îmi puteam justifica aventura cu Louisa?

Deși mai erau câteva săptămâni bune până atunci, am început să îmi planific săptămâna în care Ellen avea să fie plecată.

Ideile care mi-au venit imediat – urmând regula generală după care se ghidează imaginația – au fost cele mai banale, care vin oricui. De pildă, o puteam invita la cină, din dorința, bineînțeleasă falsă, de a discuta despre Montaigne sau Flaubert într-un cadru mai plăcut decât biroul meu. Faptul că Louisa ar fi acceptat invitația fără să ezite părea evident, deși mi se părea la fel de greu să o exprim în cuvinte.

Sau o puteam invita la mine acasă mințind-o că soția ne va pregăti o cină minunată. Dar ipocrizia unui astfel de plan sigur ar fi provocat un dezastru. Mai bine să fiu sincer. La urma urmei, dacă o înșelam pe Ellen nu făceam decât să încalc un jurământ ce aparținea unei religii în care nu credeam nici eu, nici ea, încălcarea unui obicei social demodat. Singurul obstacol era teama de a nu îi răni sentimentele; sau, în mod echivalent sau poate mai important, teama ca Ellen să afle despre aventura mea. Dacă nu afla, nu îi puteam răni sentimentele, iar eu, petrecând o noapte cu Louisa, nu făceam decât să contribui la fericirea întregii omeniri. Totul părea atât de simplu, atât timp cât găseam mijlocul de a-mi pune planul în practică.

Eram în toiul acestor calcule când Louisa a adus la întâlnirea noastră un articol, de câteva pagini, în ideea că m-ar putea interesa. Articolul conținea o scrisoare adresată lui d'Alembert de un anume Jean-Bernard Rosier, despre care nu auzisem până atunci. Un fel de ghicitoare despre un ins capturat în Asia și supus unei încercări ce aducea cu „cele trei căni”, jocul binecunoscut, despre care știu doar că e o șmecherie din care întotdeauna ieși în pierdere.

Louisa mi-a spus că găsisese articolul pe Internet și îl printase pentru mine. Acest gest prietenesc mi s-a părut însăși întru chiparea dragostei, motiv pentru care, cât l-am citit, ne-am așezat unul lângă altul, după aceea recunoscând că nu am înțeles nimic din raționamentul matematic. Ca și ea, de altfel; am râs amândoi și în acel moment în care ne-am recunoscut ignoranța am simțit cea mai profundă formă de înțelegere între noi. I-am spus că, de câtva timp, încerc să învăț cum să folosesc

Internetul; ce-ar fi să-mi arăți câteva din secretele lui? Găsisem brusc, într-o clipă de grație, modalitatea de a o invita acasă la mine, mulțumită unei coincidențe pe care, până la urmă, numai dragostea și răbdarea o pot oferi. A acceptat cu un zâmbet.

Am citit articolul de câteva ori, dar fără să-mi devină mai clar. Aiureala aceea infernală, de fracții și probabilități, îmi amintea de chinurile vieții de școlar, când singura reacție a profesorului de matematică la un „Nu înțeleg” rostit pe un ton deznădăjduit era să repete explicația, cu aceleași cuvinte, pentru a zecea oară, ca pe o poezie sacră într-o limbă străină. Povestea m-a făcut să mă gândesc la celebrul pariu al lui Pascal; m-am gândit și eu la înspăimântătoarea frumusețe a sortii unui om care depindea de un fapt atât de neînsemnat precum alegerea unei căni. M-am gândit la toate alegerile pe care le facem, în cunoștință sau necunoștință de cauză, de care depind lucruri la fel de importante, și mi-am imaginat acele vieți trase mereu la indigo în care credem că istoria noastră se repetă sau se schimbă, în bine sau în rău, întrebându-ne dacă, din aceste alternative, vom ieși „la fel” sau dacă, de fapt, suntem modelați doar de ceea ce ni se întâmplă și ne transformă, viața semănând cu un joc din copilărie în care, dacă apeși ușor anumite obiecte în plastilină, acestea își lasă acolo imaginea în oglindă, un nasture sau o monedă.

Se apropia vara, întâlnirile noastre erau suspendate din cauza examenelor, iar eu simțeam nevoia ca săptămânile să treacă mai repede și să vină toamna, ca să o văd din nou pe Louisa, iar soția mea să plece în mult așteptata călătorie. Drumul pe care l-am făcut la Praga mi-a mai abătut gândurile. Conferințele, ca niște sindrofii organizate de partidele politice, sunt în primul rând niște privilejii de a socializa, caracterizate de titluri al căror efort de a fi și generale și atrăgătoare adesea sună a prostie crasă. „Iluminismul redefinit” era motoul sub care treizeci de persoane s-au adunat ca să asculte câteva lucrări și să își revadă prieteni vechi precum Donald Macintyre.

– Și ce mai fac *Commères*? m-a întrebat el la cafea.

Rousseau îi menționează pentru prima dată în Cartea a zecea, imediat după ce descrie zâmbetul prietenului său, părintele Bernier. Am un exemplar din *Confesiuni* la îndemână; ieri una dintre asistentele medicale de aici, manifestând familiaritatea bine intenționată care este emblema profesiei ei, mi-a dat un ghiont, a arătat spre titlu și, râzând, a spus că sună „apetisant“, textul franțuzesc, fascinant pentru ea, nefăcând decât să o convingă și mai mult că noptiera mea era ticsită de pornografie literară. Rousseau scrie despre ei:

E vorba de niște copii ai lui Melchisedec, cărora nu li se cunoștea nici țara, nici familia, și probabil nici adevăratul nume. Ei erau janseniști și treceau drept preoți deghizați, poate din pricina felului lor caraghios de a purta spadele de care erau agățați. Misterul nemaipomenit pe care-l puneau în toate comportările lor le dădea aerul unor șefi de partid și nu m-am îndoit niciodată că lucrau la *Gazeta eclesiastică*. Unul, înalt, blajin, lingușitor, se numea domnul Ferrand; celălalt, scund, bondoc, rânjind mereu și cârcotaș, se numea domnul Minard. Se dădeau drept veri. Locuiau la Paris cu d'Alembert, la fosta lui doică, pe nume doamna Rousseau [nici o legătură], și luaseră la Montmorency un mic apartament spre a-și petrece verile acolo. Se gospodăreau singuri, fără servitor și fără om care să le facă cumpărături. Se împărțeau cu rândul, fiecare câte o săptămână, spre a se duce după cumpărături, a găti mâncare și a mătura prin casă. Altminteri, se descurcau destul de bine; luam uneori masa unii la ceilalți. Nu știu de ce, se preocupau de mine; în ce mă privește, nu mă sinchiseam de ei decât fiindcă jucau șah; și ca să câștig o nenorocită de partidă înduram patru ceasuri de plictiseală. Cum se vârau pretutindeni și vroiau să se amestece în toate, Thérèse îi poreclise *Țațele*, și așa le-a rămas numele la Montmorency.¹

1. Rousseau, *Confesiuni*, vol. III, Editura pentru literatură, București, 1969, pp. 28-9. Traducere de Pericle Martinescu.

Pasajul apare într-o secțiune despre anul 1759, dar cronologia lui Rousseau e puțin ambiguă aici (un fenomen obișnuit în *Confesiuni*). În cursul cercetărilor mele m-am convins că era imposibil să-i fi întâlnit pe Ferrand și Minard înainte de vara anului 1761. Dar cine erau acești inși ciudați și misterioși? În franceză, ca și în engleză, porecla pe care le-o dă Thérèse e un cuvânt care inițial însemna „moașe”; „copiii lui Melchisedec” se referă, în mod ironic, la personajul fără copii din Facerea, lipsa strămoșilor și a urmașilor făcându-l nemuritor. Interesul meu față de Ferrand și Minard avea să devină atât patern cât și aproape mistic, dat fiind că ceea ce începuse ca o simplă curiozitate se transforma într-un test de fidelitate istorică și subiectul tezei mele de doctorat.

Apropierea mea de secolul al XVIII-lea s-a datorat în mare parte întâmplării. Proust a fost prima mea dragoste; dar am plonjat, prin constrângerile unui sistem educațional care mi l-a dat drept îndrumător pe biograful lui Madame Geoffrin, în lumea saloanelor și a *philosophes*. Donald Macintyre, legat de același îndrumător, a explorat implicațiile romanului lui Laclos și a urmărit rezultatul cercetărilor mele cu o fascinație morbidă de care își amintea acum cu nostalgie la ceașca de cafea aproape goală. Nu ne mai văzuserăm de cincisprezece ani.

– Și ce mai fac *Commères*? a fost întrebarea lui previzibilă, ușor condescendentă.

Rousseau, la vremea când i-a întâlnit, aluneca deja în paranoia, care e cea mai frapantă trăsătură a ultimelor lui scrieri; acest deranjament mintal era o stare de spirit pe care aproape că o compătimeam când am început să consult mai multe surse în căutarea lui Ferrand și a lui Minard, sperând să îi expediez, în sfârșit, într-o elegantă notă de subsol, negăsind nimic de fiecare dată astfel încât, foarte curând, am avut impresia că aceste misterioase Țațe vor deveni subiectul tezei mele și nu Rousseau. Între timp, Donald dezvoltă conceptul de melancolie cu trimitere la erotic, în timp ce îndrumătorul nostru, poate numai dintr-o sublimă neglijență, ne-a lăsat să facem ce vrem,

atât timp cât constatările noastre erau prezentate cum se cuvine, includeau citate din toate lucrările publicate de el și erau finalizate fără să îi călcăm pragul biroului prea des.

La ziua lui Donald am întâlnit-o pe Ellen, cu care am vorbit mai mult despre frustrările pe care mi le provoca lucrarea de doctorat. Mi-a spus despre examenele ei la contabilitate, i-am explicat care e procedura dacă vrei să consulți manuscrisele istorice de la Bibliothèque Nationale, și așa s-a creat ceva între noi, aproape fără să ne dăm seama, ceva ce avea să mă lege de Ellen la fel de iremediabil și de ambivalent cum m-a legat întâmplarea de Rousseau. Pentru ea cred că era ceva aproape comic, de moment, această obsesie avea să treacă o dată cu scrierea tezei, iar eu aveam să alunec, ca un sicriu, în mormântul exclusivist al vieții universitare, din care Donald se ridicase din nou azi, la o ceașcă de cafea pe care am reumplut-o.

Melchior Grimm a nebunia căreia îi va cădea pradă Rousseau; nebunie care, atunci când Jean-Jacques s-a refugiat din Montlouis în Elveția, în 1762, era abia la început. Rousseau a fost adăpostit de un iacobin scoțian exilat, în Neuchâtel; aici a început să se îmbrace, bizar, în haine armenesti, robele lungi ascunzând cateterele prin care dereglările lui urinare erau într-o oarecare măsură rezolvate. Așa l-a găsit tânărul James Boswell când l-a vizitat, în 1764, la scurtă vreme după ce își începuse remarcabila carieră de psihanalist literar. Rousseau i s-a plâns de rușinosul edict al Parlamentului de la Paris care îl făcuse să fugă din Franța, Boswell l-a întrebat ce părere are despre libertinism și cei doi s-au despărțit în termeni suficient de amicali pentru ca mai târziu Boswell să-și pună în practică propriile gânduri cu Thérèse.

Între timp, Rousseau declarase că a renunțat la literatură pentru totdeauna și continuase să îi contrarieze pe pașnicii locuitori ai orașului Neuchâtel până în anul următor când – nu fără motiv, ținând cont de opiniile defăimătoare pe care le exprima în gura mare despre ei – aceștia au început să arunce cu pietre în casa lui până l-au alungat pe nebun. Apoi, în ton

cu ideea că starea naturală a omului e solitudinea (și manifestându-și entuziasmul mai ales față de *Robinson Crusoe*), s-a mutat pe mica insulă Saint-Pierre de pe Lacul Bienne. Am văzut-o împreună cu Ellen, în luna noastră de miere; ne-am ciondănit de la o farfurie de plastic. A fost aproape fericit acolo, cu cărțile puse sub lacăt și fără o masă de scris care să îl ia în râs sau să îl persecute, într-o odaie plină numai cu ierburi și flori fiindcă acum se considera botanist. Dar idila s-a sfârșit (m-am ciondănit din nou cu Ellen în drum spre Geneva); următoarea oprire a lui Rousseau pe drumul spre colapsul mintal a fost anul petrecut în Marea Britanie, unde i-a oferit adăpost jovialul David Hume. Thérèse a venit separat, cu Boswell, care, pe drum, s-a culcat cu ea nu mai puțin de treisprezece ori înainte de a o lăsa în Chiswick și a merge mai departe ca să-l întâlnească pe Johnson. Șederea lui Rousseau s-a sfârșit în mod previzibil, acuzându-l de purtare scandaloasă pe Hume care, uluit, a fost mai mult decât fericit să scape de el. Ultimii douăzeci de ani au însemnat un declin continuu: întoarcerea în Franța sub nume fals; o urmare delirantă la *Confesiuni*, numită *Rousseau juge de Jean-Jacques* („Rousseau, judecătorul lui Jean-Jacques“), al cărei manuscris Rousseau a încercat să-l lase pe altarul Catedralei Notre-Dame. L-a împiedicat un paravan de metal; Rousseau l-a interpretat ca pe un semn de la Dumnezeu de care, între timp, reușise să se apropie. La fel de convins că e victima unui complot teribil, Rousseau a recurs, în mod disperat, la distribuirea unei broșuri trecătorilor de pe stradă, în care cerea ajutorul francezilor.

Calmul revine în ultima lui carte, *Les Rêveries du promeneur solitaire* („Visările unui hoinar singuratic“), dar chiar și aici Rousseau pomenește, pe un ton firesc, de spionii care continuau să-l urmărească; și, dintre acei presupuși spioni, putem spune că Ferand și Minard se aflau în prim-plan. Aceștia mai apar doar o singură dată în *Confesiuni* înainte să dispară pentru totdeauna în anonimatul din care speram, din ce în ce mai disperat, să îi scot chiar eu. Acum e vara lui 1762, cam la

un an după ce Rousseau i-a întâlnit pentru prima dată, și s-au mutat. Noua lor locuință este chiar lângă cea a lui Rousseau; din grădina lor pot ajunge foarte ușor în grădina lui. Și, treptat, din *donjon*-ul lui Rousseau încep să dispară tot felul de lucruri.

Lui Ellen i s-a părut stranie această obsesie față de niște oameni care nu au știut ce înseamnă auditul vreme de două sute de ani și despre care vorbeam de parcă i-aș fi cunoscut personal. Dar va aduce vorba despre Țațe la petrecerile noastre, în glumă, ca și cum ar fi fost membri ai clubului de tenis. Probabil că se obișnuise cu ei și acum nu mai aveau nici un farmec.

Mi-am reumplut ceașca, la fel și Donald. Cred că am spus deja despre felul în care întâlnirea mea cu el m-a făcut să îmi dau seama cum se întâmplă ca momentul în care recunoști pe cineva să fie înlocuit atât de repede de obiceiurile memoriei, motiv pentru care trăim cu toții într-o stare de orbire, nefiind conștienți, de pildă, că un om pe care îl cunoaștem bine și-a ras barba sau că o femeie și-a schimbat radical coafura (de câteva ori am fost certat pentru această greșeală extrem de gravă, pe care numai adulterul o poate întrece, în codul manierelor maritale). Nicăieri nu e orbirea mai acută ca atunci când e vorba de noi înșine și Donald mă făcuse să îmi văd propria boală, la care mă conduseseră lenea și indiferența. Dar acum înțelegeam și de ce Louisa mă fascina atât de mult. Cu ea, nici un obicei nu se tocea; fiecare clipă era prima. Cu fiecare scurtă întâlnire aveam senzația gustului, precum cea fiziologică care încetează să te surprindă după doar câteva secunde; și totuși, aceste secunde erau tot ce aveam, precum acei experți care degustă o duzină de vinuri și, fără să-l înghită pre vreunul, pot prelungi senzația de nou la nesfârșit. Louisa era mereu o străină pentru mine și tocmai de aceea o iubeam cu atâta intensitate.

Nimic nu întărește obsesia mai mult decât ignoranța. Am observat acest lucru în cazul Commères; exercitau o asemenea influență asupra imaginației mele tocmai fiindcă nu îi puteam găsi. Existau numai în două scurte pasaje din *Confesiuni*,

apărând la un moment crucial în povestea nebuniei lui Rousseau în cartea care este, fără ca autorul să își fi dat seama, chiar cronica acesteia. Căci la scurtă vreme după succesul raportat cu *Julie* au început să îl tulbure o serie de întâmplări ciudate. A primit scrisori anonime, cereri misterioase care păreau menite să îl compromită. Aceste scrisori, ne asigură Rousseau, vor fi găsite toate printre hârtiile lui după moarte. În Paris circulau tot felul de zvonuri despre el; se ridicau obiecții inexplicabile în legătură cu manuscrisele *Émile* și *Contrat social* pe care le trimitea la Amsterdam, pe fragmente, spre le pregăti publicarea în volum. Se părea că pachetele erau interceptate, iar cărțile circulau în manuscris; obiecțiile au dat și mai mult de bănuț atunci când au încetat brusc și tot ceea ce trimitea Rousseau era acceptat imediat spre publicare și inofensiv din punct de vedere politic. Era clar că cineva îl lucra, dar scriitorul nu știa cine ar putea fi acea persoană.

Acesta a fost momentul în care Ferrand și Minard s-au mutat, chiar lângă Montlouis, unde acum puteau pătrunde foarte ușor. Dimineața, când Rousseau se ducea în *donjon* ca să își reia lucrul, descoperea că cineva îi umblase prin hârtii; dacă înțuia ușa, a doua zi dezordinea era și mai mare. O carte chiar a dispărut cu totul, revenind în mod misterios, ca un motan cu o bogată și promiscuă viață nocturnă, două zile mai târziu, exact în locul de unde se evaporase.

Arhitectul conspirației, cel care învenina relațiile dintre prieteni ca să se răzbune, care pune la cale, încet, dar sigur, prăbușirea lui Rousseau, și care va fi demascată și condamnat în termenii cei mai necruțători în *Confesiuni*, a fost Melchior Grimm, ajutat de d'Alembert și de alții. Grimm a fost cel care, potrivit lui Rousseau, a fost la originea mandatului de arestare în urma acuzațiilor la adresa volumelor *Émile* și *Contrat social* venite din partea Parlamentului din Paris. Exilul în Elveția, în Marea Britanie, întoarcerea în Franța sub un nume fals, anii în care a fost urmărit și spionat, toate acestea, ne asigură Rousseau, s-au întâmplat din cauza lui Grimm.

Dar cu Rousseau, așa cum i-am explicat lui Ellen când ne-am întâlnit prima oară la petrecerea lui Donald, niciodată nu poți fi sigur unde se sfârșește realitatea și începe fantezia.

Până la urmă însă mesajele despre care vorbește nu au fost găsite printre lucrurile lui. Iar insultele pe care i le-au adresat prietenii au fost, adesea, cel mult voalate. Neînțelegerea cu Diderot, de pildă, o putem pune pe seama întârzierii cu care filosoful a răspuns la scrisorile lui Rousseau; s-a adâncit în momentul în care Rousseau a primit de la Diderot un exemplar dintr-una din piesele lui și a descoperit în el replica: „Numai omul hain e singur“, pe care Rousseau, într-o reacție paranoică, a luat-o ca o aluzie la persoana lui. Păcatul lui d'Alembert a fost la fel de neînsemnat; acesta a obținut informațiile despre Geneva (pentru un articol din Enciclopedie) de la Voltaire și nu de la Rousseau. Cât despre Grimm, când comparăm scrisorile pe care Rousseau le reproduce cu aceleași scrisori făcute publice de Madame d'Épinay, și când luăm în considerare memoriile acesteia privind corespondența cu Grimm, mărturiile lui Saint-Lambert, ale lui Diderot și ale altora, și când citim mai cu atenție pasajele cruciale din *Confesiuni*, descoperim că vina pentru care Grimm a plătit atât de scump, crima care l-a făcut pe Rousseau să îl prezinte drept un mare conspirator și un adevărat Antihrist a fost că, odată, pe când stăteau la Madame d'Épinay, Grimm i-a arătat o greșală pe care Rousseau o făcuse în timp ce copia o piesă muzicală. Solitudinea a fost cea care a exacerbat astfel de ofense banale până când le-a transformat în monștrii care au devorat mintea lui Rousseau.

Dar cum rămâne cu *Commères*? D'Alembert, cu care se pare că aceștia au stat la Paris, nu pomenește de Ferrand și Minard. Rousseau trebuie să fi avut dreptate, am hotărât eu, când a spus că numele lor erau false; și totuși, d'Alembert, care sigur avea alte subiecte, mult mai consistente, despre care să scrie, nu spune nimic despre doi locatari mai ciudați, unul înalt și exagerat de binevoitor, celălalt scund, îndesat și enervant de exact; doi inși care au respirat, au mers și au mâncat în

imaginația mea, la fel de încăpățânați și inexplicabili ca și pentru Rousseau. Nu au avut nici o legătură cu *Gazeta eclesiastică*; și nu există nici un cazier la poliție, nici o însemnare despre ei în registrele administrative. Din fiecare sursă nouă pe care am verificat-o lipsesc cu desăvârșire, frustrant, viața lor misterioasă reducându-se la o invizibilitate care părea să se extindă peste toate mărturiile documentare, vizuale și anecdotice ale perioadei în discuție.

Am găsit un răspuns la toate acestea, venit ca o mare ușurare pentru Ellen, care spera ca, după ce îmi publicam teza, să dăm totul uitării și chiar să ne petrecem concediul în locuri care nu aveau nici o semnificație literară. Benidorm, de pildă. Dar tocmai teoriei mele despre Ferrand și Minard îi datorez statutul universitar pe care am pretenția că l-am atins; o notorietate minoră, un pospai de controversă care îmi aduce invitații la conferințe de mâna a doua, precum cea de la Praga, unde i-am spus lui Donald că cei doi erau bine și că eram încântat de perspectivele oferite de computerizare în inventarea unor noi modalități, mai rapide, de documentare.

– De fapt, unul dintre studenții mei caută informații pentru mine pe Internet, am zis eu.

I-am spus despre articolul găsit de Louisa; poate avea o relevanță pentru cartea pe care o scria despre industria publicistică din Franța? Nu îl aveam la mine; l-am asigurat că am să îi trimit o copie la întoarcerea în Marea Britanie. Apoi a trebuit să asistăm la prezentarea unei alte lucrări, în timpul căreia nu m-am gândit decât la Louisa și la apropierea, cu fiecare minut celebrat de mișcarea lentă a limbii ceasului de pe perete, a săptămânii în care Ellen va fi plecată. Sexul, înțelegi tu, este lucrul la care se gândesc oamenii în timp ce ar trebui să asculte o lucrare despre literatura secolului al XVIII-lea.

Capitolul 10.

Măi să fie, mi-am spus eu, când am început să scriu această scrisoare; cine ar fi crezut că o pană de cauciuc, o aversă de ploaie și o sută una alte coincidențe cunoscute și necunoscute, toate existând în codul-sursă al hipertextului acestui univers (vezi cum m-am pus la punct cu jargonul, grație cărții *Dr. Cool și magia web-ului*) îmi vor da șansa să trăiesc pentru prima dată, la o vârstă la care majoritatea oamenilor sunt aproape morți, variatele și nu pe de-a-ntregul neplăcutele senzații ale actului sexual. Da, pe cuvânt! Aceasta este strania turnură pe care au luat-o evenimentele, acum de domeniul trecutului, despre care cred că vrei să afli mai multe.

Ultima oară când ți-am scris despre Catriona, tânăra dormea dusă pe canapea, după baie, cu cartea *Ferrand și Minard* deschisă pe piept. Am luat ușor cartea, apoi am urcat la etaj ca să scriu o scrisoare pe care tocmai o terminasem când am auzit-o foindu-se.

– A, te-ai trezit, am strigat eu, coborând în bucătărie unde am văzut cum se întinde, amenințător, după ceainic. Mulțumesc, eu nu vreau, am implorat-o.

Catriona și-a amintit cum era cât pe-acți să mă scap pe mine și a spus că își face doar pentru ea, dacă nu aveam nimic împotrivă. Acum era deja trecut de ora cinci; ezitarea ei de a pleca și entuziasmul față de cunoștințele mele într-ale bibliotecii m-au făcut să mă întreb dacă nu cumva, pe lângă un boiler stricat, apartamentul ei nu avea nici lumină electrică și nici

pachețele de ceai. Câte privațiuni trebuie să îndure studenții din ziua de azi.

Am întrebat-o dacă a reușit să citească ceva din cartea doctorului Petrie înainte de a adormi, iar ea a clătinat din cap, într-un fel de scuză. Era parcă altfel decât cărțile despre enzime; stilul lui Petrie era elaborat și dens.

– Plictisitor de moarte, l-a rezumat Catriona.

– Ce planuri ai pentru diseară? am întrebat eu fiindcă deja începeam să mă întreb dacă voi scăpa vreodată de prietena mea atât de îndatoritoare și m-am gândit să abordez subiecte legate de ideea plecării iminente. Ai multe teme de făcut?

M-a privit cu aceeași expresie pe care o văzusem de curând pe fața băiatului bubos dintr-un supermarket.

– Am de făcut ceva, dar nu acasă.

Mi s-a părut un lucru înțelept; un apartament fără căldură și fără ceai nu era locul potrivit pentru un student la științele naturii care, vrea-nu vrea, trebuie să-și facă temele.

– Adică la biblioteca universității?

– Nu, lucrez în altă parte. Și sunt plătită pentru asta.

Nu mai auzisem despre acest gen de aranjament în învățământul superior, drept care era rândul meu acum să privesc nedumerit.

– La Oaza. Ați auzit de locul ăsta?

Habar nu aveam de un astfel de loc dedicat studiului; apoi însă am bănuir că se referă la un pub, unde căldura e gratis, dar ceilalți clienți pot vărsa alcool pe notițele ei în timp ce stă înghesuită într-un colț, încercând să scrie în pofida zgomotului din jur.

– Am intrat o dată într-un pub, am informat-o eu. Mi s-a părut un loc dezgustător, plin de tot felul de mirosuri. Nu trebuie să te duci acolo ca să stai la căldură.

– Oaza nu e pub, a replicat ea, puțin mâhnită. De fapt, e un salon de masaj, dar vă spun despre el doar fiindcă nu știți ce înseamnă.

Nu aveam de gând să o las să mă prindă din nou cu întrebarea ei obișnuită „Sunteți sigur că niciodată nu ați...”.

– Dimpotrivă, știu totul despre astfel de locuri, am răspuns eu foarte sigur pe mine. Și mai știu că prea mult abur poate avea un efect devastator asupra notițelor tale. Cerneala probabil că se întinde pe toată foaia până ieși de acolo. Or fi ele calde, locurile astea, dar nu trebuie să lucrezi acolo dacă vrei să termini facultatea cu bine.

Ca să fiu sincer, nu cred că mă asculta cu toată atenția, dar îngrijorarea din vocea mea a făcut-o să zâmbească.

– Trebuie să trăiesc și eu. Nu-mi place, dar ce să fac?

I-am spus că mai bine vine aici să lucreze, unde singurul abur vine de la ceainicul pe care insista să îl pună la fiert atât de des; și, dacă studenții își primeau bursa acum în funcție de orele lucrate, după câte înțelegeam din vorbele Catrionei, nu aveam nimic împotrivă să o plătesc „la tariful obișnuit,” aceiași bani pe care îi lua pentru că îmi făcea menajul. Catriona a zis că se mai gândește, apoi s-a uitat la ceas și a văzut că e momentul să plece.

– Ai grijă cu tot aburul ăla, i-am amintit eu în timp ce își punea haina pe ea. Respiră ușor. Și nu înghiți.

– A, niciodată nu fac așa ceva, a răspuns ea, spre marea mea ușurare.

M-am întors la computer și am revenit la imaginea care o impresionase atât de mult pe sărmana doamnă B. Inspirat de înțelepciunea cărții *Dr. Cool și magia web-ului*, m-am hotărât să-i aprofundez codul. Desigur, habar nu ai de ce înseamnă asta și de felul în care motoarele de căutare pe Internet stabilesc prioritățile în privința „hit-urilor” cu referire la cuvintele-cheie ascunse ca „meta-tag-uri” HTML în „file header-e” (*Dr. Cool*, p. 58); cu alte cuvinte, după un exercițiu cam la fel de lung și de dificil precum, de pildă, analiza câtorva pagini din latina lui Buchanan, am ajuns la concluzia că fotografia cititoarei despuiate ascunde un mesaj important: un limbaj de programare nevăzut de utilizator și inclus doar în beneficiul

motorului de căutare care mi-a adus-o pe tânără atât de repede și de fatidic:

<meta nume = conținut 'cuvinte-cheie' = 'Ferrand, Minard, Rosier'>

Ciudata fotografie, care m-a costat o menajeră extraordinară și mi-a adus alta, era deci scopul de a atrage atenția tuturor celor care căutau pe Internet cuvintele Ferrand, Minard sau Rosier. Acesta era motivul pentru care dădusem peste tână necunoscută, și nu cartea pe care o citea din întâmplare.

Avusesem o zi plină, drept care câteva ore mai târziu m-am dus la culcare, amețit de cap. Ochii mei încă nu s-au obișnuit cu noile cerințe ale IT și, în dimineața următoare, cea care m-a trezit brusc a fost vechea mea cunoștință, durerea de cap.

Catriona a fost punctuală și imediat s-a pus pe treabă. A promis chiar că va face supă la prânz, deși eu am asigurat-o că „Pasta Fan Tutti“, sau cum s-o fi numind, fusese magnifică, dar prea multă. Am petrecut dimineața examinând codul HTML al fiecărei pagini „Rosier“ pe care am găsit-o, verificând și URL-urile și hiperlink-urile. De m-ar vedea doamna B. acum, mi-am spus eu. Prânzul a trecut, ca și cea mai mare parte din după-amiază, și am ajuns la ceai – încă nu reușisem să o conving pe Catriona să renunțe la el.

– Diseară lucrezi din nou? am întrebat-o, hotărând să-mi încep aluziile la plecare cât mai curând posibil, știind cât de mult timp le trebuie ca să își atingă ținta.

Catriona a zis că nu, trebuia să meargă la o petrecere; i-am spus că e o idee nemaipomenită, tinerii se plictisesc atât de repede când sunt lăsați singuri prea mult.

– Întotdeauna mi-au plăcut seratele muzicale, am adăugat, amintindu-mi de primele sindrofii la care am participat. Se și dansează?

Catriona a dat aprobator din cap.

– Destul.

– Dansul e un lucru minunat, deși niciodată n-am reușit să dansez un vals sau orice altceva în trei pași.

Tânăra mi-a spus că în ziua de azi se dansează altfel și atunci am rugat-o să-mi facă o demonstrație.

– Poftim, aici? Acum? a făcut ea râzând și privind la locul gol din mijlocul camerei de zi. Dar nu avem muzică.

Tocmai vroiam să propun să fluier ceva când Catriona s-a ridicat de pe scaun ca să se uite la pick-up-ul care ședea tăcut într-un colț de ani și ani. A examinat cele șase LP-uri neglijate care ocupau spațiul de dedesubt, zâmbind.

– Kenneth McKellar? Nu cred că mă descurc cu el.

– A, nu trebuie decât să scoți discul de plastic din înveli-toare. Am și câteva cântece de-ale Moirei Anderson. Jimmy Shand, toate succesele lui. Doamna B. le-a lăsat acolo demult.

– Vă pun ceva, dacă vreți. Deși cred că mai bine stăm și ascultăm.

Am lăsat-o să aleagă ea și, o clipă mai târziu, după ce acul s-a poticnit un pic, am auzit acordeonul lui Jimmy Shand și band-ul lui.

– E inegalabil, am remarcat eu, amintindu-mi de judecata înțeleaptă a doamnei B.

Catriona s-a dus în bucătărie, poate ca să facă iar ceai, li-coarea care o ține în viață. Am strigat-o, ridicând vocea ca să acopăr muzica săltăreață:

– Ce zici, e mai bine să-ți dau banii în fiecare zi?

– Nu-i nevoie.

– Dar cu cărțile pe care trebuie să le cumperi, cu lumână-rile de care ai nevoie în apartament și cu dulciurile – cred că-ți vine destul de greu.

– V-am spus că mă descurc.

Știam că nici un „curs obișnuit“ nu putea compensa ajuto-rul pe care mi-l dădea Catriona. Păi, briceagul ei deja îmi rea-dusese computerul la viață; o treabă pentru care specialistul m-ar fi taxat cu Dumnezeu știe cât! Nici măcar nu-i dădu-sem mica atenție pentru că mă ajutase cu mesajele, pe care o

refuzase după prima noastră întâlnire. Nevrând să o pun într-o situație neplăcută m-am hotărât să-i vâd două lire în geanta pe care o lăsase pe podea, lângă scaun. Nu știu dacă să-i spun poșetă sau geantă; pe vremea noastră gențile erau mai mari, iar poșetele nu aveau curele de piele cu care să le atârni de umăr.

Pe acordurile cântecului „The Dashing White Sergeant”¹, m-am ridicat de pe scaun, am scos niște bani din buzunar și am traversat încăperea. Am luat geanta Catrionei și am deschis-o. Înăuntru avea un ruj, un pix, un abonament de autobuz și ceva împachetat într-o foiță; pe urmă am observat o bulină mică, albastră, cu un porumbel pe ea. Nu mai văzusem medicamentul acesta, de aceea m-am întrebat de ce suferă Catriona. „O chestie femeiască”, mă așteptam să spună ea și încă mă gândeam la medicament când Catriona a revenit în cameră.

A urmat o tăcere stânjenitoare. Până și „The Dashing White Sergeant” s-a oprit și acul a zgâriat șanțul dintre două cântece în timp ce eu stăteam cu geanta deschisă într-o mână și cu bulina în cealaltă, ridicată la vedere. Trebuie să mă fi văzut când puneam banii acolo.

– Te rog să nu te superi.

Speram să nu mai avem altă scenă în care refuza mica mea atenție.

– Nu. Nici o problemă.

Ei, atunci e bine. Dar cum rămânea cu bulina? O durea ceva? De aceea bea atât de mult ceai? Am întins mâna spre ea, oferindu-i medicamentul.

– Trebuie să iei asta curând? După baie, poate?

Catriona a luat bulina, a vârat-o înapoi în geanta pe care o țineam în continuare, apoi și-a recuperat și geanta.

– E pentru diseară.

– Medicamentul e pentru petrecere? Mda, știam eu că prea multă socializare îți dă dureri de cap.

1. Chipeșul sergent alb (n. tr.).

Tânăra a izbucnit în râs, inexplicabil, și s-a așezat pe canapea.

– Eu nu iau decât buline albastre și portocalii, am spus așezându-mă lângă ea. Iar în rezervele doamnei B. nu erau buline cu păsări pe ele.

– Nu e medicament. E un deconectant.

– Ciudat. Deci nu ești bolnavă?

– Nu.

– Atunci e doar un fel de bomboană?

Catriona a înclinat din cap.

– Mai ai vreuna pe care s-o încerc și eu? Mie îmi plac bomboanele Smartie.

– Nu cred că e o idee bună.

– Mda, atunci cred că e momentul să-ți faci baie.

Intram deja într-un fel de rutină; dar următoarea replică, după o pauză meditativă, a fost:

– Chiar vreți s-o încercați?

Nu înțelegeam de ce făcea atâta caz pentru o simplă bomboană.

– Dacă ai numai una, ce-ar fi să-mi dai o jumătate?

– Sunt destul de scumpe.

Am insistat ca, până la sfârșitul zilei, să-mi achit toate obligațiile față de ea, Catriona s-a întors în bucătărie și a revenit cu două jumătăți de bulină și niște pudră pe o farfurioară. Din spre pick-up, acordeonul s-a auzit din nou, răgușit; Catriona a luat o jumătate de bulină și a spus zâmbind:

– Să trecem la treabă.

Am imitat-o, înghițind cealaltă jumătate.

– Aș spune că e cea mai amară bomboană Smartie pe care am gustat-o vreodată. Iar dacă așa se fac dulciurile în ziua de azi, chiar îi deplâng pe cei tineri pentru asta.

La scurtă vreme ne-am apucat să dansăm. Catriona a fost prima; cred că ascultam „The Bonnie Bonnie Banks”¹ și tânăra

1. O, ce frumoase maluri (n. tr.).

m-a privit de parcă și-ar fi dat seama că o ia prea repede. M-am ridicat, am încercat să mă legăn puțin și curând am început să cântăm, „O pornești la drum“ etc., fapt care aproape că m-a făcut să lăcrimez. Curând am constatat cu mare ușurare că uzina de apă din corpul meu își concentra activitatea pe o altă regiune și că aceste buline, pe care acum Catriona le cumpără regulat pentru mine, au un efect benefic asupra bășicii udului.

De-abia începuserăm să dansăm când Jimmy Shand a ajuns la capătul primei fețe.

– Hai să punem altceva, a propus Catriona, și a făcut o piuetă în timp ce Kenneth McKellar cânta „The De’il Awa’ Wi’ Th’Exciseman“¹.

Apoi a făcut exact aceeași pași pentru „Ae Fond Kiss“² și m-am întrebat dacă aceste mișcări giratorii sunt singurul dans din zilele noastre; caz în care, am decis eu, tinerii sunt, într-adevăr, cât se poate de norocoși, fără să își mai bată capul cu dansurile complicate, știi tu, trei pași la stânga-trei pași la dreapta, și am avut o senzație de mulțumire.

S-a oprit din învârtit o clipă și a spus:

– Mă tot gândesc la ziua de ieri.

Dat fiind că ziua de ieri fusese alcătuită din numeroase întâmplări fascinante, inclusiv plimbarea la librărie și multă „navigare pe Net“, ca să nu mai amintesc de baia ei, înțelegeam de ce ziua merita evocată.

– Adică la lucrurile pe care le-am făcut aici.

Între timp mă hotărâsem să mă așez pe canapea. Aveam o senzație neobișnuită; nu mă durea capul, dar nici bine nu îmi era. Probabil, am gândit eu, din cauza codului-sursă pe care îl studiasem mai devreme; un exercițiu mental care acum se dovedea mai puțin sănătos decât cele de gramatică latină.

– Poți să lucrezi aici cât vrei.

Catriona deja trăgea draperiile; nu înțelegeam de ce.

1. Diavolu-i plecat cu perceptorul (n. tr.).

2. Un singur sărut (n. tr.).

– Aduăgă timpul, conform tarifelor, la menaj și bulină, când discutăm de nota de plată.

Mă cam înroșisem la față și îmi desfăcusem nodul la cravată.

– Sigur nu ați făcut-o niciodată? Cu o femeie?

– Nu-mi mai amintesc. Poate o dată sau de două ori cu doamna B. acum vreo douăzeci de ani.

Dar când m-am gândit mai bine am ajuns la concluzia că niciodată nu dansasem în camera de zi, cu nici o femeie, nici măcar cu doamna B.

– Bine, atunci ce vreți să fac? a întrebat Catriona, brusc serioasă, venind și așezându-se lângă mine.

Habar nu aveam cum să răspund la întrebarea aceasta întrucât nu știam absolut nimic despre cursul sau temele ei.

– Fă ce trebuie să faci. Fă abstracție de mine. Eu am să stau aici și-am să-mi trag sufletul și n-am să scot o vorbă.

Muzica nu se opri. Mi-am scos cravata pe acordurile cântecului „Charlie Is My Darling”¹ și am închis ochii, care mă ustureau, suprasolicitați de computer. Am crezut că tânăra s-a dus după cărți, dar curând am avut surpriza să o simt cum trage de nasturii cămășii mele, desfăcându-i unul câte unul. Un moment stânjenitor pentru mine, dar și de relaxare, fiindcă apropierea excesivă de computer mă cam încălzise, fapt despre care cei de la Dixons nu pomeniseră nimic. Apoi, treptat, pe măsură ce operațiunea a continuat, mi-am dat seama exact cum își petrecea sărmana fată timpul la salonul de masaj. În timp ce țineam ochii închiși și mă prefăceam că nu-mi dau seama ce se întâmplă, și simțeam cum mă mângâie și mă freacă pe piept, mi-am dat seama că aceasta trebuie să fie practica pe care o face studentul la științele naturii. Îmi inspecta musculatura ca parte a cursului, iar eu eram fericit să servesc drept obiect de studiu, deși nu eram sigur că voi rămâne absolut nemișcat până la sfârșit.

Cercetarea rapidă a torsoului meu a fost efectuată cu degete de expert. Am ghicit că, în această etapă, nu făcea decât

1. Charlie e drăguțul meu (n. tr.).

să recapituleze niște cunoștințe pe care le stăpânea destul de bine și am fost încântat de minuțiozitatea cu care revedea un teren atât de familiar. Apoi, într-un fel care m-a descumpănit puțin, deși mă străduiam în continuare să dau impresia că nu sunt acolo, m-a făcut să mă întind și a început să-mi tragă pantalonii; pregătită, după toate aparențele, să înceapă o analiză detaliată a celei mai actuale părți a programei școlare.

Acum eram gol-pușcă, încercând să nu tremur ca să nu o derutez și ascultând cu o atenție disperată cântecul „My Love Is Like a Red, Red Rose”¹, în timp ce Catriona începea un experiment cu un organ despre care sunt surprins că e menționat în cursul ei, mai ales în fața studentelor. Ciudat, nu puteam opune rezistență; mi-am amintit că tânăra, de fapt, era un fel de asistentă medicală, drept care am lăsat-o să-și concentreze atenția științifică, susținută de o obiectivitate pe care o împărtășeam și eu, asupra *membrum virile*, care reprezenta ultimul capitol al educației ei. Îl mângâia, îl scutura, îl lăsa să se ridice și să cadă precum păstrăvul în pârâu, totul atât de deosebit de învățatul pe de rost la care se reduceau temele din vremea noastră, crede-mă. Nici măcar nu părea să ia notițe, judecând după faptul că ambele ei mâini erau implicate în procesul științific.

Mă tem că asta a durat foarte mult. Din politețe nu am spus nimic, dar în cele din urmă am înțeles că motivul pentru care depunea atâta efort era nu numai din grija lăudabilă pentru fiecare detaliu, ci și fiindcă dorea ca organul respectiv să ajungă într-o anumită stare; una pe care cu multă sollicitudine aș fi grăbit-o dacă aș fi știut cum, ca să terminăm odată și să mă ocup de alte lucruri.

În cele din urmă organul a fost gata și Catriona a început să acționeze asupra lui printr-o procedură ritmică și destul de viguroasă, care amintea de felul în care doamna B. rădea brânza. Mi-am închipuit că tânăra număra mișcările ca parte

1. Dragostea mea e ca un trandafir roșu de tot (n. tr.).

din recapitularea materiei pentru examenul de semestru. Din nefericire, acum eram prea conștient de efectele nocive ale computerului, care se întinseseră cu mult dincolo de ochii care mă usturau, dincolo de centrii neurali care zvâcneau și urlau după motoarele de căutare și link-urile video, dincolo de o încălzire generală, dar modestă a corpului meu. Se întâmpla ceva mult mai radical, aveam senzația că mai am puțin și fac un atac de apoplexie, că mă dădeam de ceasul morții, deși tot nu puteam să mă împotrivesc. Mă întrebam dacă nu cumva greșisem, renunțând la cărțile mele vechi și prăfuite în favoarea unei mașinării care îmi schimbase atât de mult viața.

S-a oprit. Am deschis precaut un ochi și am văzut că face ceva cu un șervețel. Nici urmă de cărți sau de caiete cu notițe; această tânără extraordinară făcuse totul din memorie. S-a ridicat și a părăsit camera, iar eu am decis că e mai bine să mă îmbrac. Din toate simptomele a rămas doar durerea din braț și din piept, care a trecut la scurt timp.

Rezolvând problema temelor, Catriona a urcat la etaj ca să își facă baia obișnuită. Oare cum o fi evaluarea finală la ei, m-am întrebat eu, reînnodându-mi cravata. Și, gândindu-mă la ciudatul atac la care fusesem supus, m-am gândit că nu ar fi rău să reduc numărul orelor petrecute în fața computerului.

Când s-a întors și am abordat problema plății, Catriona a propus să îi dau jumătate din tariful standard, iar eu am insistat să îi dau dublu. În cele din urmă ne-am înțeles la cincizeci de lire. Mi-a promis alte buline pentru problema pe care o aveam cu bășica udului, iar eu i-am amintit că nu mai trebuie să suporte atmosfera nesănătoasă de la salonul de masaj, acum că își putea face temele aici.

– Petrecere frumoasă, i-am urât în timp ce pleca.

Într-un acces de frivolitate i-am propus chiar să aducă și un balon, deși am uitat amândoi de asta când s-a întors a doua zi.

Între timp s-a creat un obicei, la fel de strict ca și orarul sacrosanct al doamnei B. Dimineața Catriona trebăluia prin casă, iar eu descărcam pagini web, având grijă să nu mă suprasolicit

cu toată avalanșa aceea de informații. Apoi, după prânz, urcam în dormitor și Catriona își făcea temele; deși după câteva zile am început să mă întreb cât de mult va insista pe același subiect, care nu merita mai mult decât o notă de subsol, dar care părea să ocupe locul central în materia pe care o avea de studiat. Va să zică asta înseamnă „științele naturii“, mi-am zis eu, în timp ce Catriona îmi trecea un fel de roată peste membru, măsurându-l probabil pentru o altă recapitulare. Nu e de mirare că nu s-a aflat încă de ce nu există pisici sau câini verzi, dacă așa își petrec timpul. Și aceste lungi perioade în care ședeam întins, nemișcat și gol-puşcă, prefăcându-mă că nu se întâmplă nimic, în timp ce o altă bulină îmi ținea uzina de apă în frâu, nu făceau decât să mă aducă din nou în pragul unui atac de apoplexie, indiferent cât de mică era expunerea mea la World Wide Web. Treptat, însă, după ce mi-am dat seama că nu mor, experiența mi s-a părut plăcută și așteptam ora de studiu a Catrionei aproape cu aceeași nerăbdare ca și ea. După aceea făcea baie, eu o frecam pe spate și, în timp ce vorbeam cu nostalgie despre băiatul acela, Gary sau Ewan sau cum l-o fi chemând, mă gândeam că îi stă mult mai bine fără un astfel de obstacol în calea educației.

Pregătindu-ne de studiu în cea de a patra zi, dar tot fără notițe, Catriona a întrebat:

– Vreți să merg până la capăt?

I-am spus că da, să facă tot ce consideră că e necesar și, când a spus că tariful e dublu, am consimțit imediat, fiindcă oricum îi propusesem dublarea plății pentru eforturile ei intelectuale.

Tema ei, de data aceasta, când am îndrăznit să deschid un ochi ca să văd ce se întâmplă, a constat din aplicarea unei membrane de plastic peste organul despre care s-a scris o întreagă literatură, ce ar putea umple un raft întreg în biblioteca de la facultatea ei; apoi s-a așezat deasupra lui. Am început să bănuiesc că așa ceva nu făcea parte din planul de învățământ. Pericolul de a avea un atac de apoplexie a fost și mai mare, și greu de ascuns; reacția mea a fost urmată imediat de reacția ei.

Educația mea științifică se limitează la doctorul Cool și la World Wide Web; oricum, îmi dădeam seama că mă angajasem într-un act sexual. Experiența nu a fost neplăcută, dar m-a făcut să mă întreb de ce atâta tevdatură pe seama ei, mie unuia părăndu-mi infinit mai puțin satisfăcătoare decât aceeași perioadă de timp petrecută în compania unei cărți precum *Grădina cu poezii pentru copii* sau a uneia din supele doamnei B.

Măi să fie, mi-am zis eu, studenții din zilele noastre trebuie să facă niște lucruri ieșite din comun ca să termine facultatea. Eu unul sunt bucuros că am apucat alte vremuri, când studentul era scutit de astfel de eforturi de către un sistem care considera că memoria e singura însușire care merită a fi cultivată cu mult zel.

Acum știi cum am ajuns să am o experiență care, cred eu, explică toate acele fotografii care umplu web-ul, ca și nenumăratele romane sentimentale sau senzaționale, neinteresante pentru unul ca mine sau ca tine, dar care pot fi găsite din belșug în orice librărie. Prin urmare, mă apropii de ceea ce ar trebui să fie ultima mea scrisoare către tine, Catriona făcându-mă să promit că nu mai scriu, după cum voi explica mai încolo.

Ieri am auzit-o cum adună corespondența de pe preșul de la intrare. Cu doar câteva decenii în urmă, această corvoadă trebuia îndeplinită de câteva ori pe zi, de la răsăritul și până la apusul soarelui; dar progresul din zilele noastre a redus sositrea poștei la un singur ritual, undeva pe la mijlocul dimineții, fapt care, din câte am aflat, ar putea evolua mai mult, astfel încât umblatul la cutia poștală îi va deranja pe cei ocupați numai o dată la două sau trei zile, în cel mai rău caz. În biroul meu, unde ventilatorul computerului zumzăia ușor, iar licărul ecranului îmi lua ochii, am simțit cum Catriona întârzie la ușa din față, ca și cum scrisorile pe care le adunase ar fi făcut-o să mediteze adânc.

Dimineața, a cărei trecere era măsurată de fluturarea facturilor și de insinuarea unui miros de ceapă prăjită și de tomate

conservate puse la fiert, însoțit de un altul, mai subtil, provenit din tot felul de ierburi misterioase pe măsură ce se apropia ora pastelor, s-a sfârșit cu încheierea, slavă Domnului, a navigării pe Internet și începerea – în contrast cu călătoria fără nici un efort, ca un Faust zburător, între continente îndepărtate (și găsind cam același lucru în fiecare) – coborârii lente la parter, treaptă cu treaptă, în direcția pe care mi-o dicta nasul meu recunoscător. În bucătărie am găsit-o pe Catriona dedicată trup și suflet îndeletnicirii obișnuite.

– Corespondența e pe masă, a spus ea întorcându-se spre mine.

De fapt, vroia să spună „suprafața de lucru”; această dispa-riție treptată a diferenței dintre diversele obiecte de mobilier face parte, cred eu, din progresul tehnologic de neoprit care, dacă o ține tot așa, va da un singur nume tuturor obiectelor. Am văzut micul teanc de scrisori la care s-a referit și am descoperit că jumătate din ele fuseseră trimise de mine. Pe acestea le-am pus deoparte, în timp ce Catriona privea, amesteca și iar privea, făcându-mă să mă simt ca un alt fel de mâncare pe care tânăra îl aștepta să fiarbă cu oarecare neliniște.

– Doamna B. se îngrijea de astea, am spus eu, împingând scrisorile returnate spre Catriona, în speranța că va ști exact cum să se descurce cu ele, dar și conștient că acesta era un alt obicei al casei cu care trebuia să o familiarizez sau pe care trebuia să-l abandonez pentru totdeauna.

– Sunt scrisorile pe care le-am pus la poștă pentru prietenul dumneavoastră, a replicat ea, de parcă nu aș fi știut despre ce e vorba.

Uneori Catrionei îi place să îți arate ceea ce se vede cu ochiul liber, ca și cum ar încerca să înlăture orice urmă de îndoială că e adevărat ceea ce vede.

– Și pe toate scrie „PLECAT”. Probabil că prietenul dumneavoastră s-a mutat de acolo; nu aveți o altă adresă?

– Prietenul meu e plecat de mult timp, într-un loc în care, cel puțin pe moment, nici măcar serviciul poștal nu poate ajunge.

Catriona s-a uitat lung la mine, atât de derutată, de disperată, gen „Chiar vreți să spuneți că...?“, încât pe moment a uitat să mai mestece în oala din care substanța vâscoasă a scos un pocnet de protest.

– Asta înseamnă că prietenul dumneavoastră... s-a prăpădit?

– Acum opt ani și patru luni. Un sfârșit care ne așteaptă pe toți.

– Atunci de ce-i mai scrieți?

O întrebare la care era cam greu să răspund fiindcă mi-am dat seama că niciodată nu mă gândisem prea mult la ea. Adică poți crede că înțelegi motivul pentru care faci un lucru, dar, de îndată ce încerci să îl exprimi în cuvinte, descoperi, precum Sf. Augustin în legătură cu timpul, că nu l-ai înțeles niciodată cu adevărat.

– Unele obiceiuri sunt greu de schimbat. Neavând cui să-i mai scriu, ce era să fac? Cum să-mi umplu cele două ore din fiecare zi pe care brusc le descopeream a fi serbede, fără folos? Da, cel mai vechi și cel mai devotat prieten s-a dus, dar de ce să se sfârșească totul? Câți scriitori, mă întreb eu, își compun operele pentru niște cititori care nu le vor vedea niciodată? Cu toate acestea ei le scriu, imaginându-și că fiecare cuvânt, chiar în clipa în care țâșnește din stiloul lor, atinge ochiul, urechea, gândurile și inima singurei persoane căreia vor să i se adreseze.

Mărturisesc că acest mic discurs înflorit era în mare măsură luat din *Ferrand și Minard: Jean-Jacques Rousseau și căutarea timpului pierdut*. Întrucât nu găseam un argument personal, m-am gândit că ar fi mai bine să apelez la sfaturile doctorului Petrie.

– Chiar și așa... Să-i scrii în fiecare zi unei persoane care a murit. E, în fine... e așa de...

Știam că „trist“ era cuvântul la care se gândea, dar pe care evita să îl rostească și îndrăznesc să spun că, într-adevăr, e trist că tu, destinatarul atât de răbdător al vorbelor mele fără șir, a trebuit să pleci primul dintre noi doi. Dacă aș fi plecat eu, fără îndoială scrisorile tale către mine ar fi fost mult mai plăcute decât epistolele mele umile.

– Prietenii se prăpădesc, prietenia dăinuie la nesfârșit, am zis eu, abandonându-l pe Petrie în favoarea unui vers dintr-o poezie pe care o văzusem în *The Scots Magazine*.

Catriona a încuviințat din cap cu un aer solemn.

– Frumos spus.

Cel puțin o făcusem să renunțe la „trist“, cuvânt pe care îl folosea mult prea des. Apoi i-am explicat cum doamna B. îmi expedia scrisorile cu conștiinciozitate, chiar dacă fiecare se întorcea după câteva zile de la oficiul de sortare unde lumea e obișnuită cu astfel de situații, iar doamna B. le îndosaria. Dintr-un motiv numai de ea știut, Catrionei îi venea greu să înțeleagă.

– Trebuie să reveniți cu picioarele pe pământ, a spus ea, deși nici măcar nu mă atinsesem de scrisori, care acum se odihneau pe suprafața de lucru de-abia lustruită. Nu puteți trăi într-o lume a fantasmelor. Prietenul dumneavoastră e mort; ce rost are să vă prefaceți că nu e?

Îți dai seama cât de clar vedea lucrurile această tânără admirabilă; cine eram eu ca să o contrazic sau să protestez? Se pricepea nu numai la enzime și prize, la computere și buline cu păsări pe ele; nu, Catriona studia Viața cu adevărat, iar filosofia ei nu accepta neghiobiile unui nebun bătrân și patetic ca mine. M-a făcut să promit că nu voi mai bate la cap serviciul poștal cu scrisori care nu fac decât să încurce sistemul pentru toți ceilalți; că nu voi mai scrie povești pe care numai eu le găsesc interesante și amuzante și pe care nu le citește nimeni; că nu mă voi mai comporta ca și cum cel mai bun prieten al meu din copilărie, pe care îl țineam mereu de mână când mergeam la școală în pantaloni scurți, încă mai respira, așa cum voi mai respira și eu câțiva ani sau câteva luni. Nu, voi înceta cu toate prostiile astea și, exact cum s-a exprimat ea, „voi trăi pe bune“. Aici poți observa felul în care evolua noua mea educație; nu numai cărțile prăfuite fuseseră alungate din lumea mea; acum venea rândul fantomelor trecutului. Știu că va fi un șoc pentru tine dar te asigur că, în scurt timp, mă voi alătura ție și atunci vom relua schimbul de opinii așa cum se cuvine.

– Ai atâta dreptate, i-am spus Catrionei mai târziu, în timp ce terminam de mâncat paste. Prietenul meu s-a dus; azi a murit cu adevărat, iar eu îmi pot începe noua existență.

Apoi am urcat la computerul meu și am început din nou să-i caut pe Ferrand și Minard, întrebându-mă câte alte site-uri ar putea fi bântuite de acele cuvinte-cheie. De-ai fi în viață, ți-aș putea spune atâtea lucruri! Căci ceea ce am găsit acum, ascuns pe Internet, era o descriere a fugii celor doi din Paris, după uciderea unei femei, și a evenimentelor care au urmat. Acum, în sfârșit, eram aproape de Enciclopedia lui Rosier. Dar nu am să intru în detalii fiindcă trebuie să îmi iau, cu tot dragul, adio de la tine.

Capitolul 11

Minard stătea în fața casei lui Rousseau în timp ce autorul îl privea insistent.

– Thérèse, dumnealui e prietenul părintelui Bertier? își întreabă Rousseau soția, care aprobă din cap. Atunci poștiți înăuntru, monsieur, și spuneți-mi care sunt veștile de la părinte.

Și astfel, pentru a doua oară, Minard intră în casă. Nu cu mult timp înainte așteptase cu nerăbdare masa promisă de Thérèse; acum pofta de mâncare îi dispăruse brusc.

De ce hârtiile care dispăruseră din camera Jacquelinei se aflau acum printre manuscrisele lui Rousseau? vroia Minard să știe. Simțea hârtiile acelea pe sub cămașă, lipite de piept, în timp ce Jean-Jacques îl poftea să intre. Trecură din mica bucătărie, pe lângă un paravan care, după toate aparențele, ascundea dormitorul Thérèsei, spre scara în spirală de la capătul celălalt și, în timp ce gazda lui o urca, încercă să-și dea seama cum era posibil ca scriitorul cel mai faimos din lume să fie implicat în toate astea. Logica nu fusese niciodată punctul forte a lui Minard (deși picase numeroase examen la această materie), iar chestiunea îl preocupa atât de mult încât aproape că nici nu băgă în seamă camerele în care urcară când ajunseră în capul scării. De fapt, era o singură cameră, împărțită cam la fel cu domeniul Thérèsei de la parter, în care trona un pat mare, cu baldachin. Rousseau îl invită să ia loc.

Jacqueline era din părțile acestea, gândi Minard, motivul pentru care el și Ferrand veniseră aici. Tânăra îl cunoștea pe

părintele Bertier, care îl cunoștea pe Rousseau, deci așa ajunsese cel mai faimos scriitor din lume să se implice în mica problemă a lui Minard, respectiv femeia moartă și teancul de hârtii ce aparțineau unui nebun. Da, aproape că îi dăduse de cap când Rousseau bătu cu bastonul în podea, ca un fel de ordin adresat femeii de la parter.

– Ei? Cum o mai duce bunul părinte?

Bertier era cel care o ucisese pe Jacqueline, fu cât pe ce să spună Minard, ceea ce înseamnă că el luase hârtiile din camera ei, le adusese la Montmorency noaptea trecută și apoi văzuse documente similare în bocceaua pe care Minard și Ferrand o lăsaseră la școală azi-dimineață. Caz în care Bertier știa că Minard știa că... motiv pentru care Ferrand nu era deloc în siguranță în căsuța pe care le-o pusese la dispoziție Bertier.

– El e! strigă Minard.

– Poftim?

– Cel care m-a trimis. Părintele Bertier e cel care m-a trimis. Jean-Jacques ridică din umeri impacientat.

– Știu asta. Dar care sunt veștile?

Minard încercă să se calmeze. Thérèse le aduse un urcior cu vin, iar Rousseau își îndreptă privirea în tăcere spre măsuța pe care trebuia pus. Apoi, când Thérèse se retrase, îl scrută din nou cu privirea pe Minard.

– Îmi pareți tulburat.

– Tulburat? Eu? făcu Minard râzând strident și simți cum îl gâdilă hârtiile de sub cămașă.

Văzu chipul mort al Jacquelinei și zâmbetul lui Bertier și se întreabă ce făcea Ferrand în acest moment.

– Vă rog să-mi spuneți ceva despre *Julie*.

– Nu, replică Rousseau sec. Vă rog să-mi spuneți ceva despre părintele Bertier.

Semăna cu o anchetă judiciară, dar Minard nu comisese nici un delict.

– E bine și vă transmite salutări.

– De unde-l știți? L-ați întâlnit la Paris, presupun.

Minard încuviință din cap, văzând cu ochii minții cum Bertier o înșfacă de gât pe Jacqueline și cum o strânge, secând-o de viață.

– Dar Diderot? Cunoașteți pe cineva din anturajul lui?

Minard nu știa că trebuie să-și aleagă o tabără sau alta. Dacă așa stăteau lucrurile, acum era esențial să o aleagă pe cea bună.

– Diderot e un om foarte subțire, răspunse el, nevrând să pară foarte categoric.

– Dar d'Alembert?

Minard aprobă din cap.

– În sat am auzit de câțiva amici de-ai lui d'Alembert – s-ar putea să stea pe aproape – care au venit să-și petreacă vara aici. Bănuiesc că despre dumneavoastră e vorba.

– Da, despre noi e vorba, recunosc Minard imediat, fericit că Jean-Jacques le inventează povestea. Ferrand și Minard, la dispoziția dumneavoastră.

Rousseau înălță o sprânceană.

– Ferrand? El e celălalt?

Minard înclină din cap și adăugă:

– Deși nu acestea sunt numele noastre reale, desigur.

Dintr-un motiv obscur, cel mai faimos scriitor din lume părea că își pierde răbdarea cu musafirul lui care, amintindu-și că trebuie să vorbească despre părintele Bertier și nu despre Ferrand, se hotărî să descrie prânzul pe care îl luaseră la școală. Dar nu ajunsese decât la supă când Rousseau, care nu mai asculta, dornic să schimbe subiectul, îl întrebă obosit:

– Vă place șahul?

– Cum să nu, Régence e cea de-a doua mea casă.

Ceea ce, desigur, nu era adevărat și, când își aduse aminte că Régence fusese locul în care Ferrand îl întâlnise pe insul ale cărui manuscrise erau la originea tuturor necazurilor, Minard adăugă:

– Deși, ca să spun drept, prefer Magris.

– În cazul acesta, de ce nu alegeți Magris drept cea de a doua casă în loc de Régence? întrebă Rousseau, reușind cu greu să-și oprească un oftat.

Logica, cum s-a mai spus, nu fusese niciodată punctul forte a lui Minard. Iar acum era prea preocupat de imaginile care i se perindau prin minte, cu părintele Bertier ucigând-o pe Jacqueline, ca să mai poată gândi clar.

– Când am spus că Régence e cea de-a doua mea casă am vrut să spun că Magris e prima mea casă.

– Dar casa pe care o împărțiți cu d'Alembert?

Se cam îngroșa gluma.

– A, stau foarte puțin acolo, de aceea nici nu o consider prima mea casă.

– Sau chiar a treia? sugeră Thérèse, care venise ca să vadă dacă mai e vin, dar a cărei intervenție Jean-Jacques o gratulă doar cu o privire dezaprobatore.

– Nu, nici măcar a treia. Mai curând căsuța noastră de aici, din Montmorency, poate fi a treia. Casa pe care o împărțim cu d'Alembert aproape că nu contează.

– Și totuși, acolo locuiți, aminti Rousseau, acum ușor exasperat.

– O, dacă se poate numi așa, zise Minard cu grație.

– Ce naiba vreți să spuneți? întrebă Rousseau, alungând-o pe Thérèse cu o privire.

Lansându-se într-un fel de improvizație, Minard nu avu altă soluție decât să continue la fel.

– Ei, știți cum e d'Alembert. Departe de a fi vecinul ideal. Cât despre soția lui...

Rousseau se scărpină în cap, nedumerit.

– D'Alembert nu e însurat! Să nu-mi spuneți că i-ați luat drept soție mama vitregă cu care locuiește... sau vreți să spuneți că stârpitura aia cu gura mare și-a găsit în sfârșit o iubită?

Era clar că Rousseau nu îl avea la inimă pe d'Alembert, Minard regretând că își asociase numele cu al lui. Dar chiar și

așa retrogradase locuința pe care chipurile o împărțea cu el pe locul trei sau patru sau ce mai spusese acolo.

– De fapt, prefer compania lui Diderot, zise el.

Rousseau se încruntă și își frecă bărbia.

– Iertați-mă că v-o spun direct, dar îmi păreți un ins foarte ciudat. Amicul dumneavoastră Ferrand, e la fel?

– E chiar mai rău, replică Minard cu un zâmbet, apoi crezu că a înțeles ce vroia să spună Rousseau. Dar să știți că relația noastră, ca și felul în care coabităm, sunt cât se poate de sănătoase. Ne place singurătatea, dar suntem doar prieteni. Frați, de fapt.

– Cu nume diferite?

– Veri, am vrut să spun.

– Atunci va trebui să mă scuzați, spuse Rousseau ridicându-se în picioare. Am mult de lucru. Mi-a făcut mare plăcere conversația cu dumneavoastră. Vă doresc dumneavoastră și vârului dumneavoastră o vară plăcută în Montmorency. Acum Thérèse vă va conduce până la ușă.

Minard coborî treptele, mulțumit că întrevederea decursese atât de bine. Nu menționase nici măcar o dată că bunul prieten al lui Rousseau, părintele Bertier, era un ucigaș! Capacitatea lui Minard de a vorbi despre un subiect în timp ce se gândea la altul îl impresiona până și pe el, deși făcea asta de când se știa. Dar oare de ce Jean-Jacques pomenise de șah? Minard se întoarse și strigă:

– Doriți să facem o partidă?

Auzi un mârâit drept replică.

– Vin cu Ferrand – mă zvântă în bătaie!

De îndată ce își luă la revedere de la Thérèse, regretând că până la urmă nu va mai gusta din supa ei de morcovi, și o luă pe cărarea din grădină spre poarta de lemn care dădea în drum, Minard izbucni în lacrimi.

– Sărmana Jacqueline, murmură el și își șterse fața cu mâneca, coborând dealul și simțind cum hârtiile de o importanță capitală îl gâdilă iar pe piept.

Când ajunse acasă îl găsi pe Ferrand întins cu fața în jos, pe masă.

– Dumnezeule, te-a ucis și pe tine! strigă Minard și dădu fuga să își îmbrățișeze prietenul care se ridică de pe teancul de manuscrise peste care adormise.

– Minard, uneori cred că ești cel mai prost om din lume, spuse Ferrand hotărât, după ce Minard îi explică teoria lui.

Dar în clipa următoare Minard scoase paginile din sân. Erau puțin pătate de transpirație, motiv pentru care Ferrand le ținu la depărtare și încercă să vadă dacă erau autentice. În cele din urmă fu de acord că aceste documente făceau parte din același teanc căruia Ferrand îi dăduse și un nume: „Enciclopedia lui Rosier“.

– Atunci mai trebuie să rezolvăm un singur mister, zise Minard. Cum se face că Bertier, după ce a luat aceste hârtii de la locul faptei, i le-a dat lui Rousseau?

Ferrand clătina încet din cap.

– Lasă naibii misterele, îi recomandă el solemn. Singura noastră sarcină acum e să copiem Enciclopedia lui Rosier. Nu trebuie să ne gândim la altceva.

Ferrand ascuți o nouă pană și reluă transcrierea unui tratat privind teoria lui Rosier despre agricultură, iar Minard ridică deprimat un alt document ca să îl citească. Ochii lui Ferrand se ridicară de pe manuscris și văzură, dezaprobat, cum mâna lui Minard ia cele câteva pagini, iar Minard se așează pe boccea, lângă ușă. Ferrand se apucă de scris.

Dată fiind neputința lui Minard de a gândi logic, era poate norocul lui că documentul pe care îl citea acum trata despre fabricarea unei „mașini de făcut deducții“. Descrierea sugera un mecanism extraordinar, asemănător, după mintea lui Minard, cu un astrolab sau un ceas, deși diferit de ambele, pe care erau gravate cuvinte și expresii în loc de numere. Din ce citea el nu își dădea seama cum funcționează mașina și nici nu înțelegea care e scopul unui astfel de dispozitiv, dar combina și rearanja cu plăcere diversele cuvinte și expresii din

care trebuia alcătuite deducțiile. Erau date și câteva exemple privind capacitatea mașinii de a trage concluzii logice:

Toți oamenii râvnesc gloria. Nici un om nu e câine. Prin urmare nici un câine nu râvnește gloria.

Omul în glorie este fericit. Nici un câine nu e în glorie. Prin urmare cel care e fericit nu poate fi câine.

Nici un om nu e câine. Unii oameni nu sunt lași. Prin urmare unii câini nu sunt lași.

Toți oamenii sunt animale. Unele animale au patru picioare. Prin urmare unii oameni au patru picioare.

Minard hotărî că mașinăria ar fi a naibii de bună dacă s-ar apuca cineva să o facă; ceea ce era puțin probabil, dacă el și Ferrand nu copiau instrucțiunile așa cum era comanda. Minard însă știa că Rosier, clientul lor misterios, nu îi putea găsi aici, în Montmorency. Acum Enciclopedia era a lor, iar truda migăloasă a lui Ferrand, scârțâitul penei, erau numai în beneficiul lui. La fel, documentul pe care îl citea acum era doar pentru cultura lui, aici, la țară, împreună cu prietenul lui, putând în sfârșit să afle cât mai multe despre toate acele subiecte și discipline despre care până atunci – o, cu cât chin și câtă frustrare! – nu știuseră nimic.

Prin urmare, începuse cu logica. Minard citi cu multă atenție și curând simți că înțelegea absolut tot ce era de știut despre silogisme în oricare dintre cele patru figuri și 256 de moduri. De această puritate și rigoare avea el nevoie dacă vroia să uite de necazuri și de sărmana Jacqueline.

Trecu o oră. Ferrand scria, Minard citea, simțindu-se de-acum un adevărat expert. Se descurcase cu *modus ponens* sau *modus tollens*, îi venise puțin mai greu cu *modus tollendo ponens* și *modus ponendo tollens*, până își dăduse seama că, de fapt, sunt același lucru, dar exprimat mai puțin succint. Logica ținea de simțul practic și o practicase toată viața.

Minard se întrebă dacă ucigașul lui Jacqueline va da vreodată socoteală pentru fapta lui. Va fi spânzurat sau nu va fi spânzurat, rațional el, aplicând o regulă despre care acum știa că se numește principiul terțului exclus. Ori una, ori alta; dar dacă vinovatul avea să fie spânzurat, nu mai era nevoie ca Minard să se preocupe de triumful inevitabil al justiției; iar dacă nu avea să fie spânzurat, atunci oricât de multe griji și-ar fi făcut Minard, oricât de mult s-ar fi străduit, tot nu ar fi putut să îndrepte ceva. Drept care Minard decise să nu se mai gândească la asta și să se dedice studiului.

Mai trecu o oră, răstimp în care aptitudinile deductive ale lui Minard crescuseră de patru-cinci ori, după calculele lui, astfel încât, în ritmul acesta, cât de curând avea să rezolve cele mai adânci mistere cunoscute omului. La un moment dat spuse pe neașteptate:

– Ferrand, o fi adevărat că toți oamenii sunt ucigași potențiali?

Ferrand se gândi îndeajuns ca să ajungă la concluzia că întrebarea e de-a dreptul irelevantă.

– Nu, răspunse el și își reluă lucrul.

– Și care ar fi afirmația opusă? întrebă Minard, la care Ferrand, de data aceasta fără să mai ridice capul ca să răspundă, spuse că nici un om nu e un ucigaș potențial. Ha! Dar cineva a ucis-o pe sărmana Jacqueline și, prin urmare, orice om e un ucigaș potențial.... Chiar și tu sau eu.

Ferrand însă nu auzi sau se prefăcu doar.

Deducția logică era pur și simplu simțul practic pe care Minard îl aplicase fără cusur problemelor de zi cu zi toată viața lui. Și totuși, cât de plăcut era să atașeze câteva nume fantaziste variatelor lui moduri de a judeca! După încă zece minute de cugetare adâncă strigă brusc:

– Desigur!

Rosti cuvântul cu atâta forță și atât de neașteptat încât mâna lui Ferrand sări cât acolo și transformă punctul de pe *i*

într-o pată urâtă, pe care încercă să o șteargă în timp ce Minard anunța:

– Dacă am dreptate, ucigașul lui Jacqueline Cornet e însuși Jean-Jacques Rousseau!

Ferrand suflă supărat în porțiunea pe care o ștersese, apoi îl privi lung.

– Ce tot vorbești acolo?

Dar totul era atât de simplu, explică Minard.

– Nu înțelegi? Dacă am dreptate – adică dacă am dreptate, atunci Rousseau e ucigașul – atunci, întrucât *am* dreptate, Rousseau *este* ucigașul!

Ferrand ascultă atent, cu răbdare, lăsând jos pagina corectată.

– Foarte bine, zise el. Dar să presupunem – doar de dragul argumentării și ca o simplă ipoteză a logicii care se pare că, în ultimele două ore, ți-a luat mințile cu totul – că nu ai dreptate.

Minard înclina din cap cu toată vigoarea, zâmbind, în timp ce Ferrand tocmai cădea în capcana pe care i-o întinsese.

– Atunci să reformulez. Dacă afirmația mea e adevărată, atunci Rousseau este ucigașul.

Așteptă mândru replica lui Ferrand, de parcă tocmai ar fi spus ceva extrem de important.

– Da, zise Ferrand într-un târziu. Și dacă afirmația ta e falsă?

– Atunci contrariul ei trebuie să fie adevărat. Care e contrariul lui: „Dacă această afirmație e adevărată, atunci Rousseau este ucigașul“?

Ferrand avea altceva de făcut decât să îl ajute pe Minard la exercițiile de logică.

– Cred că: „Dacă această afirmație e falsă, atunci Rousseau este ucigașul“.

– Aha! strigă Minard. Dar afirmație *e* falsă, prin urmare Rousseau *este* ucigașul!

– Idiotule, mormăi Ferrand, dar Minard nu putea fi redus la tăcere atât de ușor.

– Așadar, dacă Rousseau nu e ucigașul, atunci tu ești regele Franței?

Lui Ferrand i se păru că studiul îl entuziasmase cam mult pe prietenul lui.

– Mă înveți mâine cum să fac cercul pătrat și să transform plumbul în aur? Întrebă el.

– Foarte posibil, fiindcă îmi dau seama că Enciclopedia lui Rosier este mijlocul prin care, în sfârșit, pot să-mi iau revanșa pentru toate examenele pe care le-am picat până acum; deși le-am picat doar fiindcă mereu se întâmpla să fiu bolnav în ziua respectivă sau beam prea mult vin cu o seară înainte sau fiindcă profesorii nu știau cum să explice...

Ferrand auzise aceste scuze chiar în timpul primei lor conversații pe bancă, ca și de multe ori după aceea.

– Un singur lucru te rog să-mi spui, zise Minard într-un târziu, revenind la subiect. Ești regele Franței?

Ferrand nu se obosi să răspundă.

– Dar ești de acord că, dacă Rousseau nu a fost ucigașul, tu ești regele Franței?

Acesta era un raționament al cărui sens îi scăpa lui Ferrand.

– Minard, dacă ai să fii vreodată avocat, asta nu se va da-tora Enciclopediei lui Rosier. De ce naiba nevinovăția lui Rousseau ar face din mine un rege?

Prietenul lui era în picioare acum, pășind țațoș precum discipolii lui Aristotel despre care se știa, după cum citise undeva Minard, că aveau obiceiul să se plimbe de colo-colo.

– Fiindcă, așa cum explică Enciclopedia, o premisă falsă poate fi folosită pentru a trage orice fel de concluzie. Dacă e fals că Rousseau nu este un ucigaș, atunci tu ești regele Franței. Nu ești regele Franței, prin urmare Rousseau este ucigașul. Câte argumente trebuie să mai invoc ca să-ți dovedesc faptul logic, la fel de nezdrunctat ca o teoremă, că gâtul alb și nevinovat al tinerei Jacqueline Cornet a fost sugrumat și rupt de mâinile nemiloase ale celui mai faimos scriitor din lume?

Și Minard începu să plângă, deși nu se știe dacă pentru sărmana lui Jacqueline, din cauza neputinței lui Ferrand de a-i

urmări ingeniosul raționament sau din cauza lui Jean-Jacques Rousseau, pe care Minard îl admirase atât de mult.

– Prietene, îmi pare rău, dar ești un adevărat bufon, fu singurul comentariu al lui Ferrand, care reîncepu să copieze manuscrisul din fața lui.

Minard însă nu renunță. În timp ce Ferrand își vedea de treabă, Minard dădu repede paginile logicii lui Rosier. Dacă mașina de făcut deducții putea fi construită, sigur își justifica analiza; dacă nu, cel puțin putea încerca să modifice simplul „abac silogistic“, un fel de jucărie educațională, reprezentată de mai multe schițe și tabele. Minard se apucă să rupă mai multe foi albe în fâșii.

– Vezi că nu avem prea multă hârtie! se lamentă Ferrand, din ce în ce mai furios când Minard își ascuți pana și o vâri în călimara lui Ferrand, fiind cât pe-aici să-l stropească când o scoase ca să scrie pe fâșiile pe care le pregătise.

Masa fiind ocupată, Minard fu nevoit să se mute pe podea, unde asamblă bucățile de hârtie după instrucțiunile lui Rosier, o procedură care lui Ferrand i se păru a fi o formă de ritual cabalistic.

Curând, pe măsură ce se însera, în fața lui Minard se întindeau 40-50 de bucățele de hârtie pe care stăteau scrise cuvinte și propoziții precum „Toți ucigașii sunt lași“ sau „Dacă omul e muritor, atunci...“ sau „Unii câini au patru picioare“, abia lizibile în lumina din ce în ce mai mică. Bucățelele păreau puse la întâmplare, împrăștiate pe o mare parte din podea; și totuși, Minard crea spații între ele, urmărind cu degetul secvențele care îl duceau – potrivit regulilor se oprea din când în când ca să verifice instrucțiunile – de la o hârtie la alta, ca un marinăr care calcula cu toată grija și priceperea ruta unui vas. Multe căi erau posibile, prin acest labirint al propozițiilor create de Minard, dar fiecare rută îl ducea spre aceeași destinație; o fâșie de hârtie, la marginea celorlalte, ca o insulă îndepărtată și îngrozitoare, pe care scria: „Rousseau este ucigașul!“

– Am dovedit-o în 64 de feluri și cred că sunt 1024 în total, zise el în cele din urmă.

Apoi cineva ciocăni la ușă, o deschise și vântul aranjă hârtiile altfel. În prag era părintele Bertier.

– Vă convine căsuța? întrebă preotul acoperind totul dintr-o privire, în timp ce Minard regrupa bucățelele de hârtie, iar Ferrand punea paginile una peste alta.

– Absolut, replică Ferrand ținând brațul peste teancul de foi ca să îl ascundă vederii lui Bertier, când preotul intră și se uită în jos, la Minard.

– Dacă vă pot fi cu ceva de ajutor în misiunea dumneavoastră..., începu Bertier.

– Părinte, vă dați seama, sper, că discreția totală este absolut esențială și poate că cel mai bine ar fi să fim lăsați singuri pentru ca școala dumneavoastră să nu fie compromisă, îl întrerupse Ferrand.

– Înțeleg. Dar, rogu-vă, haideți să fim sinceri, spuse părintele Bertier, închizând ușa, apoi adăugă în șoaptă: Știu că Parlamentul se interesează de Jean-Jacques și tocmai de aceea v-a trimis aici. Cel puțin așa mi-ați spus la școală. Eu unul nu vreau nimic, fără întrebări care v-ar putea pune într-o situație stânjenitoare; pur și simplu vreau să știți că și eu am prieteni și superiori la fel de interesați de același om.

– Atunci știți? întrebă Minard.

Mai devreme crezuse pentru o clipă că Bertier fusese iubitul Jacquelinei și că tot el o ucisese. Ce idee absurdă! Acum era clar că Bertier știa că Rousseau e cel vinovat.

Ferrand interveni din nou:

– Cel mai bine e să continuăm investigațiile separat.

– Desigur, aprobă părintele Bertier imediat. Vă informez doar de disponibilitatea mea de a vă ajuta cum pot.

Apoi preotul i se adresă lui Minard:

– Știu că deja ați făcut cunoștință cu Rousseau, prezentându-vă pe drept cuvânt drept prietenul meu. Vă voi însoți cu mare bucurie până la Montlouis pentru a da un caracter oficial

prezentărilor. Jean-Jacques e un profet al vieții simple, dar tot îi place ca lucrurile să fie făcute după tipic, spuse Bertier și răsene nervos, insinuant. Vă vorbesc fără ocolișuri, messieurs. Mai de vreme ați pomenit numele unei tinere din părțile acestea și îmi pare că știți foarte multe lucruri pe care le puteți folosi așa cum credeți de cuviință. Vă spun doar atât: avem aceleași scopuri și chiar s-ar putea să slujim, eu și dumneavoastră, aceleași persoane. Prin urmare e în avantajul fiecăruia dintre noi să acționăm ca aliați. Tot ceea ce dorim sunt informații despre Rousseau și vă asigur că suntem în situația de a ne ajuta reciproc.

– Va fi arestat? întrebă Minard și Ferrand fu nevoit să scape călimara pe podea ca să își împiedice prietenul să spună mai mult.

– Aș fi crezut că arestarea cade mai mult în sarcina dumneavoastră, replică Bertier. Am auzit că ar exista această posibilitate, deși cred că se poate ajunge și la un compromis, în urma căruia i se va permite să fugă din țară. Așa toată lumea va fi fericită.

– Dar cum să lași omul să plece în astfel de împrejurări? se lamentă Minard, iar Ferrand, stropit cu cerneală, se ridică de pe podea, de unde recuperase călimara, și își înșfăcă prietenul de mânecă, întrebându-se dacă nu cumva singura modalitate de a-i închide gura imbecilului era să îi vâre pe gât un ghemotoc de hârtie.

– Răbdare, Minard! zise Ferrand cât putea de calm și adăugă pentru urechile lui Bertier: Acesta nu e numele lui real, desigur.

– Desigur, repetă părintele Bertier. Măine mă întâlnesc cu Jean-Jacques la Montlouis. Dacă vreți să mă însoțiți, voi fi onorat să vă prezint scriitorului nostru, despre care vă pot spune atâtea lucruri. Și, firește, în cursul șederii dumneavoastră în Montmorency, orice înlesnire pe care o poate oferi școala vă va sta la dispoziție. Sunteți bineveniți la masa mea și sper că nu mă veți refuza prea des.

Lui Minard îi plăcură aceste cuvinte.

– N-o vom face, răspunse el. Dar, în opinia mea, omul acesta ar trebui pus sub lacăt după tot ce-a făcut.

Ferrand îi astupă gura cu mâna pătată de cerneală.

– Atunci să ne vedem cu bine mâine, zise el, chinuindu-se să îi țină gura închisă lui Minard în timp ce acesta se zbătea și mormăia în semn de protest.

– Și încă ceva, spuse Bertier, nedumerit de lupta musafirilor lui, dar sublim prin toleranța pe care o manifesta. Am auzit că doi inși, despre care se spune că stau în aceeași casă cu Monsieur d'Alembert, se află acum în Montmorency. Bănuiesc că despre dumneavoastră e vorba.

Ferrand încuviință din cap și zbieră când Minard îl mușcă de mână.

– Atunci noapte bună, zise părintele Bertier calm în timp ce ieșea și închidea ușa în urma lui.

Urmă o ciorovăială legată de o mână rănită, cerneală vărsată pe jos și cine va curăța podeaua. Dar, într-un târziu, cei doi se îmbrățișară și își reafirmară prietenia eternă. Vărsară și lacrimi, apoi merșeră la culcare, dormind buștean.

Ferrand avea dreptate, se aflau doar la începutul noii lor vieți împreună. În următoarele luni, descoperiră că școala le oferea fără rezerve instrumentele de copiat; astfel își asigurau și mesele, vizitele la părintele Bertier devenind mai puțin dese, mai mult săptămânale decât zilnice. Ceea ce părea să îi convină preotului, care îi răsplătea cu mare generozitate pentru lucrările pe care i le transcriau; până și Minard, deși lipsit de plăcerea meselor îmbelșugate luate în compania lui Bertier, ajunsese să agreeze arta culinară, cu care se familiariza prin intermediul Enciclopediei lui Bertier, pe care Ferrand continua să o redacteze și să o asambleze. Trecuse de mult ziua în care clientul lor ar fi trebuit să revină, dar Ferrand era sigur că Rosier, dacă îi găsea vreodată pe cei doi copiiști, sigur avea să îi ucidă cu aceeași ușurință cu care îi făcuse felul și Jacquelinei Cornet; căci Ferrand încă mai credea că Rosier era ucigașul, în ciuda protestelor lui Minard, întoarcerea la Paris fiind în afară de orice discuție.

Desigur, nimeni nu pomeni de așa ceva în timpul lungilor vizite ale lui Ferrand și Minard la Montlouis și al partidelor de șah jucate cu Rousseau. La prezentarea oficială, făcută de părintele Bertier cu multe înflorituri, Rousseau se arătă ușor derutat, încercând să își dea seama dacă cei care își spuneau Ferrand și Minard erau preoți și dacă locuiau în aceeași casă cu d'Alembert; Thérèse aduse vinul, spunând că Rousseau ar trebui să îi trimită o nouă scrisoare lui d'Alembert, dat fiind că aranjamentele pe care părintele Bertier le făcuse în Paris cu privire la mama ei băteau pasul pe loc și, întrucât Rousseau nu părea să știe nimic despre această chestiune, se înfurie și musafirii se retraseră, mai târziu Minard declarând că acela era exact genul de comportament caracteristic unui ucigaș, și nu unui scriitor atât de cunoscut. De acum înainte, îi zise Minard lui Ferrand, ar fi bine să nu se mai afle în compania celui ticălos fără o spadă la cingătoare, hotărâre în urma căreia cei doi purtară mantii lungi în cursul vizitelor pe care Minard insistă să nu le întrerupă, sperând de fiecare dată să găsească dovada supremă a vinovăției lui Rousseau.

Posibilitățile unei conversații epuizându-se repede, șahul rămase singurul pretext pentru aceste întâlniri frecvente. Doi jucau, iar al treilea chibița, deși, când Ferrand și Minard jucau între ei, Jean-Jacques adesea ieșea din cameră, astfel încât atmosfera era exact ca în vremurile bune la Magris, când Minard câștiga exact jumătate din partide; victoriile lui erau întotdeauna rezultatul unor mutări greșite, poate intenționate, făcute de Ferrand în numele prieteniei eterne.

Viața lor era pașnică și fericită, chiar și după sosirea iernii, când vremea se înrăutăți și părintele Bertier le aminti că încă din iunie le spusese la toți că vor sta în Montmorency doar pe durata verii. Nu erau așteptați la Paris? Ferrand spuse că nu, și în perioada aceasta îl evită pe Rousseau, dedicându-se total Enciclopediei care creștea zi de zi, astfel încât acum cei doi erau adevărați experți în nenumărate discipline, cunoștințele lor fiind diferite întrucât fiecare copia o altă parte a cărții.

Fapt care înlătura orice urmă de rivalitate din prietenia lor și le oferea mereu noi subiecte de conversație.

De pildă, într-una din zile Ferrand spuse la cină:

– Ți-aduci aminte că vorbeam odată despre o teorie potrivit căreia focul e o formă de viață?

Minard nu putea uita așa ceva, fusese unul dintre primele lucruri pe care i le spusese Ferrand.

– Nu știi unde am citit despre asta, dar mă întrebam dacă ai dat de ea în Enciclopedie, continuă Ferrand.

Atunci Minard dezvoltă Teoria lui Rosier despre Viața Artificială, conform căreia viața constă din reproducerea informației.

– În cazul acesta, Enciclopedia lui Rosier e vie, iar noi doi suntem doar organele generării ei, conchise Ferrand.

Cei doi căzură de acord că aceasta era o idee extraordinară și toastară în cinstea ei. Apăruseră pe această lume doar ca să se întâlnească și să dea viață unei cărți care le va supraviețui. Enciclopedia era copilul lor.

Până la Crăciun, Minard se considera specialist în trei forme de logică și patru tipuri de geometrie. Știa acum destul de multe lucruri despre ceasornicărie și tâmplărie și încerca să fabrice hârtie, descoperind că stocul necesar de cârpe putea crește prin strângerea fiecărui fir de lână care se aduna în mici ghemotoace în părțile mai puțin accesibile ale corpului uman. În fiecare seară, când se dezbrăcau ca să se vâre în pat, Minard aduna aceste fragmente într-un ritual pe care fiecare dintre ei îl considera un moment extrem de important al zilei.

Viața lor însă nu era lipsită de griji sau dureri. Minard încă mai plângea după sărmana lui Jacqueline și apoi repeta hotărârea de a-l aduce în fața justiției pe cel mai faimos scriitor din lume, care nu avea bunul simț să stea și să se uite cum Minard și Ferrand joacă șah în propria lui casă. Iar Ferrand îi spunea prietenului său că nu trebuie să sufle o vorbă despre asta, că Bertier îi spiona și pe ei cum îl spiona pe Rousseau și că Jean-Bernard Rosier va încerca să dea de urma Enciclopediei

lui câte zile o avea. Apoi Ferrand găsea câteva fire de lână în buric și i le oferea lui Minard în semn de consolare.

Sosi și primăvara, Ferrand deprinzând hidrologia, mineralogia și teratologia cu o dezinvoltură care îl făcea pe Minard aproape invidios. Părintele Bertier întrebă dacă misiunea lor în Montmorency se apropie de sfârșit și le aminti că ar fi în ton cu presupusa lor identitate dacă, precum păsările migratoare, ar începe să îl viziteze din nou pe Rousseau.

– Mai e ceva, zise părintele Bertier.

Din câte auzise preotul, proprietarul căsuței vroia să o demoleze ca să se folosească de pământ. Ferrand și Minard se priviră cuprinși de panică. Casa de care se atașaseră atât de mult și în care aproape un an se bucuraseră de liniștea vieții rurale curând avea să dispară.

– Și cu noi cum rămâne? întrebă Minard, plângăreț.

– Nu vă faceți griji, domnilor, răspunse Bertier, care nicio dată nu arătase că și-a fi pierdut din respectul pe care îl datora celor doi spioni, chiar dacă aceștia, spre deosebire de el, se achi-tau de misiune fără tragere de inimă și aproape fără folos. Între timp s-a eliberat o altă căsuță, la fel de confortabilă ca aceasta. Veți fi și mai încântați când veți afla despre locul în care se află – gard în gard cu casa lui Rousseau!

Părintele Bertier propuse ca toți trei să îl viziteze pe Jean-Jacques chiar în după amiaza aceea. Le Duc de Luxembourg încă nu sosise de la Paris, prin urmare era foarte probabil ca Rousseau să lucreze în pavilionul lui și să nu fie la castelul ducelui. Preotul avusese dreptate; când intrară în grădina din Montlouis (la ora prânzului, după sugestia lui Minard) și o văzură pe Thérèse spălând rufele într-o albie, femeia se îndreptă de spate, în mână cu o rufă din care se scurgea apa, își duse cealaltă mână la ochi ca să se apere de soare și să vadă cine erau musafirii, și strigă îndeajuns de tare ca să audă și ei:

– Dumnezeuule, iar au venit Țațele!

Apoi Thérèse își dădu seama de gafă și adăugă:

– Îl găsiți pe stăpân la locul lui obișnuit.

Ferrand și Minard îl urmară pe părintele Bertier pe după căsuță și apoi de-a lungul cărării înguste, până ajunseră la treptele pavilionului în care îl văzură pe Rousseau la masa de scris. Ușa din sticlă era deschisă; Rousseau îi auzi, ridică privirea și expresia lui se schimbă de la cea a scriitorului cuprins de inspirație (cum o fi arătând ea!) la cea a unui ins care tocmai și-a adus aminte că îl doare ceva.

– Jean-Jacques! Ce bine-mi pare că te văd, spuse Bertier urcând cele câteva trepte ca să își îmbrățișeze prietenul.

Rousseau se ridică și privi peste umărul lui Bertier la cei care veneau din urma lui.

– Sigur vei descoperi că priceperea mea în ceea ce privește nobilul joc de șah a crescut din plin în lunile în care nu ne-am văzut, anunță Minard cu emfază.

– Monsieur d'Alembert ce mai face? întrebă Rousseau.

– D'Alembert? Nu ne-am întâlnit cu el, răspunse scurt Minard.

– E plecat mai tot timpul. Ca și noi, de altfel, explică Ferrand.

Acum toți patru se aflau în cămăruța lui Rousseau. În precedentele lor întâlniri cu scriitorul, Ferrand și Minard nu fuseseră invitați aici nici măcar o dată.

– Și la ce mai lucrezi? întrebă Minard cu stângăcie, pipăind pagina umedă de pe masă. Alt roman? I-ai stabilit titlul?

Bertier tuși, apoi i se adresă lui Rousseau:

– Prietenii mei se mută în altă casă din Montmorency. Cred că vei fi plăcut surprins să afli unde anume.

Apoi îl rugă pe Rousseau să iasă puțin și arată spre casa galbenă de dincolo de zidul grădinii.

– Acolo? făcu Rousseau. Ăștia doi vor locui *acolo*!?

– Știam că vei fi încântat, spuse Minard, bătându-l pe Rousseau atât de tare pe umăr, încât scriitorul fu cât pe-acți să-și piardă peruca. După ce devenim vecini, vom putea juca șah în fiecare zi. Și-am să-ți țin piept cu brio, Jean-Jacques. M-am pus la punct, mulțumită Enciclopediei.

Ferrand își trase prietenul deoparte și cei patru contemplară casa galbenă în tăcere. Nu putem decât ghici care erau gândurile lor în acest moment; ale lui Rousseau erau marcate de oftaturi sfâșietoare.

Zidul dintre cele două proprietăți erau caracteristice pentru grădinile lor, lungi și înguste în ambele cazuri; zidul făcea un cot de nouăzeci de grade în locul în care întâlnea pavilionul lui Rousseau, ceea ce însemna că, de la fereastra lor, Ferrand și Minard aveau să vadă ca în palmă locul în care lucra Rousseau.

– Am putea trece pe la bârlogul tău după-amiaza, pentru câteva partide, zise Minard și lui Ferrand i se păru că deslușește o undă de amenințare în cuvintele lui.

Cei doi nu mai discutaseră chestiunea de câteva săptămâni, Ferrand însă știa că prietenul lui încă mai spera să îl aducă în fața legii pe Rousseau pentru fărâdelegea pe care credea că acesta o comisese, dar mai știa și că, dacă Minard va încerca așa ceva, erau pierduți amândoi.

– Ei, ce-ar fi să vedem noua dumneavoastră locuință? propuse Bertier și o luă pe trepte în jos.

– N-are rost să ocolim, replică Minard și își trecu un picior peste zidul grădinii.

Zidul depășea un stat de om, dar poziția mai înaltă a pavilionului lui Rousseau înlesnea escaladarea și apoi coborârea în cealaltă grădină folosind ca puncte de sprijin pietrele din zid.

– Haideți! le strigă Minard de sus.

– Prefer drumul obișnuit, spuse Ferrand, urmându-l pe părintele Bertier. O zi bună, i se adresă el lui Rousseau.

– Ne vedem mai târziu, strigă Minard, mergând prin noua lui grădină.

Rousseau se întoarse în pavilion și trânti ușa după el.

Ferrand și Bertier ajunseră la scurt timp după ce Minard intrase în casă, constatând că e mult mai încăpătoare și mai pe gustul lor.

– Vă suntem foarte recunoscători, îi zise Ferrand preotului, pe un ton sec, în timp ce intrau în camera principală.

Minard stătea la fereastră și privea tăcut grădina la capătul căruia camera de lucru a lui Rousseau era cât se poate de vizibilă.

Bertier puse o mână pe umărul lui Minard.

– Perfect, nu? Știam că veți fi mulțumiți. Acum puteți să-l țineți sub observație cât doriți.

– Va plăti, murmură Minard.

– Minard! interveni Ferrand. Mi se pare mie sau ți-e rău? Ce-ar fi să te întinzi puțin?

Se părea că această nouă apropiere de Rousseau adusesese la paroxism obsesia lui Minard față de teoria pe care o demonstrase de 4096 de ori, aceasta fiind limita impusă de cantitatea de hârtie pe care o avusese la dispoziție și de mărimea podelei.

Cu o voce joasă, părintele Bertier spuse:

– Din nou vă ofer această ospitalitate fără a cere nimic în schimb, doar să nu uitați ajutorul pe care vi-l dau în misiunea dumneavoastră. Acum vă va veni ușor să intrați în camera lui Rousseau ori de câte ori veți dori. Pe mulți îi interesează ce scrie el și mulți ar plăti bani frumoși ca să afle acest lucru. Prin urmare, dacă veți considera vreodată că superiorii dumneavoastră nu vă răsplătesc cum se cuvine, vă asigur că veți primi înzecit pentru orice informație pe care mi-o veți aduce.

Apoi părintele Bertier spuse că va aranja ca lucrurile lor să le fie aduse puțin mai târziu și plecă. După ce Ferrand închise ușa după el, se întoarse și îl găsi pe Minard pierdut în aceeași stare prevestitoare de rele.

– Minard, nu e bine că suntem aici. Uită de Rousseau, uită de Jacqueline, uită de toate celelalte. Ce rost are să ne punem viața în primejdie?

Dar tot restul după-amiezii Minard rămase la fel de posomorât.

În zilele următoare atmosfera se mai relaxă. Ferrand răsuflă ușurat că bănuielile prietenului său se reduceau din nou la

problema combinațiilor abstracte pe care acum Minard își propunea să o rezolve prin construirea, în acord cu logica lui Rosier, a unui „motor de calcul” alcătuit din 1048576 bucățele de hârtie aranjate ca o rețea de fire. Ce să-i faci, se consolă Ferrand, toți avem nevoie de un hobby.

Ferrand era cel care muncea cel mai mult ca să le asigure traiul. Documentele primite de la școală erau copiate aproape în întregime de el, în timp ce Minard stătea la etaj și își construia mașinăria logică. În serile lungi, Ferrand transcria cu răbdare fiecare pagină și, din când în când, auzea bufnituri în tavan, semn că Minard se târa de colo-colo, scăpând și câte o înjurătură. Uneori, Ferrand se întreba dacă nu cumva această nouă preocupare a lui Minard le afecta relația; dacă nu cumva tendința lui Minard de a sta închis în el, ursuz, îi exacerba noua pasiune.

– Ah, de-aș găsi modalitatea de a îmbunătăți memoria! exclama Minard, inexplicabil, referindu-se la amestecul de hârtii și ațe de pe genunchii lui și de pe podea, al cărui unic scop era să dovedească o dată pentru totdeauna identitatea ucigașului Jacquelinei.

Ferrand însă nu obiecta deloc față de povara din ce în ce mai grea de pe umerii lui. Era de datoria lui să îl sprijine pe Minard în această perioadă dificilă, care cu siguranță avea să treacă; cel puțin Minard era dispus să cumpere de-ale gurii, chiar să dea cu mătura și să gătească înainte ca, la sfârșitul unei mese punctate de frânturi de conversație, să revină la calculele lui.

Între timp Minard dovedise fapta lui Rousseau în atâtea feluri încât acum se gândea să scrie o carte dedicată în exclusivitate acestui subiect. Își imagina o întreagă ramură a științei, aprofundată de o armată de specialiști... La asta se gândea privind lung spre pavilionul lui Rousseau, gol acum, fiindcă scriitorul se afla la Enghien, cu ducele, când Ferran spusese pe neașteptate:

– Minard, trebuie să discutăm despre ceva.

Minard se întoarce.

– Despre ce trebuie să discutăm?

– Despre noi.

– Ce-i cu *noi*?

Ferrand privi jignit.

– Asta e tot ce poți spune: „Ce-i cu *noi*?”

Minard privi nedumerit.

– Cum adică: „Asta e tot ce poți spune: «Ce-i cu *noi*?»”?

O ținură tot așa până când Minard înțelese că Ferrand se plângea că gătește prea mult, mătură prea mult și copiază aproape tot materialul.

– Uneori te culci de-abia în zori! adăugă Ferrand ca argument hotărâtor.

Minard propuse să angajeze un slujitor.

– Și muncești tu ca să-l plătești?

– Vorbim cu părintele Bertier. Ne dă unul pe gratis.

– A, sigur, dă fuga la părintele Bertier după ajutor.

– Cum adică „părintele Bertier”?

Și tot așa. Ciondăneala trecu prin mai multe faze de atac și reconciliere, acuzații și justificări, până când se sfârși cu fuga lui Ferrand la etaj, în lacrimi, și cu declarația lui Minard cum că iese la o plimbare.

De îndată ce trânti ușa, Minard se gândi că habar nu are încotro vrea să meargă, de fapt nici nu vroia să se plimbe. Ar fi preferat să lucreze mai departe la motorul lui de calcul, dar Ferrand era sus acum și plângea de mama focului; îl auzea de pe alee.

Această alee trecea pe lângă grădina lor până ajungea la pavilionul lui Rousseau. Chiar și de acolo lui Minard i se păru că aude hohotele de plâns ale lui Ferrand și se gândi la ansamblul acela complicat, din hârtie și ață, din camera în care urla Ferrand, pe care, spera el, prietenul lui nu îl va distruge într-un acces de furie. Apoi Minard hotărî că e timpul să câștige niște bani. Aleea era pustie, drept care escaladă zidul și se apropie de ușa pavilionului pe care o găsi descuiată. Intră și luă o mână de foi din mijlocul unui teanc. Chiar dacă li se observa

lipsa, lui Minard puțin îi păsa. Se întoarse pe același drum, peste zid, și se îndreptă spre școală.

Părintele Bertier fu nespus de încântat să-l vadă („părintele *Bertier*“ își repetă Minard în timpul întrevederii, auzind parcă vocea invidioasă a lui Ferrand).

– Sunt atât de bucuros că v-ați hotărât să faceți din mine aliatul dumneavoastră, spuse preotul, umplând două pahare cu vin după ce amândoi se așezară confortabil în camera lui.

Bertier cercetă foile aduse de Minard.

– Se pare că *Émile* e aproape gata. Mă întreb ce va crede Parlamentul despre asta, zise preotul și îl privi pe Minard drept în ochi. Dar dumneavoastră nu sunteți trimis de Parlament, nu-i așa?... Spuneți-mi. Pentru cine lucrați?

Minard tocmai reconstituia ciorovăiala cu Ferrand, nefiind atent.

– D'Alembert e cel care vă plătește?

Nici un răspuns.

– Sau Grimm? Madame d'Épinay?

Minard ajunsese la partea în care se certau pentru că el era cel care dormea întotdeauna mai aproape de fereastră și de ce fereastra aia trebuia să stea deschisă sau închisă numai după vrea lui Minard, nu și a lui Ferrand; la care Minard răspunsese că, dacă asta era problema, poate că ar fi mai bine să doarmă fiecare în altă cameră, la care Ferrand spusese că așa și vor face, iar Minard încercase să-l liniștească. „Ce bine era dacă spuneam da pe loc“, gândi el.

– Poate Diderot? insistă Bertier. Înțeleg. Tăcerea dumneavoastră este elocventă, Monsieur Minard, și îmi spune totul.

– Nu copiază el chiar atât de mult pe cât crede, zise Minard în cele din urmă.

– Știu, fu de acord Bertier. Îi trimit zeci de lucrări muzicale și pe cele mai multe pur și simplu le depozitează în cămăruța aia a lui, iar eu îl plătesc indiferent dacă le copiază sau nu. Tot ce contează la Rousseau e să nu-i rănească nimeni mândria.

Se prefacă că trăiește din copiat, iar prietenii lui se prefacă că nu-l subvenționează. Dar amândoi știm cât este de ipocrit.

– Da, ipocrit, spuse Minard revenind în conversație. Și nu știu de ce contează atât de mult pentru el dacă o fereastră e deschisă sau închisă. Știți, s-ar putea chiar să fie în pragul unei crize.

Bertier se îndreaptă de spate.

– Serios? De fapt, bănuiam și eu asta.

Minard se apucă să explice:

– Poate că numai din cauza Enciclopediei. Susține că petrece atât de mult timp copiind pentru dumneavoastră când, de fapt, Enciclopedia îi ia mult mai mult timp și nu știu ce-a găsit în secțiunile pe care le-a terminat, dar sunt sigur că e ceva legat de stările astea ciudate prin care trece.

Bertier era numai ochi și urechi. Iată adevăratul secret al activității lui Jean-Jacques! Își scria propria enciclopedie, ca reacție la Diderot și d'Alembert pe care Rousseau îi respinsese.

– O, cât aș da să văd această operă, zise el. Și, desigur, v-aș răsplăti pe măsură.

Bertier încă nu-i dăduse nimic lui Minard pentru această primă mostră. Se apropie de birou și scoase o pungă din sertarul ferecat.

– O sută de livre, spuse el, așezând punga pe măsuta de lângă cotul lui Minard. Considerați-o un avans la prima fasciculă pe care mi-o veți aduce din această enciclopedie.

Minard vârî punga în buzunar, calculând că numai porțiunile pe care el însuși le copiase deja îi vor aduce destui bani ca să cumpere o casă. Brusc, Enciclopedia făcuse din Minard un om bogat și acesta își dădu seama că, din acest vis de îmbogățire, Ferrand era până una-alta absent.

Cei doi se despărțiră și Minard se întoarse acasă, unde îl îmbrățișă pe Ferrand cu toată căldura, dar nu îi spuse nimic despre punga pe care o adusese cu el. În zilele următoare născoci o poveste potrivit căreia mai multe comisioane pe care le făcea unui negustor de cherestea din partea locului îi aduceau bani regulat, ceea ce îi permitea să contribuie și el la întreținerea

gospodăriei pe picior de egalitate cu Ferrand, chiar dacă Minard nu mai copia nimic. Așa își putea perfecționa motorul de calcul pe îndelete, iar Ferrand nu mai avea ce să obiecteze.

– Nu înțeleg de ce te mai obosești, comentă Minard într-o după-amiază când îl găsi pe Ferrand transcriind o nouă parte din Enciclopedie. Nu faci decât să-ți umpli capul de prostii.

În urma acestor tensiuni dintre ei vizitele la vecinul de alături deveniră și mai dese; acum însă mergea fiecare pe cont propriu. Minard prefera să își petreacă timpul la Montlouis când era numai Thérèse acolo. Femeia era proastă, dar cel puțin nu omorâse pe nimeni, iar pasiunea lui Minard pentru șah era pusă în umbră de entuziasmul pentru deducțiile logice făcute cu ajutorul colecției din ce în ce mai mari de „computere“ ale lui Rosier, acele „mori“ din hârtie și ață care îl captivau atât de mult. Ferrand era cel care venea la Rousseau ori de câte ori acesta era acasă, ținându-l departe de *donjon* cu partidele de șah care durau ore întregi, în timp ce Ferrand se hotărâra dacă e gata să dea ochii din nou cu morocănosul lui tovarăș.

Tocmai de aceste partide se folosea Minard ca să se strecoare fără probleme în camera de lucru pustie a lui Rousseau, sperând în continuare să găsească dovezi convingătoare ale unui fapt pentru care probele păreau să se extindă la infinit, dacă lumea ar fi avut suficientă hârtie și ață și o podea îndeajuns de mare pe care să-și facă toate calculele. Bucăți din această mașinărie umpleau buzunarele lui Minard; hârtii pe care scrisese „dacă“, „atunci“ sau „merge“; cuvinte cum ar fi „vină posibilă“, „o dorință anume“ și „viață secretă“. Atât de neglijent era cu aceste piese componente de rezervă care, din când în când, după ce vâra mâna în haină după altceva, zburau în jurul lui Minard ca niște siniștri fulgi de zăpadă, încât odată, pe când scormonea prin pavilionul lui Rousseau, scăpă o bucățică, pe care Jean-Jacques o descoperi ulterior, pe care stătea scris un singur cuvânt: „UCIGAȘULE!“

Minard continuă să-l viziteze pe părintele Bertier, averea lui crescând cu fiecare porțiune din Enciclopedie pe care i-o

preda. Curând printre prietenii și cunoștințele lui Rousseau începură să circule zvonuri atât despre marea lucrare pe care o pregătea acesta, cât și despre starea extremă în care îl aduseseră singurătatea, contemplarea și viața simplă de la țară. Acum nu numai Minard și Bertier se interesau de el fiindcă, într-o noapte, când sări zidul ca să intre în pavilion, Minard găsi ușa deschisă și înăuntru un necunoscut care căuta prin hârtiile lui Rousseau.

– Cine ești? întrebă Minard.

Necunoscutul tresări de frică, își miji ochii spre noul sosit și spuse:

– Ți-aș putea pune aceeași întrebare, fiindcă e clar că nici unul dintre noi nu are ce căuta aici.

– Spune-mi cum te cheamă.

– Minard, răspunse necunoscutul.

Ce coincidență curioasă, gândi Minard, al cărui nume era evident mult mai comun decât crezuse până atunci.

– Nu e numele meu real, zise Minard.

– Nici al meu, replică Minard.

– Ești prieten cu Monsieur d'Alembert?

– Da, spuse Minard. Dar tu?

– Bineînțeles. Dar Enciclopedia e cea care mă interesează.

– Bineînțeles. Și pe mine.

Totul era foarte confuz și nu mai avea rost să continue conversația, motiv pentru care Minard (cel puțin el credea că este) se întoarse acasă. Acest episod enigmatic nu se repetă; dimpotrivă, Minard începu să se întrebe dacă nu cumva fusese doar un vis, provocat de prea multele nopți petrecute asupra motorului de calculat; deveni însă și mai preocupat, ceea ce îi înrăutăți relația cu Ferrand.

Apoi, într-o dimineață, criza se declanșă.

– Te las, anunță Ferrand.

Era deja îmbrăcat când Minard de-abia deschidea ochii, somnoros.

– Cum adică „Te las“?

Dar era prea târziu pentru acele bătălii verbale atât de familiare.

– M-am hotărât, Minard. Am petrecut multe momente fericite împreună și vreau numai pe ele să mi le amintesc. Dar mă tem că, pe măsură ce trece timpul, aceste resentimente dintre noi vor șterge tot ce a fost frumos.

Minard habar nu avea despre ce era vorba sau de ce Ferrand se exprima atât de ciudat. Poate din cauza Enciclopediei, poate din cauza romanelor blestemate ale lui Rousseau și ale imitatorilor lui pe care Ferrand se apucase să le citească și care, bănuia Minard, erau pline de aceste sentimente fără noimă, toate la modă acum datorită ucigașului de alături.

– Lasă-mă să dorm, zise Minard, adormind la loc.

După o vreme, un alt zgomot îl trezi pe Minard din visele lui cu ață și hârtie, în care fiecare convingere era justificată fără limite. Cai, o trăsură, agitație. Minard privi pe fereastră și o văzu pe Thérèse strigând la vizitiu:

– A plecat deja!

– Dar avem un mandat de arestare pe numele lui.

– Poți să-mi arăți câte mandate vrei tu, dar îți spun că a plecat.

Încercau să-l aresteze pe Ferrand! Oare exista și un mandat pe numele lui Minard? Sări din pat, țopăind într-un picior în timp ce își trăgea ciorapii, își puse hainele peste cămașa de noapte și uită de pălărie, începând să adune înfrigurat tot ce se putea. Motorul lui de calculat se redusese repede la un nod imposibil din care cădeau la întâmplare bucățele de hârtie. Să nu uite banii! Cu siguranță cel mai important lucru dintre toate! Curând vor bate la ușă, cerând să li se spună unde se află. Oare Minard era acuzat de moartea Jacquelinei? Sau de faptul că nu înapoiase Enciclopedia lui Rosier proprietarului de drept? Sau pentru o fărâdelege de care Minard nici nu avea habar?

Nu mai avea nici o șansă de scăpare; afară păreau a fi douăzeci de trăsură și o sută de cai; poate un întreg detașament de soldați fusese trimis să împresoare casa. Da! Văzu de la

ferestra cum un ins bine îmbrăcat urcă treptele pavilionului lui Rousseau și privește prin ușa de sticlă. Se pregăteau să atace casa lui Minard prin grădină!

Minard se ascunse curajos sub pat și de-abia peste două ore crezu de cuviință că poate ieși fără probleme.

Până la urmă nu îi luaseră casa cu asalt; între timp Minard, hotărî că Thérèse îl ajutase să scape de arest spunându-le că el și Ferrand plecaseră deja. O fi ea proastă, gândi Minard, dar în dimineața aceasta îi salvase pielea.

Se pregăti să plece. Toate obiectele esențiale erau acum împachetate; câteva haine, bucata lui din Enciclopedie (Ferrand luând restul) și banii pe care îi câștigase de pe urma ei. Dar unde să se ducă? În timp ce cugeta la asta, Minard se hotărî să îi facă o ultimă vizită Thérèsei. O găsi plângând la masa din bucătărie.

– Ce noapte groaznică am avut! se plânse ea gemând.

Probabil că auzise ultima ciondăneală dintre Ferrand și Minard. De multe ori observaseră cât de ușor cea mai liniștită conversație ajungea până la casa cealaltă, motiv pentru care Minard încerca să își convingă prietenul să coboare vocea, iar Ferrand spunea: „Chiar atât de mult te deranjează ce spun eu?”

– Într-adevăr, groaznică, spuse Minard, amintindu-și de cratița zburătoare care fusese cât pe-acți să îi ia capul doar fiindcă îi atrăsese atenția lui Ferrand asupra tendinței lui de a sforăi. Dar a plecat.

Thérèse gemu din nou, ascunzându-și fața în mâini și întinzându-se pe masă.

– Cel puțin a fost avertizat, o auzi Minard vorbind cu ea însăși.

– Așa e. I-am spus de nu știu câte ori că odată și-odată tot se va întâmpla.

Thérèse se ridică în capul oaselor.

– I-ați spus? Adică știati?

Minard clătină din cap mahnit.

– Cu toții ne-am dat seama că se va întâmpla. Deunăzi vorbeam cu părintele Bertier...

Minard observă că femeia îl privește cu ostilitate.

– Dumneavoastră l-ați trădat, zise ea calm. Din cauza dumneavoastră s-a întâmplat asta.

Minard îi consideră acuzația complet nefondată. La urma urmei, orice dezacord presupune două opinii, iar el chiar îl lăsase pe Ferrand să se ocupe de deschiderea ferestrei pe timp de noapte. Thérèse însă era complet idioată, și măritată cu un uci-gaș, la ce să te aștepți de la ea?

– Alungat din țara pe care a adoptat-o și a iubit-o, numai din cauza dumneavoastră, suspină ea.

– A părăsit țara?

Lui Minard asta i se părea puțin prea de tot.

– Dar dumneavoastră și prietenul dumneavoastră nu mai puteți să-i faceți nici un rău după ce se întoarce în Elveția.

– Habar n-aveam că a mai fost pe acolo, zise Minard, călătoriile nefăcând parte din conversațiile lor. Știți exact unde s-a dus?

Minard se și gândea să îi scrie fostului său prieten.

– Sigur că știu. Plec și eu acolo cât de curând.

Pentru prima oară Minard se arată ușor nedumerit.

– Cum adică „Plec și eu acolo“?

Dar femeia nu se lăsă atrasă într-o conversație de genul celei care devenise un obicei pentru Ferrand și Minard.

– Cred că acum ar trebui să plecați, spuse ea. Am treabă.

Deci nici o șansă să se aleagă cu o supă de morcovi. Minard se întoarse acasă și un strigăt pe care îl auzi din drum îi dădu de înțeles că nu va avea nevoie de motorul lui de calculat ca să își dea seama ce se întâmplase în primele ore ale dimineții.

– Jean-Jacques a fugit, striga cineva. Se spune că în Elveția.

Curând mai multe persoane se adunară la poarta casei lui Rousseau.

Minard înțelese totul acum. Își verifică din nou bagajul, asigurându-se că banii sunt bine ascunși, și trecu în revistă

numeroasele obiecte pe care avea să le lase în urmă; dovezi fără valoare ale vieții lui alături de Ferrand. Trădat! Vedea totul atât de clar.

Oare ce se întâmplase în timpul acelor lungi partide de șah pe care Ferrand le juca având ca partener pe Jean-Jacques? Vorbeau cumva despre Minard? Oare Ferrand i se plângea și lui despre așa-zisa ezitare a lui Minard de a se ocupa și el de treburile casei, despre nevoia lui de a i se aminti să își schimbe flanela de corp, despre preocuparea lui de a lega bucățele de hârtie și de ață? Da, trebuie să fi râs, nu glumă, pe seama lui, Ferrand și Rousseau, în timp ce făceau schimb de pioni. Oare Ferrand vorbea și despre existența lui solitară, nevoit să copieze pagini întregi care nu însemnau nimic pentru el, în timp ce Minard își vedea de ale lui la etaj; oare Ferrand îi spunea lui Rousseau ce credea Minard că știe despre el? Simți cum îl ia cu frig când își imaginează scena; Rousseau și Ferrand studiind tabla de șah și Ferrand spunând: „Crede chiar că ești un ucigaș, Jean-Jacques! Ai auzit ceva mai absurd?”

Apoi Jean-Jacques întinzându-se ca să atingă dosul mâinii lui Ferrand. Rânjetul lui când spune: „Ce idee trăsnită! Cum să fie ucigaș cel mai faimos scriitor din lume?”

Cei doi izbucnind în râs, din ce în ce mai tare, maimuțărindu-l pe Minard, pe măsură ce zeflemeaua lor umplea încăperea, casa, grădina, întregul Montmorency, întreaga Franță, umplând lumea cu batjocura lor nesfârșită la adresa lui, a lui Minard, care vedea și înțelegea aceste lucruri cu atâta claritate. Stătea aproape de fereastră acum, parcă nevenindu-i să plece și strângând în pumn o floare mică, uscată, pe care trebuie să o fi smuls din vaza de pe pervaz, strivind-o între degete.

Cum s-o fi sfârșit? Rousseau probabil că îl invitase pe Ferrand la o nouă partidă de șah și apoi îl anunțase care era planul. Curând va pleca în Elveția și auzise că Ferrand era în pericol; exista un mandat de arestare pe numele lui.

– Cum rămâne cu Minard? poate că întrebase Ferrand.

Da, Minard era sigur că Ferrand pusese această întrebare.

– Nu-l pot lua decât pe unul dintre voi, venise poate răspunsul. Tu vei veni cu mine; Thérèse ne va urma mai târziu.

Așa trebuie să fi decurs discuția, hotărî Minard. Părăsi casa și porni în căutarea unei trăsură spre Paris, de unde avea să-și înceapă propria călătorie spre Elveția. Rousseau, ucigașul, îi ademenise prietenul cu minciuni, îi câștigase încrederea, îl dusesese într-o țară străină unde putea face tot ce dorea cu el. Minard însă îi va găsi, oriunde s-ar ascunde. Nu știa cât timp îi va lua căutarea, dar odată și-odată tot își va reîntâlni prietenul și apoi vor trăi fericiți până la adânci bătrâneți.

Și astfel începu lunga căutare a lui Minard.

Capitolul 12

Se apropia ziua în care Ellen avea să plece în interes de serviciu. Reluasem întâlnirile cu Louisa, acum însă tânăra părea mai mult neliniștită, cu mintea în altă parte. Poate că vroia să „discute”; dar singurul lucru despre care puteam discuta eu era literatura, drept care în fiecare săptămână ședeam împreună, ea menționa un scriitor pe care tocmai îl citea sau reușea cu mult efort să pună o întrebare în maniera aceea ezitantă pe care apoi mi-o aminteam în pat, înainte de a adormi, și așa ora trecea repede, fără nici un pas înainte. Jill Brandon manifesta aceeași curiozitate latentă care trăda fascinația.

– Încă mai funcționează „grupul”? întreba ea și, de fiecare dată când puneam această întrebare, ultimul cuvânt devenea din ce în ce mai nefiresc, ca după o prea mare folosință, până când păru că nu se mai referă la activitatea în care eu și Louisa eram angajați în spatele ușii închise a biroului meu.

Trebuia să îmi fac planurile pentru săptămâna în care Ellen avea să lipsească. Louisa m-a ajutat din nou, aducând la întâlnire un alt articol pe care îl găsisese, de data aceasta despre un teoretician al literaturii despre care nu auzisem, pe nume Nicolas Clairry. I-am amintit de promisiunea ei, de care mă îngrijisem ca o cloșcă până la sosirea momentului potrivit, și i-am propus să vină acasă la mine ca să-mi arate cum să explorez misteriosul „World Wide Web” de unde culegea atâtea informații. A acceptat imediat și în clipa aceea am auzit un ciocănit la ușă, am tresărit și eu și Louisa, surprinși, de parcă am fi

făcut ceva urât și, aproape înainte de a termina de spus „Întră“, ușa s-a deschis și a apărut Jill Brandon, care nu vroia decât să îmi înapoieze o carte pe care i-o împrumutasem.

– A, bună ziua, Louisa, a zis ea cu inocență. Sper să-mi predai lucrarea aia la timp.

Louisa a înclinat din cap în timp ce Jill îmi dădea cartea și nu am idee unde și-a îndreptat Jill ochii fiindcă privirea mea s-a lăsat în podea, dintr-o senzație bruscă și inexplicabilă de jenă.

Ulterior Jill Brandon mi-a spus, cu acuratețea excepțională a unui proiectil teleghidat prin laser, că „fata asta, Lawson“ părea „un pic abătută în ultima vreme“. Aveam idee ce i s-a întâmplat, din moment ce era clar că îmi petrec atâta timp în compania ei? Știam de ce își preda lucrările cu întârziere, făcute ca vai de lume, și de ce lipsea uneori de la cursuri?

– Dar reușește să participe la întrunirile „grupului“ tău, a zis Jill caustic, iar eu m-am simțit ca un mic depozit de muniții aruncat în aer în transmisiune directă la TV, în fața privirilor indifferente ale oamenilor din întreaga lume.

Apoi, ca și cum nu ar fi fost de ajuns, a adăugat:

– Poate că n-ar fi rău să stai de vorbă cu ea.

Cum altfel credea că ne petrecem timpul împreună?

Ne place să ne închipuim că existăm într-o stare de invizibilitate, că dorințele și aspirațiile noastre sunt la fel de necunoscute ca și conturile noastre din bancă, de aceea suntem neplăcut surprinși ori de câte ori devenim conștienți că acele fețe care trec pe lângă noi în fiecare zi, dând din cap și zâmbind, ne urmăresc cu mult mai mult atenție decât credem noi. Informațiile lor despre mișcările și obiceiurile noastre sunt mult mai profunde și mai precise chiar decât informațiile noastre; tot ele îndeplinesc cu discreție misiuni de recunoaștere care ne vizează viața, avansează teorii și ipoteze despre noi, în timp ce citim ziarul de dimineață la cafea și ne uităm la ceas. Oare ceea ce era evident pentru Jill Brandon era în aceeași măsură și pentru Ellen, datorită unor semne diferite, dar nu mai puțin condamnabile?

Și totuși, planul fusese definitivat și nu mai putea fi schimbat; astfel, în următoarele zece zile am urmărit cu un interes neobișnuit de viu activitatea lui Ellen, starea financiară a firmei producătoare de materiale plastice pe care trebuia să o viziteze, cât și detaliile itinerariului ei, fiind foarte atent la momentele în care era posibil să îmi telefoneze și la ora de întoarcere. Dacă Ellen sesiza vreo ciudățenie în comportamentul meu, ca de obicei o puneam pe seama unei probleme abstracte care îmi venea în minte pe neașteptate și pe care trebuia neapărat să o rezolv.

Apoi Ellen a plecat, câteva zile am trăit cu fasole pe pâine prăjită și mâncare gătită luată din oraș, până când, în sfârșit, a sosit și seara în care așteptam vizita Louisei.

Am auzit soneria și am deschis ușa cât se poate de calm, aruncând doar o privire peste umărul Louisei ca să văd dacă nu mă vede cineva de peste drum, apoi am invitat-o înăuntru într-un mod oficial și impersonal de care orice martor ar fi spus că e exact tonul pe care îl adopti atunci când vine cineva ca să se uite la contorul de gaz. Purta o bluză crem dintr-un material care părea subțire și ușor la pipăit, am condus-o în camera de zi, apoi am lăsat-o singură ca să fac o cafea, dându-mi seama că habar nu aveam ce să îi mai spun unei persoane care, pentru mine, în acel moment, se reducea la un obiect de vestimentație pe care poate că îl alesese în mai puțin de un minut. Prin urmare nu era deloc surprinzător că rămăsesem fără glas, recurgând la câteva întrebări despre cât lapte, zahăr și biscuiți ar dori, înainte de a-mi găsi refugiu în bucătărie.

Când ne confruntăm cu o situație nefamiliară ne jucăm rolul cât mai bine cu putință, iar scenariile pot ajunge la noi din multe locuri. Acestea sunt zonele în care viața noastră, în clipa aceea, există cu adevărat; drept care, în timp ce măsuram cafeaua măcinată, scăpând puțin și pe jos, cu mâinile tremurânde, o parte din mine se afla într-o reclamă TV, o alta într-un pasaj dintr-un roman obscur, iar o a treia într-un cântec pe care m-am trezit că îl fredonez. Disponibilitatea omului de a

recurge la confortul clișeului poate acționa la un nivel atât de profund încât ne poate lăsa, uneori, într-o stare pe de-a-ntregul secundară și neautentică. Se spune că, atunci când iubim, jucăm un rol învățat din cărți, din filme sau din bârfe, și se mai spune că întreaga existență a unui individ poate fi dictată prin imitație sau reacție, ca răspuns la nenumăratele forțe moderate și presiuni nevăzute prin care suntem direcționați în mod constant. Întreaga mea viață, am început eu să-mi dau seama, devenise de-a lungul mai multor luni o formă de pastişă.

Proust are multe de spus pe acest subiect. Și-a început cariera literară cu o serie de articole de ziar în care adopta stilurile mai multor scriitori; în altă parte vorbește despre felul în care „melodia” unui scriitor ne poate infecta precum un virus, rămânând în minte, astfel încât, la orice ne-am gândi, orice am încerca să scriem după aceea, o vreme, după ce am terminat de citit, vom fi marcați de ea. Acesta e, de fapt, eco-ul unui sentiment identic exprimat de Montaigne, care a spus atât de plastic că nu își putea petrece timpul în compania lui Plutarh fără o „felie de piept sau o aripă”; și Pascal a înțeles felul în care o carte ne poate vorbi ținând o oglindă în fața sufletului nostru. „Nu în Montaigne, ci în mine însumi găsesc tot ce văd acolo”, spune el în *Essais*.

Ajungând la această digresiune, mă întrerup câteva minute ca să caut cuvintele întocmai ale lui Pascal în exemplarul pe care îl am aici, în timp ce o asistentă trece pe lângă mine, îmi aruncă o privire și îmi zâmbește compătimitor; după ce îl găsesc, îmi aduc aminte de un alt *pensée* cu o importanță și mai mare despre starea minții, care trebuie să mă fi obsedat în timp ce preparam cafeaua pentru Louise.

Ce este „Sinele”? se întreabă Pascal. Dacă cineva este iubit pentru felul cum arată sau pentru personalitatea lui, Sinele lui adevărat e cel iubit? Bineînțeles că nu, spune Pascal, fiindcă felul cum arătăm se schimbă, la fel și personalitatea; dar nu putem spune că Sinele nostru se pierde. Atunci unde se află această esență ce nu se poate schimba? Și putem iubi pe oricine, doar

pentru niște însușiri care sunt întâmplătoare, venite poate din altă parte? Ceea ce iubim noi sunt calități neesențiale, conchide Pascal; astfel încât nu numai oamenii pe care îi dorim ci chiar și Sinele nostru pare să se evapore brusc și să revină la acele surse din care a fost adunat, poate instinctiv, precum acele forme bizare din frunze și tot felul de bucățele puse la un loc de unele păsări tropicale. Dacă o iubeam pe Louisa pentru un zâmbet, un parfum, felul ei de a se mișca în clipa în care a intrat pentru prima oară în biroul meu cu cele două prietene, sau chiar pentru anumite bluze pe care le schimba cum vroia, poate că îl iubeam și pe Montaigne sau pe Pascal cu aceeași lipsă de însemnătate, devoțiunea mea limitându-se la efectul întâmplător al unor cuvinte, observații sau întorsături de fraze din partea lor; iar micul Sine care își închipuie că poate simți o astfel de dragoste e pur și simplu împrumutat dintr-o reclamă TV, un roman obscur sau un cântec care te obsedează.

Acum eram gata să dau din nou ochii cu Louisa, înarmat cu o cafetieră plină și două câni pe o tavă care îmi displicuse dintotdeauna. După obiceiul nostru, am întrebat-o ce a mai citit. Mi-a spus că, în sfârșit, începuse să îmi citească volumul, pe care îl tot lăsase pentru momentul în care va simți că e cu adevărat „pregătită”. Firesc, această pregătire mi s-a părut simbolică și am întrebat-o dacă vrea să îi torn laptele în cană.

– Unde e computerul dumneavoastră? a întrebat ea.

I-am răspuns că e în birou; puteam merge acolo dacă vroia. Louisa a spus că ar trebui să terminăm de băut cafeaua înainte de a „trece la treabă”.

– N-am citi prea mult din cartea dumneavoastră. Tot nu înțeleg de ce Ferrand și Minard sunt atât de importanți.

E adevărat că volumul meu întârzie, ca un fel de *dénouement*, să le dezvăluie întreaga lor semnificație. Dar cu siguranță îi explicasem deja Louisei, de mai multe ori, teoria spre care mă duseseră, inevitabil, cercetările mele; nu fusese atentă? Trebuie să îi fi spus despre lunile petrecute în van căutându-i, până când începusem să cred că poate nici nu au existat. Și tocmai aceasta

era soluția la problema mea; aceasta era teoria care mi s-a oferit, într-un moment de inspirație, într-o după-amiază în care mă duceam să mă întâlnesc cu Ellen, la scurt timp după ce ne logodiserăm. Ferrand și Minard nu au existat. Ei sunt creația ficțiunii, au fost inventați de Rousseau.

Chiar nu îi povestisem Louisei despre emoția mea când în sfârșit am întâlnit-o pe Ellen în colțul străzii, uitându-se la ceas, și i-am anunțat marea mea descoperire? Nu am putut vorbi despre altceva toată seara, căci brusc totul devenise foarte clar; oamenii de care încercasem să dau erau o minciună, *Confesiunile* trebuia citite ca o operă de ficțiune pură, la fel de veridică precum *Recherche* de Proust. Aceasta este teza pe care o dezvoltă cartea mea; care l-a amuzat teribil pe Donald Macintyre și a fost întâmpinată de coordonatorul meu cu o privire îngrozită.

– Ai să afli totul despre asta, i-am amintit Louisei, întristat de aparenta ei ignoranță privind extraordinara intuiție de care într-un fel depindea toată cariera mea.

Dar, întrucât altceva nu găseam ca să discutăm la cafea, nu am văzut nimic rău în a rezuma din nou argumentația.

Proust a scris un roman lung, despre o persoană numită „eu“ care nu este tot timpul el însuși și care apare, numai într-un singur loc din carte, cu numele de Marcel. Proust a fost un om care și-a petrecut zilele într-o cameră căptușită cu plută, și-a petrecut multe dintre nopțile fără somn la un bordel pentru bărbați sau și-a găsit consolarea în Théâtrophone, un dispozitiv curios care, în schimbul unui abonament, îi transmitea la pat, prin telefon, spectacolele de la Operă. Marcel, pe de altă parte, și-a petrecut vacanțele în Combray, s-a îndrăgostit de Albertine și a sperat să devină scriitor. „Eu“ este uneori unul, uneori celălalt și alteori, cel mai magic dintre toate, nu e nici unul, nici celălalt. Și totuși, atât de mulți cititori consideră că sunt identici; trec prin *Recherche* închipuindu-și pur și simplu că citesc memoriile cuiva.

Rousseau a scris o carte despre un om pe nume Jean-Jacques, iar „eul“ cărții e la fel de ambiguu ca și „eul“ lui Proust. Cititorii

romanului *Julie* l-au luat drept o poveste adevărată; *Confesiunile* s-au dovedit și mai convingătoare, deși cartea conține personaje demonstrabil imaginare precum Albertine sau Bergotte. Pentru Proust, omniprezentul „eu“ este aproape o formă de autodepreciere; pentru Rousseau este un simptom al nebuniei lui, demonstrat mai departe în *Dialoguri*, unde personajul Jean-Jacques e discutat și analizat de interlocutorii numiți „Rousseau“ și „francezul“. Între timp, fără îndoială, Rousseau ajunsese la concluzia că, în cursul șederii la Montmorency, chiar existaseră doi spioni care locuiau alături. Eu însă dovedisem contrariul.

Îndrumătorul meu a clătinat din cap cu mâhnire când i-am spus asta. Negația nu se poate dovedi niciodată, mi-a amintit el. Dacă, într-una din zile, cineva s-ar apuca să meargă cu cercetarea mai adânc decât am făcut-o eu; dacă într-un document care mi-a scăpat s-ar dovedi că Ferrand și Minard au existat cu adevărat, casa lor de lângă Montlouis fiind acum, ca un fel de ironie, un centru de studii dedicate lui Rousseau? Cineva trebuie să fi locuit acolo.

În cazul acesta, i-am spus eu îndrumătorului, ca și lui Donald, lui Ellen și, acum, Louisei, locatarii aceia au servit drept motiv de inspirație pentru Ferrand și Minard, la fel cum Julie poate fi identificată în persoana lui Sophie d'Houdetot, iar Albertine în cea a lui Alfred Agostinelli. Rousseau, se știe demult, a inventat marea conspirația care l-a alungat din Montmorency; nici un document nu a fost furat din *donjon*-ul lui, nici un spion nu l-a urmărit. Rousseau îi lasă pe cititori să judece singuri complotul pe care nu l-a înțeles pe de-a-ntregul niciodată; acel complot aparține lumii mitului, motiv pentru care teoria fiecărui cititor e la fel de valabilă.

Între timp pusesem jos cana cu cafea și mă trăsesem mai aproape de Louisa. Romanul lui Rousseau, am explicat eu, ca și cel al lui Proust, tratează îndeaproape natura scrisului, pătrunderea fanteziei în realitate. La Proust există un scop explicit; gândește-te, de pildă, la lunga discuție dintre Albertine și

Marcel despre Dostoievski; doar un eseu pus neconvingător în gura personajelor, fără vreun scop dramatic...

– Nu sunt de acord, a zis Louisa, îndepărtându-se puțin. Eu cred că episodul spune ceva despre felul în care Marcel o sufocă pe Albertine cu dragostea lui obsesivă, iar ea vrea să scape de el.

La Rousseau, am continuat eu, discuția este altfel; Proust recunoaște importanța universală a literaturii, în timp ce Rousseau consideră că arta, în întregul ei, este nocivă și coruptoare, de aceea se confruntă cu dilema scrierii unei cărți care să condamne toate cărțile. De aceea naratorul lui trebuie să se autocondamne, fapt realizat cu tot atâta ironie ca și la Proust, care folosește un narator heterosexual menit să-i condamne pe toți „invertiții“.

Louisa a spus că tot nu înțelege de ce Ferrand și Minard sunt atât de importanți aici. Pentru Rousseau sunt doar o anecdotă, periferică intrigii principale; pentru mine sunt aproape copiii mei.

– Parcă nu aveți copii, a spus ea.

– Copii?

Am clătinat din cap și a urmat o pauză.

– Poate fiindcă soția dumneavoastră muncește și... Muncește, nu?

Nu-i povestisem Louisei despre lumea contabilității, care se alăturase lumii mele de atâția ani ca o uzină misterioasă, cunoscută numai după zgomotele ciudate pe care le scoate din când în când.

– Sper să o cunosc dacă se întoarce curând.

Apoi am văzut cum își dă seama de greșeală după ezitarea cu care am răspuns. I-am spus că Ellen e plecată în interes de serviciu.

– Aha, a făcut ea și amândoi am sorbit lung din cafea.

Am încercat să umplu pauza.

– Ai dreptate. E mai bine pentru Ellen. Că nu avem copii.

– Dar pentru dumneavoastră?

Mă privea în ochi și am văzut după expresia ei sinceră, iscoditoare, că toate barierele care existau între noi fuseseră puse de mine; mă ascunsesem după însuși lucrul pe care cred că îl împărtășeam cu ea, dragostea noastră comună pentru literatură.

I-am spus că mi-ar fi plăcut să am copii, dar că uneori aceste lucruri nu sunt posibile și ori lași ca dorințele tale să te otrăvească, ori îți continui viața și uiți visurile imposibile. Louisa a rămas tăcută.

– Proust nu a avut copii, am adăugat eu. Nici Pascal, nici Flaubert. Nici Rousseau.

Tânăra a privit nedumerită, fie de încercarea mea de a reveni la scriitorii preferați, fie de ultimul meu exemplu.

– Credeam că Rousseau și-a trimis cei cinci copii la un orfelinat.

Nu ascultase nimic în cursul întâlnirilor noastre? Uitase că printre apologeții lui Rousseau există și unii care susțin că acei copii nu erau ai lui, motiv pentru care se dispensase de ei atât de rapid? Bineînțeles, eu aveam altă teorie; și, cu toate că eram deranjat de faptul că Louisa părea că nu știe de existența ei, mă consolam cu interesul pe care îl manifesta acum; fiindcă orice întrebare despre Rousseau era ca o întrebare despre propria mea viață.

– I-a inventat pe cei cinci copii. La fel cum i-a inventat pe Ferrand și Minard. Și a crezut și în ei, sunt absolut sigur.

Dacă nimic din toate acestea nu i se păruse semnificativ Louisei în conversațiile noastre precedente, când trebuie să fi adus vorba despre ele, acum subiectul i se părea din ce în ce mai fascinant, pe măsură ce vorbeam:

– Dar de ce să inventeze așa ceva? De ce să spună lumii că și-a abandonat copiii?

– Ca să dovedească lumii că poate deveni tată, chiar dacă nu s-a găsit nici o dovadă în sensul acesta.

Poate că avea să înțeleagă acum legătura îndelungată, deosebită, profundă și dureroasă, dintre mine și acest scriitor pe care îl disprețuiesc, ca o ghiulea prinsă de picior. Fiindcă știu cât

de mult trebuie să-i fi disprețuit și el pe toți oamenii cu mai puține cusururi decât el.

– Duchess de Luxembourg a încercat să-i găsească pe cei cinci copii ca să adopte unul. Dar, deși a căutat prin toate orfelinatele, nu a dat de ei.

Îi spuseseam asta și înainte, îi descriesem și starea precară din punct de vedere genitalo-urinar la care Rousseau se referă deseori și din cauza căreia trebuia să poarte catetere. Dar nu îi pomenisem de rateul pe care îl avusese Rousseau cu o prostituată, care, spune el, arată mai mult despre caracterul lui decât orice altceva, sau de medicul care l-a asigurat că era în așa fel construit încât orice boală venerică era exclusă.

– M-am întrebat mereu ce înseamnă, am zis eu, în timp ce Louisa mă privea concentrată.

Și Ellen manifestase același interes în cele câteva săptămâni pe care le-am dedicat studiului textelor medicale din acea perioadă ca să descopăr de ce o anumită persoană era considerată ca fiind imună la sifilis.

– Am ajuns la concluzia că Rousseau nu putea, din motive fiziologice sau psihologice, să ejaculeze înăuntru.

Urmăream gura Louisei, buzele ușor tremurânde. Altă reacția nu am sesizat, doar poate o ușoară înroșire a feței, impasibilitatea ei în timp ce vorbeam făcându-mă să spun și mai multe.

Rousseau descrie o întâmplare care a avut loc în Torino pe când avea șaisprezece ani. Tânărul calvinist făcuse tot drumul pe jos de la Annecy – o călătorie mai lungă de șase-șapte zile cât spune el că ar fi făcut – ca să treacă la catolicism și acum stătea la un azil de lângă biserica Santo Spirito. Ceilalți catehumeni erau o adunătură de bandiți, neguțători de sclavi și „mauri“, unul dintre ei, povestește Rousseau, amorezându-se de el. Cercetătorii din ziua de azi presupun că acest om a existat în realitate; un evreu din Aleppo, pe nume Abraham Ruben. Nemulțumindu-se numai să-l sărute, într-o dimineață maurul și-a scos penisul, când erau amândoi singuri, și a încercat să-l convingă pe Rousseau să i-l atingă. Rousseau, care susține că

nu înțelegea ce se întâmplă, a sărit cât acolo, dezgustat și apoi a privit cu groază cum maurul scutura din mână până când ceva alb și lipicios a țâșnit spre șemineu și a căzut pe podea.

Louisa a ascultat în tăcere și, într-un târziu, a întrebat:

– Și?

Mi se părea interesant, am explicat eu, brusc cu oarecare jenă, că Rousseau putea susține că la șaisprezece ani era atât de naiv. Privindu-l pe maur, Rousseau a învățat cum să „înșele natura“ (o înșelăciune pe care o va practica plin de entuziasm tot restul vieții), deși între timp descoperise plăcerea de a fi bățut la fund de guvernanta lui (contrar *Confesiunilor*, vârsta lor la momentul acela nu era de opt și respectiv treizeci de ani, ci de unsprezece și patruzeci), care, spune el, i-a marcat pentru totdeauna gusturile, dorințele și pasiunile; și tot între timp avusese întâlnirea cu misterioasa „Mademoiselle Goton“ care a încurajat fantezia conform căreia ea era directoarea școlii, iar el elevul obraznic, ea bătându-l cu biciul și permițându-și „cele mai mari libertăți“, dar nelăsându-l pe Rousseau să o atingă în nici un fel.

– A fost un om ciudat, a recunoscut Louisa.

– Iar lucrul cel mai interesant e că, după ce descrie ejacularea maurului, Rousseau spune că, dacă așa apar bărbații în fața femeilor, atunci femeile trebuie să fie fascinate, nu glumă, de ei, dacă nu-și dau seama cât de respingători sunt, am continuat eu, nevrând să renunța la subiect, contrar poate dorinței Louisei.

– Cred că depinde de cum privești lucrurile.

– Cum adică?

– Păi, e clar că situația e diferită în funcție de cine privește, bărbatul sau femeia. Depinde dacă te exciți când vezi pe cineva cum se masturbează.

Vroiam să continue, dar s-a oprit.

– Ți-am povestit vreodată despre Proust și șobolanii lui?

A clătinat din cap, derutată; nesigură, poate, dacă aceasta era o altă anecdotă pe care pur și simplu o uitase; eu însă știam

că o păstrasem pentru acum, ca și pe cea cu maurul, deși cele două întâmplări au o anumită semnificație în cartea mea. Cel care spune povestea e Marcel Jouhandeau, un prostituat care ținea un jurnal intim despre viața de zi cu zi la bordelul din Rue de l'Arcade frecventat de Proust. Scriitorul intra într-o cameră de acolo și se pregătea, apoi sosea Jouhandeau care îl găsea pe Proust în pat, cu cearșaful tras până sub bărbie, la fel cum îl găseau musafirii, mereu în pat, în propriul apartament de pe Boulevard Haussmann. Proust îi spunea lui Jouhandeau să se dezbrace și să se masturbeze, în timp ce scriitorul, sub cearșaf, făcea la fel; când terminau, Jouhandeau era rugat să plece, fără să se producă vreun contact între ei. Uneori însă Proust nu putea termina, poate din cauza implicațiilor unui gând nedorit; atunci, conform instrucțiunilor lui, mecanic și exact la fel, în cameră erau aduse două cuști mici. În fiecare era câte un șobolan înfometat, iar cuștile, de felul celor în care sunt ținuți papagalii sau cintezoii, erau așezate pe patul lui Proust, lipite una de cealaltă ca niște vagoane de tren ale căror uși comunicau acum. Clapele ușilor erau ridicate, șobolanii se repezeau unul la celălalt și începeau să se lupte, să se zgârie și să se muște cu sălbăticie, poate până la moarte, în timp ce Proust își dădea drumul. Povestea e confirmată de Gide, care a auzit-o de la însuși Proust, la reluarea relațiilor, după ce Gide s-a scuzat pentru respingerea romanului *Recherche*.

– Ce oribil, a exclamat Louise.

Iar eu am simțit cum, brusc, romanul lui Proust se transformase în imaginația ei în opera unui monstru. Am văzut păduceii, am văzut-o pe Albertine, am văzut moartea lui Bergotte, totul contaminat acum pentru ea, pătat ca de trecerea unui melc; poate asta și vroiam.

– Nu-i înțeleg deloc pe bărbați, a spus ea.

– Nici eu.

Și nici Rousseau care, cum declara Hume, plictisit, se înțelegea pe sine cel mai puțin dintre toți.

– Dar parcă trebuia să vorbim despre dumneavoastră.
Cum de am revenit la toate aceste teorii?

Am râs și m-am scuzat. Apoi a urmat încă una din acele pauze în care, preț de o clipă, aș fi spus, în sfârșit, care era, de fapt, intenția mea.

– Deci v-ar fi plăcut să fiți părinte?

Am ridicat din umeri.

– Nu mă gândesc prea mult la asta.

Răspunsul meu a surprins-o.

– Nu? Eu mă gândesc. Chiar foarte mult.

– Și vrei să ai copii?

– Pentru mine nu e chiar atât de abstract. Nu e vorba de „copii”; e vorba dacă vreau să am un copil.

– Înțeleg.

De fapt, nu înțelegeam. Și-a terminat cafeaua.

– Mi-ar face plăcere să o cunosc pe soția dumneavoastră.

Am spus că sunt sigur că s-ar înțelege cu ea. Am încercat să îmi imaginez că mă aflu în aceeași cameră cu Ellen și Louisa, dar situația mi s-a părut a fi o problemă logică aproape la fel de greu de rezolvat ca și acel obiect legendar care e în același timp verde și roșu.

– Își face multe probleme? a întrebat ea și, văzând după privirea mea că nu am înțeles, a adăugat: Că nu are copii.

Am clătinat din cap.

– Nu chiar. Într-un fel, a fost o ușurare pentru ea.

– Mda.

Louisa a rămas tăcută, gânditoare, în timp ce eu îmi dădeam seama cât de ciudat era că intraserăm atât de mult într-un subiect pe care până atunci nu îl discutasem cu nimeni; și totuși, acesta era darul unic al Louisei, capacitatea de a spune ce gândesc ceilalți, uneori ce gândesc chiar eu.

– Am cunoscut o femeie care nu a putut concepe ani în șir și apoi pur și simplu s-a întâmplat.

– Nu e întotdeauna vina femeii, am replicat eu. Ca în cazul lui Rousseau, de pildă.

– Da. Ne întoarcem la Rousseau.

Fără cafea de-acum. Ajunseserăm la momentul în care scopul vizitei ei nu mai putea fi amânat; și totuși, singura dorință pe care o aveam era să îi spun totul, să mă confesez.

– Cred că ar trebui să ne uităm la computerul dumneavoastră.

Eu mă uitam atent la bluza crem, conturul sânilor ei, sfârcurile ieșite în evidență și mi-i închipuiam pe toți bărbații, nenumărați, care, indiferent de rezultatul acestei întâlniri, cu siguranță mi-o vor fura pe Louisa.

– Eu nu pot avea copii, am zis.

Tânăra a înclinat din cap.

– Mi-am dat seama. Dar, din câte spuneți, nici dumneavoastră și nici Ellen nu ați dorit cu adevărat. Majoritatea oamenilor își petrec viața încercând să aibă un copil sau încercând să nu aibă; dumneavoastră probabil că ați ieșit cei mai câștigați.

Încerca să mă înțeleagă; la vârsta ei atât putea face. Dar avea dreptate; nu înțelegea bărbații și nici nu avea vreun motiv să o facă. Am întors chestiunea pe toate fețele; am învățat să accept faptul că nașterea unui copil s-ar limita, în cazul meu, la negarea unor procentaje nefavorabile obținute în urma unui lung șir de teste privind morfologia și motilitatea, volumul și densitatea, vâscozitatea și aglutinarea; toate atribute, la fel de canonice și de lumești ca și stațiile unei căi ferate secundare, suburbane, prin care am ajuns să mă compar, în imaginație, cu fiecare bărbat care s-a uitat vreodată pofticios la Ellen; cu fiecare student mahmur și fericit la seminarul de dimineață; cu fiecare idiot care, doar fiindcă i-a crăpat prezervativul sau nu a scos penisul la timp, a reușit fără efort și din întâmplare să procreeze. Fără îndoială, dacă aș fi dezvoltat subiectul cu ea, Louisa mi-ar fi zis că, dacă Ellen și-ar fi dorit cu adevărat un copil, am fi putut folosi un donator, de parcă eu nu aș fi fost deja conștient că lumea e plină de bărbați mai mult decât fericiți să facă treaba, iar lui Ellen i-ar fi fost foarte ușor să aibă un copil cu alt bărbat, deși asta i-ar fi îngreunat mult cariera.

Am pus mâna pe brațul Louisei. Era prima oară când îndrăzneam să o ating, iar ea a privit în jos la degetele mele ca la o insectă la care nu era sigură cum să reacționeze.

– De-ai ști..., am spus eu.

Fața mea se apropia de fața ei; capul meu era aproape să se lase pe umărul ei, unde vroiam să plâng. Totul, prin urmare, se redusese la asta.

Și-a eliberat brațul, s-a ridicat în picioare și a ținut un mic discurs:

– Îmi pare rău, dar cred că avem idei diferite despre venirea mea aici. Poate că ar fi mai bine să plec.

Simplu ca bună ziua. Doar un gest de solidaritate umană; dar avea dreptate, desigur. Vroiam ceva imposibil, ne dăm seama de imposibilitatea visurilor noastre numai când acestea dau piept, dincolo de noi, cu răceala lumii, în care se întăresc precum stropii de ceară pe apă, luând forme total diferite de cele pe care ni le-am imaginat noi. Pentru Louisa eu eram marul care a stropit șemineul cu spermă fierbinte sau scriitorul care se masturba sub cearșaf. În universul ei, eram toți bărbați, toți complet echivalenți, iar ea știa exact ce vrem noi.

Ne-am despărțit, totuși, în termeni amicali. La ușă, cuvintele mele au avut tot dreptul să fie replica perfectă a unei conversații de după citirea rituală a contorului de gaz, cu care trebuia să semene vizita ei. M-am uitat pe stradă, la fel de inocent, în timp ce Louisa se îndepărta, fiind ultima oară când o vedeam.

De-abia după cea de a doua absență de la întâlnirile noastre de joi Jill Brandon m-a întrebat dacă știu unde e Louisa, ce s-a întâmplat cu ea, fiindcă nu fusese la nici una din prelegerile ei. Poate că era bolnavă. De fapt, până la urmă a aflat că se hotărâse să se lase de facultate, deși din motive printre care episodul nefericit, dar banal petrecut acasă la mine nu avea nici un drept să figureze. Abandonul a fost anunțat oficial printr-o scrisoare; am auzit ceva despre conținutul ei într-o scurtă conversație care a avut loc într-o după-amiază la departament, dar,

întrucât eram hotărât să-mi păstrez obișnuitul aer indiferent, n-am aflat detalii, chiar dacă acestea erau cunoscute.

– Louisa? a spus Bob Cormack. Din câte mi-am dat eu seama părea să facă față, deși nu era foarte deșteaptă.

La care Jill Brandon a răspuns că motivele plecării ei erau, se pare, „de ordin personal”. Și mi-a aruncat o privire calmă, malițioasă, pe care numai cei care sunt bine înmuiați în formaldehida vieții universitare o pot înțelege cu adevărat.

Nu aveam să fiu blamat; nu exista nici o reclamație, nici o insinuare că m-aș fi purtat într-un mod neadecvat. Da, fărădelegile mele trăiau numai în imaginația mea. Dar Louisa plecase, iar eu ajunsesem la începutul poveștii mele fiindcă tocmai în acest moment boala pe care Donald o văzuse clar pe fața mea a devenit fizică; o anomalie la nivelul intestinelor, pierderea poftei de mâncare și în greutate, urmate după o vreme de scaun cu sânge. Ellen mi-a spus că trebuie să consult un medic; eu însă cunoșteam cauza.

Proust spune că uneori ar trebui să cedăm avantajelor terapeutice ale pastişei voluntare ca să nu ne petrecem tot restul vieții producând pastişe involuntare. Se referea la imitatorii fără speranță ai lui Flaubert; eu însă am ajuns să-i înțeleg observația ținând cont de acea persoană numită „eu” care nu este întotdeauna ea însăși. Viața mea devenise o formă de pastişă și, după ce eșuasem ca îndrăgostit, acum mă abandonam rolului de invalid; un rol mult mai ușor de jucat dat fiind că replicile, în orice moment, sunt suflate de actorii amabili, indiferenți, ai profesiei medicale, a cărei misiune pare a fi grija față de ceilalți. Sinceritatea e lucrul cel mai important, spune o glumă veche; învață să o imiți și ai câștigat. Aceasta e, desigur, teoria propusă de Diderot în *Paradoxe sur le comédien*. Cel mai bun actor, cel mai bun artist este cel care transmite emoții și idei în timp ce nu simte și nu gândește nimic, întrucât orice sentiment nu ar face decât să îi submineze capacitatea de a juca convingător. Niciodată nu le-am rugat să își facă griji față de mine pe

acele persoane în halate albe de a căror judecată critică depinde soarta mea; și, la rândul meu, am căutat să îmi joc rolul cu detașare, astfel încât confesiunile pe care le-am scris aici să nu pară a fi despre mine și nici să mă preocupe prea mult.

Ceea ce am învățat e sensul cuvintelor rostite de bătrânul, muribundul Fontenelle care, fiind întrebat ce simte, a răspuns: „Nimic, doar o oarecare greutate de a trăi“. Viața însăși, am putea spune, nu e nimic, doar o greutate încăpățânată de a trăi; una care în cele din urmă trece, deși tocmai această încăpățănare ne face să cerem alte analize, alte opinii, verificarea fiecărui procentaj până în ultima clipă. Am descoperit ce vroia să spună La Rochefoucauld când zicea că există momente în viață când singura soluție e să înnebunești puțin. Am descoperit ce vroia să spună Montaigne când zicea că, atunci când rațiunea nu ne mai slujește, trebuie să ne folosim de experiență. Da, viața mea a fost o existență precară, la mâna a doua; iar dacă literatura are vreun scop, acela e să ne învețe cum să fim noi înșine.

Și, desigur, am avut timp să mă gândesc cum aș fi putut face ca lucrurile să meargă mai bine la ultima mea întâlnire cu Louisa. M-am gândit la câte cuvinte frumoase i-aș fi putut spune, deși acesta e doar un fenomen pe care îl numim *esprit de l'escalier*, după Diderot, care nota în *Paradoxe* că, la emoție, avem tendința să rămânem fără glas și că ne recăpătăm prezența de spirit numai când atingem calmul de la treapta de jos a scării.

M-am hotărât să scriu un roman. Simțeam nevoia, nehibzuită, de a exprima ceva din nefericirea pe care o simțeam în legătură cu Louisa; și aici observăm cât de nepregătit eram ca să îmi duc la bun sfârșit intențiile, fiindcă ar fi trebuit să știu din analiza făcută de Diderot artei teatrale că poți scrie bine numai despre lucrurile care nu înseamnă nimic pentru tine; că „expressivitatea“ e un cuvânt pe care e bine să îl lași în seama teatrului de amatori sau a orelor de compoziție literară. Cu toate acestea, am început să scriu opusul care în cele din urmă mă va

face să mă consider „scriitor“, în timp ce analizele rectale ale unui gastroenterolog mi-au inaugurat cariera de muribund.

Romanul mi-a arătat foarte repede care îmi sunt limitele; la fel cum aş fi înţeles bazele fragile ale dorinţelor mele faţă de Louisa, dacă aş fi încercat vreodată să fac din ele ceva tangibil. Nici unul din talentele noastre nu ni se pare la fel de important precum cele pe care niciodată nu le punem la încercare; şi uităm prea uşor că presupusa noastră capacitate de a iubi se reduce, în multe cazuri, doar la o imaginaţie bogată. Ceea ce nu înseamnă că astfel de visuri sunt neglijabile, fără însemnătate. Nimic nu afectează mai mult relaţiile umane decât credinţa că trebuie să ne anunţăm sentimentele pentru ca acestea să devină valabile; că trebuie să cunoaştem o persoană îndeajuns de bine pentru ca dorinţa să fie luată drept dragoste; şi că cei alături de care vrem să ne petrecem tot restul zilelor, ca şi cei care ne înmoaie inima, trebuie să fie la fel. Modernă instituţie a căsătoriei este bazată pe credinţa dătătoare de speranţă într-o coincidenţă, anume că putem simţi prietenia şi pasiunea, camaraderia şi dorinţa, încrederea şi primejdia, pacea şi euforia, toate în acelaşi timp, pentru un singur individ; iar raritatea acestei coincidenţe, la fel de improbabilă, de surprinzătoare şi de inconsecventă ca o conjuncţie a astrelor, este demonstrată de frecvenţa corespunzătoare a căsniciilor care se cred bolnave doar fiindcă sunt normale. Poate că cele mai pasionale legături amoroase, cele mai mari realizări ale noastre se întâmplă doar în mintea noastră; dar, deşi afecţiunea sau gloria după care tânjim ne poate fi refuzată, nu trebuie să dispreţuim acea parte a vieţii pe care o vedem numai noi şi care, uneori, poate fi porţiunea cea mai importantă.

Romanul meu (despre d'Alembert; altceva nu mai spun) a rămas abandonat înainte a mă interna în spital, unde am început să scriu aceste pagini cu rol de catharsis. Dacă le-aş arăta cuiva aş semăna cu cel care le arată cu mândrie vizitatorilor pietrele de la vezica lui biliară, strânse într-un borcan;

interiorul meu a devenit suficient de cunoscut în acest loc, colonul meu devenind subiect de conversație generală, analog cu vremea nefavorabilă. După ce voi părăsi spitalul, voi distruge tot ce am făcut aici și mă voi întoarce la ficțiunea mea. Dacă voi trăi, cartea aceea va trebui terminată; pagina aceasta, și nu eu, sigur va fi dispărut; iar eu îmi voi fi găsit, în sfârșit, liniștea.

Capitolul 13

Mi-a părut tare rău, doctor Petrie, când am auzit că sunteți bolnav. Sper că acum vă simțiți mai bine și că această scrisoare vă găsește mai sănătos decât destinatarul corespondenței mele recente, un vechi prieten care e mort de mai mulți ani.

Am citit cu multă plăcere cartea dumneavoastră despre Ferrand și Minard, dar se pare că cei doi domni încă nu au fost informați asupra teoriei dumneavoastră despre non existența lor, dat fiind că, în urma cercetărilor mele, am descoperit că sunt bine mersi pe 2859 de site-uri de pe Internet, un număr care pare să crească în fiecare zi, după cum voi explica mai încolo.

Cine ar fi crezut, îi spuneam eu Catrionei în timp ce tânăra mă ajuta să mă curăț pe la patru și jumătate miercurea trecută, că o pană de cauciuc și o aversă de ploaie... Dar poate că nu ar trebui să intru în toate amănuntele. Nu știți povestea și nici nu trebuie să o știți, doar faptul că, acum câțva timp, pe ecranul computerului meu a apărut fotografia unei tinere despuiate al cărei nume am aflat că e Louisa Lawson. Tânăra așteaptă un copil, deși nu s-ar spune după fotografia care încă mai dormitează undeva, în sectoarele întunecate, fragmentate, ale „hard disk-ului“ meu. Cine să fie această tânără necunoscută, mă tot întrebam în fiecare seară, după ce Catriona pleca să își refacă stocul de buline care au făcut minuni cu mine și merită fiecare bănuț pe care l-am dat pe ele. Ascultați-mă bine, dacă veți avea vreodată probleme cu uzina de apă (și, credeți-mă, toți ne alegem cu așa ceva), mergeți neîntârziat la cel mai apropiat

„club de noapte“ care, vă asigur, va fi un furnizor de medicamente mult mai eficient decât orice farmacie. Eu unul nu am mers acolo niciodată, dar Catriona mi-a descris în amănunt aceste stabilimente; muzica e dată la maximum, ceea ce s-ar putea să nu vă placă (oare de ce toate magazinele poluează aerul cu așa ceva când oamenii intră oricum acolo?), iar sexul e permis în toalete. Ceea ce le deosebește clar de Boots, de pildă, care nu are toalete; ceva care poate fi o problemă serioasă pentru un om de vârsta mea, după cum sunt sigur că înțelegeți.

Deci cine putea fi această tânără despuiată, care vă citea cartea? M-am hotărât să mai fac o vizită website-ului unde am găsit fotografia, în cursul căreia am descoperit JPEG-ul unei alte femei, care făcea un experiment ce ține de științele naturii, folosindu-se de un dispozitiv mare, din plastic. Pe drept cuvânt, mi-am spus eu, Internetul se dovedește a fi un instrument educativ de excepție!

Lăsând cursorul să meargă pe imagine, am observat că fiecare zonă era, de fapt, un hyperlink. Totul e foarte inteligent; o utilizare a HTML pe care doctorul Cool, o autoritate recunoscută în domeniu, o plasează la loc de frunte pe lista lui de „artificii date naibii“. Fotografia era mai degrabă o hartă, o colecție de portaluri și pasaje; astfel, de pildă, obiectul din plastic, dacă dădeam clic pe el, mă ducea la un magazin online; un sân era invitația de a vedea o listă cu site-uri similare; iar fața femeii îți solicita e-mail-ul. Dând clic pe dinți, am fost îndemnat să trimit un mesaj creatorului acestui site curios; am scris imediat, cerând detalii despre tânăra pe care o văzusem citindu-vă cartea, ca și orice alte informații pe care mi le putea pune la dispoziție.

Am primit un răspuns rapid, puteam avea tot ce doresc dacă trimiteam câteva fotografii. Corespondentul meu invizibil, care nu-și dădea numele în mesaj, a explicat că se dădea în vânt după „fofoloance“, drept care îi puteam trimite câteva poze bune cu „păsărele“? Cine ar fi crezut că viciul poate duce la astfel de exagerări? M-am hotărât să îi spun Catrionei despre toate aceste lucruri a doua zi dimineața și m-am dus la culcare,

după ce am luat medicamentul pe care învățasem să îl iau ca să îmi controlez durerile de cap pe care le provoacă, invariabil, expunerea la Internet.

Catriona a sosit a doua zi, fluierând, veselă, cu un teanc de mesaje pe care l-a adus în bucătărie și a început să vâre ingredientele prânzului pe care de-abia îl așteptam în compartimentele frigiderului. I-am spus că am nevoie de niște fotografii cu păsărele. Dar cum să le trimit pe Internet, m-am întrebat eu, chiar și după ce mă duc la grădina zoologică în căutare de păsărele și fofoloance? Catriona a spus că am nevoie de o cameră digitală și imediat m-am hotărât să îmi procur una, lăsând-o să dea cu aspiratorul în timp ce îmi puneam haina pe mine și o tuleam la Dixons, un binecunoscut magazin en detail cu aparate nu foarte scumpe. Și numaidecât, pentru mai puțin de 800 de lire, prietenul meu Ali mi-a oferit un aparat de fotografiat care poate trimite imagini direct computerului meu, fără să le mai dezvolt. În privința magazinelor Boots, ale căror scopuri farmaceutice au fost deja dejucate de „cluburile de noapte” și terapiile alternative, observăm că serviciile lor fotografice își recunosc înfrângerea. Oare la ce vor mai servi acele locuri și personalul lor atât de parfumat, dar, în ultimă instanță, atât de inutil?

L-am întrebat pe Ali dacă aparatul va putea fotografia păsărele și fofoloance, la care doamna J. Campbell, auzind conversația, a făcut fețe-fețe, a ridicat receptorul de pe galantar și a început să vorbească cu glas scăzut și dezaprobat. Încercând să îi explic reacția, m-am întrebat dacă nu cumva mă credea un fel de braconier.

– N-am să le fac nici un rău micilor vietăți, i-am spus eu lui Ali, asigurându-mă că doamna J. Campbell mă aude bine. Nu vreau decât să mă uit. Vânătoarea, pescuitul nu sunt de mine; fără arme, fără undițe. Doar fotografia și gata.

L-am întrebat pe Ali dacă aparatul poate fi folosit și în penumbra cluburilor de noapte, fiindcă eram curios cum arată locurile acestea, și Ali a fost de părere că aparatul va fi la înălțimea

tuturor cerințelor mele, înainte de a-i înmâna cardul de credit ca să încheie cea mai satisfăcătoare tranzacție dintre noi.

M-am întors acasă și i-am arătat, mândru, Catrionei noua mea achiziție, care parcă s-a chircit după ce l-am scos din cutia viu colorată și ambalajul de polistiren.

– Chiar v-ați dus să-l cumpărați? a întrebat ea. Așa, pur și simplu?

Avea obiceiul să vorbească așa uneori.

– Ce-mi place cum aruncați cu banii în stânga și-n dreapta, a continuat ea, luându-mă pe după gât și sărutându-mă în manieră franțuzească, după cum m-a informat ea, deși eu credeam că sărutul franțuzesc e cel practicat de De Gaulle, scurt, pe obraz, și nu linsul, mușcatul și plimbatul limbii prin gură care, după cât se pare, e chiar felul în care se salută francezii obișnuți prin cafenele și parcuri, în fiecare zi. Apropo, a adăugat ea scoțându-și limba din gura mea. Trebuie să-mi mai dați 50 de lire pentru medicamente.

– Da, desigur, dar mai întâi te rog să-mi explici cum să folosesc mașinăria asta ca să fotografiez o fofoloancă, ce-o mai fie și aia.

Și am descris din nou, în și mai multe detalii, cererea pe care o promisem de la corespondentul meu anonim. Atunci Catriona m-a lămurit că vietatea pe care trebuia să o fotografiez trăiește între picioarele unei femei.

– Te superi dacă îți fac mai multe poze cu a ta?

– În nici un caz.

La început, felul în care vorbea mi s-a părut idiomatic și derutant, dar se pare că așa vorbesc toți cei din generația ei și, dat fiind că lucrați în învățământ, bănuiesc că sunteți deja familiarizați cu dialectul, pe care îl voi transcrie fără alte scuze.

– Falsa modestie nu-și are rostul. Ești la fel de drăguță acolo jos ca peste tot, sunt sigur că aparatul va demonstra acest lucru. Are o distanță focală foarte mare.

Am recitat panegiricul făcut de Ali mai devreme în onoarea micuțului dispozitiv pe care îl țineam în mână, întrebându-mă

de ce nu vroia Catriona să fie imortalizată de lentila lui; o reacție la fel de irațională precum cea a membrilor unui trib care se tem probabil că, prin fotografiere, cineva le fură sufletul. Vroiam doar câteva fotografii cu fofoloanca ei, atâta tot.

– Și ce-o să facă tipul ăsta cu ele? O să le pună pe Website pentru ca toți necunoscuții să mă vadă-n puța goală?

I-am spus că nu vreau decât să trimit ce mi s-a cerut ca să pot căuta în continuare Enciclopedia lui Rosier. Desigur, îi plăteam onorariul standard pe care îl primeau modelele.

– Fie. Mă pozați cât vreți, dar nu și fața. Dacă prietenii sau profesorii mă văd pozând goală-puşcă pe Internet?

Posibilitatea ca acei oameni să fie și ei implicați în descifrarea tainelor secolului al XVIII-lea și astfel să dea de Catriona era ceva la care nu mă gândisem până atunci; Catriona însă avea stofă de om de știință, deci o gândire clară și metodică, pe lângă faptul că se pricepea să mânuiască briceagul ca nimeni altul.

– Ce-ar fi să urcăm în dormitor, să-ți scoți hainele, iar eu să-ți fotografiez fofoloanca, păsărica sau cum s-o mai fi chemând în ziua de azi?

Catriona a propus să bem un ceai mai întâi, iar eu am fost de acord cu condiția să-mi iau imediat medicamentul. Tânăra a scos o bulină din geanta ei, care m-a costat mai puțin de 30 de lire. De obicei îmi aducea buline cu niște păsărele pe ea, dar cea pe care mi-a dat-o acum era albă și rotundă, traversată de o linie și o inscripție cu litere mari, pe care o văzusem și pe bulinele de paracetamol. De fapt, tabletele pe care le iau acum sunt identice cu bulinele de paracetamol, mai puțin în privința prețului și a efectului miraculos pe care îl au asupra uzinei mele de apă.

Am înghițit-o cu o gură de ceai, iar Catriona a citit modul de folosire a camerei în timp ce își bea cana. Mulțumită dumneavoastră, i-am spus vesel, pe măsură ce medicamentul își făcea efectul, astăzi nu vom mai avea nevoie de specialiștii de la serviciul de asistență tehnică. Apoi, după ce Catriona a folosit aparatul experimental, de câteva ori, am urcat în dormitor. Era

deja acolo, cu draperiile trase și goală-goluță, când în sfârșit am ajuns și eu. S-a întins pe pat și am îndreptat aparatul spre ea.

– Aveți griji să nu-mi prindeți și fața.

Apoi, ca să se asigure, și-a pus o pernă pe față. S-a așezat mai comod, iar eu am întrebat cum ar trebui să fotografiez fofoloanca. Sunt sigur că doamna B. niciodată nu ar fi putut să-mi explice asemenea minuni!

Catriona și-a ridicat picioarele și a început să tragă de flapsurile, deloc mici, din piele care îi stau pliate între picioare, precum trenul de aterizare al unui avion. Pe micul ecran al camerei am urmărit această imagine mobilă, a cărnii rozalii, trasă și întinsă, care îmi amintea de câteva felii de bacon și mă trimitea cu gândul la acel locșor minunat, Dolphin, unde te alegeai cu o friptură extraordinară pentru doar câțiva bănuți. Dar nu înțelegeam nici în ruptul capului cum o imagine ca aceasta la care mă uitam eu acum să trezească interesul cuiva sau să-l obsedeze într-un așa hal. Mi-am imaginat că, la fel cum dentiștilor li se pare fascinantă gura pacienților, la fel trebuie să li se pară fiecare orificiu sau cavitate a corpului uman celor care le explorează; în alte situații poate că la fel de ușor aș fi fotografiat urechea sau nara Catrionei, în căutarea Enciclopediei lui Rosier, și nu răsufătoarea pe care tânăra o deschidea acum. Apoi Catriona și-a schimbat poziția ca să își scoată inelul de pe deget.

– Să nu-l recunoască cineva, a spus ea de sub pernă, cu o voce atât de înăbușită încât am rugat-o să repete.

A ridicat perna și în clipa aceea mi-am dat seama că ideea identificării unei persoane doar după inelul pe care îl poartă e una dintre numeroasele observații la care mintea mea bătrână și slabă nu s-ar fi gândit, dacă nu ar fi fost acea iluminare cu care tânăra mea prietenă mi-a umplut viața.

Am apăsat pe buton și am văzut o străfulgerare.

– Nu! Nu eram gata! a strigat Catriona ridicându-se în capul oaselor. Dacă mi-ați prins și fața, trebuie să ștergem fotografia!

Ne-am uitat la imaginea de pe ecran și am constatat cu ușurare că o ghilotinasem fără să vreau chiar așa cum dorise ea. S-a întins la loc ca să putem continua și, curând, ne-am relaxat amândoi. Unghiul ciudat în care trebuia să stau ca să îi prind bine organul genital îmi afecta serios spatele; soluția a fost să mă așez pe un scaun. În cele din urmă Catriona a hotărât că perna de pe cap era o măsură de prevedere excesivă. Drept care a așezat-o pe piept în așa fel încât să nu îi apară fața în fotografie.

– Câte poziții sunt pe film? am întrebat-o eu, între timp immortalizându-i feliuțele de atâtea ori că mă plictisise de ele.

– Nu are film; imaginile sunt înmagazinate în memorie. Cred că puteți face în jur de o sută de fotografii.

Apoi tânăra a tras din nou de ea și și-a vârât un deget în apertura umedă. M-am gândit la prima oară când i-am văzut această zonă curioasă a corpului ei, când o frecam cu buretele în cadă, imagine care m-a dus cu gândul la bătrânul meu Morris, un automobil mic, bun și rezistent. De fapt, o singură problemă am avut cu el în optsprezece ani – un vibrochen rupt – și, dacă aș fi condus Morrisul meu într-o zi când ploaia cădea pe un orașel și o fabrică mare de cartofi pai pe care nu trebuie să o numesc, probabil că nu a fi existat nici pana de cauciuc, nici vizita la atelierul auto, nici xanthicii și Rosier, și nici fofoloanca tinerei Catriona salivând pe patul meu. Dar poate că nu a fost rău, mi-am spus eu, în timp ce două din degetele ei intrau și ieșeau din mufa lor rozalie ca niște pistoane lipicioase, că Morrisul mă părăsise deja și acum conduceam o Nova, rezistentă, dar inferioară Morrisului; altfel nu aș mai fi aici, acum, fotografiind acest spectacol fascinant al științelor naturii cu un aparat care m-a costat mai puțin de 800 de lire; nu, aș sta în biroul meu citindu-l pe Hume sau pe Carlyle, iar doamna B. ar fi terminat treaba și ar fi plecat iar eu poate că m-aș gândi la un articol pentru *The Scots Magazine* sau la o plimbare până la bibliotecă, unde puteam să schimb o vorbă cu Margaret; și brusc am simțit cum o mică lacrimă aproape că se instalează în colțul ochiului

stâng. Am apăsat butonul în continuare, în timp ce Catriona a început să sară în pat, gâfâind de după pernă, și mica lacrimă s-a adevărit, s-a umflat, s-a prelins și a luat-o la vale pe obraz, în timp ce mă gândeam la doamna B. care plecase pentru totdeauna și la prietenul meu căruia îi scriam și care plecase și mai sigur. Dar, mulțumită Catrionei și tuturor minunilor pe care le descoperisem, nu mai simțeam nevoia să citesc și să scriu, întreaga lume fiind înlocuită de mașinării, a căror vânzare le va da de lucru lui Ali și doamnei J. Campbell pentru totdeauna.

Ajunsesem la 84 când a terminat Catriona, mai mult decât suficient, am hotărât eu, ca să-l mulțumesc până și pe cel mai înfocat adept al fofoloancelor. Fața și pieptul Catrionei erau îmbujorate; m-a întrebat dacă vreau să fac și altceva și i-am spus că vreau să merg la toaletă, efectul medicamentului se cam ducea, și apoi să trimit aceste fotografii cât mai repede. Le-am trimis în timp ce Catriona a făcut o baie, foarte repede chiar și după standardele ei.

Răspunsul a venit după plecarea Catrionei: tânăra pe care o văzusem, cititoarea cărții dumneavoastră se numește Louisa. Sigur, știți deja acest lucru, fiindcă l-am menționat mai sus. A studiat franceza (de unde și interesul ei pentru cartea dumneavoastră) și locuiește cu cel care a fotografiat-o. Corespondentul meu anonim mi-a mulțumit frumos pentru excelentele fotografii pe care i le-am trimis, apreciindu-le drept extrem de stimulatoare pentru „labă“, un sens pe care nu l-am găsit în nici un dicționar și nici măcar în cartea doctorului Cool. A mai spus că ar mai vrea și altele și că nu ar fi rău să ne întâlnim, toți patru. Ocazie cu care, am decis eu, aș putea descoperi, în sfârșit, adevăratul înțeles al Enciclopediei lui Rosier, motiv pentru care am stabilit o întâlnire pentru săptămâna următoare.

A doua zi am fost nițel surprins de reacția dezaprobatoare a Catrionei la întâlnirea propusă. Eu nu vroiam decât să discutăm anumite chestiuni legate de filosofia secolului al XVIII-lea.

– Nu pot merge acolo cu dumneavoastră Eu ar trebui să vin cu trenul. Unde mai pui că e și foarte departe.

Părea că încearcă să caute o scuză, dar pe urmă mi-am dat seama că are rețineri din cauza biletului de tren.

– Nu-ți face griji, suport eu toate cheltuielile. Câți bani vrei?

S-a gândit cum face ea de obicei, apoi, după ce am mai negociat un pic, a spus:

– Bine. O sută.

Mi s-a părut enorm de mult pentru o călătorie cu trenul în suburbii.

– O sută de lire? Studenții n-au reducere? Eu am bilet de pensionar; poate că îl poți folosi tu...

– Dacă îmi dați o sută, fac tot ce vreți, dumneavoastră și tipul ăla. Dacă vă convine, dacă nu, nu. Îmi pare rău, dar știți cum merge treaba. Trebuie să trăiesc și eu.

Firește că am fost de acord. La urma urmei, relația noastră se baza pe o adeziune fermă la „prețul pieței“ și era clar că aceasta era suma necesară dacă vroiai ca o tânără domnișoară să ia trenul până în cealaltă parte a orașului. Pe vremea mea era cu totul altfel, desigur, dar obiceiurile se schimbă repede.

În aceeași zi, mai târziu, în timp ce își făcea temele pe mine, a sunat telefonul. Am ajuns în birou după ce a sunat a opta sau a noua oară, gol de la brâu în jos, și am auzit, când am ridicat receptorul, vocea Margaretei de la bibliotecă. Trebuia să predau cărțile de mult, a spus ea; își făcea griji în privința mea, credea că nu mă simt bine.

Din nou am simțit o ciudată părere de rău după plăcerile trecutului, dar mi-am adus repede aminte că o duceam mult mai bine acum, când îmi petreceam după-amiaza ajutând-o pe Catriona să obțină o notă bună, decât să-mi pierd timpul cu gioarsele acelea de cărți.

– Le aduc, Margaret, nu-ți face griji, am zis eu, am pus receptorul în furcă și m-a întors, regretând că experimentul Catrionei, care fusese întrerupt tocmai când organul meu în sfârșit dădea semne de funcționare, va trebui luat de la zero.

Cel puțin, în cazul unei cărți poți pune semn între pagini ca să știi exact de unde să îți reiei lectura; acum însă sârmanul

meu membru era moale precum curelușa de piele pe care am văzut-o ieșind din adâncurile volumului *Cele trei pericole din calea bărbatului*, cu marginile aurite și așezat pe orizontală într-un colț, într-un teanc de alte volume la fel de neatînse, de care nu mai aveam nevoie. Dar întrucât această scrisoare, spre deosebire de experimentul Catrionei, poate fi zorită să se încheie doar prin voință, poate că nu ar mai trebui să pomenesc nimic despre asta, mai bine să trecem la ziua în care ne-am întâlnit cu cei doi.

Până la urmă Catriona s-a hotărât să vină în mașină cu mine, deși nu știu din ce motiv și-a pus un batic și ochelari cu lentile de culoare închisă într-o zi care nu recomanda deloc așa ceva. Arăta ca o balerină din Rusia, cu vederea slabă, și nu ca o studentă la științele naturii, expertă în mânuirea briceagului. Adresa s-a dovedit a fi o casă plăcută, cu o peluză tunsă recent. Întotdeauna mi-au plăcut casele cu peluze bine întreținute, tocmai de aceea locuiesc într-o casă fără peluză. Mda, credeți că doamna B. sau Catriona s-ar fi ocupat și de grădinărit?

Louisa a fost cea care ne-a deschis, alarmată de viteza cu care veneam pe alee, în urma Catrionei, care a sunat la ușă, ca și cum Louisa ar fi fost împotriva vizitei unui bătrân care se ajută de un baston; și, cu toate că nu am observat imediat, ulterior Catriona mi-a spus că sarcina Louisei, deși la început, se cunoștea de la prima vedere. Catriona a adăugat că, din cauza atitudinii ei, ar fi vrut să renunțe la vizită, motiv pentru care, când am fost lăsați singuri pe canapeaua din camera de zi, Louisa plecând la bucătărie, Catriona a majorat cheltuielile cu 50 de lire. Tocmai îi dădeam suma respectivă în bancnote de câte zece când Louisa s-a întors cu două pahare de whisky pe care probabil că le solicitaserăm sau le acceptaserăm când ne fuseseră propuse. După cum vedeți, deja simțeam că lucrurile avansează conform unui plan numai de ele știut, eu fiind doar un simplu pion.

– Eu nu beau, a spus Louisa. Din cauza...

A arătat spre ceea ce, la momentul acela, am crezut că e problemă cu greutatea, iar eu am fost de acord că nu te poți pune

cu alcoolul, e foarte bogat în calorii, fapt pe care îl aflasem recent de pe pagina „Societății consumatorilor de bere“.

Apoi a apărut corespondentul meu, am dat mâna cu el și s-a prezentat:

– Spuneți-mi John. Care, desigur, nu e numele meu real.

– Eu sunt Sandi, a spus Catriona.

– Iar eu sunt Louisa, a zis Louisa, spre ușurarea mea fiindcă nu venea cu un nume care să contrazică un fapt deja știut.

John m-a privit și a spus:

– Ca să fiu sincer, sunt foarte surprins. Nu cred că am mai întâlnit pe cineva care să gândească la fel ca mine și să fie atât de... matur. Nu-i așa, Louisa?

Louisa a clătinat din cap, iar eu am încercat să-mi dau seama ce e așa de ciudat la un om de vârsta mea care manifestă entuziasm pentru filosofia secolului al XVIII-lea.

– Mi-au plăcut mult fotografiile, Sandi, a spus John. Și Louisei.

De fapt, Louisa, din câte am văzut eu, nu era chiar atât de încântată. Acum ședea pe un fotoliu, privindu-și problema cu greutatea, și puteam pune pariu că nu aprecia deloc fotografiile, acuzându-mă poate că nu găsisem lumina cea mai potrivită.

Apoi John, luând un pahar cu whisky care oricum nu cred că era pentru mine, și îngenunchind pe covor, aproape de Catriona, și-a pus mâna pe genunchiul ei și a spus:

– Ești o femeie foarte frumoasă, Sandi. Povestește-mi ceva despre tine.

Catriona/Sandi (acum eram și eu un pic derutat) se gândea ce să răspundă, drept care i-am sărit în ajutor:

– E studentă la științele naturii. Se pricepe să dea cu aspiratorul ca nimeni alta și face o minunăție de supă de pui cu praz. Gătește chiar mai bine decât doamna B.

– Doamna B.? a făcut John cu oarecare interes, sorbind din whisky. E o persoană pe care ar trebui s-o întâlnim?

– A, mă tem că aici nu aveți prea multe șanse, am răspuns eu. De fapt, m-a părăsit din cauza ta, Louisa.

Mi-am regretat imediat cuvintele fiindcă Louisa deja îmi subapreciasse eforturile fotografice și aluzia la calorii, iar faptul că își contempla mereu burtica proeminentă pe care tocmai o observasem mi-a întărit convingerea că în ochii ei nu eram deloc bineveniți acolo.

– Mda. Ce-ar fi să ne cunoaștem mai bine? a propus John.

Mâna lui, care nu părăsise genunchiul Catrionei, a început să alunece pe coapsa ei.

Catriona i-a prins-o cu o forță care a părut să îi facă plăcere lui John și i-a spus:

– Povestește-ne ceva despre tine, „John“.

– Despre mine? Sunt consultant liber profesionist pe probleme de software.

După o tăcere cât se impune de uimită și respectuoasă, am zis:

– M-au atras în mod deosebit meta-tag-urile HTML de pe pagina ta de web. Rosier, Ferrand, Minard...

John a ridicat din umeri.

– Doar o mică glumă, a spus el și s-a uitat din nou la Catriona, care nu îi dăduse drumul la mână. Îmi plac foarte mult jocurile și simulatoarele. Îți plac și ție, Sandi?

– Uneori. Depinde.

Toate bune și frumoase, eu însă îmi cam pierdeam răbdarea.

– Ceea ce aș vrea să știu e cum ai aflat despre Enciclopedia lui Rosier.

În timp ce vorbeam, am văzut cum Catriona își apleacă fața spre John, buzele lor angajându-se într-un schimb lent de salivă. John a continuat să țină paharul cu whisky în mână liberă, iar eu mi-am dorit din toată inima să nu îl verse fiindcă era un covor foarte frumos, în genul celor pe care doamna B. ar fi fost extrem de fericită să le păstreze curate ca lacrima. Într-un târziu a lăsat paharul jos și atenția lui s-a mutat sub fusta Catrionei sau a lui Sandi sau cum vreți să îi mai spuneți.

M-am întors spre Louisa.

– Am citit-o și eu.

– Ce anume? a întrebat ea, absentă, cu privirea îndreptată spre celălalt cuplu.

– Cartea, *Ferrand și Minard*. Cartea pe care o țineai în mână, în fotografie. Bănuiesc că te interesează Rousseau și Proust, ca și teoria doctorului Petrie despre rolul fanteziei în literatură.

Louise nu a răspuns, ca și cum nu ar fi înțeles. John s-a întors spre ea și i-a făcut un semn cu capul îndemnând-o să aibă grijă de mine.

– Nu, nu trebuie, am spus eu. Oricum nu vroiam să beau whisky.

Era cât pe-acți să aduc din nou vorba de calorii, dar, din fericire, m-am oprit la timp. John s-a întors din nou spre ea, desprinzându-și o clipă părul dintre degetele Catrionei, și a repetat gestul, de data aceasta impacientat. În timp ce îmi reaffirmam inapetența pentru whisky, Louisa s-a ridicat în picioare și s-a apropiat de mine, a îngenuncheat pe podea, în aceeași poziție ca a lui John. A întins mâna spre prohabul meu, iar eu am încercat să revin la Rousseau, Ferrand și Minard, cartea dumneavoastră, orice numai să schimb subiectul.

– Cum ai găsit cartea asta? am întrebat eu agitat în timp ce Louisa începea să-mi descheie nasturii.

Nu știam că, în ziua de azi, studenții la franceză au aceleași teme ca și cei de la științele naturii.

– Vreau să te avertizez că experimentul va lua foarte mult timp, de aceea sper că nu ai altceva de făcut în după-amiaza aceasta și că nu ai lăsat cuptorul deschis.

Din nou John și-a întrerupt sărutul și i-a spus Louisei:

– Lasă-l.

Apoi către mine:

– Dacă vrei doar să te uiți, n-am nimic împotriva. Ce-ar fi să urcăm în dormitor ca să stăm mai confortabil?

Ca mijloc de cercetare a unor subiecte din literatura secolului al XVIII-lea, acesta era mult mai lent și mai complicat decât o vizită făcută simpaticei Margaret și bibliotecii ei atât de ordonate. Aici nu exista nici un sistem, nici o cartotecă, numai

instrucțiunile lui John, din aproape în aproape, emise ca niște reguli succesive ale codului IT pe care noi, ceilalți, nu făceam decât să le urmăm. Nu e nevoie să vă mai spun că am ajuns ultimul în dormitor, după mult timp, găsind un loc pe care l-am recunoscut imediat dintr-o fotografie la care mă uitasem de multe ori. Și totuși, ecranul viu din fața mea nu îmi oferea nici un răspuns; doar o scenă în care John le ajuta pe cele două tinere să se dezbrace. Am hotărât de îndată că nu mă interesează să urmăresc restul tutorialului. Oricum simțeam nevoia să merg la baie, după care m-am întors anevoie la parter.

Luoisa a fost prima care mi s-a alăturat după câțva timp; John și Catriona încă mai scoteau tot felul de zgomote la etaj; imediat am pus singura întrebare care mă preocupa.

– Spune-mi, de ce citeai cartea lui Petrie?

M-a privit obosită.

– De ce este atât de important pentru dumneavoastră?

Am dat să îi spun o poveste foarte lungă, care începe cu o pană de cauciuc și o aversă de ploaie, dar ea a replicat:

– Petrie a fost unul dintre profesorii mei. Mă întâlneam cu el în fiecare săptămână.

– Înțeleg. Și de ce vă întâlneați?

Probabil că o interesa mult acea perioadă, am bănuț eu.

– Cred că era un mod de a scăpa de... asta.

A fluturat din mână, poate spre o mică fotografie înrămată de pe perete, înfățișând un port, undeva; fără gust, e adevărat, dar un decor din care un studiu exhaustiv al operei lui Rousseau ar părea o formă de evadare inadecvată și excesivă.

– Să nu credeți că nu-mi place ce fac aici. Dar treceam printr-o perioadă proastă, când nu eram sigură, când nu eram gata să uit de mine, și cred că îmi făcea bine să știu că am un colțor din viață care să nu fie legat de sex. Un loc pe care fiecare zi de joi îl umplea cu cărți și scriitori. În timp ce doctorul Petrie vorbea mereu despre Proust, eu mă gândeam în ce mă băgasem cu John, dacă era bine ce fac și dacă vroiam cu adevărat să o fac. La școală nu reușeam să mă regăsesc din cauza grijilor, dar

asta se întâmplă când rezisti dorințelor și te lași pradă conflictelor interne. Așa spunea John. S-a arătat puțin gelos când m-a văzut că tot vorbesc despre doctorul Petrie, dar să știi că n-am fost îndrăgostită de el. Tipul clasic care se izolează în turnul de fildeș și nu prea arătos. Și John a citit cartea lui Petrie; la vremea aceea lucra la un program de jocuri despre un oraș virtual din secolul al XVIII-lea, plin de persoane imagine. Ferrand și Minard i-au dat ideea realizării unei legături cu cartea: o campanie publicitară pe care vroia să o pornească pe Internet. Așa că mi-a dat câteva articole scrise de el ca să i le dau lui Petrie. Mi s-a părut o joacă, n-am văzut nimic rău în asta... Promisesem să caut împreună cu Petrie link-urile care să ne ducă la site-urile lui John. N-am mai ajuns să o fac fiindcă am aflat că primul pe care John vroia să-l accesez era plin de scene deochete. Modul lui de a face glume. Relația noastră deja mergea prost, eu am răbufnit, el m-a alungat din casă și așa am avut câteva săptămâni cumplite. Am făcut prostia să iau niște pastile și să mă las de facultate, sperând să mă limpezesc la cap, atât eram de deprimată. Dar toate astea s-au dus. Acum sunt din nou aici și fericită alături de John.

Nu părea; și nici nu părea să știe de apariția ei în direct pe Internet, dar nu mai avea nici un rost să pomenesc de ea. Adevărul banal, farsa lui John, în sfârșit mi se dezvăluise. Am râsuflat ușurat când John și Catriona, îmbufnată, au coborât și ei, iar eu m-am pregătit să părăsesc acest loc nefericit.

Catriona a rămas tăcută până am urcat în mașină. Apoi a început să plângă și să vorbească despre Ewan sau Gary sau cum l-o fi chemând, în timp ce eu nu mă puteam gândi decât la o presupusă filosofie a universului care se dovedise la fel de fără substanță ca un balon de săpun și acum dispăruse. Situația mă întrista profund; mi-am amintit însă de *Epistemologie și iraționalitate*, cartea de la ale cărei pagini îngălbenite pornise totul. Cu siguranță apăruse înaintea farsei lui John; mai rămânea o speranță în aflarea adevărului. Mi-am dat seama că expediția mea în căutarea lui Rosier, departe de a se fi încheiat, de-abia

începuse. Eu doar fusesem distras de niște pagini web, motoare de căutare și tutoriale desfășurate în dormitor, toate irelevante; pe când bibliotecile și anticariatele încă mai erau de folos.

Ne-am întors acasă, Catriona s-a așezat în camera de zi, a început să bea ceai, lichidul atât de important în vremuri de imobilitate, și mi-a spus că a hotărât să nu mai vină pe la mine. Am fost pur și simplu îngrozit.

– Dar cum să mă descurc fără tine?

A zâmbit blând; prima dată când vedeam o asemenea expresie pe fața ei în ziua aceea.

– Am să vă găsesc o altă menajeră. Promit. Am să mă uit prin toate vitrinele, am să verific toate anunțurile și am să vă fac rost de una mult mai bună decât mine.

I-am spus că va fi o misiune foarte grea și că, firește, îi voi acoperi toate cheltuielile la „prețul pieții“ practicat de agenții.

– Nu, nu vreau banii dumneavoastră, a replicat ea, a vârat mâna în buzunar, a scos cele 150 de lire pe care i le dădusem mai devreme și mi le-a înapoiat.

– Ai dreptate, până la urmă n-ai mai luat trenul, am conchis eu, împăturind bancnotele. Dar să știi că ar trebui să-ți iei un permis la care o studentă la științele naturii sunt sigur că e îndreptățită.

– Sunteți un om ciudat, domnule Mee. Mă uimește că, în ciuda vârstei dumneavoastră, sunteți atât de naiv în ceea ce privește lumea. Părinții dumneavoastră nu v-au învățat nimic?

– A, nu i-am cunoscut, am răspuns eu, explicându-i Catrionei că am crescut într-un loc al cărui miros îmi revenea ori de câte ori doamna B. făcea curățenie în baie.

O clădire din gresie înnegrită, atât de ticsită de copii încât nu eram niciodată singur. Îndrăgitul destinatar al scrisorilor mele, plecat dintre cei vii, mi-a fost tovarăș încă din acele zile, prin urmare nu trebuia să i le evoc, de aceea de-abia acum am simțit nevoia să aștern pe hârtie aceste amănunte biografice fără însemnătate.

– Chiar nu v-ați cunoscut părinții? a întrebat Catriona în felul ei atât de tautologic și fermecător. Ce trist, a adăugat ea, oarecum previzibil. De ce ați fost dus la orfelinat?

Dar nu mai aveam ce să spun despre acest subiect, doar dacă începeam să îi povestesc sărmanei fete toată viața mea și, dacă aș fi făcut-o, scrisoarea aceasta ar fi acoperit o grămadă de hârtie și mi-ar fi trebuit mai multe timbre decât pot încape pe un plic. Așa că i-am spus să se gândească bine și să dea fuga la apartamentul ei, să-i telefoneze lui Gary sau Ewan sau cum l-o fi chemând și să încerce să rezolve problema cu cap. M-a sărutat pe obraz, a spus „Mulțumesc” într-un mod oarecum solemn, iar eu i-am urat noroc și am condus-o până la ușă. De atunci nu am mai primit nici o veste de la ea.

Ei, mi-am spus eu, se pare că am ajuns „la prima bază”, cum ar zice doctorul Cool, dar peste mai puțin de jumătate de oră am auzit soneria și am crezut că tânăra uitase ceva ori că își îndeplinise promisiunea de a-mi găsi o nouă menajeră cu viteza fulgerului. Am deschis ușa și am văzut doi inși în uniformă neagră, care au vrut confirmarea că au ajuns la adresa convenită, mi-au arătat un document într-un portofel din plastic și au intrat, spunând că au venit după computerul meu.

– Sunteți de la Dixons? am întrebat eu.

Întotdeauna crezusem că personalul în uniformă din acel minunat magazin en detail se ocupă cu paza, acum însă păreau a fi de la serviciul de asistență tehnică, veniți să onoreze termenii aceluia contract mistic, straniu, numit „garanție extinsă” pe care Ali insistase să îl semnez pentru mai puțin de o sută de lire.

– Din câte am fost informați, computerul dumneavoastră conține materiale ce contravin Legii Publicațiilor Obscene. Prin urmare, vi-l confiscăm conform acestei autorizații. Vă prevenim că nu sunteți obligat să spuneți nimic, dar că tot ce spuneți poate fi consemnat și folosit ca probă...

În timp ce unul dintre cei doi specialiști îmi explica acești termeni și aceste condiții, despre care afurisitul de Ali, și nici

măcar doamna J. Campbell, nu mă puseseră în gardă, însoțitorul lui a urcat în camera pe care i-am arătat-o și din care am auzit cum mașinăria mea e deconectată.

– Sper că, atunci când va fi înapoiat, să-mi amintesc cum să inserez conectorul C de la tastatură în serial port B, având grijă să nu forțez sau să îndoi contactele, am spus eu, repetând o etapă crucială a instalării care mă învinsese în câteva limbi străine.

Specialistul care rămăsese cu mine clătina încet din cap.

– Nu înțelegeți? Bănuiala noastră e că aveți pornografie infantilă în computerul dumneavoastră.

– A, nu cred așa ceva, am replicat eu plin de încredere. Poate *Infantele Harold*, am descărcat o parte de pe un site despre locuitori celebri ai Aberdeenului, dar *Pornografie infantilă* e ceva despre care nu am auzit. Nu, veți găsi doar câteva scrieri care aparțin de mult domeniului public și care nu îi interesează decât pe niște bătrâni nebuni ca mine.

– Mai vedem noi, a spus specialistul pe un ton amenințător care e o caracteristică, după cum am observat eu, a personalului de la Dixons când nu îl tratezi cum trebuie.

Mi s-a cerut să semnez o foaie de hârtie, apoi cei doi au ieșit din casă și s-au apropiat de o mașină a poliției parcată pe stradă, care constituia obiectul curiozității inexplicabile a unui mic grup de copii și a câtorva vecini care se uitau de după perdele sau de pe treptele ușilor deschise.

– Bună ziua, doamnă MacDougall, am zis eu și i-am făcut cu mâna, femeia însă a închis ușa fără să răspundă înainte ca eu să o închid pe a mea.

Acum chiar că eram singur. Catriona mă părăsise, ca și computerul. Până și rezervele de medicamente se epuizaseră și nici unul dintre cluburile de noapte la care am sunat nu auziseră de livrări la domiciliu. Eram din nou un bătrân solitar cu bășica udului slabă. Dar, indiferent de greutatea care ne apar în cale, indiferent de tovarășii care, la un moment dat, ne părăsesc, indiferent de durerea și angoasa de care suferim, acestea sunt doar trecătoare și în astfel de clipe știm mereu că primii și cei

mai credincioși prieteni, cei pe care i-am neglijat și astfel am atras nenorocirile asupra noastră, vor fi mereu aproape de noi, așteptându-ne întoarcerea. Am urcat încet treptele pentru ultima oară în ziua aceea, ținându-mă strâns de balustradă și spunându-mi „Cine ar fi crezut“ etc., până am ajuns în birou, am descuiat dulapurile neglijate și am început să le scot una câte una; pietrele mele prețioase, consolarea mea adevărată, cea de pe urmă. Da, le-am spus eu cărților mele, sunteți soioase, prăfuite și foarte vechi, dar așa sunt și eu, de aceea ne potrivim atât de mult. Și astfel, am început să le reșez pe biroul gol; Hogg, Stevenson și dragul meu Hume s-au deschis la paginile cu semne, unde le vizitasem ultima oară, de parcă și-ar fi ținut răsuflarea în acele zile ciudate, multe, când, uitând de ele, mi-am imaginat că existența mea era mai adevărată decât a lor, în timp ce ele continuau să trăiască, tăcute, răbdătoare. Fusesem, știam acum, într-un fel de vis din care în sfârșit mă trezeam, ca și cum m-aș fi ridicat, bolborosind, din adâncurile verzi, întunecate, ale unui vid înșelător, lipsit de cărți. Din nou le-am simțit mirosul de mucegăit, am pipăit fragilitatea unei pagini întoarse, le-am atins legătura.

– Iar mâine voi învăța să folosesc aspiratorul, mi-am spus eu.

Ceea ce s-a dovedit a fi inutil și probabil spre binele meu căci, la ora stabilită, când trebuia să sosească tânăra Catriona, am auzit soneria, dar nu era nici ea, nu erau nici specialiștii lipșiți de maniere de la Dixons; nu, chiar în clipa în care coboram treptele anevoie am auzit cheia în broască, bâjbâind și zăngănind în acea manieră unică pe care o știam și o îndrăgeam de douăzeci și opt de ani, și am auzit o voce întrebând:

– Când o să cheme și el un lăcătuș ca să repare drăcia asta?

Și iat-o, în pragul ușii, doamna B. în persoană!

– Văd că încă mai sunteți în viață, coțcar bătrân, a remarcat ea intrând în casă.

Dar de ce se întorsese? După cât se pare, Catriona, care trebuie să fi găsit numărul doamnei B. în agenda mea, o rugase aseară să-și reia serviciul, explicându-i întreaga poveste despre

Rosier, Louisa și tot restul, și încercând să zdruncine convingerea doamnei B. că aș fi pornit pe căi greșite și, drept urmare, că ar fi trebuit să fiu trimis la spitalul de nebuni.

– Nu numai eu trebuie să vă aud scuzele, a zis ea, făcând aluzie la anumite legende care deja deveniseră, după cum am aflat mai târziu, parte din folclorul fiecărei case de pe stradă.

– Dar am cumpărat computerul doar ca să vă ușurez munca, am insistat eu, informând-o că mașinăria oricum dispăruse, totul fiind exact ca înainte.

Doamna B. și-a scos haina și pălăria și, ducând în bucătărie o geantă plină de legume, care promitea un prânz pe cinste, a spus:

– Unii bărbați au mica lor idilă cu o femeie frumoasă, dar se cumințesc până să ajungă la 40 de ani, alții așteaptă de două ori pe atât ca să-și dea seama ce prostie au făcut. Iar dumneavoastră, domnule Mee, știți din ce categorie faceți parte.

Cu această dojană, pe care o meritam din plin, viața noastră putea, în sfârșit, să revină la normal. Deja am avansat destul de mult cu un studiu pe care îl pregătesc pentru *The People's Friend*¹, în care merg pe urmele strămoșilor scoțieni ai lui Jorge Luis Borges, a cărui dragoste față de terrierii din West Highland îi justifică includerea în această minunată revistă. Când apare, am să vă trimit un exemplar; dar, pe moment, ajungând la capătul aventurilor mele, nu vă pot spune decât pe curând.

1. Prietenul oamenilor (n. tr.).

Epilog

Acum, în sfârșit, pot dezvălui totul. Te-ai întrebat, probabil, ce joc mai e și ăsta: unde m-am ascuns în acest răstimp, de ce am dispărut atât de repede, fără să-ți dau vreun indiciu asupra destinației mele? Nu, cred că ai ghicit acum trei ani, chiar în ziua în care am plecat. Toate acele datorii care se acumulasau – știi că nu rezist în fața ruletei sau a cărților de joc – mai era și necazul cu tatăl Mariei. Parisul nu mai era un loc sigur și un specialist în telefonie ca mine poate oricând să își găsească de lucru într-un oraș de mărime mijlocie, chiar și într-o țară străină. Timbrul de pe această scrisoare cred că ți-a spus deja totul. Locuiesc în Scoția, iar centralele telefonice de aici sunt pur și simplu fascinante!

Théâtrophone-ul de aici încă nu e la fel de mare ca în Franța, dar telefoanele obișnuite, de casă, sunt poate și mai răspândite. Știu cât de mult te plictisea subiectul când ne întâlneam în Paris, dar susțin în continuare că Théâtrophone-ul, mai mult decât automobilul sau avionul, este întruchiparea viitorului. Un sistem care poate transmite un spectacol de teatru, o operă, o conferință, un concert direct la abonat acasă, prin intermediul firelor de telefon existente – trebuie să fii de acord că societatea se află în pragul unei transformări, al unei revoluții, grație unei asemenea tehnologii!

Mulți oameni rămân surprinși de vechimea telefonului. Aici, în Marea Britanie, i se spune Electrophone, iar eu instalez cam trei-patru console pe săptămână în casele celor care

Își permit așa ceva. A, prețurile vor scădea curând, le spun eu, și în general se arată un pic dezamăgiți. Vânzările au mers mai bine în anul în care am stat în Sussex, dar, de când am venit „la nord de graniță“, cum se spune pe aici, am descoperit că scoțienii sunt tot atât de experți în snobism ca și englezii, sau chiar parizienii, și nimic nu le place mai mult decât să aibă ceva ce alții nu își pot permite. Dar cel puțin scoțienii ne privesc nația cu ochi mai buni decât vecinii lor de la sud. „Vechea alianță“ o numesc ei. Da, aş zice că – instalarea unei elegante console Electrophone, cu patru tuburi acustice, de pildă, cu suportul ei din stejar, într-un salon simandicos, cu tablouri în ulei și capete de cerbi agățate pe pereți – în zece-douăzeci de ani vei descoperi în fiecare casă de aici un Electrophone, ca să nu mai zic de simplul telefon.

Ideea sigur l-ar face să râdă pe majordomul care stă cu ochii pe mine, dar eu i-aş spune, hei, trebuie să-i mulțumiți unui francez pentru toate astea. Monsieur Auder, demult, în 1885. Da, acum aproape treizeci de ani. El a instalat douăsprezece microfoane la Opera din Paris și a transmis semnalele prin telefon abonaților, reproducând sunetele în întreaga lor complexitate, astfel încât ascultătorii auzeau nu numai muzica, ci își puteau da seama chiar și de poziția cântăreților în timp ce se mișcau pe scenă. Stereofonie se numește și reprezintă viitorul, crede-mă pe cuvânt (deși mai rămân de rezolvat unele probleme cu defazajul). Gramofonul, ca și tot ce ține de el, e o pierdere de timp; nu va dura. Iar oamenii vor discuta în continuare despre noul „radio fără fir“, dar cum să prindă așa ceva, când nu ai cum să îi taxezi pe ascultători? Crezi că se vor înființa firme care să dea totul pe gratis, transmițându-și programele în atmosferă? Nici vorbă de așa ceva. Firul de cupru este răspunsul, centrala telefonică este orașul invizibil al viitorului – marele Monsieur Auder a anticipat totul. Unii de pe aici, care nu au fost niciodată în Franța, rămân surprinși când le spun că deja, la începutul secolului, existau chioșcuri Théâtrophone în hoteluri și restaurante din toată țara, unde

puteai beneficia de câte minute de distracție vroiai, atât timp cât vârui monedele în aparat; ți-aduci aminte de cafenelele acelea, când toată lumea se dădea în vânt după așa ceva, care își făceau reclamă numai cu Théâtrophone, unde adepții progresului și cei în pas cu moda se îngrămădeau ca să le folosească, nu pentru o cafea sau o conversație cu prietenii. Orice francez știe asta, desigur, aici însă pentru unii e încă o noutate.

Imaginați-vă ce va fi doar peste câțiva ani, le spun eu, după ce fiecare va avea telefon, după ce fiecare gospodărie respectabilă va avea un Electrophone, ca și fiecare bibliotecă sau școală. Va mai fi nevoie ca oamenii să se ridice din fotoliu? Poate că se vor folosi de astfel de mașinării ca să încheie tranzacții financiare, să își facă reclamă la firmele lor, să discute cu persoane pe care nu le-au întâlnit niciodată, să se distreze. Oare oamenii se vor mai deranja să citească? Vor mai ieși la restaurant, sau pur și simplu vor comanda un meniu la telefon, care apoi le va fi adus acasă?

„Va fi o societate teribil de plictisitoare“, mi-au spus mulți dintre ei. Oamenii se vor lenevi, nu se vor mai împrieteni cu alții, vor uita cum să poarte o conversație. Dimpotrivă, le zic eu, telefonul lărgeste și îmbogățește domeniul relațiilor umane! „Dar ce se va alege de arta corespondenței?“ mă întreabă ei. Vă asigur că nu va mai fi nevoie ca poștașul să vină acasă la dumneavoastră de cinci-șase ori pe zi după ce sistemul va fi bine pus la punct; gândiți-vă cât timp veți economisi, având posibilitatea să vorbiți direct cu cei care doresc să comunice prin viu grai, în loc să scrie. Tot acest timp liber îl veți folosi doar pentru propria distracție. Gândiți-vă și la legăturile amoroase pe care telefonul le-a înlesnit deja în viața noastră...

Scoțienii, recunosc, sunt mai predispuși la aceste discuții despre progresul științific decât englezii sau francezii, cel puțin din câte am constatat eu. Pretind chiar că ei au inventat telefonul, dar așa face orice altă țară avansată din lume, după cum prea bine știi. Théâtrophone-ul e, totuși, o invenție pur franceză; numai un francez ar fi putut vedea telefonia ca pe o

ramură a culturii artistice, un mijloc de comunicare a creativității umane și de împlinire emoțională.

Dar nici unul din aceste visuri nu mi-a fost de prea mult ajutor în timp ce jocurile de noroc mă înglodau în datorii. Compania Théâtrophone plătea bine, tot mai mulți parizieni vroiau să își instaleze mașinăria acasă, dar tocmai asta era problema; fiindcă, după cum știi, cu cât câștigam mai mult, cu atât creșteau și sumele pe care pariam.

Îmi amintesc de ultimul Théâtrophone pe care l-am instalat înainte de a părăsi Franța. Undeva pe Boulevard Haussmann, nu departe de Printemps (apropo, magazinele universale vor dispărea și ele, mai mult ca sigur), și aproape vizavi de parculețul cu monumentul acela urât ridicat în memoria lui Louis XVI (oare când se vor hotărî să-l dea jos?). 102 era numărul de pe lista mea; o clădire mare, de trei-patru etaje. Am urcat cu aparatul într-o mână și cutia de scule în cealaltă. Când am ajuns pe palier, lângă ușa apartamentului am văzut un geam rotund, care dădea spre scară și prin care se încrunta la mine o menajeră tânără. A deschis ușa înainte să ating soneria și, în timp ce mă prezentam, m-a măsurat din cap până în picioare, cercețând cutia de lemn și cea de scule, adulmecând ușor de parcă aș fi ascuns vreun animal prin bagaje. Apoi mi-a făcut loc să intru, fără vreun cuvânt, și, după ce a închis ușa, a luat-o înainte.

În stânga vestibulului am văzut o sufragerie atât de plină de mobilă încât, oricât de mult ai fi încercat, nu te-ai fi putut strecura pe lângă ea. Nu prea se ia masa acolo, mi-am zis eu, și am urmat-o pe menajeră printr-o altă ușă, la celălalt capăt al vestibulului, apoi pe lângă un salon care arăta la fel de nefolosit, până am ajuns la ușa stăpânului, în care a ciocănit. Aha, m-am gândit eu, biroul. Nici pomeneală de așa ceva. Acesta era dormitorul lui, mi-am dat seama de îndată ce menajera a deschis ușa.

Draperiile grele erau trase, veioza era aprinsă, chiar dacă afară era ziua în amiaza mare, și, Dumnezeuule, în cameră era atât de cald și de înăbușitor încât puteai frige un pui în ea. Și mohorâtă, cu o bucată de pânză peste veioză astfel încât totul

era în umbră, de un galben bolnăvicios, iar pe pat, în colțul îndepărtat, stătea stăpânul însuși, cu cearșaful tras până sub nas și privind, din cât puteam eu să îl văd, ca un iepure speriat. Un invalid, am conchis, care nu a mai trecut de ceva timp prin celelalte camere ale apartamentului. Tocmai clientul legat de casă, ideal pentru Théâtrophone, deși aceasta era o scenă stranie, pe cîntea mea, pe care nu o voi uita atât de ușor. Cei mai ciudați erau pereții, acoperiți ca vai de lume, de sus și până jos, cu panouri de plută ieftină, nu mă întreba de ce. Aveam senzația că am pășit în cuibul unei insecte, așa cum stătea întins în pat, învelit în gogoașa albă de mătase. Probabil că nu era trecut cu mult de patruzeci de ani, cu părul încă negru și des și o mustață pe măsură, dar zilele îi erau numărate dacă rămânea în dormitorul ăla atât de cald și neaerisit.

– Bună ziua, monsieur, i-am spus eu, dar a rămas la fel de încordat.

Am văzut că tremură, în ciuda temperaturii ridicate, și m-am rugat să nu mă molipsesc de boala de care suferea. Menajera ne-a lăsat singuri.

– Unde să-l instalez?

M-a privit nedumerit și s-a strâmbat.

– Théâtrophone-ul, am adăugat eu, arătând spre cutia de lemn.

Altfel de ce aș fi venit aici?

– A, desigur, a zis el și a arătat cu capul spre masa de lângă pat, dar tot fără să lase cearșaful mai jos.

– Mai întâi va trebui să mut obiectele astea de aici, am propus eu fiindcă, pe lângă telefonul care era deja acolo, masa era ticsită cu sticlute de medicamente și un număr enorm de caiete.

Am ridicat câteva dintre ele.

– Umblați cu mare atenție, a spus el.

Apoi a explicat că sunt părți dintr-un roman și, pe cîntea mea, promitea să fie cel mai lung roman scris vreodată, judecând după mormanul de caiete pe care le umpluse deja.

– Desigur. Dacă nu aveți nimic împotriva, am să vă mut romanul în altă parte.

A arătat spre locul în care vroia să îi fie duse cărțile și am făcut-o în trei drumuri, lăsând telefonul și sticlutele de medicamente pe masă, împinse spre el și ca să am destul spațiu în care să instalez cutia.

– Așadar sunteți scriitor.

A dat timid din cap.

– Ce fel de cărți scrieți?

S-a încruntat, de parcă i-aș fi pus cea mai grea întrebare.

– Cred că scriu o singură carte... despre...

S-a întrerupt cu un strănut foarte puternic care l-a scuturat atât de serios încât am crezut că trebuie să chem menajera. După ce și-a revenit, m-a privit serios și a întrebat:

– Aveți vreo floare la dumneavoastră?

Vedea foarte bine că butoniera mea era goală.

– Sau ați fost prin apropierea unor flori? Ați trecut pe la florărie înainte de a ajunge aici?

Ciudat, chiar trecusem pe acolo, cu o zi în urmă, și m-am întrebat dacă nu cumva scriitorul ăsta era un fel de ghicitor. Vedea direct prin mine.

– Dar e uimitor, am spus eu.

Și-a dus mâna la nas, dar de data asta nu a strănutat, ci numai a întors capul ușor, de parcă ar fi vrut să nu inhaleze ceva, deși mă spălasem bine dimineața.

– Trousselier? a întrebat el.

– Florăria?

Se referea la florăria elegantă de pe aceeași stradă.

– Nu, am intrat într-una mai mică, de pe Boulevard des Capucines, nu departe de Café de la Paix.

– Aha, a făcut el, ca și cum ar fi fost foarte important. Nu cred că o știi. E nouă?

Habar nu aveam, dar insul a continuat să mă întrebe despre ea.

– Ce flori ați văzut acolo?

Mi-am amintit de niște crini, zambile, orhidee, câteva flori mari, roșii. Căutam ceva pentru Marie ca scuză pentru că rămăsesem la cazinou în loc să vin la ea.

– Și orhidee americane? Erau și orhidee americane?

– Cred că da.

Când am văzut că nu-i place răspunsul meu, am adăugat:

– Da, erau destul de multe orhidee americane, dar prea scumpe pentru buzunarul meu.

– Cât costau?

– A... nu-mi amintesc.

Îmi cam pierdusem răbdarea, la urma urmei venisem să îmi fac treaba.

– Deci nu vă amintiți. Și totuși ați trecut pe acolo nu mai departe decât ieri.

I-am spus că stau cam prost cu memoria. Apoi scriitorul s-a uitat la mine cu o expresie plină de amabilitate.

– Dacă nu cultivăm și întreținem memoria, în toate formele ei, cu ce rămânem până la urmă?

Recunosc că aici m-a lăsat cu gura căscată. Dați naibii de deștepți, scriitorii ăștia.

Dar tot nu renunțase la subiectul legat de flori.

– Podeaua era de marmură? Și câte vânzătoare erau?

Dumnezeu știe de ce, insul vroia să știe toată povestea; cea mai mare parte am inventat-o, desigur, cu speranța că pot să îmi fac treaba înainte ca luna să se sfârșească. Care erau zgometele de afară, m-a întrebat el; pe galantar era unul din bolurile alea cu apă parfumată ca să-ți cureți degetele; erau și vase orientale, aveau și rafturi? Înțelegeam acum de ce cartea lui era atât de voluminoasă, dacă se leagă de toate lucrurile. Dacă aș fi scris-o eu, aș fi spus: tipul intră într-o florărie ca să-i cumpere flori Mariei, dar descoperă că n-are destul bani. Dar cum de știa scriitorul că am fost la florărie, asta aș vrea să aflu.

– Bănuiesc că nu ieșiți prea des, am zis eu.

Era clar că insul era pe ultima sută de metri și cel care pune atâtea întrebări despre o florărie sigur nu a călcat pe acolo de foarte mult timp. Oricum, scriitorul nu m-a contrazis.

– De unde vă luați ideile? Trebuie să vă fie greu, dacă nu ieșiți din casă; închis aici, cu ochii la draperii și înconjurat de pănouri de plută. Să nu-mi spuneți că toată cartea dumneavoastră este despre cum să lenevești în pat!

Gluma nu i s-a părut amuzantă. Mi-a spus că memoria e singurul lui material și, întrucât mai avea puțin și ajungea din nou la florărie, am schimbat repede subiectul.

– Sunt sigur că veți scrie și despre asta în cartea dumneavoastră, am zis eu, arătând spre cutia pe care nici măcar nu o deschiseseam. Théâtrophone-ul.

M-a privit destul de absent, apoi a spus ceva în genul:

– Am observat cum telefonul schimbă într-un fel vocea umană, o schimbare a proporțiilor față de momentul în care vocea funcționează ca un întreg, și astfel ajunge la noi complet singură, fără a fi însoțită de față și trăsături, și numai atunci descoperim cât de dulce și de tandră este cu adevărat.

Nu știu dacă am reținut exact cuvintele lui, dar se vedea de la o poștă că insul ăsta era scriitor; se pricep atât de bine să întoarcă fraza. Oricum, eram un pic dezamăgit că nu ținea morțiș să scrie și despre Théâtrophone în cartea lui, drept care m-am hotărât să-l impresionez.

– Stră-străbunicul meu l-a cunoscut pe Jean-Jacques Rousseau.

Scriitorul a înălțat o sprânceană.

– Întocmai. Ați citit *Confesiuni*? Stră-străbunicul meu e amintit acolo. El și un amic de-al lui au fost prieteni cu Jean-Jacques în Montmorency. Au trăit o adevărată aventură acolo, pe cinstea mea.

Acum chiar că îi sticleau ochii. Nimic nu captează atenția unui scriitor ca o poveste despre alt scriitor, mai faimos decât el. Acest ins din pat, cu mormanul de hârtii nepublicate pe podea, se credea mult mai bun decât un instalator de telefoane,

dar eu eram cel care, într-un fel, îl avea pe Rousseau în familie și am observat imediat cum cresc în ochii lui.

– Pun pariu că nu știți că Rousseau a fost și criminal.

Acum ochii încercănați ai scriitorului mai să-i sară din orbite.

– Criminal?

I-am spus povestea pe care o știi prea bine și nu mai trebuie repetată aici.

– Sunteți absolut sigur?

Bineînțeles că eram. Cum să nu fiu sigur de o poveste pe care trebuie să o fi spus de o mie de ori?

– Dar Ferrand a dispărut și Minard a crezut că prietenul lui a plecat în Elveția împreună cu Jean-Jacques, de aceea s-a dus după el. O lună mai târziu a dat de Rousseau în Neuchâtel, unde francezii și genovezii nu se puteau atinge de el, Rousseau fiind protejat de guvernatorul scoțian.

Scriitorul a părut să își amintească toate astea din *Confesiuni*, dar a spus că nu își amintește ca Ferrand să fi mers acolo cu el.

– Așa e. Poate că Minard a judecat greșit și Ferrand s-a întors la Paris cu jumătatea lui din Enciclopedia lui Rosier, dar asta nu l-a oprit pe strămoșul meu să-l caute pe Jean-Jacques ca să-și găsească prietenul pierdut. Minard a călătorit deghizat, a stors informații de la localnici, încercând să se apropie cât mai mult de Rousseau, apoi a început să-l bănuiască pe Rousseau că l-ar fi ucis pe Ferrand la fel cum o ucisese pe Jacqueline.

– Mi se pare cam greu de crezut ca autorul *Confesiunilor* să fi păstrat un secret atât de îngrozitor și nici măcar o dată să nu facă aluzie la el în autobiografia lui.

Știi că a trebuit să răspund acestui argument de multe ori.

– Este chiar imposibil ca un mare scriitor să aibă un păcat atât de groaznic pe conștiință care să-l facă să scrie despre niște lucruri prin care să-l ascundă? am întrebat eu.

– Aveți mai multă dreptate decât credeți.

– Rousseau s-a simțit atât de vinovat de fărâdelegile lui încât a născocit multe altele, mai mici, ca să-și ușureze conștiința.

N-a avut copii, de pildă; toate cheștiile ale cu trimisul lor la orfelinat e o minciună. Ca și povestea despre panglica pe care a furat-o – de parcă ăsta ar fi fost cel mai rău lucru pe care l-a făcut vreodată!

– Așadar, aceasta era teoria strămoșului dumneavoastră?

Mda, scriitorul ăsta chiar avea mintea brici.

– Da, teoria lui și a motorului de calculat.

Apoi am explicat cum stră-străbunicul meu a continuat să alcătuiască rețele din ață și hârtie despre care credea că, odată și-odată, vor efectua orice calcul logic îți poți imagina.

– Vedeți dumneavoastră, aici îi cam seamăn. El se pricepea la mașini de deducție, eu mă pricep la centrale telefonice. Cred că-l avem în sânge, acest interes față de tehnologie.

Știi restul. Strămoșul meu a dovedit că Ferrand a murit de mâna lui Rousseau și, când a văzut că nu poate convinge autoritățile, a început să împrăștiie vorba prin hanuri și taverne până a strâns o mână de oameni care l-au alungat cu pietre pe Rousseau din propria casă. Și pe drept cuvânt, dacă vrei să știi.

– Dar stră-străbunicul meu tot nu s-a lăsat. L-a urmărit pe Rousseau peste tot; mai întâi în Marea Britanie, apoi din nou în Franța, însoțindu-l ca o umbră sub numeroasele deghizamente pe care le învățase din teoria lui Rosier despre Tipurile Faciale. Odată chiar a încercat să dea peste el cu o căruța, dar i-a tăiat calea un câine. În cele din urmă Rousseau a scăpat de justiția pământească, dar strămoșul meu s-a îngrijit să-i facă viața la fel de grea pe cât va fi fost și cea de pe lumea cealaltă; succesul planului său reiese clar din efectul devastator pe care l-a avut asupra minții lui Rousseau.

– Care era numele de botez al strămoșului dumneavoastră?

– Ciudat, dar nimeni nu-l știa; nici măcar soția lui, care era mai mică decât el cu mai bine de patruzeci de ani când s-au căsătorit dar tot i-a făcut bătrânului zvăpăiat un fiu care avea să fie bunicul meu. Chiar și pentru propria lui familie a fost doar „Minard“, susținând până în ultima clipă că oricum nu era nu-

mele lui real și, uneori, plângând noaptea după sărmana Jacqueline sau sărmanul Ferrand, pierdut pentru totdeauna.

Ei, știi și tu cum sunt scriitorii, iar acesta era hotărât să găsească o hibă în povestea mea.

– E imposibil ca Minard să-și permită o existență clandestină, itinerantă, în decursul atâtor ani, numai din banii pe care îi câștigase de la părintele Bertier, nu credeți?

– Aici intervine Teoria lui Rosier despre Monedele False.

Stră-străbunicul meu nu le-a făcut chiar el, ci a vândut unuia dintre cei mai întreprinzători cetățeni ai orașului Neuchâtel instrucțiunile privind fabricarea monedelor din sticlă acoperită cu un strat subțire de metal, pentru care a primit periodic bani buni până când escrocheria a fost dată în vileag, câțiva sticlari au fost spânzurați iar strămoșul meu a fost nevoit să recurgă la Teoria Vanzării Tetraedrale. Știi detaliile; scriitorul nu s-a arătat foarte interesat când i-am explicat-o. E de ajuns să vă spun, m-am adresat eu scriitorului, că, mulțumită Enciclopediei lui Rosier, strămoșul meu avea destui ași în mânecă sau, mai bine zis, în punga lui, ca să-i ajungă până la sfârșitul vieții și, cu toate că nu s-a îmbogățit, nici nu a răbdât de foame, chiar dacă era un om cu un apetit uriaș și o predilecție pentru friptura de rață, pe care eu n-am moștenit-o, declarându-mă mulțumit cu un *consommé* sau un *bouillabaisse* și o halcă de pâine.

– E foarte interesant, a zis scriitorul. Dar iertați-mă dacă vă spun că legendele de familie sunt, în multe cazuri, denaturate sau exagerate. Cât de sigur sunteți că vă trageți din acest Minard despre care vorbiți, a cărui poveste este atât de incredibilă?

– Înțeleg de ce vă vine atât de greu să o credeți. Dar uitați-vă la asta.

Am scos din buzunar o monedă și i-am dat-o scriitorului care a lăsat pentru o secundă cearșaful pe care îl ținuse strâns cât îi spusese povestea ca să examineze obiectul.

– Pare foarte veche, a observat el. Iar zgârieturile de pe suprafața de aur sunt atât de întunecate... Astfel de semne ar trebui să fie difuze și să reflecte lumina, nu să o absoarbă.

– Priviți mai îndeaproape. Zgârieturile descoperă sticla verde de dedesubt. Asta e una din monedele false despre care v-am vorbit. Un *port bonheur* și o moștenire extrem de prețioasă, după cum sunt sigur că înțelegeți.

Scriitorul mi-a înapoiat moneda și a spus:

– Nu vă lăsați prizonierul unei moșteniri. Apartamentul meu e supraîncărcat, chiar dacă am dăruit o mare parte din mobilierul pe care l-am moștenit după moartea lui *maman*. E este acolo, a adăugat el arătând spre un tablou de pe perete. Cum vi se pare?

I-am spus că a fost o femeie foarte arătoasă și să se odihnească în pace; mda, eu îi dădeam cele mai interesante idei pentru romanul lui, iar el îmi vorbea despre mama lui răposată!

– Nu credeți că s-ar putea scrie o carte formidabilă despre aventurile strămoșului meu?

Scriitorul a încuviințat din cap, dar fără prea mult entuziasm.

– Aveți acceptul meu să folosiți povestea, deși nu ați fi primul, i-am zis eu mândru. Se spune că povestea copiștilor a devenit destul de cunoscută, motiv pentru care unii scriitori s-au și folosit de ea. Unul dintre ei a fost celebru; sigur ați auzit de el, dar n-am să dau nume. S-a întâmplat cu vreo 40-50 de ani în urmă; avea probleme cu un roman care nu-i ieșea cum vroia el. Îl rescia de zeci de ani; prima dată a fost sfătuit să-l arunce pe foc, lucru pe care ar fi trebuit să-l facă, dar a scris alte cărți, iar pe prima a continuat să o rescie. În cele din urmă, un amic i-a spus: „Pune-i punct și public-o, apoi, pentru numele lui Dumnezeu, apucă-te de altceva, fiindcă pur și simplu ți-ai irosit toată viața cu ceva care nu te reprezintă. E adevărat, ai ajuns la o oarecare celebritate, dar mai mult datorită unui scandal; acum ești gras și obosit, și cine știe cât mai ai de trăit“. Vedeți dumneavoastră, era un prieten de nădejde, care spunea adevărul atunci când era nevoie. „Gustave, ce-ar fi să scrii despre cei doi copiști care merg la țară împreună...“. Sigur, când romancierul nostru a scris cartea, n-a nimerit-o deloc, dar cred că așa

le place scriitorilor să creeze; încep de la câteva întâmplări și le amesc până nu le mai recunoaște nimeni.

– Dacă vrei să găsești pe cineva care să adauge și mai multă faimă literară strămoșului dumneavoastră, mă tem că eu unul sunt prea slăbit și insuficient de talentat ca să vă mulțumesc; deși cunosc un poet tânăr, promițător, pe nume Cocteau, al cărui entuziasm pentru tot ce este ezoteric ar putea să-l atragă spre rosierismul de care mi-ați vorbit, a spus clientul meu suferind.

– A, nu vă faceți probleme. De treaba asta s-au ocupat deja Jean-Jacques și acest plagiator mai recent; ar trebui să faceți mari eforturi dumneavoastră sau oricare dintre prietenii dumneavoastră ca să vă ridicați la înălțimea lor. Dar vă urez să aveți succes cu cartea dumneavoastră și sunt sigur că veți reuși să o publicați dacă veți insista suficient. V-ați gândit cui s-o trimiteți?

Se pare că nu. Dădeam cu banul, urmărind ce cade, cap sau pajură, folosindu-mă de moneda de sticlă. Până la urmă totul e la voia întâmplării.

– Chiar nu vă interesează moneda falsă? Ar fi o metaforă excelentă; știu că dumneavoastră, artiștilor, asta vă place cel mai mult. Fiți sigur că cineva se va găsi să o folosească, dacă nu a și făcut-o deja; povestea familiei mele a făcut înconjurul țării, pun pariu pe orice. De fapt, cred că, dacă veți căuta cu luare aminte, veți descoperi probabil că strămoșul meu apare în tot felul de cărți fanteziste și va mai apărea mulți ani de acum încolo. Bunicul se gândea să se plângă la ziare când cartea aia, ultima, a răstălmăcit povestea, dar, fiind publicată postum, nu mai avea rost să insiste. Ca să vă spun drept, deși e o chestiune ce ține de onoarea familiei, nu mă ambalez prea tare. Vărul meu, Pierre, e cel care păstrează tradiția; el e cu literatura, și cu șahul, de-a dreptul fanatic, deși în ultima vreme joacă o nouă versiune în care lipsește unul din pionii din fața turelor. E un pic excen-tric; îi place să-și adauge un *e* la numele de familie, ca să fie alt-fel decât ceilalți.

Am observat că prietenul meu, scriitorul, era prea obosit, poate că sosise momentul să instalez Théâtrophone-ul înainte

de a-mi face prezența nedorită; deși nu încercam decât să îl ajut cu romanul lui, să îi ofer câteva idei care fac parte din zestre nerecunoscută a literaturii naționale, grație gloriosului meu strămoș și moștenirii lui.

– Și-acum să vedem ce avem aici, am spus eu, deschizând cutia și arătându-i noul Théâtrophone: modelul Solitaire cu un singur tub acustic. Întreg Parisul vă va ajunge la urechi cu ajutorul acestei bijuterii.

Am desfăcut cablul negru care se conectează la telefon, la bornele de rezervă din cutia de racord de pe rama geamului.

– Dacă îmi aduce *Pelléas* de la Opéra Comique, și poate câteva scene din Wagner ale cărui știmate Céline le-a mânjit cândva cu lac de mobilă, voi fi cât se poate de fericit, a spus scriitorul melancolic.

Am scos patentul din buzunar și m-am pus pe muncă.

Instalarea durează doar câteva minute; sunt sigur că peste câțiva ani nu va trebui decât să vâri un ștecăr într-o priză din colțul oricărei camere, la fel de complicat ca atunci când îți atârni haina în cui.

– Și ați găsit un titlu pentru cartea dumneavoastră? am întrebat, pregătindu-mă să testez aparatul.

Mi-a zis că inițial trebuia să se numească *Împotriva lui Sainte-Beuve*, dar de atunci intriga se schimbase mult, astfel încât titlul nu se mai potrivea. M-am hotărât să nu îi spun că mi se părea o decizie înțeleaptă, fiindcă nu îmi închipuiam că cineva ar cumpăra o carte care să se numească așa.

– M-am gândit și la *Bătăile neregulate ale inimii*.

Deși un titlu ca acesta sigur s-ar potrivi cu starea sănătății scriitorului, nu vedeam cum cartea ar zbura de pe rafturi.

– Știu un titlu care mi-a plăcut întotdeauna. *Iluzii pierdute*.

– A, Balzac, a murmurat el.

N-am citit cartea, dar cred că e un titlu extraordinar și, ca să fiu sincer, am senzația că știu cartea mai bine decât majoritatea celor pe care le-am citit, doar fiindcă numele mi-a rămas în minte.

– Și *Paradisul pierdut*, *Paradisul regăsit*, am adăugat eu. Nimeni nu-l bate pe Shakespeare când vine vorba de titluri, nu? Secretul succesului: alege numele potrivit. Théâtrophone, de pildă.

Ca să fiu sincer, sărmanul scriitor îmi devenise simpatic, chiar vroiam să îl ajut și îmi părea rău că era atât de bolnav încât probabil că nu mai apuca să își termine cartea.

Am ridicat receptorul și am format numărul companiei.

– 29205, Haussmann 102, instalatorul la telefon. Vreau să fac un test pentru Théâtrophone; dați-ne ce aveți.

Am așteptat câteva momente, răstimp în care am început să îi explic scriitorului cum funcționează o centrală telefonică, până am fost întrerupt de noul aparat care s-a trezit la viață cu mai multe voci pe care le-am auzit printre pocnituri. „*Ai vrea să studiezi științele naturii?*” a spus una. „*Științele naturii? Ce tratează?*” a întrebat cealaltă.

– Cred că e Molière la Comédie, a remarcat scriitorul. Aparatul pare să funcționeze perfect; acum îl puteți închide, vreau să mă odihnesc.

M-am conformat, sperând că noul lui mijloc de distracție îl va face fericit, deși fără să îi ofere și idei pentru cartea lui, dat fiind că tot ce îi spusese eu nu avusese nici un efect asupra lui.

– Da, Milton, și-a spus el, în timp ce îmi puneam sculele la loc.

Probabil vreun personaj din piesa pe care o auzisem.

– Și totuși, nu Paradisul e cel pe care îl pierdem și îl regăsim, ci numai Timpul, care e transmis, ca de niște impulsuri electrice ale numeroaselor fire ascunse, existente peste tot, prin intermediul memoriei atât de conductive.

L-am lăsat să trăncănească în pace, i-am spus bună ziua, iar menajera m-a condus până la ușă. Scriitorul a rugat-o să îi aducă un caiet nou și să îi frigă un calcan, iar eu i-am lăsat și am coborât treptele gândindu-mă cum își irosea viața, bietul de el, într-o cameră înăbușitoare, preocupat de cărți și idei; afară, pe stradă, am văzut automobile și furgonete, două tinere foarte apetisante înfolfite în haine de blană, vânzători

ambulanți, și mulți alții, toți văzându-și de viață, bucurându-se de ea și, inspirând aerul proaspăt, m-am întrebat cine ar fi crezut că povestea strămoșului meu le va da de lucru atâtor oameni; cine ar fi crezut că, dacă ar fi murit prea curând, eu nici nu m-aș fi născut și ar fi existat un instalator mai puțin pe lumea asta; și cine să ghicească, în afară de unul sau doi ca mine, că în doar câțiva ani totul va fi altfel, întreaga lume se va transforma astfel încât avioanele vor lua locul automobilelor și căruțelor, nu vei mai auzi o copită sau o roată pe stradă, doar huruitul de deasupra; toți oamenii vor sta în casă și vor asculta vocea Théâtrophone-ului și nimeni nu va mai avea nevoie de cărți sau de scriitori precum invalidul acela nebun de la etaj.

M-am gândit la toate astea și apoi mi-am amintit de datoriile mele, de Marie și de tatăl ei. Mi-am amintit de toate grijile mele și de planul pe care mi-l făcusem. Vezi tu, deși compania vroia să mai instalez două Théâtrophone-uri în ziua aceea, hotărâsem deja ca cel de Boulevard Haussmann să fie ultimul. Îmi achitasem deja călătoria, iar trenul pleca din Gare du Nord în mai puțin de o oră.

Făceam aceeași călătorie ca și strămoșul meu, când l-a urmărit pe Rousseau peste Canalul Mânecii și a cunoscut oameni precum Boswell și Hume, cărora le-a dat câteva sfaturi utile, după cum cred că am mai spus. Și eu voi merge în Marea Britanie; și, precum strămoșul meu, voi începe o viață nouă, îmi voi lua și un nume nou, deși cei care aveau să mă urmărească nu erau ca Bertier și Rosier, ci doar câțiva directori de cazinou și cămătari și tatăl unei tinere care fusese departe de a spune nu, după cum știi și tu, ca toată lumea de altfel.

Așadar, iată-mă, viu și nevătămat în Scoția. Nu pot spune că mi-am schimbat complet viața; Compania Electrophone se poartă frumos cu mine, mai sunt și bacșișurile, iar cursele de cai de aici sunt aproape la fel de frumoase ca acelea din Chantilly, la care moneda mea norocoasă uneori îmi aduce un câștigător, alteori nu. Între timp au mai apărut și altele; femei, de exemplu, una dintre ele chiar mai neglijentă decât credeam

și acum, în fine, e într-o situație delicată. Nu îți cer bani, dar tu știi o grămadă de oameni, un doctor, poate. Vrea să mă însor cu ea, dar sincer nu văd cum aş putea întreține un copil și câteodată mă întreb dacă am făcut bine că am plecat din Paris, unde lumea privește cu ochi mai buni chestii din astea. Nu știu ce se va întâmpla cu noi, dar tocmai acesta e motivul pentru care am rupt tăcerea, am ieșit din ascunzătoare și iau din nou legătura cu tine. Vai! Dacă n-ar fi vorba de un copil pe care nu îl vrea nimeni, aş putea fi fericit ca toți ceilalți, bucurându-mă de lumina soarelui și de senzația, care cred că e generală, că noi toți, în această tânără țară, ne aflăm în pragul unei păci și prosperități nelimitate, grație miracolelor științei și metodelor de comunicare care ne aduc întreaga planetă în căușul palmei.

Și acum trebuie să închei, cu cele mai călduroase îmbrățișări de la prietenul tău cunoscut cândva drept Minard, dar care acum își spune

DOMNUL MEE.

Glasgow, 27 iunie, 1914

PRINT
multicolor

Str. Bucium nr. 34 Iași

tel.: 0232/211225

fax: 0232/211252

office@printmulticolor.ro

www.printmulticolor.ro

SERVICII TIPOGRAFICE COMPLETE

Andrew Crumey s-a născut la Glasgow în 1961, unde a urmat și cursurile Universității St. Andrews, obținându-și diploma în fizică teoretică și matematică. A scris recenzii literare pentru *Scotland on Sunday*, și mai apoi a lucrat ca redactor literar pentru același ziar, renunțând la acest post după ce a primit Northern Rock Foundation Writer's Award pentru romanul *Sputnik Caledonia*.

Romanul său de debut, publicat în 1994, *Music, in a Foreign Language* (*Muzica, într-o limbă străină*, Editura Univers, 2008) a fost bine primit de către criticii britanici, fiind nominalizat la Premiul Guardian pentru ficțiune. Cel de-al patrulea roman, *Mr Mee*, publicat în 2000, a concurat pentru Booker Prize și IMPAC, iar *Mobius Dick* (2004), a fost una dintre cărțile finaliste pentru Commonwealth Writers' Prize.

Care este legătura între Jean-Jacques Rousseau, inventarea Internetului, Proust și silogisme? Este oare focul o ființă vie, așa cum credea vechea sectă a xanticilor? În căutarea unei cărți dispărute, Enciclopedia lui Rosier, un savant trecut de optzeci de ani, domnul Mee, descoperă pentru prima dată în viață ordinatorul, paginile de web, anatomia feminină și tehnologia modernă, într-un „roman al ideilor, în tradiția lui Italo Calvino, Borges și Kundera” (*Publishers Weekly*).

„Andrew Crumey este printre cei trei sau patru scriitori moderni pe care-i prefer – un romancier inteligent, amuzant, alert și original care nu m-a dezamăgit niciodată.”

Jonathan Coe, *The Guardian*

„Am o slăbiciune pentru cărțile lui Andrew Crumey. Spun asta deoarece, de câte ori le citesc în săli de așteptare sau în tren, oamenii se uită dezaprobator la mine, pentru că râd singur... Ca un magician, Crumey jonglează cu tot felul de subiecte – haosul și coincidențele, mecanica cuantică, telepatia, psihanaliza și multe altele.”

Michael Holroyd, *New Statesman*

„Domnul Mee nu este numai un deliciu intelectual, ci o meditație tulburătoare despre aspirații și dorință.”

Hilary Mantel, *New York Times*

